

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

E lapszám megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

Tartalomjegyzék

ARTériák

<i>Hadnagy József</i>	
A reménytelenségen túl	13
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
nem trendi	14
születések	14
pontosabbak	14
meztelen Isten	15
mennyei egyszeregy	15
<i>Anga Mária</i>	
Ki látta?	16
Érted virrasztok	16
<i>Serfőző Simon</i>	
Vizeink	17
Vajon ügyünk	17
Órájuk	17
Szálfa magasság	17
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
A hit útja	18
Nil novi sub sole	19
Keresztanyámnak (<i>Férje, Lavotha Géza festőművész emlékére</i>)	19
Nagymama	20
Szonett a gyermekhez	20
<i>Antal Attila</i>	
Lábadozás évszakhatáron	21
Hegyközi patak partján	21
<i>Györffi Réka</i>	
Te meg én	22
Túlsó part	22
Veled	22
Békasóval borított parton	22
<i>Fazekas József</i>	
Tavaszi áhítat	23
Erős vagy	24
Pirkadni kezd	25
Zöld felhő alatt	25
Íriszek	25
<i>Csáky Anna</i>	
Félelem	26

A hajnalok hercege	26
Bánattól verve	27
Zuhanórepülésben	27
<i>Fecske Csaba</i>	
Karcok	28
Hiábavaló	28
Holtak gazdája	28
<i>Csontos Márta</i>	
Öröklakás	29
Távollét	29
Merülés	30
Instabil tágasság	30
<i>Farkas Gábor</i>	
Adventus Domini	31
mégis kevés	31
Lány a kirakatban	31
<i>Lipcsei Márta</i>	
Kövek lelke	32
Befelé figyelés	32
Vírusköd ült reánk	32
<i>Radnai István</i>	
A kárpit felhasadt – <i>kétségek istene</i>	33
Rondó	33
<i>H. Hadabás Ildikó</i>	
Gyermekkori félelem	34
Hazatérés	35
Csoda	35
<i>Véghelyi Balázs</i>	
Minden a helyén – <i>Csukás István emlékének</i>	36
Felvinném a csillagokat	36
Udvariasság	36
<i>Baka Györgyi</i>	
Kereszt kontempláció – <i>haikuk</i> –	37
<i>Suhai Pál</i>	
Húsvét után	38
Szemüvegre	38
Nyárvég	38
<i>Pászkán-Varga Krisztina</i>	
Gyász	39
Jegyzőkönyv Nagyhéten	39
Hívogató	39
Március	39
Tolvaj könyörgő	40

ArtMűhely

Szakolczay Lajos

A vonal véghetetlen szabadsága. *Jankovics Marcell monográfia-albuma* 41

ARTériák

Vitéz Ferenc

A Fiúnak – *Bertha Zoltán festőművész képeihez*
dr. Bertha Zoltán irodalomtörténésznek ajánlva (Életfa II.; Távoli fény) 47

Ugatás ellen a vándor... – *Kaiser Lászlónak* 48

Hortus Dei – *Lente István képzőművésznek* 48

Fölsimered magad – *Gáborjáni Szabó Botondnak* 48

Testből csönd – *Bolvári-Takács Gábornak* 49

Képeslapok Kismarosra – *Szakolczay Lajosnak (Akadémia; Advent)* 49

A „lépő ember” (*Trianon; Éjszaka és nappal; Ölelés*) 50

Szabadkéz

Sz. Tóth Gyula

Művész – Vonal. *Vitéz Ferenc dicsérete* 51

ARTériák

Bobory Zoltán

Végső tűz 56

Adj Uram! 56

Imádság nélküli hajnalon 56

Mi 57

Bartal Klára

Februári erdön 58

Rózsát oltottál 58

Homállyal játszik... 58

ARTműhely

Gál Sándor

A lassulás mibenléte 59

ARTériák

Fellinger Károly

Lukanénye, Házasnénye 67

Mikszáthfalva, Szklabonya 67

Alsósztrégova 67

Kóvár 68

Kiscsalomja, Nagycsalomja 68

Kiskürtösön, Nagykürtösön 69

Galábocs, Óvár, Zsélye 69

Felsőzellő, Rárósmúlyad 70

Szécsénykovácsi	70
Bátorfalun a nyuszi	70
Ipolyharaszi, Tótygyarmat	70
Terbegeg meg Leszenye	71
Dacsókeszi, Szelény	71
Ipolykeszin	72
Ipolyhídvég, Ipolynagyfal, Ipolyszécsényke	72
Három tölgyfa volt Inámon	72
Sírak, Gyürki, bús Kőkeszi	72
Műhely	
<hr/>	
<i>Mihályi Molnár László</i>	
A száz éve elrabolt város csikorgó kövein... (Kassai őrvjárat Márai Sándor nyomában)	73
ARTériák	
<hr/>	
<i>Szentmihályi Szabó Péter</i>	
Trianon sebei	83
<i>Bíró József</i>	
A M ND NK R N MZ TV SZT KH Z (– anyai nagyanyám emlékére –)	84
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Mindig Trianon	85
Műhely	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
„Isten csodája hogy vagyunk” – Jegyzet Trianon századik évfordulójára	86
<i>Bertha Csilla</i>	
A „szétszagattott ország” verspanaszai – angolul	93
ARTériák	
<hr/>	
<i>Németh István Péter</i>	
Hét balatoni kép (I–VII.)	99
<i>Demeter József</i>	
Csoda Magyardellőn (Ady Endre és Octavian Goga emlékére)	103
Műhely	
<hr/>	
<i>Lisztóczy László</i>	
Wass Albertről – józanul és tárgyilagosan	112

ARTériák

Török Nándor

Egy Áprilys októberi nap, avagy jelentés a völgyből 116

Téli fejsze 118

N. Fodor Iza

Májusi hintázó 119

Ellentét 119

Műhely

Bozók Ferenc

Immanencia és transzcendencia Márai Sándor Füves könyvében 120

ARTériák

Pozsgai GyörgyiFény-karátok (*Fényjáték; Mai pillanatunk; Hulló fény; Napfény-mosoly; Szárnyak nélkül; Szélvihar; Belső mozgás; Emlék; Idő; Súlytalanul*) 124

Szabadkéz

Kaiser László

Aforizmák, megállapítások, meglátások 126

ARTériák

Szűk Balázs

Niké hajója... 131

Éjszakai Nap 131

Után 131

Műhely

Czakó Dezső – Viczai Péter Egy kevésbé feltárt irányzat a Viszockij-kutatások rendszerében:
A bárd sajátos zenei világa 132

ARTériák

Fecske Csaba Limerikék (*A kékszakállú neje; Apostag; Jósvafő; Veszprém; Sarolta; Eszter; Verpeléten; Bolondgomba; A figyelmes; Bibliás; Mátraderecske; Bátorterenyé; Edelény; Tragédia; Kudarc; Miskolcon; Isztambul; Perkupán; Mozambik; Leonardo; Piroska; Katalin; Költőcske Mihály; Boros; Ernő; Turczi*) 143**Koncsek József**

Tokaji mosolyok (1–17.) 146

Műhely

Kelemen Erzsébet

Szexualitás. De hogyan?

Móricz Zsigmond Az Isten háta mögött című regénye 148

ARTériák

Vadász János

Három groteszk (*Panaszok; Élet-halál játék; Idill*) 152

Marton Réka Zsófia

A Brontë-paradigma 154

A. Túri Zsuzsa

A bosszú 156

Gósi Vali

Az öröklét negatívja (*Vehofsics Erzsébet fotójához*) 160

kalácsbélbe lényegült 161

Rejtőző 161

Suttogó áhítat 161

In memoriam

Bérczessy Lajos

Non omnis moriar. *Tornai József emlékezete* 162

ARTériák

Baricz Lajos

Itt maradt köztünk 166

Nagypéntek 2020 166

Támadj bennem is fel 167

Megjelenik Krisztus 167

Kegyelet és emlékezet

Lisztóczy László

Teljes ember és egész szívű barát

Az öt éve elhunyt Turcsány Péterre emlékezve 168

ARTériák

Olasz Valéria

Mennyek kapujánál 171

Szeretném én (*Ady halálának 100. évfordulóján*) 171

Kis Pál István

Kaktusz-elégia 172

Jámbor Ildikó

A huzatos város 174

ArtMűhely

Hegedűs Bori

Bozók Ferenc *Holdhal* című versének elemzése 175

ARTériák

Aknay Tibor

Az ösvényen, mely a hegyre visz 177

Ha repülnék 177

Nekem nem kell 178

Nézőpont 178

A csillagok odafent 179

Hiányoddal 179

Rigó billeg... 179

Pótvizsga 180

Ülök egy felhőn 180

ArtMűhely

Nagy Zita

Létspirálok. *Gondolatok Aknay Tibor Létirat című verskötetéről* 181

ARTériák

Lencsés Károly

májusi hideg 186

Mama (*se azután*) 187

Műhely

Madarász Imre

Fekete halál – ragyogó szép próza

A pestis szerepe Boccaccio és Manzoni főművében 188

ARTériák

H. Barbócz Ildikó

Add meg 194

Ima Rómában 194

Vedd el 194

ArtMűhely

Ködöböcz Gábor

„az elmúlás, hallom, unottan zakatol, / befogad a párolgó égi akol”

A halálközelség riadalmas méltósága Oláh János kései lírájában 195

ARTériák

Káliz Sajtó József

Nagypéntek reggelén	198
Hajnali dúdoló	198
Evezd csak!...	199
A fű egyre nő...	199
Pannon kikelet	199

Saitó Lajos

És szólt a tárogató	200
Trianon-szindróma	200
Kézfogások (<i>Illyés Gyula emlékének</i>)	200
Tetszés szerint továbbírható (<i>Egy Rózsa Endre-vers folytatása</i>)	201
Kertemből (<i>Csanádi Imre emlékének</i>)	201

Kégl Ildikó

Ásó, kapa, légyapír	202
---------------------	-----

Kortárs hangon

Ollé Tamás

élni	212
1923	213

Csató Anita

Gyászmunka	214
Merülés	215

Aux Eliza

Tízíg számolok	216
----------------	-----

Moldován Alexandra

Ragasztó	218
----------	-----

Balogh Klaudia

Gondolatok a világvégéről	219
---------------------------	-----

Nánia Csilla

fényinger	220
-----------	-----

Vanyó Írisz

Atomok	221
--------	-----

Bóna Friderika

Bohémkalauz	222
-------------	-----

ARTériák

Dudás Sándor

A jég álma – <i>Ködöböcz Gábornak</i>	225
Költő plakettek (<i>Janus Pannoniustól Utassy Józsefíg</i>)	225

Műhely

Szíki Károly

A hazatérés költészete. *Csatáné Bartha Irénke költészetének titka* 229

ARTériák

Pataki István

ablakom alatt 235

mint kiscsikó 235

úszóedzésen 235

a kutya-macska barátságról 235

honvágó 236

hálával 236

Doefcoedemus* (*Jajveszékiel prófétánk utolsó órája*) 236

Angy* Angyalka**: in eternum 237

Thália szekerén

Jámbor Ildikó

Ökobalett és erotikus táncfantázia Maurice Ravel zenéjére
Fesztiválprodukció született a GG Tánc műhelyében 238

ARTériák

Balla Zoltán

Anyaföld 240

hajsza 240

Hortobágyi anziksz 240

oda és vissza 241

öreg porta 241

Szökés 241

Vallomás 241

Bakacsi Ernő

Újgazdagok 242

Bagi István

Ja, még nem is mondtam 249

Patócs Molnár János

Élni tudni kell 250

S. Csoma János

Jó nekünk 257

Hangulat 257

Vétkes következmény 257

Zaj 257

Talán 257

Távlat 257

Könyvjelző

Verók Attila

Újabb mérföldkő a távolban felsejlő egri egyetemtörténeti monográfia felé
*(Ismeretetés és kritika Bartók Béla – Makai János – Nagy Andor: Az egyetemi
 tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története
 című könyvéről)*

258

Baán Tibor

Pozsgai Györgyi: A folyó színei

265

Jahoda Sándor

Lipcsei Márta: Időkristályok. Válogatott versek 2002–2015

267

Laudatio

Erős Kinga

Deák-Sárosi László: Nyolcágú csillag

269

ARTériák

Deák-Sárosi László

Ars Magna... *(Csabának és Sinemnek egybekelésükre)*

271

Horatiusról

271

Könyvjelző

Zsirai László

Zentai László: Bolhasípok Jankó városában

272

Szakács Árpád

Fábián Tibor: Ilyenek voltunk (Tárcanovellák)

274

Rideg István

Becskereki László: Madaras a toronyból

277

ARTériák

Tönköl József

Száraz esők jönnek majd

285

Emberfia

286

Verjen az Isten

287

Bennem elfáradtak az öregek

287

Hadnagy József

A reménytelenségen túl

*„reményed csak
hogy aztán csönd lesz
átmentél oda hol jó
de nyugalmadat nem őrzi meg
és nem jön álmhoz hasonló”
(Nagy Gáspár: A Mélység fölött)*

A reménytelenségen túl is van remény –
mi egyébről szólhatna költemény
e napokban, amikor az időt
úgy viseli az óra, mint elnyűtt cipőt...

mint elrongyolt saruikat a mágusok,
alig haladnak már a mánusok,
nehéz megmondani, mennyit késnek,
pontosabb időt mutatnak kardok, kések,

de mit kezdjen velük a kialudt remény? –
csoda kell, hihetetlen költemény,
hihetetlen, mert nem hisz az ember,
egysíkúvá lapítja hatalmas henger,

adatokká simítva jövője, múltja,
magasság nélkül – hogy volna súlya
bárminek?... maradt az ősi mélység,
amit nem nyomorított meg a kevélység...

a csillag a betlehemi égen...
jászolhoz vezet most is a lélek-mélyben,

ahova csak a reménytelenség tekint,
ahol tört szalmáról visszfénye int:
vesszőszál született, délceggé nő...
saruja árnyék, lombja fény; a remény Ő...

*Sajgó Szabolcs***nem trendi**

jön a tél
aztán a nyár
a kertben egy cső kanyarog
ütött-kopott
likacsos
minden fénye rég oda
körötte friss élet
benővi a zöld eltakarja
mintha szégyellené
a kert

nem trendi

száraz napokon
aszály idején
milyen jó is
az az ócska cső
hogyan van
életet ér
el nem dugult
s a víz a víz
likacsaiból az élet
ellenőrizhetetlen érkezik
a kertbe általa

születések

jászolmagasban
nagy álmok születnek
csöpp testbe öltöznek
a jövő titkai

keresztmagasban
kicsinyek születnek
élni az Ország
nekik adatik

pontosabbak

messze vagy
kikapcsolom a telefont
hogyan jobban halljalak

kitárok ajtót ablakot
süketté tesz
az ego börtöne

a hang hullámainál
pontosabbak
a szív hullámai

meztelen Isten

pucéran érkezel
védtelen
koponyád gerinced puha
a torkod a nyelved a szád
minden nyelvre megtanítható

öltöztetünk
formálunk saját képünkre
hagyod

szádba adjuk szavaink
útjainkra terelünk
alkalmazunk álmgyárainkban
ezt is hagyod

rád olvassuk saját vétkeinket
s a világ bűneit mind
remélve így időt nyerünk
s te még ezt is hagyod

zsigereink mélye
átírhatatlan
a teher agyonnyom
úgy is így is
de előbb téged
kiszögezünk a fára még

mezíten távozol
ahogy érkeztél
irántunk szeretetben
nem fogyatkozva
teljesen védtelen

sírodat kiválasztjuk
lepecsételjük sírköved
és valljuk hogy nélküled
minden reménytelen
a gördülő kő az üres sír
a meztelen Isten
el nem hihető

sed tecum resurrexerimus
tertia die
pedig veled már föltámadtunk
harmadnapon

mennyei egyszeregy

foganásom háromszemélyes
benne ketten osztódtak
egy öntudattá

az emlőkről leválván
egyszemélyessé éltem magam
és úgy maradtam

az egy háromszemélyes
amint a mennyben úgy a földön
és mindenben benne van

hozzá az út a kettőn át vezet
neve hűség felelősség
időben is időtelen

a menny csak van
váraozik
várja hogy benned
megszülessen

Anga Mária

Ki látta?

hol van az a kéz, az a láb,
az a föld, az az ég,
az a valamikor volt jurta? -

hol, a csontokból
növekvő, megmászhatatlan
terméstelen fa?

csak a kéz, csak a láb,
a föld az ég? a csontokból
növekvő fa?

a kristályosodó agyag? –
a föld alatt háborúzó férgek borzalma,

ki látta a pillangó lehulló szárnyát a szélben?
a naptól megvakult írisz sugarakat?
Ki látta? –

égfolyosókon, légfolyosókon, menekülő
nyirokban, nyálban vedlő,
ember arcú, potrohukat cipelő, egymást
széttaposó állatokat?

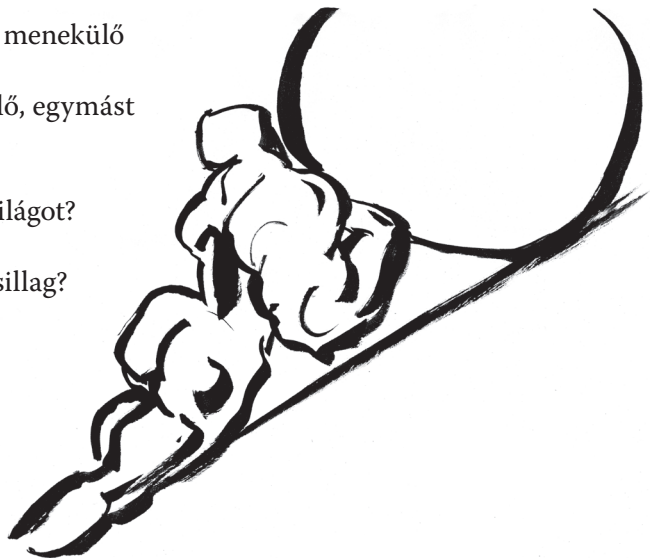
ki látta megmenteni a szép világot?
a tekintet sötéttségét, amikor
lehullott az égről az utolsó csillag?

Érted virrasztok

Most érted virrasztok és magamért.
Engedem közel az éjszakát.
Csillagsötétben ülök egymagam.
Magasodik bennem a némaság.

Ölemben holdat, emléket ringatok.
Vállamon térdelnek jászolos paripák.
Pányvák feszülnek bőrömön,
véremtől vörös abroncskarikák.

Csontomig záródik már az ölelés –
fekete tüzet táncoló madarak
viszik az álmom.
S én virrasztok érted, egymagam.

Serfőző Simon

Vizeink

Vizeink sekélyek,
amiben nem csak úszni,
megfulladni sem lehet.
Ám a gaz
majd kiönt az árokból,
lubickolhatnak benne
a kövek.

Örölnünk is van minek:
a mások bajának.
Miénken is a kárörvendés
a szomszédból áthallik,
akkorát nevet.

Vajon ügyünk

Vajon ügyünk, a jövő
még hányszor odázható el?
Meddig halogatódik,
elintézést mikor nyer?

Várható-e s mikorra?
Sürgettetné az idő velem.
Már a mát is megértük,
s ez még csak a jelen.

Őrájuk

Tájaink őrizőire,
földtől
a csúcsukig
felérő jegenyékre,
őrájuk nézek én fel.

Ne alacsonyodnánk le
a kicsinységhez,
lélekben fölmagasodni
hozzájuk kellene:
földtől
a legfelső gallyukig
felérő jegenyékhez.

Szálfa magasság

Az ég meredek oldalába: az űrbe
a Nap hatalmas bányabejárat.
A levegőbe mélyen bevájódó
fejszecsapások nyomai a házak.

A szálfa magasság tövén a fények
röpdöső forgács szilánkok.
Mintha valaki csillagostul,
Holdastul akarná kidönteni a világot.

Sebestény-Jáger Orsolya

A hit útja

(Rm 10,17)

Mint szántóföld elhintett magvait
simítja szél, s az alkonyi nap,
útja úgy marad örök talány,
élete hajnalán, ha meghasad a mag.

Egy láthatatlan térből így születhet
szemünk előtt szinte észrevétlenül,
a szív mélyén megfogant gondolat:
előbb gyötrődik, majd az ég fele tör.

Végre elindul. Nyújtózik puhán,
mint ki keresi helyét e tágas világban,
kis karjaival hadonászik,
hogyan betöltse rendjét fában, vagy virágban.

Mert sorsa, hogy értse és másnak adja
ajándékba kapott ideje titkait:
hogyan átadja a tudást, amely múlhatatlan:
Csak hallásból születhet a hit.

Nil novi sub sole

Más az az otthon ott a lugasban.
Távol a zajtól erdei csöndben.
Mások a fények, a hangok is este,
s szűk hada perceg künn a sötétben.
Lobban a gyertya, s mind aki érti,
őrzi a távoli fényes időket,
hol tölgyfakupából ittak a nőkre,
s bús karabéllyal őzeket lőttek.
Alszik a ház is, s a vén falióra,
távolit kuk összekuszálva,
s mit elfeledettnek hittek a vének,
mi halkán motyogjuk – egy percre megállva.

Keresztanyámnak

(Férje, Lavotha Géza festőművész emlékére)

Ezer ecsetvonás simul rá az égre,
mintha ráfestették volna: »égi Erdőbénye«.
Szétömlő színeken látod keze nyomát,
és festményekbe simul az összeborzolt világ,
és szobrok is várnak, hogy mind beszéljenek,
és elmondják helyette, (ő nem lehet már Veled)
elmondják, hogy itt élt, Rád várt és alkotott,
s mintha felhőkön szállna, most megfesti a Napot.

Áldott véső hull egy távoli anyagra,
hogy szíved rátaláljon arra az egy hangra,
mit Ő akart adni, s mit adott szavak helyett:
és fényekkel festette teljessé életed.

*

Hiszem, hogy béke lesz – immár ezer ízig,
s hogy szeretett Téged – egészen a sírig.

Nagymama

Úgy látom őt, mint kislánykoromban,
ha hozzá messzi utakról toppantunk be,
s a belvárosi utca villamos zakatolása
galambszárnyuhogással fonódott össze.

Még nem tudom elhinni, hogy meghalt.
Csak olykor tör rám: úr a két karomban,
s akkor úgy sírok, hosszan, vigasztalanul,
mint réges-rég kislánykoromban.

Mert illata van az emlékeknek is,
a hallban a régi bútorok hiába várnak,
emlékek lapulnak minden fiókban,
tűnt idők tavának vetik meg az ágyat.

Azóta nem jártam ott. Elmém tört terében
otthona kilincse szinte éget.
Hogy is léphetném át a küszöböt,
hol ő élt kilencvenhat évet?

Hogy is léphetnék be a szobákba?
Miféle lépések lennének, az árvák?
Csak gondolatban bolyongok arra,
s bölcs fejük lehajtják a hársfák.

Álmomban egyszer galamb voltam,
szálltam hosszan a Kálvin tér felett,
a nyitott ablakban Nagymama várt rám,
most is hallom, ahogy felhőtlenül nevet,

ezt az örömet vinném magammal,
töpörödött arca fényes derűjét,
hogy így lássam magamban,
és tudjam: már átöleli őt a fényes ég.

Annyira szeretett s mi oly nagyon szeretttük.
Hiszem mindvégig: nem élt itt hiába.
S ha csöndben maradunk, halljuk is talán:
fejünk fölött angyalszárny suhanása.

Szonett a gyermekhez

Nem tudok haragudni rád, minden hiába,
ha dacosan közlöd: ma nem eszel narancsot,
majd elém állva súgod: nem ülsz be a kádba,
és ruhámba törlöd mindkét szutykos mancsod.

Tudom, (mert tanítottak pedagógiára):
zordan kell osztani a szülői parancsot,
különben minden fejtetőre állna,
s egyből húzhatnék sapkaként bakancsot.

Úgy töröd el szívem, mint más a poharát,
de a magasból még oly kicsinek látszol,
hát csak dűnnyögöm egyre, hogy ejnye és nohát,

és magamhoz öllelek, ki tudja már hányszor,
mert bár belőlem fakadtál, mint fából a faág,
egykor másé leszel. S akkor vég nélkül hiányzol.

Antal Attila

Lábadozás évszakhatáron

Hó öltözteti
eső vetkőzteti kinn a fákat
lábadozásomat
vetélkedésük tagolja

mintha lennék
posztján felejtett kiskatona
szeszélyes birodalmak határán

vagy hintába nyomott fiúcska
kit ingázó teste tehetetlensége
egyszerre mulattat és rémít

lapoznék előre időmben
lapoznék hátra:
marad a billegés
évszakhatáron

így telnek napjaim

álmaimban
fényre tárt ablakok öltik
csipke-nyelvüket a szélbe

Hegyközi patak partján

Lombokról fény csorog a vízbe
tarka kövek közt hal sikamlik
tükrös ezüstje időernyő
kelnek sorsok benne
lebegnek tarka kövek közt
sodródznak örök lapumezőkön
csalánosokon át
kocsisok szénégetők favágók
fújják a hegyközi szentenciát:
„erdő szélén nem jó lakni
mert sok fát kell hasogatni...”
sodródznak a soha
sehova se jutók
a köveken korhadékon
mindig fennakadók
dagadó arccal gyakorol
fújja az erdész lánya is
fújja a rekedt trombitát
de üzenetét nem hallja
a hegyeken túl
a világ

Györffi Réka

Te meg én

Te meg én át- s átváltozunk
sugarba mártott, őzpettyes nyáron
reszkető virág szirmain.
járjuk hajnali szöcsketáncunk.

Túlsó part

Fekete sípját szájba vette
éles hangjára ismerem
kezét nyújtja
vele megyek, ha nem vehetem át terheid.
(Megvetni egy forró szívet
s mindazt, mi értem adatott?)
a mocsár hullámszó, algás tükrén
az árulás nyomot hagyott.
Nyújtsd ki kezed, hogy megtaláljam,
álmatlanok az éjszakák
a tarisznyát nyakamba vettem
s felkutatlak tejködön át.

Veled

Kavicsok, göröngyök között
mocorgó, futó szívverések,
álmélkodik a tátika
az ág hegyén fent boglyas fészek.

A bölcs diófa hintát lenget
s belezendül a dereka.
Mindig ebben a kertben álltunk:
árva tulipán s fügefa.

Békasóval borított parton

Feljajdul a macskabagoly,
s felel rá mélyben porló béka,
őskorban ragadt ebihal
kopoltyúit mozdítja újra.

Kőtengerbe meredt szeme,
az élők útját rég bejárta,
s amint ráfolyt a holdsugár,
rugaszkodik ércarmú lába.

Fazekas József

Tavaszi áhítat

Uram,
engedd, még éljünk:
loboncos fák ölelésében,
fényre szövetkező
borzos füvek hűségében,
áhítat-fényű biztató virágok
tavaszában,
páncéllá taposott
nehéz út hátán,
engedd, még éljünk.

Uram,
engedd,
könnyű legyen a lelkünk,
gőg, kapzsiság páráját,
önzéseinket
hordja el a ma,
mosson tisztára szíved zápora.

Uram,
segíts,
bemocskoló ígéretetek helyett
leljen ránk a csöndesség,
hulljon le hályogunk
oltalmad sarától,
és újjá legyünk
törékenységünk
vizében alámerülve.

Uram,
kulcsold most össze kezünk,
akkor is, ha csak egyetlen
fohászra telik
a félelem bódulatában,
akkor is,
ha kérni sem merünk,
akkor is,
ha kételkedünk,
kulcsold most össze kezünk.

Uram, láss le ránk,
várunk,
fölfelé tekintünk:

félelmünk felhőit
fújja el az IRGALOM.

Erős vagy

Erős vagy,
pénzed van és hatalmad,
te meg szegény,
harsány vagy hallgató,
gondold át
köt, ereszt a nap.

Erős vagy,
éles az elméd, a szemed,
mindent, ami kedvező
észrevesz,
csak az a sár, az
nem tapad szemedre,
erős vagy s úgy hiszed
nem kell az Isten kegyelme.

Erős vagy, de ez a világ baj
most ránk szakadt,
van kit csak szorongat,
s van kit elragad.

Erős vagy?
vagy már meginogsz
érteni kezded
és magadban kimondod,
mert befont a félelem,
rád sül új gondod
a legyőzhetetlen,
körül kering
a „mi lesz velem”
morzsol, elmorzsol
az új félelem.
Mit ér a hályogos szem,
mit ér a minden,
a versengő szándék,
ha nem kell
a rád váró sár-ajándék.
Csak kérni kellene,
szótlánul,
a maradék életre.

Erős vagy...
gondold végig,
akiben nem hiszel
neked is üzen:
nem harsog, nem zsong,
nem duruzsol, csak üzen,
esendő vagy
jobban, mint hiszed
erős ember.

Pirkadni kezd

Elállt,
kegyelmes az Isten,
véget ért
az égi veszedelem,
a Hold
földerült az égre,
csillagok,
mint ékkövek
fénylenek szívemre.

Íj gyanánt
feszül föl a fenyőág,
titkait tartja,
ne tudja meg a világ
ára van
minden életnek,
hiszed vagy sem
ott, fön
téged is szereretnek.

Elállt,
pirkadni kezd,
bíborban
fénylik az ég,
miként a Golgotán
a megváltott lét.

Zöld felhő alatt

Mint egy hatalmas zöld felhő,
úgy borul rám a dió lomb,
hírharang nap-éjszakában,
szél, ha nyüstitőli, vad kolomp.

Vénül, akár az utcakő,
titkát ma megosztja velem,
sebzett ágain lapul mind,
kivárom a csönd-időben.

Csorogni kezd a mért idő:
haláltusák, de élni, élni
az üreslő tél után is
ég s föld felé fölzöldülni.

Vágjon beléd sok éles év,
ülj ide, szárnyalj föl velem,
ne szőjön át sápasztó világ
s kaméleon arcú félelem.

Íriszek

Kelyhek,
mind szemek,
szivárvány-fényük
szinte eléget,
mélyük kút,
friss életet áraszt
és fölzsonganak
egyre titkosabb dalok
s míg csodálom
e varázslatot
kinéz rám a látnok:
Van Gogh.

Csáky Anna

Félelem

Valami történt a világgal:
púpos a járda, út alattunk,
néma az öröm, a lágy dal,
összetekerődött az agyunk,
föld alá kúszik a repkény,
az állat vak ólba menekül,
jéghideg, sziszegő estén
reszket az akác, fél egyedül.

Zuhogó folyóvíz, hab felett
dobogó kebellet feszül a híd,
libabőrös a házfal, reszketeg,
riadt macska szék alatt lapít,
a tetőn lidérc ül, rémalak,
vén sziklaként törik a fény,
fagyott fellegeken ég a nap,
és zuhanni készül épp delén.

Rettenet hátán ül az ember,
– egy galád szellem mögé oson – ,
imbolyog, lenézni nem mer,
emészti lelkét a gondokon.
Ráncos, remegő hang a szó itt,
mögötted ármányos puha léptek,
a szív menekül, bebábozódik...
Hátra ne nézz, fuss! – utolérnek.

A hajnalok hercege

Szereted a hűvös, opál-hajnalokat,
ha egy fénynyaláb lopakodva ér utol,
ha áttetsző ködökön csüngő nap fogad,
ha az ablakon betekint, míg aluszol,
vagy sűrű szövetű álmaid mámora
oldódik fel a telő fény öbleiben.
Hajnali párán át sugarak zápora
zuhog végig ébredő lombokon, hiszen
a kelő nap arcán kigyúló lágy mosoly
egyre forrósodik, felizzik fehérén.
Te már a kertedben állsz és álmodozol,
reggeli bölcsődet is ringatja régen
a lelkedbe osonó szép angyali csönd,
a fáradó hold egy sugárral felesel,
közben a nap orgonáját hallani fönt,
s előnt téged a fény, e mennyei lepel.

Bánattól verve

Szenved az asszony, bánattól vert madár,
fuldokol széttört, éjszínű tollaiban,
éjjele-nappala vérző szívszakadás,
szava-sincs csendje hulló hó harangja.
Reszket a teste, fázik, verejtékez,
könnyei gyöngyök, kopogva gurulnak.
Párja nagybeteg harcol a kórral,
fájdalom rémei szántják a torkát,
isteni döntés ma sorsát igazza.
Esdő imák az asszony sóhajai,
éterig kóborol álma fagyottan,
viharos fellegeken zord időben.
Holdja fogyatkozik éj karjaiban,
remények oltárán koppan a lelke,
s szenved az asszony, bánattól vert madár,
a Teremtő kegyéért eseng lehullva,
de késik az isteni nagy kegyelem.

Zuhanórepülésben

Zuhanórepülés, kín, kemény
próba a napod, fogy erőd,
karvalytól mart léted mély sebén
szűrőfegyverek, szárnyverők.

Most talán még búsan úgy hiszed,
pokolra zuhantál nagyon,
s a Teremtő cserélt új szívet,
melyből kihunyt az irgalom.

De a nap, mielőtt égre lépne,
az éjben gyűjt sugár-erőt,
hogy hosszan égni tudjon fénye,
lángolva tartson delelőt.

Már nem kúszik sorsodra árnyék,
nem törik alattad fahíd,
kék angyalod szárnyadra száll még,
s repülni újra megtanít.

Fecske Csaba

Karcok

májfoltos öreg
platán kapaszkodik a
tavaszi szélbe

*

fiatal fűzfák
sutyorognak a parton
elpirul a víz

*

csillagaival
diófa-lombba bújik
a vak éjszaka

*

lelkesen szól a
tücsök összenyarazza
az alvó mezőt

*

a domb köldökén
virágzó kökénybokor
mint szép menyasszony

Holtak gazdája

nagyanyám szegény nem bír meghalni bennem
negyven hosszú éve már
égő gyertyák közt térdepeltem
szipogva bekormozott a halál

világgá mentem mint gyerek
és eltévedtem az időben
nem találtam magamra
holtak gazdája lett belőlem

Hiábavaló

volt egy pillanat
amikor hittem hogy meggyógyulsz
az a pillanat hóna alatt a reménnyel
megszökött nem gyógyultál meg
de ezt csak én tudom te nem
kézen fogott az Isten
ügyet se vetsz rám többé
egybeesik immár soha és örökké
nem tudom feledni hűtlenségedet
ami nekem szenvedés neked csupán
hiábavaló semmiség

Csontos Márta

Öröklakás

emlékvers anyámnak

Csak egy kicsinyke, fekete árnyék,
egy tenyérszi álom úszott át
abban a türelmi zónában, ahol
nem marad meg ember, s állat,
ahol becsukódnak a sebek a
megkarcolt égen, s a holttérben
már nem aggaszt semmi a szélllel
viharzó, őrzöngő csendességben.

Csak egy magányos torzó fekszik
a magasra nőtt fű sűrűjében,
egy jól nevelt, túlkoros angyal,
aki már nem ismer magára, csak
nézi mint vonul át fölötte
a vékony ajkakról lefejtett lélek,
s talán még gyönyörködni is tud
felcímkezett otthonában, s szája
szögletében játszani engedi a
pajkos, gyermekké vált öregséget.

Távollét

*egyszer csak-ledobbansz berezelve
a Földre – ledobbansz
megadod magad*

(Határ Győző)

Összeszorított foggal utaztál
át az életen, a hiány halott
maszkját mindig takargattad,
s összetört mosolyod alatt
nem látszott az ajkad
kemény vonalára tetovált dac.

Csak a kérdőjeleket hagyta
nekem, törekeny ráncaidba
rejtetted a halmozódó
indulatot, hagyta, hogy
menjek a magam útján, hagyta
hogy arcomat mossa a részeg
októberi eső, hagyta, hogy kihordjak
minden önpusztító gondolatot.

Odalent, csont-fehér ujjaid
között talán még mindig nekem
szűröd a mélybe lopakodó holdvilágot,
s talán még most is érzed, hogy még
mindig Belőled lélegezem.

Merülés

1.
Egóm a szeretet szélén
végez gerendagyakorlatokat,
egyensúlyérzék híján
nincs más út, megadom
magam; te meg ott állsz
mögöttem pucér szeretetteddel
szerényen, s várod, hogy
megérkezzen hozzám könyörgéssel.

2.
Törekeny szerkezet bennem
a mértékletesség, nem
védekezem a tökéletlenség
ellen, magamat bántom,
gyöngé vagyok. Kezed
virágfolt az arcomon, mindig
biztatón intesz, engeded,
hogy megelőzzelek, te vagy
megvesztegethető őrangyalom.

3.
Megnyúzott csillagok ülnek
szememben, támadásra
felkészült fekete ég
szobám fala, árnyékod
mellemem zsákba kötött ölelés,
én meg hiába keresek melletted
helyet, magamba fulladok - -
pedig várom, hogy szeress.

Instabil tágasság

Megfélemlített Csend
ül a látóhatáron,
a szél hancúrozó örömét
idebent nehéz elfogadni,
mégis irigylem, hogy
mindenhol jelen lehet,
én meg csak a szoba négy
sarkába tölthetem ki a teret.
talán az időérzésem is
sántít, s a mába átfolyó
jövőképben nem látom
meg a baljós jelet.
Ma korábban hajnalodik,
a tulipánok mélylilára
váltak, ahogy a krétafehér
fagyos pára betakarja a fület.

Valami készül, a barna árnyak
sejtelmesen elvékonyodnak,
s csak annyit érzek az ember-
lakta táj kifosztott paradicsomában,
valami engem is fenyeget.
Van valami instabil nyitottság,
valami belterjes könyörtelenség,
valami, ami a belső rózsaszín
testében hiányt és vágyódást jelez.

Milyen visszafogott az ég kékje
ebben a tavaszban! - az utcákon
kevés az ember, mintha fogyóban
lenne a mindennapi kegyelem
lehetősége, kevés az ének.
A reggeli fény szégyenlősen
borul a pusztulásra, égbe-földbe
vetett bizalommal van csak esély
az ember-fölötti megmaradás folytatására.

Farkas Gábor

Adventus Domini

gyertyának láng a
lényege de a lánglét
a gyertyától függ

Lány a kirakatban

olvadó szépség
keresztbe tett lábakkal
télies közöny

*

műanyag mosoly
télre feszült ékezet
kereszt-kabátban

mégis kevés

Kosztolányi kincseit keresem. magamra
erőltetem a türelmet. még két hét, három, esetleg négy. de októberben már biztos,
hogy nem.

A hírfolyamot lapozgatom, és mint mindig,
izzadnak ujjaim. nem nézek fel, de tudom,
hogy vagy.

Hinni akarom, hogy ez nem alantas hozzáállás.
csak türelem. szabályosan létezem,
kimért és fedhetetlen
vagyok.

Mindez szükségességből adódó szánalom.
visszafordíthatatlan. ez minden, mégis
kevés.

Lipcsei Márta

Kövek lelke

Sejtek látomásai
egy majdani vagy hajdani
valóság szavai
egymásra torlódva
a nézés sírkőangyalát
ébresztgetik.
A bezárt formák
érintő tekintetre várnak
halmazuk gömbölyödve
a porló homokkőszobrász
ujjai közé kerülve
figyelnek a kövek lelkére.

Vírusköd ült reánk

*„Mihelyt mindegy, hogy meddig élsz: megtu-
dod a földi öröklét módját és nem élsz vele.”*

Weöres Sándor

Jönne a szó a szóra
mégis idegen területeken kóborol
távolra kerül s mint a véletlen játéka
újra szembesül.
Meghittén a játékos elme szót érteni
beszélgetni kíván s e borús délután
gondolatok riadt áldását a végső menetben
a balsorsnak kínálja s mi élők veretlen
kérdjük egymástól miféle kór ez
ki a védhetetlen?

Befelé figyelés

Belső univerzumomban tapogatózok
megannyi tévedés rossz döntés szerelem
oktalan kínlódások harmóniavágyak
a gyógyulás festményei szenvedélyviharok
villámok majd a csönd és végül a megnyugvás percei.

Radnai István

A kárpit felhasadt

kétségek istene

a nap még felkel reggelente
lapozzák a naptárt a hétköznapiak
rügyek pattannak lefagynak a virágok
megbillen bennünk a természet rendje

megilletődik az életösztön
kapaszkodik még erős kacsokkal
gyengül a hit eltölt a magányzárvány
negyven napja a léleksivatagban

de jaj a prófétáknak
felharsan a gonoszság diadalmas kórusa
mutassunk rád miért vagy hol vagy
kétségek istene ha mi sem értünk

csapást csapásra halmoz új egyiptom
aki nem vagy talán ismét átvonulsz
hol van ha kiveszett az égi bárány
megvetjük míg hányjuk a keresztet

reng a föld a dörög a pokol gyomra
remeg a fal remeg a lélek
elméletet ütköztet nagyravágyás
roppan mint alattunk kéreg

felkelhet még a nap égre nyíljon a virág
tenger szelídítsd a vihart
a böjti szelek ingatják keresztfádat
az idő fogalma értelmetlen barabást kiált

hozsannázott bennünk még a virágvasárnap
megfeszít mégis a holt betű félelme
lesz még nyár életre kel az avar televény
meghasadnak s kenyérré lesznek a kövek

tamáskodik a béna hit de ébredünk
az emmauszi úton enged a hajnali fagy
feltámad bennünk s eljön a kenyértörésben
lelkünk zárt ajtaján át s örökké velünk
legyen

bizonyosság istene

Rondó

ételhordót
tett a küszöbömre maga a rettenet
az élet szerelme szelleme elveszett
az úr kristályos lényege
jéghabos lény üstökénél fogva
vissza-visszatér éledez
és én a mi tehetetlen foglya
mosolygó vak embertársam
szemében a védhetetlen kések
elővillanását lássam
amit a kósza gén belém vésett
mind összeomlik a tüdő
a szerető szív a földi lényeg
amit visszavesz az idő
és feláldoz kegyes istenének
mert itt fáj a kor a vénség
szenvedély tuskéje ahol mered
imádva görnyedek kétrét
és magába fordítja a teret
indulatos önzést mint bárányt terelne
gyengéden magába fojt isten szerelme
élethordó

H. Hadabás Ildikó

Gyermekkori félelem

Jó volt az idő csendjébe beülni,
mikor megremegett a fény a fák közt,
s az izzó nap megtalált minden kis levél lukat,
hol bebújt-kibújt, s a fekete föld
táncjátékot sugárzott.

Hosszú, tornácos folyosónk a végtelenbe nyúlt,
nem volt sem kezdete sem vége,
s a mozdulatlan Idő körbeölelte a délelőttöt,
figyelő lélekké vált benne az Élet maga.

Hirtelen mégis félni kezdtem,
a fény falához odaszögezett a szó nélküliség didergése,
a csend kilökött magából, az Idő megtelt valakivel,
s megéreztem a háznak árnyait hátam megett.
Zsibbadás-gyökerek húzták lábamat a földbe,
a számban összeragadt a kiáltás,
hajamból kicsúszott a szalag piros kígyója,
s a látomás fény-nyelvei már-már elértek,
mikor Valaki eleresztett, tán meg is szánt,
s a spíreák bokrai döngicsélni kezdtek,
s én váratlanul visszatérhettem gyermek létembe.

Hazatérés

Varjak pötytyözik a távol eget, s
lassan széthúzzák az est fátyolát,
a régi utcán nem vár senkise,
hideg ezüst a csorgó holdsugár.

Párka nénikék kuncogása hallszik,
harangszó rebbenti fel hangjukat,
értem is imádkoztak sokszor,
erős asszonyként tették dolgukat.

Az öreg házak kapui bezárva,
elköltöztek az álmok messzire,
az égi úton kanyarognak egyre,
s nem véti célját soha senkise.

Csoda

A hárslevelek földre hulltak,
és virágillat-port szitált
a bódító tavasz!

Aranyeső-szirom ragyogta
földet festett
a titkos égi kéz,

s teleszórt a reggelre
színeivel a tulipán-arcú
lányok szívét.

Véghelyi Balázs

Minden a helyén

Csukás István emlékének

A keskeny szemek lezárultak:
ránk maradt a fény és az álom,
kísérői a vándorútnak,
ha járunk hetedhéthatáron.
Pom Pom mindig ott ül az ágon,
a horgász most is kapásra vár,
lepke pihen bűvös virágon,
sárkányfüvet érlel majd a nyár.

Minden és mindenki a helyén.
Ne kérdezd, hol a mese vége.
Ami az övé volt, már enyém,
s tiéd is, ha nyújtózol érte,
hogyan eléred, megfogod újra – végre
a bokorba veszett lényeket...
Mint üveggolyón a nap fénye,
mesében ragyog az életed.

Felvinném a csillagokat

Karácsony este
Villó a felhős eget nézte.
„Elveszték a csillagok” –
állapította meg,
de rögtön tudta a megoldást:
„Apa vesz a boltban...
tesz bele elemet...
és bekapcsolja!”
Kis szünet után hozzátette:
„Holdat is vesz!”
Felvinném neki
a csillagokat is az égre.

Udvariasság

Villó a teraszon
madáracsicsergést hallott.
„Nem köszönök a madárkának,
mert akkor megijed és elrepül!”
De Villó sajnos túl hangosan nem köszönt,
így a madárka megijedt és elrepült.

Baka Györgyi

Kereszt kontempláció

– haikuk –

égre jajdulás:
Miért hagytál el engem?
megrendül a föld

belép a sorsba
megfeszült pillanatban
szálkák keresztje

asszonyok várják
a keresztről levételt
féltő gyöngéden

sötétlő éjben
fény hullik a keresztre
minden Érte lett

belső kereszt:
egyetemessé tágult
szívbe vésett szó

keresztje által
a lélek benső, szelíd
erejét adta

új tapasztalás:
a szeretet élete
felfoghatatlan

Suhai Pál

Húsvét után

Íme, a földed, föld lakója. Tornyozd csak, sírodon kihajt. A póre kőzet is, tűnt havak nyomán, megéled, tőzegmohába lép a láb, erjed a komposzt.

Paraszti környezet. Tudod, mi vár rá. Az elmúlás a föld alól dalol, s az élet is, a falékony pajor: még égbe száll, ott lesz cserebogárrá.

Üres a sír. Már álcáját a test ledobta. Az élőt ne itt keresd. Itt férget tálnak eléd ebédül –

de nézd, amott rügyekben forr a vér: kiontatott, a fű ettől kövér: a sejtekbe az áldozat beépül.

Szemüvegre

Ha ránézel szemüvedre, nem olyan éppen, mint a járom? – hordom igáját én is egyre, utam fejem leszegve járom.

De ebbe én fogom magam be, önként, hogyha nem is dalolva, mintha kerete és üvege nem épp a gondok járma volna.

Mintha nem is velem huzatna, világ, finom dioptriája s nem őt ültetné föl a bakra, ki hajsza és hó, nevem kiáltja.

Nyárvég

Mint este kötéláncos árnyék, egy ideje már arcomon billeg az ősz, s vele a már, még.

Talán csak nyárutó, csak nyárvég, vagy őszelő? – nem firtatom, amit az érlelő idő rám mért.

Lüktető gyíktorok-halánték, s a múltam: fölveri a gyom, de kedv maradt, s bennem erős a szándék.

E hitben én mindig megállnék, bár tudom, nincs oly hatalom, hogy ne legyen mind keserűbb az ajándék.

Amit kapok. Bizony hibáznék, ha nem köszönném meg napom, a szálló percet, mielőtt a korma rám ég.

Fejem fölött az ingó ág vég gyümölcsei – haraphatom, van fogam, gyomrom, s a tudóm, szívem is szolgál még.

De lám, megindult már e nyárvég ellenem, puha talpakon oson: fölítat, mint a köd, beborít, mint az árnyék.

Páskán-Varga Krisztina

Gyász

Késődelutánok szürkülő szöveve szoknyám.
 Ingembe szöve barna estét hordok.
 Krumpli kupacba veszti héját asztalomra
 valahány göb alászáll leves-sírba, Holddá rotytan.
 Feneketlen kondér-mélyi másvilágból világolnak,
 bugyborognak:
 „Eperfalevél gyermekecskék, kiket lerágtak
 sorsod selyemférgei, ide járnak viháncolni!”

Fakanalam elejtve indulok
 Hajnalok Fáskertjébe botolva
 vaskos törzsek mögül
 lesni az örök derengést.

Jegyzőkönyv Nagyhéten

Kertek Aljában Surranó
 mosná kezéről a hajnalt.
 „Az ég miatt” – motyog égre –
 „az ég miatt kellett, mert hát
 elsápadt, megbetegedett.
 Fekete faágak szúrták
 hasba s hasították fel.
 Bíbor belseje világba
 omlott ki. Nem volt mit tenni.”

Hívogató

Esteledés házam,
 ha jössz meglásd, nálam örök
 félhomályba hulló némaság van.
 Küszöböm alkonyat.
 Átlépheted.
 Isten hozott gyermekkorod
 rettegett, mélyre dugott
 sötét csönd-palotájában.
 Ül le nálam.
 Kondéromban pucolt bánat
 jóízűre fő, hogy velem
 vacsoráljad.

Március

Az év teste felhasad
 újraszüli magát.
 Sikoly-hideg tavasz
 rázza rügyhaját.

Göndör zuhatag
 örökké visszatér
 míg jég lesz, lesz jég
 alatt lüktető gyerekvér.

Harmathúsban kelő
 éles képzelet
 piros gyöngyhajnallal
 lepedőt hímezett.

Tolvaj könyörgő

Lopj el engem, Este, gyere nagykabátba,
malaclopó köpönyeged szálljon a határba!
Sietve jöjj, röpjülj széllel, háztetőkön lépdelj,
ne találjon apám, anyám, ha felszáll az éjjel!
Gyere értem mindjárt, fáj a délután
világosság minden percét kinnak gyújtja rám.
Úgy rabolj el innen mintha sose lettem volna itt
férjem, ha jön beteg lován ne lássa tolvaj zsákmányt vitt.
Nagykendőm rojtjait szeled fodrozza szét
ráhímzett rózsáit nyelje el a sötét!
Ne kavarjunk nagy port ahogy szökünk ketten,
ne láthassa meg a hajnal, hogy a tied lettem.

Szokolczay Lajos

A vonal véghetlen szabadsága

Jankovics Marcell monográfia-albuma

Szenzációs életmű, nincs vagy alig van – az ő tengerén hajózóknál elképzelhetetlen – párja. Jankovics Marcell, noha kortalan, mert bölcsője már az ókorban s tán előbb is ringatta, jövőre lesz nyolcvanéves. Grafikus, filmrendező, tudományszervező, történész, mitológiai kutató, művelődéspolitikus. A *Magyar Hírlap*ban megjelent Sárdi Krisztina-interjú szerint – munkamániás. A „libabőrös lelkesedés” hajtja. Attól él, érrendszerében ez szállítja az oxigént, hogy dolgozhat.

Evvél a szellemi irammal meg akarta bosszulni a kommunista hivatalosságot, minthogy származása miatt, hiába érettségizett Pannonhalmán kitűnően, nem vették föl az egyetemre? Lehet. Ám a tehetségnek, hogy kifuthassa magát, nem föltétlen kell egyetem, elég egy bebarangolható, vége nincs hosszú út. És egy irdatlan, a bibliai történetek mellett a mítoszt is magában foglaló égmagasság. Ahol kénye-kedvére nyújtózhat a szellem.

Nehéz ember. Megszállott. A kultúra köpenyét szinte a fojtásig húzza magára, hogy érezze a küldetés (sajátos *én-formálás*) fontosságát és hatékonyságát. Úgy lett az egyik legnagyobb magyar, akárcsak az erdélyi polihisztor Kós Károly, hogy felmenőit tekintve idegen vér is csorog az ereiben. Ám a történelmi imázsamoly, amelyen hat évtizede térdepel, volt annyira kemény, hogy Trianon bűneit személyes vereségként is megélve, magyarságképe valódi értéket tükrözzön. Figyelve minden szomszédra, ám vesszőfutásunkat, talán enyhe is ez a szó a tragédiákra, a maga súlyán kezelve. Mindent úgy megmutatni (animációs film, Jelképtár stb.), hogy egyetemes tanulságokat is hordozzon.

A *Jankovics Marcell* című nagyformátumú albumot (noha a címlapon szerző nem szerepel) jómagam monográfiának gondolom. Még akkor is, ha szerkezetében eltér a hagyományos életmű-összefoglalóktól. A több mint másfélszáz rajzot (animációs filmkockát) két tanulmány fogja össze. Az animáció tudorának, Varga Zoltánnak alapos, mindenre kiterjedő, ezer elemzéssel sokkoló pályaképe – ez a valóságában könyvterjedelmű írás – és a nemzetközi Sámán Archívumot létrehozó és a *Jelképtár* szerzői közt is szereplő Hoppál Mihály *Kultúrtörténeti tanulmányok* című munkája. Ez utóbbi megvilágosító erővel Jankovics esszéit, mitológiai eszmefuttatásait boncolgatja, kitér a könyvek (*Jelkép-kalendárium*, *Fa mitológiája*, *A Nap könyve*, *3+1 A négy évszak szimbolikája*, *A kassai Szent Erzsébet-dóm*, *A lőcsei Szent Jakab-templom szárnyasoltárai* stb.) megszületésének körülményeire, szerkezetére és a *Közéleti-közösségi ember* megannyi lélekemelő megnyilvánulá-

sára (többek közt a Hoppál-otthonban harminc évig működő, Március 15-ét ünneplő társaság „forradalmi” találkozásaira).

A kötetet bevezető életrajz (*Életpálya*) hűvös tárgyilagossága – a fölfejlődés drámája – az adatok tömkelegével mutatja Jankovics küzdelmét, étellel, sorssal, munkatársakkal, a politikával. Sok minden megacélozta az isteni tehetség útját, de alighanem az 1951-es, gyerekfejjel megélt, Öcsödre való kitelepítés volt csak igazán súly a latban. Sziszifusz ekkor ragadta meg a követ – Jankovics zseniális kis animációs filmje, a csaknem Oscar-díjas (szerintem az!) *Sisyphus* (1974) az emberi küzdelem leglényegéről regél –, hogy mitológiából kilépő embersége, fáradhatatlan „önmagapítése” példa lehessen (egyetemes mondanivalóval!) mindenk számára.

A tizenkilenc éves korában fázisrajzolóként a Pannónia Filmstúdióba kerülő *látnok* – láss csudát!, ugyanott 1995 és 2007 között az igazgatói tisztet is betöltötte – jól sáfárkodott szorgalmával és tehetségével. Számatalan produkcióban, többek közt a *Gusztáv-sorozatban* stb. (forgatókönyvíróként, társrendezőként) működött. Ám 1965-től önálló rendező. A száz epizódjában is zseniális *Magyar népmesék* és a *Mondák a magyar történelemből* sorozat vezető rendezője négy egész estés animációs játékfilmet is magáénak mondhat: *János vitéz*, *Fehérlófia*, *Ének a csodaszarvasról*, *Az ember tragédiája* (ha az Isten is úgy akarja, ez év végén a *Toldi* végére is pont kerül).

Szellemi éhsége az emberfölötti munkában csúcsonylik: negyven kiállítása volt itthon és külföldön, huszonöt könyv és több száz tanulmány került ki „tintás esztergapadjáról”. Ötven hazai és külföldi filmes díjat mondhat magáénak. A Duna Tv egyik alapítója, 1998-tól 2000-ig, majd 2010-től 2011-ig a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának az elnöke, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke. Nem idegen tőle, és itt nem csupán filmjeire célzok, a filozofikus humor sem, hiszen tíz évvel ezelőtt írta a *Napút hetveneseket* köszöntő számában: „Ha mindazt megcsináltam volna, amit nem csinálhattam meg, akkor nem tudtam volna megcsinálni, amit megcsináltam.”

Ennyiből is jól látható a Torony, és az is, hogy milyen magasra nőtt. Amikor Varga Zoltán *Sziszifusz a csúcson – Jankovics Marcell animációs filmjei* – című tanulmányában azt írja a tehetségével kapcsolatban, hogy „nehéz elkerülni a szuperlatívuszokat”, igazat mond. Mert: „Jankovics a magyar mozgókép-művészet egyik legmeghatározóbb alakja”. Érdekes a tanulmány (tanulmányosor) fölépítése: jobbra az időrendet követik az elemzett különféle munkák, ám a fejezetek címei, mintegy összefoglalóként, egyúttal a filmekre jellemző tulajdonságokat, az egymástól megkülönböztethető értékcharaktereket is közlik. Csak mutatóként egypár ebből a színesen következetes rámutatás-kavalkádból! *A komikus kispolgár: Gusztáv; Gusztáv köpönyegéből: Szilveszteri legenda, Tendenciák, Hídavatás; Az élet vize; Küzdelmek triptichonja: Mélyvíz, Sisyphus, Küzdők; Nagy fordulat: János vitéz; „Hol volt, hol nem volt”: Magyar népmesék; Animált teremtéstörténet: Biblia; Mítosz és történelem: Mondák a magyar történelemből: Ének a csodaszarvasról; „E küzdés maga”: Az ember tragédiája.*

Nem véletlen Jankovics filmszerzői sokoldalúsága, hiszen „az animáció mindhárom produkció-típusában (egyedi rövidfilm, sorozat, egész estés alkotás) otthonosan mozog”. Legfőbb jellemzője, hogy „az adott »anyaghoz«, gondolathoz leginkább illő stílust, formanyelvet igyekszik megtalálni.” Varga a „fejlődés” fokozatait is fölrajzolja – bár alig hiszem, hogy a párperces *Sisyphus* (1974) és a két évtizedes munkával készült, két óra negyvenhat perces *Az ember tragédiája* (2011) között színvonalban van-e különbség –, amikor megállapítja a haladás irányát. Vagyis hogy a művész a „kezdeti karikatúrisztikus animációtól miként jutott el az *ornamentális* animációig. Sok egyéb mellett a képzőművészeti folklórt is a kifejezés szolgálatába állítva. Nem beszélve a történelmet átjáró létigazságokat egyetemessé tágító – emelő! – filozófiáról.

A tanulmányíró hihetetlen pontossággal érzékeli és tudósi leleménnyel meg is mutatja a szellemi gazdagodás összetevőit. Ilyen bőséggel okadatolt, ugyanakkor nem csupán a szakmát, de az olvasóközönséget is megérintő tanulmányt alig olvashatni. Úgy készült a Jankovics-portré, hogy benne van a magyar animáció sokarcúsága, története. Az alkotótársak, a különféle csoportok, baráti társaságok tevékenysége, a kecskeméti stúdió és a Pannónia munkás élete is. Hát persze, hogy a gondolati kisugárzást (ezer más mellett) növeli grafikusunk-rendezőnk csillagászat iránti érdeklődése, az *álmok és álmodás* inspiráló hatása, s avval, hogy az „*elitművészet és populáris fogalmazásmód* határán” mozog, filmjei széles közönségtábort hódítanak meg.

A siker abban (is) leledzik, ugyancsak lényegre törő megállapítás – s itt a tanulmány szerzője a nyolcvan perces *Fehérlófiát* (1981), Jankovics második egész estés rajzfilmjét hozza példának –, hogy a rendező „a nemzeti gyökerű filmeket is össze tudja kapcsolni egyetemes érvényű közelítésmóddal”. Az elemzések sorát a kritikusok betétei (se szeri, se száma az értékelő megnyilvánulásoknak) – ez alkalomból épp Szemadám György lírai megszólalása – nem kevésbé színesítik: „agancsa jégvirág, sörénye hóvihar, s erősödő Napgyermekétől úgy fog, úgy olvad el, mint a napon a hó”. S hogy végérvényesen táguljon a kör, Varga még megjegyzi: „Kozmikus szinten a Fehérló figurája a világfát és a Tejutat is jelképezi”. (A klasszikus mintákkal szakító film azért lett izgalmas alkotás – a monográfus a kísérleti jelleget hangsúlyozza –, mert Jankovics a tudós barát, Hoppál Mihály segítségével évekig készült az ilyesfajta „mindenség-táncra”).

Látható, hogy a legegyszerűbbnek képzelt animációs film is, hát még a hosszabb terjedelmű – például a hetvennégy perces *János vitéz* létrehozásában 150 munkatárs vett részt – minő szellemi, technikai, fizikai munka eredménye. A laikus azt gondolja, hogy a rajzoló húz egy vonalat, és máris kész az alkotás, jóllehet számtalan tudományos (technikai stb.) megalapozás is leledzik a kifejezőerő mögött. Az Arany Cédrus-díjjal kitüntetett *Álmok szárnyán* (1968) úgy készülhetett el, hogy Jankovics a „filmese kifejezőmód művészi lehetőségeit forradalmasító Szergej Eisenstein montázsleletéhez fordult”; ti. az $1 + 1 = 3$ értelmében a vágás „olyan jelentést teremt két kép egymás mellé helyezésével, amely külön-külön nem társítható egyikükhöz sem”.

Szinte mindegy, hogy honnan jön az inspiráló hatás, ha jó szem fedezi föl – márpedig Jankovicsnak kitűnő a szeme –, nyert ügye van a produkciónak. A teljesség igénye nélkül: a *Magyar népmesék*-sorozat (1977–2011) látványvilágának a létrehozásában igencsak segített, ösztönzően hatott Malonyai Dezső *A magyar nép művészete* című, már régóta klasszikusnak tekinthető munkája. Az animált teremtéstörténet (*Biblia*) huszonhat perces epizódjában, a *Teremtésben* – Varga szerint a film a legművesebb Jankovics-animációk közé tartozik –, méghozzá „az édenkert ábrázolásában Henri Rousseau-hatás érvényesült”. A négy huszonkét perces egységből álló *Ének a csodaszarvasról* – „a történetek 8000 évet fognak át; időben a jégkorszak végétől a 970-es évekig, térben pedig a szibériai kunyhóktól Esztergomig ívelnek” – a *Képes Krónika* miniatúraművészetét visszhangozza.

A kötődés és az onnan való kiugrás, pontosabban az ábrázolás („hozzárajzolás”) mélysége a teremtő szellem alapállását is meghatározza. *Az ember tragédiájában* ezért volt bővíthető száz évre (!) a londoni szín, a falanszter-szín kidolgozásába így építhette be a rendező George Orwell 1984-ét, Aldous Huxley *Szép új világát* és Szathmáry Sándor *Kazohiniáját*. Hogy a gyűlés-jelenetben a 20. század „emblematiszű alakjai” is föltűnnek – a művészet géniuszai (Kafka és Fellini) mellett a történelem szörnyetegei (Lenin és Hitler), sőt, akárcsak a *Trianon*-albumban, ott fiatalelként, itt aggastyánként Lukács György is –, Jankovics kíméletlenül osztályozó, kardként lecsapó igazságszomját tanúsítják. „A részletet végigkísérő kerék- és forgásszimbólika – az óriáskeréktől a körhintákon át a mókuserékig – szó szerint láthatóvá teszi Madách és Jankovics történelemfelfogását előrehaladás, »fejlődés« helyett kör/be/forgást, ciklusok ismétlődését tapasztalhatjuk.”

Ha a küzdelem szembeszegezhető az elmúlással – a triptichonnal (*Mélyvíz, Sisyphus, Küzdők*) kapcsolatban Varga megjegyzi, hogy „elbeszélésmódjuk közös jegye a tömörség” –, Jankovics életigenlése egyik momentumot sem hagyja figyelmen kívül. Például a „szerelmi görbék jellegzetes ívelését” (ami ezer helyen, de még a gelencei Szent László-freskón is egy furcsa mozzanatban látszik) az *Othello* zenéje és Wagner *Trisztán és Izoldája* inspirálta.

A tanulmányíró a Képgaléria művelődéstörténeti fontosságára ugyancsak fölhívja a figyelmet. Amit *Az ember tragédiája* című animációremek rajzi különössége (átváltás csodája) révén tudatni akar, az szinte a toll, ecset, színes ceruza összes *hódítására* áll. „A stíluseklektika legfeltűnőbb jellegzetessége, hogy a történelmi színek az adott kor vizuális világát (képzőművészetét) idézik meg, így a rajzfilm egyfajta művészettörténeti tárlatvezetéshez is hasonlítható.” (Nem véletlen a sokszori tágítás sem; például a római szín Fellini *Nyolc és féljének* – 8 és ½-jének képvilágára, „tapasztalataira” is épül.)

A kacagtató humor sem áll távol grafikusunktól, filmrendezőnktől. Nem is arra a, képzőművészeknél nem annyira szokatlan, megőrző gesztusra gondolok, amikor az alkotó saját arcmását (itt öregkori arcképét) az egyik szereplőjének kölcsönzi, sokkal inkább arra a valóságban megtörtént mulatságos, ám „munkás” jelenetre (az egész a

Rudas gyógyfürdő hajnali órákban való rögzítését idézi), amikor a *Mélyvíz* hanganyaga Jankovics artikulátlan bugyborékolása, fulladozása során készült.

Komolyság és vagabund szellemesség – ezek határtalansága jellemzi az életművet. No meg a mitológiában való jártasság. A jelképek kozmoszi mélységű ismerete. Minderre a sámánszakértő tudós Hoppál Mihály világít rá szellemajtot nyitogató és csukogató tanulmány (értelmezés)-sorában. Jankovics *Világos, mint a nap* című írásában „a legősibb Nap-ábrázolásoktól a gyermekrajzok és a népművészet területén fellelhető Nap-jelképekig veszi sorra az égitest művészettörténeti megjelenítéseit. Ezekből kiderül, hogy a sziklarajzokhoz hasonlóan a sámánok dobjai és a 13. századi katalán falképek a Napot egyként emberarccal ábrázolták, és az élet örök körforgásának jelképeként értelmezték”.

Amellett, hogy figyelmen kívül hagynánk olyan jeles értelmezéseket, mint a *Népmesék és a csillagok ég, az Archaikus világkép a szibériai sámándobokon*, az *A mese háza*, és a *Kettőskereszt*, érdemes még egyszer a fentebb már idézett tanulmányra visszatérni. Annál inkább, mert Hoppál nem csupán a gondolati síkokat gondolati síkokra csúsztató hathatós értelmező, hanem a barátjára jellemző idézetet, akár önjellemzőként, kiválasztó, a politikus látnokkal azonos véleményen működő igazságosztó is. „... a mitológikus gondolkodás eleveenségét jól mutatja, hogy a népvézerek – istentagadók, kommunisták – napisteni attribútumokkal és titulusokkal ajándékozzák meg magukat még ma is. Mao-Ce-Tung domborművű képését csillogó réz-napsugarak övezik a kis kitűzőkön, mintha a Nagy Kormányos maga a Nap, istenkirály vagy glóriás szent lett volna. Ho Si Minh-nek a vietnami nép néhai bálványának a neve fölvelt, beszélő név, s azt jelenti: az, aki megvilágosít. ... A szimbólumválasztás eme példáit ne tekintjük csupán a mértéktelen hiúság jeleinek, nagyon is átgondolt politikai fogások voltak ezek. Akik teljhatalmat akarnak, a széles tömegekre építenek. Tudják, hogyan kell megragadni az egyszerű emberek képzeletét.”

És Hoppál végkövetkeztetése? „Jankovics végtelen asszociációs készségével a köralakúság emberi univerzálé jellegét is hangsúlyozta ebben az írásban, amikor arról értekezik, hogy a férfi ösztönösen a gömbölyded nőkhöz vonzódik: a költőket is inkább a dús bájok, kebelhalmok és a ringó csípők ihlették meg. Meggyőződése szerint a kőkorszak és a természeti népek ábrázoló művészetében a szépség és a molettség szinonimák voltak; különösen azért, mert az emberiség gyakorta szembesült az éhezés fájdalmával.”

Szépség, politika, nagyravágás, igazság – ezeken a pályákon megy irtóztató erővel (még kiszállni sem lehet) a vonat, s hogy értsük Jankovics értelmező báját és nemegyszer dühét (a mitológiát szinte minden esetben a Hatalom kiválasztottjai sározák be), oknyomozó tanulmányai mellett rajzfilmjeinek *világértelmezését* ugyancsak illik magunkévá tenni. Írásainak sodró ereje és animációs filmjeinek lenyűgöző – a képvilágon belül mindenség-kalandot indukáló – érzelmi-gondolati hatása segíti is a befogadást.

Kielégíthetetlen munkavágya, amely talán az égi mezőkön sem fog megszűnni, könyvek sorát eredményezte. A kezdő *Csillagok között fényességes csillag* (1987) címűtől – amely tulajdonképpen „a magyar középkori Szent László-legenda jelentésének a megfejtését célozza a csillagos égen található alakzatok segítségével” – a legfrissebb *Trianon*-albumig (2019) – „Úgy tűnik, Európa végét ki lehet olvasni Magyarország történelméből, hiszen mi már kipróbáltuk ezt a forгатókönyvet” – tart a (saját elgondolása szerint) végeérhetetlennek tetsző arzenál. A felvidéki templomok kincseit bemutató-őrző tíz album mellett – magyar művészettörténeti példatár, szenzációs színes fényképekkel – melyiket emeljem ki? A *Képes bibliai történeteket* (2015) vagy a 2004-ben már a hetedik kiadását ünneplő (velünk együtt ünneplő!) négy szerzős – Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György – *Jelkép-tárat*? Hihetetlen és megvalósíthatatlan a művelet, hiszen mindenik könyv a magyar művelődés- és mitológiatörténet, történelem és képzőművészet stb. éke. Akkor még a közéleti emberről nem is szóltam. Arról a forró kohóról, amelyből – gyarapodásunkra! – ömlik a láva és (nem Aczél György-i sundám-bundámmal) az acél.

Bár a szövegek között is vannak grafikák, a szenzációt a Képgaléria egész oldalas (néha kétoldalas) rajzai adják. Az albumot, a címoldallal együtt, a csúcs, a *Sisyphus* expresszív mozgásgeztusa keretezi. A tusrajz sorozat a küzdelem eldorádója. Mintha csak a világmindenség görgettetnék újra és újra, hogy végül győzzön a beteljesíthetetlen akarát. A fekete-fehér, illetve a sárga-fekete kontrasztja az „olimpiai fáklavivőt” (*Prometheus*), és a szívbe markoló „szerelmes” korpuszt (Sebestyén Márta *Fúvom az éneket*) éppúgy mozgatja, mint Nazim Hikmet figuráját (*A nincstelen Mehmed*). Ha a diagonális szerkezetű rajz színekavalkádban oldódik, és a kóberes szekér szinte az égbe viszi a furfangos választottat (*Mátyás okos felesége*), a rajzi kifejezés érzelmi terrénmára jutunk. A keleti motívumok (*Ének a csodaszarvasról*), a görög vázarajzok (*Az ember tragédiája*, *Démokrácia*), a tájat ölelő akvarell erőt bújtató harmóniája (*Toldi*, *Kilencedik ének*), az alakok ölelkező méltósága (*Árpád és vezérei*) mind-mind olyan érzelmi-gondolati fogás, amelyben a mese épp a művész leleményes figura-, szerkezet- és színválasztása révén igazsággá válik.

Jankovics akarva-akaratlan a szépség letéteményese, hisz a csodában. Ám nem a történelmi gázságban, az igazságtalan nagy hatalmi játékban. Rajztolla ezért keményre vált, ha *Trianont* és az összes bűnét kell megjeleníteni. Mi más volna ehhez illő, mint a gúnyrajz! Sötét (fekete) alapon fekszik a Monarchia (földrajzi) tortája, amelyet a négy „szakács” késsel szabdal szét. Végítélet! (Az önálló albumként megjelent *Trianon* fényes bizonyítéka, görbe tükörben, az ítékezés komolyságának.)

Jankovics Marcell életműve jóízű nyújtózás – a rajzi főszereplő, a vonal véghetlen szabadsága. Így, ilyen körülmények között érzi jól magát.

(MMA Kiadó, Budapest, 2019)

Vitéz Ferenc

A Fiúnak

*Bertha Zoltán festőművész képeihez
dr. Bertha Zoltán irodalomtörténésznek ajánlva*

(Életfa II.)

Ha egyszerre két páva
udvarol neked, akkor se felejtsd
az éneket: a kódolt kottajegyben
jó anyádat, én Fiam, s a szemünkbe
néző körteágot... –

Belé oltottam olyan fényeket,
melyek ellenállnak majd a fagynak is,
legyen bármilyen hamis a dal,
mi feléd csihan a sok bolond
pávatoll mögül.

Emlékezni fogsz rá, hogy bár a szél
emészti, aztán a bánat zárja össze
minden reggel az ébredő tulipánt
(hatalmas és sötét sereggel támad
rá a kertre, zabálva árva-szép hazánk),
nem menthet meg semmi pávaszín.

Csak egymásba kulcsolt két kezünk
lehet törzsükön a pánt, mi kékségbe
fogja itt az odaátot is megzenésítő,
a virágevőket megfélemlítő, fekete
udvarokat is kiszőkítő, majd hangtalan
az égbe röppenő erős imánk.

(Távoli fény)

Mikor megkérdezted,
hol van a távol – én még
nem tudtam messzebbre
látni a magam távolától.

A Bodrog vizéből fölszálló
reményt se tudtam élesen
megkülönböztetni az ősszel
reményt altató fáktól.

Mikor távoli fény leszek
én is – talán megértem,
hogyan ott úsztam pilléként
a Bodrog vizében.

***

Vörösen, mint a hajnal,
fehér galambnyi jajjal
és zölden, mint millió fűszál;

s kéken tündöklő vérered
mögött: a bezárhatatlanul
reád derengő messzi égben.

Ugatás ellen a vándor... Fölismered magad

Kaiser Lászlónak

Gáborjáni Szabó Botondnak

Ugatás ellen a vándor kapott
egy botot az angyaltól. Előtte
kipróbálta görcseit a hátán –
s tudta, hogy van már a kezében
fegyver a véredek ellen.

De hiába volt a bot – a lábán
mindig mély sebek maradtak,
mikor elbicsaklott egy éles kőben
vagy egy véletlenül az útszélen
hagyott szerelemben.

Hortus Dei

Lente István képzőművésznek

Isten kertjében virágoztam,
s magamat belőle kiátkoztam,
mikor letéptem önnön-virágom.
– Aztán hiába kiáltoztam.

Lehettem volna virágfészek,
amit nem mar szét az enyészet...
– Elmerültem a részeimben,
és nem látom már az egészet.

De megverekszem a halállal,
mint egy virágevő sakállal –
Ki van kövezve a keskeny út
liliom-Jézus szavával.

Diófaárnyékban,
könyvvel a kezemben,
szívedben reménnyel,
kulccsal a zsebedben,

Csokonai-árva,
polcok közé zárva,
fölismered magad
a betű-szemekben.
Érzed, ahogy röppensz,
látod, ahogy lépkedsz,
poros lapszélekből
törnek elő fények... –

Katalógusok közt
készül a tiéd is:
tudod, hogy a földből
magasságos ég lesz.

Testből csönd

Bolvári-Takács Gábornak

Te már tudod, hogy minden táncnak lehet egy némasága, amit ki kell szabadítani a testből, hogy megtanulja a kígyó az őszinteséget; és ha megint angyallá válik, bevallja, mindig csak azért csábított, mert ő is az irgalmat szerette volna szégyenében megmutatni, ahogy két testből csönd lesz, és két fényből csak egyetlen szó marad – vagy a tánc.

Képeslapok Kismarosra

Szokolczay Lajosnak

Akadémia

Kilenc Múzsza és Hét Szabad Művészet.

Te már csak arra szegődtél, hogy ne legyen semmi hiány befoldozatlan, s hogy amit sikerült végre megjavítani, azt ne rágja szét megint a közénk settenkedő enyészet.

Advent

(Pilinszky után)

Gyermekkorodban így éltél: csak arra vártál, ami úgymint itt lesz – nem volt akadálya a vágy a hitnek.

Boldog voltál, mikor esett a hó. Beborította szíved a sok fehér, s nevetett az ujjad, hogy az égbe ért.

Éhes voltál, és nem értetted néha, miért kell megvárni a vacsorát. Aztán magaddal vitted az ágyba a csodát.

A „lépő ember”

(Trianon)

Föllépni az ég és a föld közé.

Átlépni a napokat.
Feltenni a csillagokat
a hegyre. A hegy fölé.
Elkerülni az esetlegest.
Nem nézni a vállaink mögé,
de tudni, hogy valaki mindig
ott áll – s nem omolhat
össze a test.

Kiemelni a formát,
elhagyni a fölöslegest.
Meglépni az egyetlen
emberit: föllépni az ég
és a föld közé.

(Éjszaka és nappal)

Nappal hold vagyok és
éjjel a nap.

Az árnyékod vagyok
a fű alatt.

(Ölelés)

tudod én akkor is
öleltelek mikor mögéd
feszültem mint egy szomorú
krisztus és akkor is mikor hulló
levélként lassan kővé váltam a
szélben de soha nem tudtam
az avarba hullni mert úgy
nem lettem volna képes
tovább ölelni téged
(...)

Sz. Tóth Gyula*

Művész – Vonal

Vitéz Ferenc dicsérete

Magyarázom a címemet. A vonal szintet jelent. Meg szint. Együtt színvonal. A művész meghúzza a vonalat, magasra jelöli vele a mércét. Jelöli szintjét, a sajátját, és a Másikét. Gondoskodik rólunk, szellemi táplálékot kínál, éhezni nem fogunk. „Éhe a szónak... Éhe a Szépnek” hajtja, és hajt bennünket. Ugye, mindenki kitálta: Vitéz Ferenc folyóiratáról van szó. Figyelmesen, gondosan Néz/ő, sok szempontra dolgozik. Ilyesmire akarja rávenni az olvasót.

Vitéz Ferenc sokoldalú. Sorra vesszük: A szerkesztő. A kolofonból: „A külön szerzői névvel nem jelölt közleményeket írja, valamint szerkeszti és kiadja: Vitéz Ferenc.” Jó pár évvel ezelőtt Egerben találkoztunk először. Lapja – *Néző • Pont* – legújabb számát adta át, tiszteletpéldány, noha nem is írtam oda. Korábban Kődöböcz Gábor jóvoltából került kezembe az első, amikor is egyáltalán megismerhettem a folyóiratot. Már akkor elcsodálkozva forgattam a lapokat, újból belemélyedve csak nőtt a tisztelet. Tájak, emberek, alkotók, művek – értékek. Számomra ismeretlen vagy alig ismert vidékre kalauzol, az előtárt látvány elbűvöl: mennyi tehetséges ember! És a „fősodratú” lapok mennyire foglalkoznak velük? (Hasonlót más vidéki lapok kapcsán is meg lehet fogalmazni.) Színes az anyag, több területről, a képek is élénkítik. Azt is tudva, milyen önerőből, milyen elszántsággal jön létre a produktum, a legnagyobb elismerés illet mindenkit, aki Vitéz Ferencen kívül(?) közreműködik. Igazi misszió ez. (Azt külön köszönöm, hogy még a *Tanári noteszkönyveimre* is van figyelme, többször is recenzálta lapjában. Látja *az egyén és a kollektív közérzet* kitapintására, érzékeltetésére irányuló törekvést, és hogy mindez az évek során folyamatban jelenik meg. Külön örülök, hogy megemlíti a műfajokat, és jelzi a készítés „módszerét”.)

„A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.” Időről időre „hozzájutok” a kiadványokhoz, van ismeretem róluk, de most különösen a legutóbbira fókuszállok: XIV. évfolyam – 2019. december. Az irodalmi és művészeti folyóirat 96–97. kötetét tartom kézben. Jó alkalom, hogy ezen keresztül betekintsünk Vitéz Ferenc tevékenységi köreibbe, s nagyvonalakban, utalásszerűen reflektáljunk a tapasztaltakra.

Tágra nyit, figyelő szemmel szélesre tárt ölelésben fogja át a kultúrát. Pillantás a tartalomra, mint szerkezetre. Sajátos. Versek, kritikák, de hangsúlyos a képző-

---

* 75. születésnapja alkalmából sok szeretettel köszöntjük lapunk hűséges szerzőjét. Isten éltesse sokáig!

művészet, sok fotóval, feketén-fehéren is érzékletesek. *Emlékezet*: születésekre, halálozásokra, értékörzön. A nagyközönség előtt kevésbé ismert Kármán Józsefről, a nagy fa árnyékában alkotó Arany Lászlóról. *Szemle*: képes kulturális hírekben pásztázva, gazdag anyag, fénylő alkotókkal. Egy kedves gesztus alkotótársak felé: *Vendégség* címen sok produktumot mutat be, köztük a Ködöböcz Gábor 60. születésnapjára készült köszöntőkötetet. Számomra mindez Baudelaire-t idézi: „Templom a természet: élő oszlopai / időnkint szavakat mormolnak összesúgva; / Jelképek erdején át visz az ember útja, / s a vendéget szemük barátként figyeli.” Nem véletlen. Vitéz Ferenc *Jelképek* című verse távolból, az *Agria* 2018. őszi számából visszhangzik. Idetartozóan, a *Margón* újdonságok kerülnek elő, „Közösségi magánügyek” ürügyén. Böngészve a közösségi oldalakat sokféle bugyuta önmotogatót talál az ember. Az álhírek, a vegyes hangú kommentek között igazit talál az éles szemű és finom ízlésű irodalomfigyelő. Felfedezi azt, aki saját produkciójával jelentkezik, ilyenkor „az ideológiai és más közösségi értékpreferenciák másodlagosak lesznek”. A virtuálisból kihalássza az értékeset, a valóst. Egyedi alkotói magatartás jelenik meg: Perczel Papp Ibolya (alkotói név, Szekszárdon élő regölyi szerző) ír, fest, ábrándos, allegorikus tájfotókat készít, hozzájuk haikut ír, s így együtt különleges bájos hangulatot varázsol. A böngésző Vitéz állandó készenlétben, készültségben van. Kulturális „térletása” nyomán előhúzza azt, aki már régóta a tarsolyában van, vagy csak éppen felkeltette jó/zan ízlését.

Vitéz Ferenc újabb oldala: Az irodalomtörténész-kritikus. Láttatásmódjára jellemző, hogy a témához fűződő és kapcsolható értelmezéseket összehozza. Nem előítéletesen, nem finnyás filozófként válogat szerzőkben, nézeteikben, hanem összekapcsolja, ami összeillik, és nem azzal bíbelődik ítészként, ami szétválaszt. Érti a megmunkálendő anyag, a műdarab lényegét: műfajok, kitekintés, szakirodalom satöbbi, mert maga is hasonlóképpen dolgozik. Valami „transzszellemiség” jelenik meg. Imponálóan kapcsol össze alkotókat, műveket, gondolatokat. Például Weöres Sándor költői alkatát elemezve valódi „nagy csapatot” állít össze – Várkonyi, Kosztolányi, Kodály, Kenyeres, Czigány György. És ami, aki számomra külön öröm: Hamvas Béla. Aki ebben a kontextusban is a „személyiség univerzális észlelésére, azaz az önismeretre” apellál, nagyra értékelve Weöres költő világméretű alakulását... *A teljesség felé*. A mindig tisztán, világosan fogalmazó Kenyeres Zoltán pontos tételeket rögzít „rég-új Ady-könyvében”. A napjainkban viharosan kezelt költő értékelésében „rendet vág”, eligazít az „egymástól homlokegyenest eltérő elképzelések” között. A pontosan megfogalmazott metodika nyomán „teljesen érthetően beszél Adyról”. Határozottan válaszol a költőt már-már „magyarsággyűlőként beállító” vádakra: „Nép, nemzet, magyarság: ez volt a költő Ady utolsó szava”. Zárja le az Ady-könyv értékelő ismertetését Vitéz Ferenc. Megtoldva, hogy „Kenyeres szerint tovább folytatódhat az értelmezés”.

Olyannyira így van, hogy máris nekivágunk a Párizs–Bakony vonalon. „Páris, az én Bakonyom”, vallotta Ady. Hozzátette, mintegy bizonyosságul: „Bűnöm, hogy messzelátok és merek”. Tehette, lelke volt, bűnnek is nevezte. Tehette, a XX. század elején érezte. Új kihívások, új reményekkel, vonzó távlatokkal Európában. Nem volt egyedül ezzel az érzéssel. Párizsnak hangulata volt, varázsa, mely húzta őt. És valóban a magyar, ám „szüzi földön” valami rágott. Ady őszinte volt. Ha ma látná Párizst, elszomorodna, lelke nem engedné, hogy ne lássa a valóst. Sójajtvá jönne a kérdés: Mivé lettél „nagy Párizsom?” És a válasz: Jó, hogy vagy „Hű Bakony-erdőm”. Jó pár évvel később, 1909-ben már ezt vallja: „Föl-földobott kő, földedre hullva, / Kicsi országom, újra meg újra / Hazajön a fiad”. A földobott és visszaeső kő motívumát a magyar irodalomban először Széchenyi használta 1834-ben megjelent cikkében. „A jó hazafi visszatér, mert valamint a követ, bármi magasan vettessék is a levegőbe, valami ellenállhatatlan erő vonja vissza a földhöz: úgy varázsolja a romlatlan természet nagy törvénye a hazafit anyaföldjére vissza ismét.” (<http://users.atw.hu/henineni/index.php?oldal=vefoldobottko>) A hazaszeretet elől nincs menekvés. Ady szereti kicsi országát, s talán, látva a mai Párizst, már nem is lenne „szomorú magyar”. Az I. világháború összegzését már nem végezhetette el, Dsida Jenő megtette: „Valahol valami eltört, valahol valami nincsen rendjén”. Ady már nem érhetette meg. A kicsi ország tékozló fia hazajött. Marad a Bakony.

A költő Vitéz verseivel is jeleskedik. Első verseskötetét 1991-ben adta ki. Verseivel (is) jelen van az országos irodalmi folyóiratokban. Az *Agriában* megjelentek közül egyet már említettünk. A *Partium*, 2019. téli számában három festményt verssel színezt, eggyel pedig Weöres Sándor előtt tiszteleg, neki ajánlva *Zakatolós „játékverset”* ír.

A publicista. Rendszeresen publikál a *Magyar Hírlapban*, sorozata van, egy-egy téma ürügyén könyvvel jön elő. Választhatunk: A Hősiesség... A Mászág... A Liberálfasizmus... Az Ellenzék Könyve (2019. június 29.) Ez utóbbiból kiderül, Vitéz Ferenc is nagyon rossznak tartja az uniós helyzetet, mondván az Európai Parlamentben „még azt sem lehet tudni, ki van hatalmon és ki az ellenzék...” Olyan gyanúja is van, hogy „Gonosz munkál a háttérben, aki amúgy meglehetősen intelligens, mert egyébként nem tudná fölvenni a harcot a Teremtéssel és a biológiai törvényszerűségekkel szemben. S nem tudná a liberális, illetve a vörösből zöldbe váltó kaméleonideológiával, az értelmes létezés tényeit semmibe vevő koholmányokkal és az élő fegyverként bevetett migránsáradattal bombázni a hajlékot, amelybe be kíván költözni”.

A pedagógus. A politika mellett, azon belül megjelenik a kultúra, a nevelés. Mint Jancsi és Juliska... A Magyar Kultúra... A Kultúrábitorlás... A Tudatosság... Könyve... Kibontja a témát, érvel, magyaráz. A tanár tudást ajánl. Pedagógusi ér-

zékenységem nyomán hozom ide az egyiket: *A Tanulás Könyve*. A cím stílszerű, kezdődött a tanév. (Magyar Hírlap, 2018. augusztus 25.) A szerző tanszékvezető (Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézet). *Éppen* akkoriban zártam le a *témát összegző írással a Tanári notesz* 12. Mellékletében. Ám a cikk telibe talált. Néhány tétel az írásból: „Magyar nyelv és irodalomból a régebbi és újabb oktatási anyagokból több mint négyszáz (!) az 1–12. osztályban választható könyvek száma. Nincs tehát miért siránkozni. (...) A sokszínűség pedig garantált!” A személyes ismeretség és a szakmai tisztelet okán ez rövid visszajelzést kívánt. Először is gratuláltam! Ezt a hatalmas, tekervényes, mindig csócsálható (és csócsált) témakört feszesen fogja össze. Mindenben egyetértek, különösen a fentebb említett pontokra gondolok. Nagy elméleti tudással, szakmai gyakorlati tapasztalatokkal a birtokában tárja föl a lényegét. Kitekint az oktatáspolitikai mezőre is. A forráspontokat ragadja meg, amelyeket oly hevülettel „tárgyalnak” szakpolitikusok, és sajnos diplomás tudományosok. („Az oktatásügy romokban”, szajkózzák azok, akik a „roggyant iskolákban” szereztek bizonyítványt, állítólag jót, és állítólag: sokra vitték.)

Válaszában a Tanár úr elmondta, sok vizsgálatra lenne még szükség, mint például tanulás- és tudásszerkezet, a diák tudásmotivációja, elkötelezettségek, és hivatástudat, ún. „hasznos” és „haszontalan” tudás... Ám az írással a célja „az értelmezésig vezető gondolat megmozgatása” volt. És örömmel nyugtázza, ha ez sikerül. Osztom meggyőződését, miszerint „a jó pedagógus rossz tankönyvből is tud tanítani, a rossz pedig a jóból sem”. Egyetértünk abban is, hogy nemcsak az információmennyiség fontos, hanem a *kreativitás* és az *asszociatív* készségek fejlesztése. Nem örül annak, ha valaki úgy jut el az egyetemig, hogy „a vizsgán azon gondolkodik: Petőfi vajon az első vagy a második világháborúban halt-e meg. (A cinikusok erre azt mondják, legalább tudja, hogy Petőfi meghalt; ám ha kitör a genderidiotizmus-járvány, a diák akár majd azt is maga döntheti el: Petőfi él-e még – vagy élt-e egyáltalán.)” Újra áttanulmányozta a magyar oktatási rendszert, a tankönyvi jegyzék példái alapján megállapítja: sokszínűség van, bő a választék. Ő is nyomatékkal javasolja, ne vigyük az oktatást a politikára, és főleg, ne bizzuk rá. Az a pedagógus és a diák dolga. Az ő ügyük, a szülőkkel együtt.

A mai habzó locsi-fecsiben a Tudásból nem engedhetünk – „Nincs alku”. Mind ezt azért is tartottam fontosnak elmondani, mert (megint) új Nemzeti Alaptanterv készült, amelyet lehet így is, úgyis fogadni. Vannak jó példák a magyar iskolákban, sok pedagógus nem ijed meg a tantervektől. Egy saját honlapot működtető általános iskolai tanárnő álláspontja: „A hivatalos tananyagot csak támpontnak használom, gyakorlatilag újra írom a könyveket.” Íme, amikor a magánpreferenciák közügyekké válnak.

Nos, így a vége felé, miután sikerült „kicsit” belepillantani Vitéz Ferenc tevékenységi köreibbe, valamiféle összegzés kívánkozik, és adódik. (Munkásságának feltérképezése nagyobb lépéseket kíván). Látni, érzékelni a sokoldalú, tartalmas színösszeállítást, találgatni, kivel is van dolgunk. Fejműves nagyiparos, művészi tartalommal és köntösben. Hiszen gondolathálózatot működtet, térben, időben, benne műveltségi területek, művészeti ágazatok, irányzatok, műfajok, eszközök. Valaki mindig „sorra kerül”. De ez nem sorra kerülés kérdése. Vannak főcsapások, stratégia, idő/terv és megvalósítás, előbb-utóbb valaki belekerül ebben az akciókörbe, fennakad a hálón. És így lesz életképes „az értelmezésig vezető gondolat megmozgatása...” Értékek és elkötelezett törekvések – kultúrvontág – találkozási pont. Íme, a Gondolat–közlekedtető Társaság, az Eszmefeldolgozó és Közvetítő Tudományos Kör (EFKTK) – tulajdonos, gazdálkodó, tervező-kivitelező, ügyvezető-igazgató: Vitéz Ferenc. Hatalmas energia, alkotói invenció, produkció. Emberpróbáló. Szerencsére vannak támogatók, nevük köszönettel említve, miként az előfizetőkéi is. Németh László nyomán mondhatjuk, tud mit kezdeni életével – „feladatként nyomul a világban”. Kultúrmisszionárius. Éltet: „Ami csak szépség s ami reményesség...”

Honnét ennyi tudás? Tudjuk, hogy a tanításhoz tanuláson keresztül vezet az út. Mindig veled van a Tanulás Könyve. És angyalok kísérik útján, tudjuk meg Kántor Zsolt recenziójából.

Bobory Zoltán

Végső tűz

Körben, fönt, alig mozdultak a levelek.
A gyöngye szél előbb csíkokat sodort a hamura,
aztán erősödve elkezdte hordani a szürke port,
s mint amikor kinyílik az öregek szeme,
lassan, vöröslőn fölizzott a parázs...

Egyre fénylőbben felragyogott az ég felé,
melegítve a füsttel teli levegőt,
ami felém szállt, szemembe tolakodva,
hogy könnyezni kezdtem, elhalványítva
a aranyló, emlékeket hozó ragyogást.

Emlékeket, régi tüzek fel-fel lobbanását,
mikor friss szelek sodorták el a hamut
a melegezésért gyújtott tűz parázsáról
hogy végleg kihunyjon, s porrá legyen
Fénye egygyé lett egy örök csillaggal...

Imádság nélküli hajnalon

Tüzek, vizek loholnak át rajtam,
s nem ér a végére semmi.
Terített asztalok mellett
elszáradt levelet rágok
és kapkodok a csönd után –
tébolyult, aki nem létező
fekete legyet kerget.

Pásztorkutya felpuffedt, merev
birkák között, ha megleli
gazdája csengőjének hangja,
rohannék, de fertőzött,
áradó folyó zubog közén;
a túlparton fehér ruhában, nagy kövön ülsz–
Hogyan kuporodhatnék lábad elé?

Adj Uram!

Arcomra derűt,
karomba erőt,
szívembe szeretetet,
lelkembe békét!

Így küldheted hű szolgálodat,
hogy vállamra téve kezét
elinduljunk feléd, Uram.
megköszönni mindent, s
érezhessem kezed végső,
bátorító szorítását,
miközben lent is fönt is
szárnyaló kórus-ének hirdeti
a volt- és lesz-életem
összes veled élt szépségét,
amivel megajándékoztad,
közeledben majd az élőkért
imádkozó hálás fiadat.

Adj Uram!
Arcukra derűt,
karukba erőt,
szívükbe szeretetet,
lelkükbe békét!
Amen!

Mi

Szeretnék
átölelni egy hatalmas rétet
virágai közé heveredni
ringani árnyékukon
énekelnék nekik s hagynám magam
mindegyiktől megcsókolni
tövüket könnyel öntözném
porukkal színezném arcomat
s imádkoznék értük a Naphoz
körbekapaszkodnánk
s táncolnánk az énekes madarak dalára
míg fel nem jönnek a csillagok
s a meg-megmoccanó szélben
hall
aná
nk
Te
va
gy
és
Neked én vagyok.

*Bartal Klára***Februári erdőn**

Álmodik még a csermely
S vénült gesztje a fáknak,
Gondosan rejti vizét
Elhagyott, roskatag kút.
Élesednek az árnyak,
Halkul a kinti zörej,
Elfut alólam az út –
Csend szava szívemig ér.

Rózsát oltottál

Rózsát oltottál. Muzsikált szavad.
Felém kacagtad: királynőt nevelsz.
Dicsérte kezed a török-pipacs
S jöttödre bókolt a hortenzia.
Oh, mennyi virág! Ültetnél százat –
Sok gonosz embert meggyógyítana...
Lehunyt egy csillag, nincs már zeneszó,
De hervadáson túl Tiéd marad
Örökre most már minden gyöngyvirág
S a tubarózsák édes illata.

Homállyal játszik....

Homállyal játszik,
Játszik a fény
Seholsincs királyfi
Tűnt tengerén.

Borzolja habját
Halkan a szél,
Sosemvolt királynagy
Sóhaja kél.
Sápad az alkony,
Nő a homály –
Mindiglesz reménynek
Nincs szava már.

Gál Sándor

A lassulás mibenléte

Megbizonyosodtam arról – nem volt túlságosan nehéz –, hogy egy napon már *nem lesz erőm írni*. És a „*Lassulás...*” eddigi sorsát teszik egyértelművé. Mintha nem csak odakint, de befelé is *sötétedne!*

Ha emlékezetem nem csal, már korábban is eljutottam valami hasonló, fel-felbukkanó „élményemre.” Ma délután pedig M. Cowley könyvét böngészve akadtam rá Hemingway elkeseredett soraira ez irányban, amikor – kórházban lévén – így fakadt ki: „Nem tudom befejezni a könyvet. Egész nap ennél az istenverte munkaasztalnál voltam, itt álltam egész nap, csak egy mondatot, talán csak egy-két mondatot kéne leírnom, és nem bírom, nem tudom leírni. Egy szót sem. Érted? Nem tudom.” (218. o.)

Szóval, ha felemelem a fejemet, a falról az idős „Hem” pulóveres portréja néz le rám, némán, s mintha azt mondaná, hogy „öregem – mert ma már én volnék (vagyok) az idősebb –, semmi értelme a szándékainknak, ha egy sörétes puskát se tudunk felemelni... Nemhogy használni tudjuk a tollat! Amely – bár elképesztő – de a legnehezebb munkaeszköz ezen a világon...”

Szóval, ha az emberre rászakad 83 esztendő sötétje, akkor gond kikászolódnia a belső, világosabb tájakra, s írásban keresni a megmaradásra szánt kísérleteit. És így esteidőben elindul „az utolsó lehetséges trófea felé...” (217. o.)

*

Megérteni a halált(!?)

Amikor az étellel – az életünkkel – sem igen tudunk mit kezdeni...

Hogy mit fed, vagy mit jelent az „élet-halál harc”, az „életre-halálra” szóló küzdelem vagy szándék vagy netán elszánás!

Honnan hová jut el általa az ember? L. Aragon írja: „A XX. században először történt meg a világ felosztása. Senkinek se lehet többé olyan illúziója, hogy megszökhet ebből a világból.” (*A költő és a valóság*, 14. o.)

S ugyanő jelöl a következő oldalon egy másik fordulópontot: „A gép – írja Aragon – először bevonul a művészetekbe. A plakátból, a reklámból költemény lesz. Rimbaud-féle *látnok* vetekszik a vásári kikiáltóval, a reklámügynökkel, a rádió hangszórójával...”

Ezeket a mondatokat Aragon 1924-ben írta le. És akkor még sejtelve se lehetett arról, hogy az amerikaiak „ipari irodalma”, a reklám loccsopocsáradat miként árasztotta – árasztja – ma sokszorososan el az e-földi kultúrát, folyékony giccszuhatagával. Ami, mondja Aragon „a szókincs összezsugorodásának és minden gondolat megfékezésének áramlata volt”. (Uo.)

*

Ami alább következik, az meglehet, hogy utópia, de ma már realitása is elképzelhető. Mert – rémlik, hogy olvastam valami ilyen kísérletféléről. Nos, lássuk hát, miről is van szó.

Az emberi agy – az értelem – mint óriási energiaforrás működik a születés pillanatától a halál beálltáig. Namármost, a feltételezés szerint a halál előtti pillanatban az emberi értelmet valami akkumulátorfélébe átáramoltatva összesűrítenek, „életben” tartanak, és a benne lévő óriási tudáshalmazokat tovább hasznosítanak... Még elképzelni is gond lehet(ne), micsoda tudás- és energiaforrások jutnának a megmaradt emberiség birtokába ezáltal...

Ha volna egy-két év felesleges időm még az írásra, föltehetően hozzálátnék egy lehetséges – és sikeres – emberi kísérletről megírni egy utópisztikus regényt...

Fantasztikus távolságokat lehetne bejárni az emberréválás kezdeteitől, mondjuk egy másik naprendszer meghódításáig – hiszen millió és millió emberi egyed teljes genetikai tapasztalata, tudása állna rendelkezésünkre, kiapadhatatlan forrásként.

... Hogy mi, és mivé lehetne e földgolyó legeredményesebb ragadozója!!!

S hogy mindezt egy egyszerű fehérjének(?), a proteinnek köszönhetjük... A két lábbon járás horizontot megváltoztató mozzanatától, a tűzrakás tudományát birtokba véve, az emlékezet és a beszéd teljességével együtt – hát több mint döbbenetes!

Még így, ilyen rapszodikus estéli firkaként elgondolva is!

S hogy már valóban folynak ilyen irányú kísérletek...(?)

Ugyan, mi valósítható meg egy vagy több milliárd ember egybefogott tudásából?!

A kérdés optimista.

Az én személyes válaszom: SEMMI!

MERT NINCS ÁTADÁS!!!

Egy töredék az előbbiekhöz:

nem tudom miért s minek
de itt voltam vagyok s leszek

Leszek – valóban?!

*

Hajnalidőn ébredtem, kint az udvaron nehéz ködök gomolyogtak, eltakarták előlem a hajnalt – az eget és a földet... Láthatatlan magasságuk hangtalanul hömpölygött a Kanyaptáig, s még távolabbra, magával sodorva minden decemberi titkot és megismerhetőt. Hogy ilyenkor még a madarak se repülnek, nincs cinkepityegés, se varjúkárogás, és a diófák ágaira alászállnak az egek, megroskasztván azokat, s láthatóan, érzékelhetőn. Alattuk pedig a földalatti világ sötétlő, kerek vakondtúrás-piramisai.

Ilyenkor szólni se tud az emberfia, hiszen mindezt „együtt látja és érzi” – az *egészségy bénító erejét: nincs se föld, se ég.*

Igen!

És én se vagyok...

*

Délutáni jó hír: Zoltán unokám első két kötelező vizsgáját a Komenskýn abszolválta. Igazi karácsonyi ajándék!

... Miközben ezt a „karácsonyi örömet” igyekeztem valóságunkba emelni kávémelegítés közben, afelől kezdtem gondolkodni, hogy az ilyen, semminek vélt munka, mint az ebéd utáni kávé felmelegítése, ugyan hány percet, napot omlasztott – omlaszthatott – egybe évtizedeim egészéből?!

Megmondhatatlan az életünk „parányi részecskéinek” az összessége... Majdnem azt írtam, hogy a „tömege” – mint a Mount Everest...

*

Ennek a „leírt lassulásnak” egyik része az, amely *tudatosul*, azonban sokszorosán több arányaiban az, amit nem tudok megragadni. Mert a „belső szervek” s a bennük zajló, életben tartó „események” értelemmel követhetetlenek – így nem is rögzülhetnek visszaolvasható egészként. És tisztában vagyok azzal is, hogy mindazért, amit leírok, józanabb embertársaim – esetleges olvasóim – akár félbolondnak is tarthatnak...

Más és legalább ilyen összetett kérdés, hogy mindezt képes vagyok még leírni, vagy a leírás előtt még végiggondolni, hogy legyen eleje, közepe és vége!

Ám, ha még nem lesz vége, három vagy négy eléggé összetett, történelmileg fontosnak ítélt emlékemet is illene rögzíteni... Na és ott van az egyik szekrényben 30-40 év levelezése, évenként borítékolva – szóval ezeket a XX. századi leveket is összeválogathatnám – *Levelek a XX. századból* címen.

Vagyis illene eldöntenem, hogy mit ne írjak le. Ezt indokolja az is, hogy tegnapelőtt a kardiológián voltam, s az ottani eredmények külön nyomósítják az imént mondottakat...

*

Tegnap éjszaka Satya rendben hazaérkezett Bécsből, bár Gömörben hátráltatta némi köd akadály.

Szándékomban volt folytatni a leépülés napi tapasztalatait, s túl azon az „egyéb” megírnivalót – már-már kötelezőnek érzett – emlékeit, élményeit, de semmire se jutottam magammal...

Ami azonban szinte hihetetlen, hogy Sándor hozott egy olyan – ha jól mondom – számítógépes programot, amely az előbeszédet *leírja!* Kipróbáltuk, gyönyörűen működik. Csak még a hétköznapi használatát kell megtanulnom – a „rábeszélés” napi rutinját.

Közös erővel, Satyával, megigazgattuk a közel háromméteres karácsonyfát, és sikerült felállítani a veranda közepén.

Volt még közben néhány használható – vagyis leírni érdemes – gondolatom, de valahány eltűnt abban a felettünk lévő „mindenségben”, amelynek terét, mozgását, hangját – ha van – nem ismerjük, csak sejtéseink vannak arról, hogy *lehetnek...*

Egyébként itt a karácsony, holnap jönnek Évusék – vagyis kezdődik az *ÜNNEP*.

*

Fáradt vagyok, napok óta nem tudok egyenesbe jönni magammal. Mintha nem érzékelném sem a belső, sem a külső változásokat... Se elkezdni, se befejezni azt, ami feltehetően fontos, vagy nem az.

Ez *reggeli* írás!

Lényegében: készülődés a vadászatra. Tegnap este előkészítettem a két sörétest – a 12-es Bajkált és a 16-os Kruppot – és a hozzájuk tartozó töltényeket, remélve, hogy van még néhány fácán a hími tavak árterében... Hűvös, „tavaszi” szelünk van, ami eléggé szokatlan így december végén, de a vadászat lényegét nem bontja meg – egy kis szél van – de hozzáöltözünk, hogy elviselhető legyen az élet.

Most hát várom Satyát, mert felköltözött a saját házába, s van már saját házszáma is!... Hát várom, s közbe bepakolok a Fronterába minden szükséges holmit, mert fél nyolcra Perénybe kell lennünk a „gyülekezőn”... A vadászat eredményeiről ide ragasztok még egy-két mondatot később...

... De a vadászból nem lett semmi. Perényből haza kellett jönni, mert a vércukorszint megpörgette a tájat körülöttem, s a maradék délelőtt azzal telt el, hogy visszataláltam – mondjuk így – a maradék világba.

Nagyon hideg északi szél fúj – didergető.

ÉS EZ ITT MÁR NEM ÉN VAGYOK.

*

Néhány nappal később: igazi szilveszteri-újesztendei ajándék: Molnár Kati, Szigeti Jani, Karkó Jani, Nagy tisztelendő úr és Vilma húgom váratlan ideérkezte – hozták a *Létezés képletei* elkészült, harmatfriss köteteit, Satya csodaszép, színes fotóival illusztrálva.

(...) Szilveszter délutánján rövid időre elsötétült előttem a világ, és, bár igyekeztem, képtelen voltam felállni – valamiféle *kettős homály* nehezedett rám ólomszínű „kiterjedéssel”, és elég sokáig eltartott, amíg visszataláltam a valós térbe. És még most is ez a furcsa bizonytalanság nehezíti a járását, a leülést és a felegyenesedést is.

Az évvárás és az évkezdés előtt a kettős veszedelem, ami ellen egy fikarcnyi esélyem sincs a győzelemre...

Ennek ellenére holnap megpróbálok egyenesbe jönni magammal.

Hátha sikerül! 2020. január 1.

*

Ha nehezen is, de magamhoz tértem. Már a betűim is olvashatóbbak, csak lassan kell írnom. Még a másolást nem próbáltam meg, mert úgy érzem, annak nem érkezett el az ideje. De: tudok újra járni, írni, és már egy „rövid” feketekávét is elfogyasztottam ebéd után. Holnap az új kötetemből postázok el párat, új évi üdvözlő helyett.

*

Egy délutáni töredék:

a befelé omló gondolat
 önmagát mélyre temetve
 a *lett* és a *volt* között
 örökké égő bűvöletben

És most próbálom magammal elhitetni, hogy minden újra rendben van. Pedig csak valamivel volt jobb a nappalom a tegnapiénál...

És olykor úgy találom, hogy magamat ismétlem – *mintha változatokat fogalmaznék ugyanazokról a történeésekről...*

Kellemetlen érzés tudatosítani, hogy ez valóban megtörténhet. Bár nagyobb baj ebből aligha is származhat...

Vagyis inkább legyen a papíron kétszer ugyanaz, mint egyszer a hiány. Mert a *hiányt* nem biztos, hogy lehet pótolni – ugyanis így nyolcvan után esetleg az emberi tudatban nem történhet meg a *visszalapozás*.

Hogy valami végleg eltűnhet abból, amit csak én tudok, csak én ismerek.

*

Az állított meg egy pillanatra, hogy fogalmam sincs arról, hogy a velem egykorúak hogy élnek napjaikat, mivel foglalkoznak stb. Milyen reményekkel ébrednek, s mivel indulnak az éjszakák árnyai-sötétjei felé?!

Hogy ami engem megtart, a *gondolkodás, az írás, számukra jelent-e valami többet a létezés bonyodalmas sodrásában?*

Mit ér az, ami utánunk itt marad?

Talán egy lábnyom a reggel hullott hóban, amelyet délidőre eltüntetnek a napsugarak...

Valami, ami látható *egész és szépség* volt.

VERS – talán, ami *mindenség*gé illant. Vagy elnyelte a földmély.

Szóval semmi bizonyosság nincs arról, hogy életünkben és cselekedeteinkben mi léssen állandóvá és – használhatóvá.

S hogy mi a több: a maradandó nyereség vagy a – veszteség...

... Szóval a létezés kérdései... Amelyekre nincs elhitethető válasz – így marad annak a „keresése” – s végül: maradék feladatnak ez a *keresés* adja a továbbhaladás

értelmét, minden használható jelzőt és állítást – megérteni a cselekvő igéket, együtt ezt az egészszet...

De: miért és meddig?

Vagy: meddig és miért?

*

Elég „összetett” nap volt a mai. Reggel még minden reménységesnek tűnt, de azután a vércukorszint-csökkenés a lehetőségeket elsodorta. Talán ha öt-hat sort tudtam a gépbe másolni a „lassulásból”... Délután pedig a *Létezés képleteiből* dedikáltam-borítékoltam párat. Holnap felballagok velük a postára, hogy még a héten célba érjenek.

Folyamatos aggodalmaim egyike, amikor Satya elindul Bécsből a téli útviszonyok között... De most, alig egy órával ezelőtt Zsoltiéktól hívott, Bősről, ahol „kávécskáztak”. Azóta már a „sógorok” közelében járhat.

*

Megpróbáltam a „lassulás” folytatását másolni, de mindent duplán láttam a számítógépen. Steril kínlódás az egész! Csakhát az a hétköznapi nyomorúság, hogy nincs egyéb megoldás, ezt a munkát nekem kell elvégezniem, az olvashatatlan nyomorodott kézírásom következtében.

Délutánra egy kicsit meg is betegedtem, ez egyáltalán nem ritka esemény. Most azonban, hogy odakint is beesteledett, nemcsak bennem alkonyodott, így egy kicsit elviselhetőbbé a világ és a világmindenség... És már majdnem „telihold” ragyog, amelyből könnyen kiolvasható, hogy odafent is békesség lakozik...

*

Tegnap, már később még az döböntett meg, hogy mai vállalásaim egyetlen - vagy egyik – sikere, hogy *elértem a nap végére!*

Mert ez az *igazi művészet!*

Birtokolni minden láthatatlant...

*

Jó régen írtam le ide valamit arról, hogy az ember egyszer születik, s egyszer hal meg.

Most pedig Kierkegaard Vagy-vagykjában véletlenül „rálapoztam” egy ceruzával régen aláhúzott szakaszában ezt olvastam újra: „Isten csak egyszer lett test és hiábavaló dolog lenne azt hinni, hogy ez megismétlődik. (...) Így az ember is csak egyszer születik meg és nincs meg az ismétlés valószínűsége. (614. o.)

Amióta a *Lassulás mibenlétét* írom, ez a két iker-mondat erősítet meg abban, hogy ugyanott, ugyanúgy értelmezheti ezt más is, ahová én is eljutottam... Azt hiszem, hogy a *Létezés képletei* más-más irányból és más-más alakban, de azonosulnak a megtörténhetővel – és „nincs reinkarnáció”.

*

A garázs tetejéről lefolyó vizekből apró, pár centi hosszú jégcsapok nőnek ki. Ahogy délutánra egy kicsit felengedett a fagy, a kicsi jégcsapok végén a lefolyó erecske lassan megnövekedett, elnehezült, „elengedte” a jégcsap alját, s lecsöppent a csatornába, aztán láthatóan egyesült a többi „cseppel”, s lett belőle kicsi patak, később valahol elérte a folyót, netán valamelyik tavat, s végül a *tengert...*

Lett újra egy és egész!

Mert a *víz* nem semmisül meg, nem változik semmivé.

Tudom, hogy H₂O, de ha különválasztják, az már *nem víz!!!*

De lehet a Csendes-óceán vagy mondjuk a Niagara felidézhető zuhataga.

Ma estére pedig egy részleges holdfogyatkozást ígérnek a meteorológusok...

*

Elképesztő napok követik egymást!

Amikorra megélhetnénk Európa békéjét, ez a földrész önmagát pusztítja el. Hihetetlen, de így igaz, az Európai Unió abszurd rendszerével-politikájával megsemmisíti e földrész kultúráját, nyelvi gazdagágát...

A migránsok felfalják az egészséget, ahogy a szarvasmarhák a tavaszi legelőt...

Hátborzongató látni, hallani és megélni az európai kultúra csődjét a XXI. század második évtizedében...

A jövő lehetőségeit lenyelik a politika emésztőgödre!!!

Most, a Trianoni Diktátum századik évfordulóján.

*

Tegnap Tózsér hívott, hogy megkapta a *Létezés képleteit*. Ahogy beszélgettünk, kiderült, hogy benne is a „leépülés” folyamatai zajlanak, amelyek – így a messzeségből is – eléggé hasonlítanak az én „belső élményeimhez.” És ezeknek, ha akarom, van valamilyen jelentőségük, ha akarom, nincs.

Fagyos-keserű ez a létállapot: hogy már a harmincas korosztály ideje végleg lezárul...

Didergető ez a mostani, kinti január.

*

Az ebédből megmaradt tört krumplit bámultam, mert, ahogy a „maradékra” néztem, hirtelenjében meglódult bennem az, amit időnek mondunk, vagy inkább történelemnek. Mivel ez a kérdés magasodott elém, hogy utoljára mikor láttam – s mikor ettem – *krumplipogácsát*, egy fakó választ se lettem volna képes kipréselni magamból. Aztán már azt igyekeztem felderíteni, hogy mikor, miből és hogyan készült ez a „szegény emberek” csemegéje.

Szóval, az elején már leírtam, hogy alapjául a húsok mellé köretnek készített tört krumpli volt az alpbázis. Mama ehhez adott lisztet és tojást, aztán az egészet összegyúrta, „elnyújtotta”, és pogácsaszaggatóval „kiszaggatta,” aztán tepsibe vagy lábasba rakta, és pirosra sütötte. És friss vagy kihűlt állapotában is laktató csemege volt.

Szilárd elhatározásom lett, hogy ha itt lesznek az unokák, együtt készítünk ebből a csemegeből, hogy megtanulják a készítés módját, s megőrizték maguknak „ké-sőbbre.”

Csemege volt még a „laska” is, amit a vékonyra nyújtott levestésztából lehetett megsütni, a tűzhelyen – a „platnyin.”

... Ahogy pedig mindezt leírtam, oda jutottam, hogy – a többi mellett – nagyanyáink, anyáink ételeiről, italairól, mert az is volt, a legfontosabbakat amolyan megőrizni való csemegeként le kellene írnom... Mert például így télidőben a sült krumpli egy kevés vajjal „megijesztve” fenséges vacsorának számított...

Igaz, só is kellett rá egy kevés.

Meg-hát Sóoky nagyanyám kemencéje, amelyről illene egy rövidebb eposzt itt hagyni magam után, hogy érezzem az „ízikkoró” és a szőlővenyige lobogó parázs-ló, szikrákat vető ritmusát, a költészet megismételhetetlen, lánglobogású énekével együtt.

Most látom, hogy odakint komoly januári éjszaka lett...

Tele vagyok adóssággal...

*

Délelőtt orvosnál, a kötelező havi vitamininjekció és a nem kötelező, de nélkülözhetetlen altató végett. A mai nap lényegi része a pokoli, megállíthatatlan reflux, ami ellen nincs orvosság.

El kell viselni!

Ami mindig mindenben a legnehezebb. Ha azt mondom, hogy ez a leépülés csúcsumorúsága, akkor egyáltalán nem túlzok, hanem több mint tíz év feloldhatatlan tényét rögzítettem.

Amikor mindezt ide írtam, abban a „VAGY-VAGY” szerzője erősít meg, amikor ezt mondja: „A létezés nyomorúságos voltának az a legjobb bizonyítéka, amit nagyszerűségének (!) vizsgálata szolgáltat. (41. o.)”

Ami igaz is.

Csak ne volna olyan pokolian fájdalmas és kellemetlen.

*

Mint például most is – a *kiüresedés* mint létállapot. Amit ha sikerül kibontani, leírni, hogy a *semmi valamivé* – értelmezhetővé változik... Amikor mondjuk is, József Attilát megidézve: „nem írni volna jó.” Ennek ellenére e füzet léniái lassan megtelnek „valamivel” – a semmiből – remélem – érzékelhetővé, értelmezhetővé lesz egy-egy „kettétört pillanat”.

Megtörténik velem, bennem vagy általam – szinte nem is tudok róla, mindez olyan, mint például a szőlővenyigén lévő szőlőrügy téli álma – a távolságban ott a bor smaragd ragyogása, íze, illata, meg még az öröme is – hogy *van!*

Fellinger Károly

Lukanénye, Házasnénye

Lukanénye,
Házasnénye,
eldugult a
nap kéménye,
beleesett
a hold hétfőn,
hiányzik a
fényes égről.

Lukanénye,
Házasnénye,
gyere hozzánk
vendégségbe,
ehetsz almát
mindjárt hármat,
akkor, hogyha
van még nálad.

Mikszáthfalva, Szklabonya

Mikszáthfalva,
Szklabonya,
elfogyott a
tarhonya,
palóc gyerek
mind befalta,
leszakadt a
híd alatta.

Mikszáthfalva,
Szklabonya,
véget ért a
lakoma,
a kis Kálmán
éhen maradt,
sótlan volt a
püspökfalat.

Alsósztrégova

Kicsi Alsósztrégova,
ne menj innen sehova,
járd a falut körbe-körbe,
megérett már a vadvörte.

Híres Alsósztrégova,
nincs se lúdja, se lova,
a népe víg, sose lusta,
büszkék költő Jánosukra.

Csodás Alsósztrégova,
hű királyi korona,
bölcs Madáchnak nagy a búja,
farsang farkát jól meghúzza.

Kóvár

Büszke Ipoly
locsog, fecseg
Kóvárnál,
kihallgatja
nagy suttyomban
a nádszál.

Kifecsegik
a víg habok
nevetve,
legszebb asszony
a kóvári
menyecske.

Magyar népdalt
énekel az,
dalolgat,
megtanítja
a szégyenlős
Ipolynak.

Kiscsalomja, Nagycsalomja

Kiscsalomja,
Nagycsalomja,
fűzfa lombja
eltakarja,
megnő ott az
ember szomja,
legjobb, hogyha
borral oltja.

Kiscsalomja,
Nagycsalomja,
fűvel benőtt
templom romja,
fáj ott a kő,
éggel perel,
hogyha a szél
letérdepel.

Kiskürtösön, Nagykürtösön

Kiskürtösön,
Nagykürtösön
Lehel vezér
a kürtösöm.
Kékkő várhoz
hús barlang fut,
bejárata
a Zsidó Lyuk.

Kiskürtösön,
Nagykürtösön,
fogy a nedű
csütörtökön,
nincsen ahhoz
semmi közöm,
nekik is jár
egy kis öröm.

Galábocs, Óvár, Zsélye

Galábocs,
kis Óvár,
sose légy
pénzsóvár,
jobb az arany,
meg az ezüst,
mikor kinccsel
tele az üst.

Zsélyi a
Lajoska,
elbújt a
laposba.
Fingó-dülő,
Mankó-hegy,
az orkán majd
érte megy.

Felsőzellő, Rárósmúlyad

Felsőzellő,
Rárósmúlyad,
le ne vágd a
gyűrűsujjad,
ha a gyűrűd
elveszejtéd,
elhagy mátkád,
talál szebbet.

Búsul Bussa,
örül Csalár,
jobban terem
ott a határ,
akkora a
kender hossza,
az eget is
csiklandozza.

Szécsénykovácsi

Szécsénykovácsiban jártam,
ördöglyukat hetet láttam,
megpihentem a pokolban,
angyalszárnyat vettem gyorsan.

Szécsénykovácsi, nincs párja,
van rokokó palotája,
innét származott el drága
Krúdy Gyula nagy családja.

Bátorfalun a nyuszi

Bátorfalun a nyuszi
az erdőben ugrál,
vele tart egy kisciga,
bátrabb az a nyúlnál.

Nyuszi pajtás, nagy a baj,
róka oszon lesben,
– hogyha gidát viszek én,
békén hagy ő engem.

Ipolyharaszti, Tótygyarmat

Ipolyharaszti,
Tótygyarmat,
lányoknak jó
a friss harmat,
reggel fűben
fürödgélnek,
hálát adnak
a nagy égnek.

Ipolyharaszti,
Tótygyarmat,
pacsirta madár
elhallgat,
eláll a szél
bajszja, szája,
tót leánynak
nincs is mása.

Terbegec meg Leszenye

Terbegec meg
Leszenye,
menyasszonyom
leszel-e?
Veszek neked
selyemhernyót,
elhozza egy
üveges tót.

Terbegec meg
Leszenye,
menyasszonyom
leszel-e?
Csöpp tavamnak
van szigete,
az a világ
nagy feneke.

Dacsókeszi, Szelény

Dacsókeszi, szerény Szelény,
két tündéri fészek,
nem győzi le őket bizony
soha az enyészet.

Madách Imre is járt erre
dalolva, nevetve,
Dacsókeszin Dacsó Lujza
lett a nagy szerelme.

Nemzetőrség parancsnoka,
bátor Gyürki Antal,
Szelényen volt kicsi gyermek
egy nagy fűzfa karddal.

Dacsókeszi, szerény Szelény,
dimbes-dombos lanka,
palóc pecsenyével várja
urát az Aranka.

Ipolykeszin

Ipolykeszin született ő,
imádta a mesét, regét,
Ipolyi Arnold volt neve,
hazafinak bölcs és derék.

A Tersztyánszky-kúriában
nevelkedett, elmerengett,
még mielőtt püspökké lett,
ott volt vidám, boldog gyermek.

Emléktábla őrzi nevét,
templom falán évek óta,
aki magyar, tiszteletét,
becsülettel, mind lerója.

Ipolyhídvég, Ipolynagyfalu, Ipolyszécsényke

Szorgos falu Ipolyhídvég,
lápos-vizenyős e térség,
nem termett babért rizsföldje,
golyamadár szállja körbe.

Ipolynagyfaluban egykor
nem fogyott más, csak a meggybor,
részoktak az édességre,
cukorgyárat hoztak létre.

Ipolyszécsénykei lányok,
elapadt a gyógyforrástok,
ha belőle ihatnátok,
megfejtethnétek az álmot.

Három tölgyfa volt Inámon

Három tölgyfa volt Inámon,
úgy tartja a monda,
egyik alatt pihent Mátyás,
aludt, mint a bunda.

Amelyik alatt álmodott,
az még ma is zöldell,
árnyékában a szél horkol,
talán egyszer fölkel.

Sirak, Gyürki, bús Kőkeszi

Sirak, Gyürki,
bús Kőkeszi,
szél a bicskát
előveszi,
egy szeletet
vág a holdból,
hozzá felhő-
borból kortyol.

Sirak, Gyürki,
bús Kőkeszi,
szél a bicskát
előveszi,
több szeletet
vág a holdból,
sose elég
egy a jóból.

Mihályi Molnár László

A száz éve elrabolt város csikorgó kövein...

(Kassai őrjárat Márai Sándor nyomában)

„Belenyugodtunk abba, hogy a világnézeti és politikai cenzúrák mellett szabadon garázdálkodjék az üzleti cenzúra a szellem világában. Tisztelni kezdték minden teremtett lélek „érzékenységét”, kiszolgálták a vallási, társadalmi érzékenységet anélkül, hogy jogos és becsületes vitába szállottak volna ezzel, meghallgatták és szóltanul elfogadták a kiadónak és ügynökének ukázait, aki megtiltotta nekik, hogy olyasmit írjanak, ami sértheti a hirdetőket, az előfizetőket és a példányonként vásárlókat. Írás közben már nemcsak arra gondoltak, mit szól ehhez Isten és a világ, hanem arra is gondoltak, vajon nem árt-e véleményük a lap vagy folyóirat hirdetési és előfizetési érdekeinek... Így kezdődött valami, aminek értelme minden lelki ellenállás teljes megszűnése volt. Az írók belenyugodtak a civilizáció érdekeibe, eladták az érdekeikért a kultúra felelősségét. (...)

Mikor a szellem képviselői feladják az ellenállást és a katarzist, az álművelt bugris azonnal az asztalra üt, s diadalmasan bevonul fellegvárba, melynek őrhelyét elhagyták a lélek katonái.

Az émely, a csömör, a megdöbbenés, a rekedt vészkiáltások, a segélykérő hangjelek, mindez nem volt elég erős ahhoz, hogy feltartóztassa egy kultúra elvérzésének folyamatát. Néhány erős lélek őrizte a Titkot, mint a régi papok az égő templomban a szent tekerceket: kevesen voltak. Az újkori hírverés soha nem ismert eszközökkel tört az európai lélek ellen, zsvajával megsüketítette a tömegek lelkét. Csak a kiválasztottaknak volt még valóságos hallásuk, a tömeg nem tudott többé válogatni és megkülönböztetni. Az írók nem tudtak többé elég hősieen ellenállni a nagyvárosi, kispolgári tömegek olcsó ízlésének.” (Márai Sándor: Kassai őrjárat)

A háború után még állt Márai szülőháza a mai Dargó áruház helyén a Thália Színháztól alig kétszáz méterre, szemben a Shalkház Szállótól, amit a pánszláv bolsevizmus idején lebontottak, hogy helyébe egy másik szálloda épülhessen, amelynek a felsőbb utasítás szerint a szláv felsőbbrendűség jegyében a Slovan (szláv) nevet kellett kapnia, és az ateista felsőbbrendűség okán legalább egy méterrel magasabbnak kellett lennie a Dóm keresztjénél. Most pedig valami más felsőbbrendűség jegyében a Hilton nevet viseli, és úgy néz ki, mint egy ravatalozó, ahol a Város ősi lelkületét kívánják búcsúztatni...

Persze Kassán Nagy Lajos, Mátyás király, Tinódi, Rákóczi, Kazinczy vagy netán Mécs László és Márai Sándor sem tartozott ama korszak „tananyagába”. Azóta a Hernád már tengernyi vizet hömpölyögtetett el a város mellett, naponta sétálok

utcáin, és barátokat ismerősöket is gyakran vezettem végig a „szent helyek” mellett, de legnagyobb élményemet és legmélyebb találkozásomat otthon éltem meg Márai Sándor műveit olvasva: *Kassai polgárok*, *Kassai őrvjárat*, *Egy polgár vallomásai* vagy az *Ajándék a végzettől* című könyvei révén. Olyannyira, hogy – úgy érzem – látásmódomat is átformálta... és nem csupán Kassával kapcsolatban. Mintha testvéremmé fogadtam volna egy jóbarátot, vagy mintha valahol a messze idegenben egy földimmel találkoznék. Egy jó író valódi titka megfejthetetlen, s ha megszerettük, hiányzik, ha nincs: dereng és bolyong a lelkünkben, betölt és elvarázsol. Szükség van rá, és csak sajnálkozunk, ha mások ezt nem értik. Ennyi.

Persze a mai város már nem ugyanaz a város. Márai idején legfeljebb egyötöde volt a lakosság száma, s a lakótelepek helyén mezők, erdők, kirándulóhelyek terültek el. A magyar népesség pedig elenyésző adattá törpült: nincs két és fél százalék a negyed millió lélekből. Az Óváros viszont látszólag megfiatalodott azáltal, hogy a restaurátorok keze nyomán visszakapott valamit középkori és reneszánsz időszakából. Turistalátványosság lett a Csermely-patak imitált bevezetésével, a zenélő szökőkúttal és a kissé ormóttan harangfával együtt. Befejeződött a Dóm felújítása, a Fő utcán leng a magyar zászló (a premontrei rendházban székelő konzulátust jelezve), de az épület másik oldalán kínai oroszlánok készítenek fel az eljövendő évszázad újabb népvándorlásaira. A premontrei gimnáziumban pedig a térség őshonos nyelvén már közel hetvenöt éve nem tanítanak magyarul. Az eredetit utánzó Rodostói-ház előtt ugyan Rákóczi szobra áll, de mintha keserű reménységgel bizakodna csupán, mint azt annak idején tette a száműzetésben. A Mészáros utcában Márai gyermekkorát hirdeti a tábla, pedig nem teljesen pontos a felirat, mert csak később laktak itt a szülei. Bent emlékmúzeum várja a látogatókat (testvére Radványi Gézára is emlékezve), de a mai város még mindig nem ismeri egyik legnagyobb szülöttjének értékeit. Honnan is tudnák, minek is kellene eredetvizsgálatot végezniük a területablóknak a lopott holmin, amikor még nem sikerült legalizálniuk magukat a történelemben? Az apa Grosschmid Géza *Kisebbségi sors* című könyvében olvasom: *„ebben a történelmi emlékektől megszentelt ősi városban, amelynek kövei nemcsak az Anjouk és Mátyás dicsőséges korát hirdetik, de amelynek sorsa évszázadokon át, mindenkor szorosan összefüggött a nemzeti küzdelmekkel. A gondolati és lelkiismereti szabadságért innen intézi hadjáratait Bocskai, aki a bécsi béke megkötése után is ide tér vissza. Bethlen Gábor (a volt) felsőmagyarországi hadjáratainak alapjául Kassát teszi meg. I. Rákóczi György, a linzi békében ragaszkodik a város birtokához, mert irányítója volt ez a hely mindenkor az országot mozgató szellemi erőknek, és II. Rákóczi Ferenc, a nagyfejedelem, itt nyugvó hamvai örök szimbólumai maradnak mindenkor a magyarság szabadság iránti sóvárgásának. Régi időtől fogva itt fakadt azonban a magyar kultúra nem egy forrása is. Így a Pázmány Péter hű embere, Kisdi Be-*

nedek püspök által életre hívott egyetem kiemeli Kassát a magyarországi vidéki városok sorából, majd a Magyar Muzeum címmel 1788. július 1-én Bacsányi János, Baróthi Szabó Dávid és Kazinczy Ferenc itt indítják meg az első magyar tudományos folyóiratot, nyomban rá kibocsátja Kazinczy az Orpheus című lapot, s ezzel és a Bácsmegyei öszveszedett levelei címen kiadott művével indul meg a nyelvújításnak, az akkori viszonyok közt nagyon merész munkája, amelyből a latin és az angol mellett talán legkifejezőbb erejű mai magyar nyelv sarjadzott. Itt volt a magyar színészet egyik első és legerősebb bástyája, itt sok országos hírű emberünk pályafutásának biztató kezdete...” Az apa jogász, ügyvéd, és 1920-ban a magyar párt képviselőjében prágai szenátor volt, de tudvalévő róla az is, hogy a színház, az irodalom és a kulturális élet egyik legkiválóbb kassai támogatójaként ismerték. 1934-ben, hatvankét évesen halt meg Miskolcon. Fia hazalátogatásakor már érte is szólnak a harangok, melyek hangja jelzett időt, ünnepet, gyászt, veszedelmet és természeti csapást is régen. A hetvenmázsás legnagyobb azóta ott hallgat az Orbán torony előtt a földön összetörten megragasztva. Sok-sok dolog hullott darabokra ezen kívül is ebben a térségben, és egyéb dolgokat is hiába ragasztanak össze, már csak formájuk hasonlít arra, amik voltak. Lényegük, mint a harang hangja, elveszett. Csak ha újra öntik új kezek, óhajok, akkor szólalhat meg újra... talán. A nagyságos fejedelem városa vajon miben reménykedik mély álomban ringatva történelmi múltjának fontos emlékeit?

I. A harangok üzenete

„A harang zúg, az utcák kihaltak. A polgárok ebédnél ülnek, a családfő ezeréves mozdulattal töri meg a város falai között a kenyeret. A harang zúg, mintha a nehéz óra közeledtére, mikor vérben, szenvedésben és sikolyban születik az új világ, a város perét hirdetné az időben, magányos és súlyos szavával. Zengj és szólj, régi harang, hívd az élőket, temesd a holtakat, törd szét a villámokat. Nem tegnap kezdettél először szólani. Zengésedre élt, halt, viaskodott ez a város évszázadokon át, mikor zavar volt a lelkekben és ellenség a kapuk előtt.” (Márai Sándor: Kassai őrjárat, 1940)

Abban az időben, amikor a hatalmas Titanic hullámsírba merült, sokan felriadtak álmukból, majd egy reggel arra ébredtek, hogy már semmi sem úgy működik, mint ahogy azt megszokták és elgondolták.

A XX. század folyamán kiderült, hogy amit civilizációnak hittek, az pusztító környezetrombolás, éhínség, elidegenedés, szeretethiány, öntelt gőg, haszonelvű anyagiasság, hatalomvágy, tömeggyilkosság, gyökértelenség, individualizmus és fennhéjázás. A pénzvilág nagyhatalmai ennek a civilizációnak a nevében hirdettek hadjáratokat és békeszerződéseket, aláztak meg népeket, és rajzoltak önkényesen országhatárokat.

Márai a kassai őrjárata folyamán, a II. világháború küszöbén, gyermekkorra emlékeiben kutat, keresve az idilli polgárvilág gyökereit és a fészekrablás mibenlétét. Megidézi a városépítőket, az otthonteremtő polgárokat, a dóm megálmodóit. A tornyok, melyek az ég felé irányulnak, de nem haladják meg az emberi lépték határait, azt példázzák, hogy a mérték megtartói maradandóan tudnak útmutatást adni. A megbomlott értékrendben felnövekvő nemzedék viszont már nem látja a példát, s nem talál járható utat. Az író lelkiismerete önvád is. Cinkosnak érzi magát az árulásban, bár kiszolgáltatottan sodródott az eseményekkel, melyeket nem tud feltartóztatni. Ám figyelmeztet a mindenkori felelősségre és kötelességre: NYILVÁNVALÓVÁ KELL TENNI A BŰNT, MEG KELL NEVEZNI A BŰNÖSÖKET, ÉS EL KELL UTASÍTANI A VELÜK VALÓ KÖZÖSSÉGET!

A kassai kiránduláskor az ősi város őrző szelleme és két megaláztatással teli évtized tapasztalata kerül szembe egymással. Szinte prófétai éleslátással rajzolja meg a háborúba süllyedő Európa körképét, amihez az is hozzásegíti, hogy gyermekkorra még egy másik világból táplálkozott. Megbizonyosodik arról, hogy ez az emlékkép nem csupán nosztalgikus illúzió, hanem egy hajdan létezett valóság utolsó fejezete volt.

Az emberi nagyravágyást, önteltséget és mértéktelen becsvágyat jelképező Titanic elmerülése szertefoszlatta az ember tökéletességének és mindenhatóságának ábrándját. Mint nem is oly régen az ikertornyok és a Columbia megsemmisülése vagy a „szuperbiztos” atomerőművek sérülése.

Az Ószövetség a babiloni torony példázatával is éppen erre figyelmeztet: a globalizált (uniformizált, egyformává tett és csordába terelt) világ sem nőhet az isteni rend fölé. Ezért kell a toronynak leomlania, és a csordává alázott tömegnek különböző nyelveken beszélő népekre szakadnia. Így lesz az elrendeltetést megszegő Nagy Sándor is intő áldozattá éppen Babilon romjainál, egy évvel azután, hogy Szúzában parancsba adta a perzsák házasság útján történő beolvasztását. Istennek képzelte magát, aki még a természet rendjével is ellenkezhethet, hogy aztán nyomorult emberként, keserves kínok közt ismerje be vereségét az örökkévalósággal szemben.

Márai kassai őrjárata idején is (1940 nyarán, amikor Sztálin üdvözli Hitler katonai sikereit Belgium, Hollandia és Franciaország lerohanása után) két isteni dicsőségre vágyó diktátor „halált hozó füveinek” árnyéka vetül a világra: növelve mindazon csordába verődött tömegek lelkiismeret-furdalását, amelyek hatalomra segítették őket. Pedig hát, szegény tömegek már akkor is a korszerű manipuláció (üzlet, sajtó, mozi, reklám) jámbor áldozatai voltak, mert a fasiszmus, a kommunizmus és a kozmopolita liberalizmus is abból a szegénységből és kárhozatból táplálkozik, melyet a kalmárszellemű pénzvilág teremtett meg, mert a legjövendmezőbb üzlet a fegyvervásárlásra adott hitelnyújtás és a fegyvereladás a háborús

fenyegetés félelmében vagy a háborús konfliktusban lévő országok számára. A pusztítás és halál civilizációjának sötétsége ekkor még csak néhányak előtt vált nyilvánvalóvá.

Ahogy Márai fogalmazza: *„a világ elmerült a kétségbeesésben és hitetlenségben... az üzlet, amely rávetette magát a színpadra és mozgóképre, a könyvkiadásra és képzőművészetre, nem emelni akarja a tömeg művészi igényeit, hanem kiszolgálja az emberek legalacsonyabb ösztöneit.”*

A korunkhoz hasonló válságtünetek felismerése után Márai az okok feltárására és kiútkeresésre is vállalkozik. Kassa lelkét és köveit, e bölcsőhely emlékeit hívja segítségül az utazáshoz. Érdekes hozzá most is társulnunk, hogy szellemiségének üde és friss vizében megmártózva tisztábban láthassunk át jelenkorunk zűrzavarán. Kassán nem a nagyravágyás tornyait építették Márai ősei. Ők azok a polgárok, akik még munkájuk, mesterségbeli tudásuk, keresztény erkölcsük és magatartásuk révén nyerték el megbecsült polgárjogukat, és nem azért, hogy városiakok és kereskedők lettek. Ezért érzi úgy az író, hogy példázatokra érdemes odafigyelni.

II. A szülőföld üzenetei

Az író 1940-ben egy hónappal a németek párizsi bevonulása után írja: *„hazautaztam Kassára. Egy napra mentem csak, nem volt semmi dolgom ott. Most, idő múltával, elcsodálkozom, miért is mentem? ... Valószínűleg, mert otthonalannak éreztem magam a világban.”*

Amikor az ember veszélybe kerül avagy elbizonytalanodik, akkor a gyermekkor anyai gondoskodására, a szülőföld megtartó bizonyosságára vágyik. Visszatérés ez a gyökerekhez, a kezdetekhez, a fogantatás és indíttatás helyszíneire, a szülőföldhöz, az anyanyelvhez. Amikor nem érti helyzetét: emlékezik. Gondolatban végigjárja az utat, hogy rábukkanjon elveszett értékeire. Keresi a nyomokat már a repülőgépről is lenézve, majd a hajdani Széchenyi-ligetben, melynek áhított csendjét az örökösen őrlő és zúgó malom rabolta el. Most pedig a tömeggyilkos Petrov tábornok szobra, mert a liget is az ő nevét viseli, aki negyvenezer magyar civilt hurcoltatott a szovjet pokolba 1945-ben...

De Márai már öt évvel korábban rémülettel figyelmeztet: *„És a pokolnak is vannak malmai... s most őrlő, ami megmaradt még életemből és Európa életéből. Megőrölt népeket az elmúlt hetekben...”* Nem az a kérdés, hogy miként kezdődött a fegyveres harc, hanem az, kik gerjesztették, és kinek az érdekében. Mert hasznot remél a fegyvergyáros, de a bakancskészítő és a katonákat etető pék is. Ezek aztán behálózzák az egész társadalmat, főleg, ha magas a munkanélküliség, és megélhetést remél mindenki a háborús megrendelések nyomán. (Mennyire mai

problémakör!) Márait nem oktan szorongások gyötrik. Jó nyolcvan év távlatából pontosan láthatjuk nem csupán a világháború későbbi borzalmait és pusztításait, hanem a rá következő időszak embertelenségeit is, melyek közt a fasiszta haláltáborok csak egy epizódot képeznek. Mert Korea, Vietnam, Szibéria, 1956, Afrika, Kambodzsa, Palesztina, Jugoszlávia, Irak és Szíria tömegsírhajói azt jelzik, hogy az emberiség nem tanult a történelem tapasztalataiból, és nem hallgat a bölcsek, az írók és a próféták figyelmeztetéseire.

Márai makacssága tántoríthatatlan. *„Holnap még egyszer végigmegyek a Városon, ahol az élet kezdődött, meg akarok keresni valamit. Az élet elveszett értelmét akarom megkeresni. Még egyszer a forrás fölé akarok hajolni, megismerni egy arcot, amelyre már csak halványan emlékszem, megízlelni egy tiszta és hűvös emléket, amely kristályos áradással ömlik a lélekben, mint a hegyi patakok. Az arcvonal, melynek minden európai szellemi ember közkatonája volt, összeomlott: indulj el még egyszer őrzőrátra, a romok és beomlott állások között ... Talán megtalálsz valamit, ami értelmet ad az életnek, talán ki tudod mondani az elhazudott igazság egy részletét, ...”*

Sétál a Hernád partján, elmegy a Hóhér-bástya mellett, és megáll a Mária-udvarban, ahol *„a béke és gyermekség utolsó pillanatait idézi föl”*. Az osztályából sokan az első világháború csatáterein estek el. Kassát pedig emlékeiből és az ország kebeléből is kiszakítják 1920-ban a nagyhatalmi önzés haszonlesői, amit hazudozással, szemfényvesztéssel próbálnak igazolni *„az embertelenül megrajzolt politikai határok”* minden oldalán. Az idegen megszállók, katonák és hivatalnokok futószalagon gyártott olcsó holmikát hoznak magukkal, melyek soha nem veteledhetnek sem hagyománnyal, sem műveltséggel, mert az áruházi ürességnek semmi köze az itt élők életéhez. A neonfény mögött *„alacsony homlokú, kicsinyes és vadul sovén cseh hivatalnokrendszer basáskodott. Itt nem volt keresnivalójuk, ez történelmi bizonyosság... önzők voltak, pökhendiek, igazságtalanok...”*. A megszállók is tudták, hogy olyat bitorolnak, ami nem illeti őket, de utólag igazolt jogot formáltak rá politikai és történelmi hazugságokkal. Ezek a hazugságok tették őket türelmetlenné, gyűlölködővé, és az igazságukat követelő őslakosokra kitaláltak egy megbélyegző kifejezést: irredenta. A történelem tanúi dacoltak az ideiglenesen megtelepedő bevándorló idegen lelkülettel, de aztán a hasznosság és megélhetés nevében cinkosságot vállaló árulók új életformát alakítottak ki a várost eddig őrző polgári értékrend helyébe: az igénytelen erkölcsű, ízléstelen, hagyománytagadó és haszonleső városalakóét.

A kövek ősi üzenete azonban más: *„...évszázadokon át őriztek falai között valamit. Őrizték fegyverrel, kőfallal, őrizték vasnál és kőnél is hatalmasabb fegyverekkel és bástyákkal: ízléssel és magatartással, jó modorral és életszokásokkal, joggal és udvariassággal. ... Ezek a polgárok, őseim ősei, építették és védték ezt a várost*

ellenséges hódítók és portyázó csapatok, martalóc zsarnokok ellen, de védték a veszedelmesebb ellenség ellen is: megvédték az emberi közösségek belső ellenségei, a rossz ízlés, a tunyaság, a bitang felelőtlenség lázadásai ellen.”

III. Az Ördögárok mentén

„A polgár és a polgári rend az emberi együttélés egyik legértékesebb, leghasznosabb, magasrendű terméke, mindaddig, amíg alkotó és hősies. ... Az igazi polgár szerencsés vegyülete a művésznek és katonának, alkotó és megtartó, álmódó és megőrző. Ezt a polgárságot ennek utolsó, legjobb pillanatát ismertem meg gyermekkoromban, a városban.”

Ez a Márai Sándor indul el az Ördög-árok felé, mintha jelképesen határt húzna a kétféle életmód és világszemlélet közé: egyik oldalon a hit, a szeretet, a szellemiség, a szabadság, az európaiság, a kereszténység és a magyarság, míg a túloldalon a gonosz, az erőszak, a hitetlenség, a műveletlenség és megalkuvás. Ezt a választóvonalat nem lehet eltüntetni azzal a hamis ideológiával, hogy el kell fogadnunk a másságot, avagy teret kell adni mindenki érvényesülési vágyának... stb. Márai figyelmeztet, hogy a XX. század árulása éppen ilyen mázas szólamok befogadásával kezdődött el, mert csak a másfajta értékek és csak a természetes és egészséges emberi magatartásformák tolerálhatók. A bűnös cselekedeteket meg kell látni, rájuk kell világítani, meg kell állítani, de semmiképp nem szabad lepaktálnunk a bűnösökkel. Jézus is indulattal száll szembe a kufárokkal, de ezzel nem osztotta meg a templom népét, hanem megtisztította azt. Az egység és összefogás jelszava alatt mégis hányszor csalják kelepcebe a jámbor szemlélődőket?! Az írástudók árulása is azzal kezdődött, hogy behódoltak a kufár könyvkiadók hamis elvárásainak, csakhogy írásaik megjelenhessenek. *„A társadalmi, politikai erők, melyek ma hidegleglős indulattal rángatják és feldűlják Európát, csak következményei a szellemi emberek árulásának. Kezdetben volt az Ige: mindig az Ige volt kezdetben. De aki elárulta az Igét, elárulta az élet értelmét.”*

A piaci áruvá degradált „irodalom”, már messze van azoktól a varázsszavaktól, melyek az írók képesek a szellemi magaslatokban tartani. Azt az író, aki *„mindig az igazat mondja, azt az egyetlen, végső igazságot, amely a szépség és a dallam is, mert az igazság mindig szép és dallamos, az igazság mindig művészi. Csak a hazugság torz és idétlen, giccses és hamis”*.

Az írónak tehát kötelessége annak a mértéknek megtartása, mely az élet fölött a szellemi és erkölcsi arányokat, a szépség és igazság, valamint a gondolati tisztaság mércéjéhez tudja igazítani. A felbomló XX. századi társadalmi rendszerek igazolják a Mérték elvesztésének katasztrofális következményeit. *„Az író nem azért gyón nyilvánosan, hogy megkönnyebbüljön bűnei terhétől, hanem hogy meggyónva azt,*

ami benne közös az emberi bűnnel, felszabadítsa a bűntudat önvádjától a világot, mert tudja, hogy a bűntudat újabb bűnöket szül, hetedízigen. Az író varázsszavakkal ír, mert máskülönben nem tudja féken tartani az emberi önzés és indulat, a politika, a nyereségvágy, az érzéki éhség garázdálkodó fenevadjait.” Ezek a sorok már-már profétai jövendölések a végromlásról, és sajnálatos módon a későbbi történések Márai jóslatait igazolták, vagyis a rombolás, pusztulás, elidegenedés, kommunista diktatúra és az elanyagiasodott fogyasztói társadalom jellemezte a XX. század második felét is. A nagyvárosi és kispolgári olcsó tömegizlés szennyáradata elmosta a kultúra valódi képviselőinek a szavát, mert a zajban és hangzavarban a tömegek nem tudtak többé megkülönböztetni és válogatni, illetve a politikai és üzleti cenzúra eleve kiszűrte a számára kényelmetlen tiszta hangokat.

Márai az ősök porladó csontjai fölött a Rozália temetőben keresi tovább a választ, hogy a Város és a dóm építői, védői, őrzői korábban miként tudták teljesíteni a szülőföld elrendeléséből fakadó küldetésüket.

Mi volt hűségük alapja és ereje? A HIT!

Hittek abban, hogy erre a városra joguk van, hittek igazukban, hittek a szeretetben és kegyelemben. Később csak a hitetlenség engedte széthullni ezt a világot.

„Otthon vagyok e katedrálisban, mely számomra nem műemlék és kegyes zarándokhely, hanem életem mélyebb, örök formája. Tovább kell építeni ezt az életformát. Meg kell tölteni mindennel, ami korszerű, meg kell őrizni benne mindent, ami időtlen. ... Mindenünk megvan hozzá: csak hit és konok akarat kell: hit szerepünkben, akarat a butaság és az indulatok rémuralmával szemben. ... Hivatásérzés, az európai szerep tudata, s mély kötelesség: szeretni és szolgálni a népet, melyhez nyelv, emlék, jó és rossz sors, s nyelvnél és fajtánál is erősebb kötőanyagok, a közös nemzeti sors kötöz... Ez a dolgunk, Európában. Ilyen meggyőződéssel épült ez a templom, ahol most megnyugodtam és otthon érzem magam.”

IV. Végzetes jóslatok, emberi remények

„Ez a városi Európa ez órában, mikor a kassai polgárok Bethlen Gábor kézfogójának színhelyén söröznek, rendszeresen pusztul. A szellem embere önmagában keresi a felelősséget, vádat emel a kultúra papjai ellen, akik nem őrizték elég hősiiesen a szent szöveget, alkudoztak a hamis prófétákkal, s egy mohó gépi civilizáció martalékának dobták oda az európai kultúrát... Európa nem a harctereken pusztul el, hanem a lelkekben... Elmerül a földrész végzetében. Egy üde és mohó imperializmus, az amerikai, mely a gépi civilizáció és a nyersanyagok kifogyhatatlan bőségével rendelkezik, érdeklődve pillant körül a világban, mert most látja, fiatal történelme során először, az alkalmat, mikor népek, földrészek, világnézetek és korhadó társadalmak fölött magához ragadhatja a vezetést, az uralmat a

nyersanyagok, piacok, az emberek által lakott földrészek nagyobb fele, igen, a vezetést a világ fölött” – írta Márai 1940-ben a Lőcsei Ház emlékeire asszociálva. Bár amit akkor tapasztalt, az csak kistestvére lehet annak, amivel napjainkban kellene szembesülnie. A történelmi folyamatok kísértetiesen pontos előrelátása talán egyedülálló volt abban az időben (is). Honnan ez a bátorság és végzettség? Onnan, ahová vissza-vissza kell térnünk, ahonnan elbolyongtunk, amit elfeledtünk vagy megtagadtunk, ahonnan és amiből elindultunk, és idáig jutottunk. Pedig a gótikus katedrálisok magassága és a bennük őrzött áhítat mélysége még látható és érzékelhető.

„Hol az otthon? Múltunkban, hagyományainkban, emlékeinkben. Itt van, ebben a városban, a Dómban, melynek északi kapuján belépek most, e boltívek alatt, s a mélyben, a sírboltban, ahol Rákóczi hamvait őrzik a kövek és az emlékezés... A keresztény Európa e templomhajókkal fejezte ki utoljára és tökéletesen hivatásérzését. A templom méreteit ismerősnek érzem, mint egy örökké testemre szabott köntöst. Ha akarnám, se lehetnék más, mint magyar, keresztény, polgár és európai.”

Hiába azonban a pusztulás, a sok tömegsír, az író emlékezése utáni világháború és azóta is tartó fegyveres népiirtások... Napjainkra mintha semmi sem változott volna, sőt mintha a tömeges léleknyomorítás még hatékonyabb lenne. A módszer egyszerű, és hatása gyors. Csak elhítetik, hogy a fejlődés azonos a tudással, és a tudomány pedig nem tudja igazolni, hogy az emberek fölött még bárki is létezhet. Csak meg kell győzni őket, hogy a szokások és hagyományok megtartása maradiság, mert a modern ember számára lényegtelen, hogy honnan jött, és kik az ősei. Csak a jelen a fontos és a jövő, ahol nincs helye érzelmes nosztalgának vagy az isteni igazság áhítatának. A jövő emberét nem választja el nyelv, hit, viselet, szokás, vallás vagy más sajátosság. Mindenki szabadon dönthet, mi akar lenni, mikor és hogyan akar meghalni, milyen nemüként szeretne élni, avagy talán klónozás útján még a nemek is eltörölhetők! (?) Ez a teljesen szabad élet: határok, gátlások és mérték nélkül. Aztán a hitét, tartását és mértékét vesztett emberekkel, népekkel már bármi elhithető és megtehető. Művészetnek nevezik az értéktelen maszlagot és szemetet. Jólétnek tüntetik fel a jóllakottságot és kényelmet. Pazarlásnak és feleslegesnek kiáltják ki a nemzet kultúrkincsét, műemlékeit. Veszedelmessé nyilvánítják az anyanyelv ápolását, a nemzeti önbecsülést és a történelmi közösséghez való hűséget. A családot és házasságot pedig elavult intézménnyé degradálják. Választania nem a jót, hanem a hasznosat, nem az értékeset, hanem a gyorsan elérhető, nem a szépet, hanem a megragadható, és nem a helyeset, hanem mindig az erősebbet kell annak, aki az üzleti reklám és szabadelvű propaganda hatása alatt nem elég erős ahhoz, hogy ellenálljon e korszak ördögi csábításainak.

Elbizonytalanítanak azzal, hogy lerombolnak körülöttünk és bennünk minden eddigi biztonságot nyújtó értéket, majd a saját maguk által konstruált gondosko-

dás biztonságát kínálják fel helyette. Még emlékszünk arra, hogy ama nagy bolsevik ígéreték szerint a gyermekeket az állam fogja felnevelni. El is kezdték építeni a világ legnagyobb árvaházát. Úgy hívták: Szovjetunió. Manapság viszont a tömegkommunikáció és a médiabirodalmak hálózata lett az árvák istápolója, avagy talán az árvaság eszköze és oka.(?)

Márai üzenete is, hogy mindenkinek érdemes lenne mélyebben elmerülnie az otthon, a szülőföld, az Ige és a hagyományok által közvetített tiszta szellemi forrásvízben, mint azt ő tette 1940 derekán, a második világháború fenyegető árnyékában.

Az emlékezés és felismerés felelősséggel is jár. Azokat is meg kell tanítanunk látni és gondolkodni, akiket a korcs korszellem tévutakra vezérelt. Kassán ez hűséget jelent a Városhoz és Márai szellemi hagyatékához, melyet nem az utcaő vagy a városfal őriz, hanem az egyetemes magyar kultúra európai mércéjű tárháza, és az ebből táplálkozó szeretete és bölcsessége.

„Mikor kereszténységről beszélünk, az európai műveltség és erkölcs megtisztulását értjük társadalmi és gondolati, művészeti és gazdasági értelemben.

... Nincs más gyógyulás, csak a hit, az alázat, az egyéni jogok és kötelességek öntudata, a szabadon vállalt felelősség, az értelem. Rosszul neveltek bennünket, rosszul neveltük magunkat és kortársainkat. Az új Európát a nevelők építik föl. Érzik-e felelősségüket?

Meg kell érteni, hogy az örömhöz bátorság kell és önismeret, a szenvedéshez kereszténység kell, mély türelem, zsigerekig ható tudata annak, hogy a végzetnek értelme van.”

Induljunk el mi is a dóm felé, nyitott lélekkel, mely a kövek időtlen üzenetét felfogja, hogy megértsük hivatásunkat és küldetésünket: magyarnak lenni és maradni Kassán.

Ez az emberség fokmérője. Van, akinek ez a legtermészetesebb, de akadnak jócskán, akiket biztatnunk és bátorítanunk kell.

Fogjuk meg egymás kezét, amíg láthatók vagyunk!

Szentmihályi Szabó Péter

Trianon sebei

Trianon sebeit az idő bekötözte,
de a vér átüt még mindig a sebeken.
Idegenek özönlöttek be a földre,
ki fegyverrel érkezett, ki fegyvertelen.
Aki fegyverrel jött, azt fogta a fegyver,
aki fegyvertelenül, azt befogadtuk,
fedéllel, földdel, szeretettel,
nem néztük, ki volt az anyjuk, az apjuk.
Feledd el, jó magyar, jobb, ha felede
hófödte hegyeid, kincses városaid –
még a fejfákról is letörölték a neved,
templomaidban más nyelven szólal a hit.
Mint gazda, kit ősi házából kivetettek,
s megjelennek a rablók, fosztogatók,
gyorsan leverik a címert s a keresztet,
s a magyarnak bottal osztanak útravalót,
szomorú szemmel néz vissza a gazda,
letérdel, megcsókolja ősei földjét,
aztán csak porát szívja, sarát dagasztja,
néhány régi írás, fakult kép az örökség.
Trianon sebeit az idő bekötözte,
de a vér átüt még mindig a sebeken.
Régi gazdaként lépek a magyar földre,
és szent szavait sohasem feledem.

Bíró József

A M ND NK R N MZ TV SZT KH Z

(– anyai nagyanyám emlékére –)

... – , hogy ...
tegezzel – íjjal – nyállal ... LÓRA MAGYAR ! –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
nemez – jurta – állítás ... sólyomröptetés –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
DÉLYORSZÁGDÉLVIDÉKFELVIDÉKŐRVIDÉKKÁRPÁTALJA
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
becsület ... bátorság ... büszkeség –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
MAGYARORSZÁG ... A MAGYAROKÉ –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
BOLDOGASSZONY ANYÁNK ... ÁRPÁD APÁNK –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
(VAJK) – ... – SZENT ISTVÁN NÉPE –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
KERESZTÉNY HAZÁNK ... MÁRIA – ORSZÁGA –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
TRIANONI – DIKTÁTUM – NEMZETI – EMLÉKNAPJA –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
VÖRÖS – EZÜST – hétszer – vágott – pajzsmező –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
SZENT KORONA ... SZENT KORONA – TAN –
no és ? ... nincs ezzel semmi baj

– , hogy ...
a bajokat nem sorolom
– s hogy ... **miért nem ?!**

... **e z v i s z o n t** ...
: **m á r** ... :
IGEN – IGEN NAGY BAJ

Sipos Erzsébet

Mindig Trianon

Cirkusz volt,
trapézon lógott a világ
fejjel lefelé,
tűznyelők lángszóró
karikákon át ugráltak,
gránátok zsonglőröket dobáltak,
a repülő akrobata,
zuhanó gépből pilóta,
és a szemfényvesztő
gázmaszkos elefánt-számba,
összefolyt a taknya-nyála...
szurony, szilánk, repesz és akna
bekötött fejek,
a bohócokon senki sem nevet,
s ropogás, robbanás,
őrült, vad katonazene,
vége az előadásnak!
Megérte-e?

Aztán a hibás produkciókért
„okos”, nagy fejek
a számlát benyújtva,
azt büntették,
ki pokol porondra
menni nem akart,
rázúdítottak százezernyi bajt,
és sírt a sín sok földönfutó alatt,
hogyan otthonukból
semmi sem maradt,
lett belőlük holtvágányon rostokló
nyomorgó, vagonlakó,
hol kocsik közt
két téglán ebéd rottyog,
mellette éhes kisfiú ácsorog,
s a rideg bódéba
plédbe csavarva
idős asszony ül,
fájlalja mit Kassán hagyott,
szíve nem bírta,
reggelre halott...

Gyerek sereg
bújócskázik
vonat alatt,
egyikük távolabb ment,
nem tudta,
az elindul, tovább halad,
s lett belőle örök hunyó...

Ó „igazságos béke”
ott Franciaországba,
elrendeztéték,
egy nemzetet toltatok
holtvágányra!

Bertha Zoltán

„Isten csodája hogy vagyunk”

Jegyzet Trianon századik évfordulójára

A magyarság jobb része a trianoni hungarocídium századik évfordulóján sem törődhet bele abba a gyalázatos helyzetbe, amelybe a nemzet vettetett. A valamiféle igazságtétel iránti vágy feladhatatlan azok számára, akik e nép megmaradásában bíztak és bíznak, minden elfogadhatatlan történelmi tragédia, trauma, pusztító sorskatasztrófa ellenére is; „hogy valahogyan megmaradjon a család, a magyar élet, a magyar gyermek és a magyar jövőendő.” (Wass Albert: *Adjátok vissza a hegyeimet!*) Páskándi Géza egyik Árpád-házi királydrámájában Szent László így fohászodik az Istenhez: „Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar is legyen”; s egy másikban Könyves Kálmán ekképpen mondja ki a szakrális bizonyágot: „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? (...) Azzal, hogy oly sok emberi nyelv van, kicsi és nagy – volt-e terve az Úrnak? És vélünk, a mi nyelvünkkel volt-e, s ha igen, mi célja, terve volt? (...) hiszem, hogy akármily kicsiny, de mégis volt célja. Ha semmi más, egy bizonyosan: hogy megmaradjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké.” S mivel ezt az esélyt akarja elbitorolni tőlünk a magyargyilkos trianoni diktátum és összes következménye: már csak ezért sem szabad azt legalábbis lelkiileg és erkölcsileg sohasem jóváhagynunk. Reményik Sándor szállóigés verse már 1918-ban ekként riadóztat: „Elvették, s most véle nagyra vannak,/ Törött véres kardját a magyarnak,/ De míg minden nép a sírját ássa:/ Van szava, hogy világgá kiáltsa. (...) Tiporhatják szűztiszta igazunk,/ Csak mi, csak mi ne hagyjuk el magunk! (...) Most Lomnic ormán rakjunk nagy tüzet,/ Versailles-ig lobogjon az üzenet,/ Hogy megroppant bár karunk ereje:/ Nem nyugszunk bele, nem nyugszunk bele!” S a fiatal József Attila is (1922-ben) „nem, nem, soha!” csatakiáltással jajong és serkent: „Magyar szél fog fúni a Kárpátok felett!// Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel,/ Ha eljő az idő – a magyar talpra kel,/ Ha eljő az idő – erős lesz a karunk,/ Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk! (...) Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át:/ Nem engedjük soha! soha Árpád honát!”

Reménytelenség, kilátástalanság, buzdítás, mégis-remény: a megaláztatás érzelmeinek végtelen konvulziója árad el a magyar sorsköltészet évszázados folyamán. „E sebek és e fájdalom örök,/ Ettől vonaglik minden magyar rög, / Ettől vérez, ki majd nyomunkba hág,/ Ettől nem gyógyulnak az unokák!” – jósolja gyötrelmesen Reményik Sándor, s *A csonka testről* (1920-ban), hogy „Kezét-lábát a gyilkosok

* 65. születésnapja alkalmából sok szeretettel köszöntjük lapunk főmunkatársát. Isten éltesse sokáig!

levágták (...) És a keze-lába-nincs nyomorék/ Ott vergődik a vadon közepén”, de egyszer talán elindul „a tagjait keresni!” Az erőszakkal szétdarabolt, megcsonkított nemzet levágott testrészei pedig azóta is élni próbálnak, megszűnt, valódi vagy mintha-élet viharzó végletei között hányattatva. És egy évszázad múltán, a levagdosott test passiószzenvedéstörténetének legújabb szakaszában sem változik, sőt fokozódik a hajdani nyomorúság érzete – a többi között egy fiatal kárpátaljai magyar költő hasonló lírai metaforáiban: „Vagyunk a rángó békaláb/ Csak szerv a savban amputált/ Csak végtagok és rugdosás/ Csak teste nélkül Teste más (...) Ere-tépett tag a tájban/ S amputáltan darabokká/ Önmagunkban is rabokká/ Szervekké s nem szervezetté/ Békalábbá s békatestté/ Sejtjeinket is megosztva/ Megmaradni így kifosztva/ Hogy írni sincs erőm tovább// Vagyunk a rángó békaláb” (Bakos Kiss Károly: *Vagyunk*). Akárhogyan is, bár „Csodák Csodája” ez: „fogyunk-növünk,/ de vagyunk!” (*A szivárgásban*), biztat régóta az erdélyi Farkas Árpád is, a „pusztulásban is méltóságos” helytállásra intve, vagy Kányádi Sándor, hogy „Isten csodája hogy vagyunk”, „vagyunk amíg lenni hagynak”, miközben e nép „szóródik folyton porlódik / él pedig folyton porlódik” (*Halottak napja Bécsben*). Amint a kárpátaljai Tárczy Andor is így erősíti hitünket: „Munkács szép várának/ Kövei peregnék,/ Zrínyi Ilonának könnyűi erednek./ Könnyűi erednek,/ Sárral keverednek,/ Valahol titokban/ Zászlókat temetnek. (...) Ungnak és Tiszának/ Örök a járása,/ Mint konok szívünknek/ Szilaj lobogása,/ Szilaj sodorása/ Ungnak és Tiszának,/ Őrői vagyunk még/ Ezeréves lángnak.”

A széttépett, „felnégyelt” nemzet, a leszakított „maréknyi”, „tenyéryni”, „töredék hazácskák” kínszatása, az idegen hatalmak által elrabolt szülőföldön a hontalanság rémével viaskodó kitaszítottság érzete – még a nagy kerek dél-alföldi, délvidéki kék ég alatt sem tágasságot átélő, hanem ellenkezőleg, örökös felörlődést és kifosztott, „megkopott tájat” (Bata János) sirató lelkiállapot –: mind a végeérhetetlen roncsolódás tünete és lényege. „Nagy romlás” – „nagy omlás” (Sütő András szóképeivel). Lidércnyomás és lázadó indulat; a kiszolgáltatottság mélysége és az anyaföldhöz ragaszkodó hűség magas rendű éthosza; a sorsverésben is a kitartás és a felemelő emberség értékőrző példamutatása: elkerülhetetlen létélmények és gondtapasztalások ezek – az ellentétek és dilemmák közötti vergődés, háborgás, esélykeresés legfelkavaróbb dimenzióiban. Kielesedve a végzetes sorsdilemmák özönében. Grandiózus jeremiád-poémájában, fátumos intonációjú missziói zoltárkölteményében (*Psalmus Hungaricus*) Dsida Jenő is így tépődik: „Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd. / Ezért nem is hányódom már magamban, / vallom, hogy igazam nincs / és mégis igazam van”. E huszadik századi nagy *Szózat*- vagy *Himnusz*-variációnak is tekinthető Dsida-műben (amely Ködöböcz Gábor szerint katartikus „vád- és védirat”, „minden elemében magával

ragadó, gyújtó hatású kompozíció, s mint ilyen, különleges tüneményként ragyog a magyar líra csillagtérképén): a kettős igazság sajog (e sajátos magyar „veritas duplex”), amelynek a feltétlen ellenállást és életmentést, a harcos önvédelmet hirdető része (a poétikus és retorikus formából sem kiiktatható-kitagadható értelme) sem idegen egyáltalán a magyar sorsirodalomtól és sorsgondolkodástól, Zrínyitől („Fegyvert s vitézt éneklek”) Petőfiig („Fényesebb a láncnál a kard”), vagy Széchenyitől (aki arról elmélkedik, hogy olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni) Adyig (aki pedig *Vallomás a patriotizmusról* című cikkében nyilvánítja ki határozottan, hogy végső veszedelemkor a nemzet hibáit félretolná „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármilyen áron meg kell védeni”). De idézhetjük a jeles debreceni poéta, Kiss Tamás szíven ütő mívés sorait is: „Látlak honom, te hontalan, / te gyermekednek mostoha, / ki jót adtál mindenkinek, csak a magyarnak nem, soha. / Kiért ám mégis élni kell, / irántad szívet szítani... / Adj fegyvert kezembe s mondd meg, / miként kell meghódítani” (*Kunsági elégia*). S ha Dsida felmagasztosító ódái zengzetességgel vallja meg, hogy: „Epévé változzék a víz, mit lenyelek, / ha téged elfelejtelek! / Nyelvemen izzó vasszeget / üssenek át, / mikor nem téged emleget! / Húnyjon ki két szemem világa, / mikor nem rád tekint, / népem, te szent, te kárhozott, te drága!” – akkor nemkülönben rajongó hitvallás visszhangzik a mai költő, az ötvenhatos Makkai Ádám amerikai emigrációs ódai-himnikus versében is, amikor *Magyarország nevére* címmel ezt hirdeti: „Neved Arkangyali Rendek, / ragyogóra aranyozzák – / neved édes, neved áldott, gyönyörű szép Magyarország (...) Neved elszánt, neved érces, / neved Isten maga írta, / – tizenöt-ször millió szív veri – / nem sárga papírra. (...) Neved elszáll csoda-szárnyon, / fiait meglepi sorra: / kiragyogsz a nagyvilágban / a határt is letiporva!” A korlátokat, sorompókat felülhaladó integer magyarság eszménye fűti mindezt, mint Dsida Jenő kiáltozását: „Elindulok, mint egykor Csoma Sándor, / hogy felkutassak mindenegy magyart. / Székelyek, ott a bércek szikla-mellén, / üljeteK mellém! / Magyarok ott a Tisza partján, / magyarok ott a Duna partján, / magyarok ott a tót hegyek közt / s a bácskai szőlőhegyek közt, / üljeteK mellém! / Magyarok Afrikában, Ázsiában, / Párisban, vagy Amerikában, / üljeteK mellém! / Ti eztán születők s ti porlócsontu ősök, / ti réghalott regősök, ti vértanuk, ti hősök, / üljeteK mellém! / Űlj, ide, gyűlj ide, népem / s hallgasd, amint énekelek, (...) ó, népem, ára népem! (...) dalolj velem hörögve / és zúgva és dörögve, / tízmillió, százmillió torok! / Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön / zsoldárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele / s Európa fogja be fülét / s nyögjön a borzalomtól / és örüljön bele!”

A magyarpusztító történelem sátánizmusát azonban kevesen ismerik fel a nagyvilágban. Közöny és folytatólagos genocídium, etnocídium az osztályrészünk („aki nem volt még magyar, / nem tudja, mi a fájdalom!”), s a vigasz a krisztológiai sorsazonosításban és az eszkatológiai üdvreménységben rejlik. A „magyarokat kiirtot-

ták / a nagyhatalmak és kishatalmak, (...) elvitt minket a háború, / az árulás, a drágulás / a dögvész / s a születés- / szabályozás, / a folytonos hadviselés / önmagunk ellen / s a zuhanás át / a történelmen / szebben mondva: szabadesés; / vagy még szebben: mélyrepülés”; „így nézett ki a nemzethalál. / Bevégeztetett. / És lámcsak, mégis: / új esélyt mérlegelhetünk, / új esélyeket. / Ránk néz a jövő, fölteszi / szemüvegét, a tényeket. // Fölfordulás, föltámadás / és számvetés és számadás: // a föltámasztottak száma / úgy tíz-tizenöt millió / s ha nem túl nagy is, de mégis / van ismét olyan ország / ahol az adjonistent / magyarul viszonozzák” – igyekszik még evilági feltámadásban is bizakodni a költő (Szöcs Géza: *Ez már a feltámadás*), „a nemzeti szívszélhűdés” állapotában is. S legújabbán, 2020 előestéjén is (*Cs. királyfi szilveszterkor* című versében): „végre igazság tétessék! // Mert ha igazság nincsen benne, / még a törvény is törvénytelen! // Hozza helyre az új esztendő, / amit elszúrt a történelem! /.../ Nagy a kórus, és sokan szólnak, / Mátyás király is szólít téged, / Cs. királyfi is beszél hozzád, // ez lesz talán az új esztendő, / melyben talpára áll az ország, // s nem porlik tovább már a szikla, / s az igazságot zsákkal hozzák // Gáspár, Menyhért és Boldizsár.” Hiszen valóban: „A mi igazságunk: a mi erőnk” – hirdette prófétai méltósággal, *Kiáltó szóval* már Kós Károly is 1921-ben; Tamási Áron pedig 1940-ben, amikor Észak-Erdély és a Székelyföld – mint négy év múlva kiderült, sajnos, csak időlegesen – visszatért Magyarországhoz, így nyilatkozott az íróbarát Cs. Szabó Lászlónak, a budapesti Magyar Rádió munkatársának a mikrofonja előtt: senkinek nem lesz rossz dolga „a magyar impérium” alatt, „hiszen az igazságot is meg lehet szokni.” Az erkölcsi és isteni jóvátételben bizakodik napjainkban Pataki István is – Tökés Lászlónak ajánlott, *sírám helyett* című versében: „szétvert darabolt / jutalmul dobta Trianont / csonkolónak sosem fáj a csonk / mely szétdobálva is összeforr / bitorló nem ülhet felette tort / bénítani sem lehet / a test kiveti a lélekidegent / felkel és jár / épül és gyógyul / mert szabad lelkében / maga Isten trónol”. Másrészt azonban a szüntelenül sajtó gyötrelmes valóságra is kénytelen reflektálni, akár fekete humorral is: „az üldözött / kéri az üzöt / ha már levágta lábát / adja vissza a cipőfűzőt” (*a nemzeti minimumról*); vagy máshol azt karikírozva szarkasztikus keserűséggel, hogy a kisebbségi magyarság tényleges önrendelkezési esélye csak megfogyatkozásának, netán elmúlásának árán érhető el: „üres templomban a pap / csak a segílyt várja / hogyha nem hoz a holland / majd csak küld az árja (...) magyar anyó hallgatja / kertjében kapálva / unokája helyett lesz / autonómiája” (*partiumi magyar falu 2012*).

De hogy a széles külvilág autentikus forrásból tájékozódhassék a magyarság kálváriájáról („*Querela Hungariae*”), a kisebbségbe taszított nemzetrészek panaszáról, száz év óta tartó folyamatos jogfosztottságáról: ahhoz nélkülözhetetlen legalább a nemzet lelkiismeretének tekinthető költői műalkotások közzététele, világnyelvekre való lefordítása és terjesztése. A *Psalmus Hungaricus* a harmincas évektől kezdve a

kommunista diktatúrán át az egész Kárpát-medencében szinte félévszázadig betiltott költeményként maradt fent, de napjainkig sem fordította le senki például angolra. A századik évfordulóra azonban mégis megtört a jég: soha angolul még meg nem jelent versek gyűjteménye, kiegészülve már itt-ott átültetett és előzőleg publikált művekkel: éppen most látott napvilágot. A húszas években a *Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéért* című antológiát megszerkesztő Kosztolányi Dezső vagy Babits Mihály, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Reményik Sándor, Tompa László, Dsida Jenő, Illyés Gyula és mások trianoni tárgyú siralmas vagy éppen erőgyűjtésre sarkalló énekeit most először összeválogatva *A Nation Dismembered The 1920 Treaty of Trianon in Hungarian Poetry* (2020) címmel adta közre a budapesti Hungarian Review Kiadó, Bertha Csilla és Kodolányi Gyula összeállításában. Az úttörő kötet alapját a Bíró Zoltán válogatta *Szétszaggatott ország – Trianon a magyar költészetben* (Lakitelek, Antológia Kiadó, 2010) című gyűjtemény képezi (az meg elsősorban a 2002-től több kiadást megért, Medvigy Endre szerkesztette nagy szöveggyűjteményre támaszkodott: *A magyarokhoz – Magyarország- és istenes versek az Ómagyar Mária-siralomtól Trianonig és napjainkig*), de ez a módosított, kibővített angol nyelvű változat a külföldiek számára befogadhatóbb időrendi tagolásban idézi fel a magyarság poétikus szférákban kifejeződő lélekstációit: a kétségbeeséstől az önösszeszedésig, a megalázottságtól, a vereségtudattól, a nemzethalál-szorongástól a mindennek ellenére mindig megújuló életakarát hangulatáig ívelő folyamatokat – amint ezt *Trianon és a magyar irodalom* című kíséző esszéjében Pomogáts Béla is kifejti. A könyvet ajánló szerkesztő, Bertha Csilla pedig azt is kiemeli, hogy az „eligazító bevezető tanulmány Donald E. Morse, Magyarországon élő amerikai irodalmár tollából született munka: azzal a céllal, hogy ő egy külföldi szemével, de belülről is ismerve a magyar kultúrát láttassa a trianoni katasztrófát, hogy az nagyságrendjében is felfogható legyen – s nemcsak a korabeli történések fényében. És hogy hitelesen érzékeltesse, miért akkora hatalmas veszteségként éli meg a magyar nemzet száz év után is a történelmi csapást, a szerző felvillantja a nemzeti kisebbségbe kényszerültek által az azóta eltelt időkben átélt jogfosztottságot, a kettős (sőt többszörös: mert egyszerre emberi-társadalmi és etnikai-nemzetiségi) elnyomatottságot, a személyes és kollektív bánatokat, valamint annak a tudatrombolásnak a pszichológiai hatását, hogy a kommunizmus évtizedeiben szinte beszélni sem szabadott róla az anyaországban sem.” És figyelemfelhívó értekezésében (amely a *Hungarian Review* folyóirat 2020/1. számában külön is megjelent) Donald E. Morse valóban lényegláttatón summázza az angol verseskönyv jelentőségét: hogy mennyire híven tükrözi és közvetíti a megsértett, megtiport, alávetett, közösségi anyanyelvi-kulturális jogaikban diszkriminált és létükben folytonosan fenyegetett utódállami kisebbségi magyarok történelmi közérzület-hullámzásait. Hogy milyen erőteljesen fejezi ki a magyar költők nemzeti önismereti és lelkiismereti fe-

lelősségvállalását – kötődésüket, ragaszkodásukat a magyar magasköltészet évezredek tradícióihoz –, egyszersmind demonstrálva a magyar költők rendíthetetlen érték- és identitásörző elszántságát és a túlélésre koncentráló erőfeszítését minden szörnyűséges történelmi körülmények és szenvedések közepette is, aktuális politikai határoktól függetlenül, a megcsönkített, összezsugorított anyaországban és rabként az elszakított területeken, az egyetemes összmagyarság képviselőjében: „The 1920 Trianon Treaty (...) forever changed modern Hungary and its people – both those remaining in the now-shrunken country and those millions caught behind the new borders. How those Hungarians reacted, how they fought to survive under these new circumstances, how they suffered, how they kept their Hungarian identity and values, and how they envisioned a future for themselves and their children forms the core of *A Nation Dismembered*. This remarkable collection by Hungary’s major poets, available for the first time in contemporary translations into English demonstrates that for one hundred years these poets, as their predecessors had before them under equally terrible circumstances, articulated those national values that had to be preserved as they defined what it meant and what it means to be a Hungarian whether inside or outside the present political borders.”

Mutatóba, ízelítőül pedig hadd álljon itt Reményik Sándor örökbecsű, igézetes, torokszorító lírai parainézise, a *Templom és iskola*, pontosabban annak két utolsó versszaka, Sohár Pál fordításában – hogy a megrendítő szót hátha meghallja a nagyvilág is végre-valahára:

A koldusnak, a páriának,
A jöttmentnek is van joga
Istenéhez apái módján
És nyelvén fohászzkodnia.
Csak nektek ajánlgatják templomul
Az útszélét s az égbolt sátorát?
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Kicsi fehér templomotokba
Most minden erők tömörülnek.
Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükbe biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

The Church and the School

(...)

Even a beggar, a pariah, or
A vagrant has the God-given right
To worship in his native tongue,
To seek his God's help in his plight.
Why's our church the open sky
And the dirt road's dusty pool?
Don't give up the house of worship,
Don't give up the church and school!

In your tiny whitewashed churches
Now so much power can accrue,
In the whitewashed churches' pews
Even the dead sit down with you.
In the eyes of your grandparents
The urge is hot, the charge is cool:
Don't give up the house of worship,
Don't give up the church and school!

S aki magyar, bárhol a világon: az intelmet megfogadja. Ámen.

Bertha Csilla

A „szétszaggatott ország” verspanaszai – angolul

Gyakran tapasztalhatjuk szomorú tényként külföldiek tájékozatlanságát a magyar történelem, kultúra és irodalom terén. Az 1956-os forradalom talán az egyetlen, amiről a legtöbben hallottak már, de a trianoni sorsfordító tragédiáról jóformán senki. Trianon neve maga sem cseng ismerősen (csak a Párizs környéki vagy a versailles-i békéről tudnak), és a magyar veszteségek legfeljebb az Osztrák–Magyar Birodalom (!) széthullásának részeként sejlenek föl. ’56 hatvanadik évfordulójára összeállítottunk egy angol nyelvű antológiát versekből, novellákból, emlékezésekből, *Down Fell the Statue of Goliath* („S ledőlt a Góliát-szobor”) címmel (Bp., Hungarian Review Kiadó, 2016), hogy irodalmi művekben hozzuk közelebb a történelmi eseményt az olvasókhöz. Most pedig Trianon centenáriuma jelenik meg egy hiánypótló versantológia Kodolányi Gyula és a magam szerkesztésében (Bp., Hungarian Review Kiadó, 2020): *A Nation Dismembered: The 1920 Treaty of Trianon in Hungarian Poetry* („Szétszaggatott ország: az 1920-as trianoni békeszerződés a magyar költészetben”), amelyhez hasonló gyűjteményes kiadvány angolul a száz év alatt nem született. Verseken keresztül szólítjuk meg az angolul olvasókat, illetve nyújtunk bepillantást nemzeti tragédiánk történetébe, máig tartó hatásába, s egyúttal költészetünk egy jellegzetes szeletébe.

A kötet hangsúlyosan mutatja fel a magyar (és többnyire kisnemzeti) irodalom egyik fő sajátosságát: az irodalom szoros összefonódását a nemzeti sorskérdésekkel, a morális felelősségvállalást a nemzeti tudat és önismeret alakításáért, a történelmi emlékezet ébrentartásáért, a nemzeti identitás megőrzéséért. Az erkölcsi, közösségi, lelkiismereti indíttatású, identitásmegetartó törekvések nemhogy csökkentenék az irodalmi értéket vagy az esztétikai minőséget, hanem inkább kiteljesítik azt. A gyűjtemény gazdagon tárja elénk a meghatározott témakörben a sokszínűséget: a megközelítések, életérzések, költői formák, stílusok, hangnemek változatosságát az archaikus, népdalszerű alakzatoktól a szurrealista, expreszionista látomásokon keresztül a filozofikus meditációkig, a lamentáló, sikongó, fohászkozó vagy megtört hangú művektől az ironikus, szatirikus, groteszk vagy játékosan keserű posztmodernnekig. A versek túlnyomó többségét (amelyeknek sosem volt angol fordítása) az antológia számára most készült kitűnő tolmácsolásban olvashatjuk (Lengyel Balikó Péter, Thomas Cooper, John M. Ridland és Czipott V. Péter, valamint Sohár Pál munkája nyomán), s csak néhányuk található meg korábról különféle helyeken angolul, mint például a Makkai Ádám szer-

kesztette monumentális *In Quest of the Miracle Stag* („A csodaszarvas nyomában”) kötetében vagy az általam készített *Homeland in the Heights* („Haza a magasban”) című antológiában (Vernon Watkins, Watson Kirkconnell, Williams Jay Smith és Kodolányi Gyula, Makkai Ádám, Len Roberts műfordításában).

A válogatás alapját a Bíró Zoltán szerkesztette *Szétszaggatott ország* (Lakitelek, 2010) című antológia adta, de ezt a potenciális olvasóközönségre tekintettel valamelyest módosítottuk és kiegészítettük. Az eligazító bevezető tanulmány Donald E. Morse, Magyarországon élő amerikai irodalmár tollából született munka: azzal a céllal, hogy ő egy külföldi szemével, de belülről is ismerve a magyar kultúrát láttassa a trianoni katasztrófát, hogy az nagyságrendjében is felfogható legyen – s nemcsak a korabeli történések fényében. És hogy hitelesen érzékeltesse, miért akkora hatalmas veszteségként éli meg a magyar nemzet száz év után is a történelmi csapást, a szerző felvillantja a nemzeti kisebbségbe kényszerültek által az azóta eltelt időkben átélt jogfosztottságot, a kettős (sőt többszörös: mert egyszerre emberi-társadalmi és etnikai-nemzetiségi) elnyomatottságot, a személyes és kollektív bánatokat, valamint annak a tudatrombolásnak a pszichológiai hatását, hogy a kommunizmus évtizedeiben szinte beszélni sem szabadott róla itthon az anyaországban sem. Ezt követi Pomogáts Béla *Trianon és a magyar irodalom* című korábban írott tanulmánya angol fordításban. A trianoni irodalom „szellemi és történelmi ívelését” vázolja fel, amely a „kétségbeeséstől az erőgyűjtésig, a nemzethalál képzete keltette szorongástól egy új nemzeteszme és a közép-európai regionális kötődések kialakításának vágyáig, a megalázottságtól és a vereségtudattól a ’lelki nemzet’ és a ’dunai patriotizmus’ felépítésének írói erőfeszítéséig halad.”

A magyar antológia részben kronológiai sorrendet követ, részben az elszakított területek szerint csoportosítja a költőket és verseiket. Az angolban viszont talán vonzóbb egy tematikus elrendezés, hiszen a könyv a magyar szellemiség és irodalom egészét reprezentálja, másrészt külföldiek számára vélhetően kevés jelentőséggel bír, hogy a szerzők szülőföldjét északi vagy déli szomszédunk területéhez csatolták. (Természetesen a könyv végére helyezett írói életrajzokból pontosan kiderül, hogy ki hol élt vagy él.) Az első részben – „*Magyar költők sikolya*” címmel – Ady *Üdvözlét a győzőnek* című versével kezdve a békediktátum előérzetével, félelmével, majd az első döbbenet sokkoló élményével birkózó költők olvashatók: Tóth Árpád, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila, Reményik Sándor és mások kétségbeesett jajkiáltásai, riadalmi, fohászai. Kosztolányi *Magyar költők sikolya Európa költőihöz 1919-ben* a formahű angol fordításban is megrázóan hangzik: „Oly mélyre estünk, hogy nem hullhatunk már, / nincs is magas és nincs számunkra mély. / Anyánk nyelvén sikoltunk a világhoz, / mi lesz szivünkkel és mi lesz szavunkkal, / ha jó az éj?” – „Fallen to depths so deep we can’t fall deeper, /

we cannot tell abyss below from light above. / We scream to the world in a strange mother tongue – / What is to squelch our voice and our souls / when night falls?” (ford. Lengyel Balikó Péter).

Hasonlóképpen a *Szent nyomorék, riadj!* soraiban Tóth Árpád elkeseredett nógatása az iszonyatban a mégis-fölállásra és megmaradásra: „Ha sántán, sírva, reszketeg is, de föl!/ Koporsók közt is, tánkra csak, élni még,/ Hajh, szörnyűbb tán a hős halálánál,/ Jöjjön a bátor, a hősi élet!” – „Rise up, rise even weeping, faltering, lame,/ And dance among the coffins, for to live/ Is harder than to die a hero’s death,/ Then come life brave, then come heroic life!” (fordította: Thomas Cooper).

A második rész – a szállóigeként Reményiktől kölcsönzött „Ahogy lehet” címmel – a két háború közötti évek érzésvilágának markáns kifejezőmódjait, a reményvesztettség vagy a reménykedés különböző modulációit érzékelteti. A korszak egyik emblemikus költeményének, Reményik *Templom és iskolájának* meghatározó sorai – „Kicsi fehér templomotokba / Most minden erők tömörülnek. / Kicsi fehér templom-padokba / A holtak is mellétek ülnek. / A nagyapáink, nagyanyáink, / Szemükbe biztatás vagy vád: / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!” – így szólnak angolul: „In your tiny whitewashed churches / Now so much power can accrue, / In the whitewashed churches’ pews / Even the dead sit down with you. / In the eyes of your grandparents / The urge is hot, the charge is cool: / Don’t give up the house of worship, / Don’t give up the church and school!” (ford. Sohár Pál). Mivel a tematikus kötetkompozíciónak köszönhetően számos költő több helyen is szerepelhet, itt az első részbelieliek mellett hallhatjuk Juhász Gyula, Illyés Gyula, Tompa László, Mécs László, Dutka Ákos, Győry Dezső hangját, Dsida Jenő grandiózus poémájának, a *Psalmus Hungaricus*nak az eredetihez hasonlóan sodró lendületű angol megfelelőjével zárva. Csak néhány sorral felidézve ezt: „Mit nékem most a Dante terzinái / s hogy Goethe lelke mit hogyan fogant, / mikor tetszhalott véreimre / hull már a föld és dübörög a hant, / mikor a bús kor harsonája / falakat dönt és lelket ingat, / mikor felejtett, ősi szóra / kell megtanítani fiainkat, / mikor rémít a falvak csendje / s előnt a semmi árja minket” – „Dante’s terzina rima – what’s that to me? / How could I care for Goethe’s dainty muse, / when my fresh-dead brethren in the grave, / hammered by heavy lumps of earth, refuse / to wake to the fanfare of the age / which shakes the walls and scares the heart, / when we need to teach our offspring / our ancient words ere they depart, / our hamlets wrapped in eerie silence, / and comes the flood of oblivion?” (ford. Lengyel Balikó Péter).

Csoóri Sándor kifejezése – „Az elveszett haza darabjai” – fogja össze a harmadik egység alkotásait, amelyek a távolabbi időperspektívából visszatekintő gondolatokat, s a jelenkorig sajgó fájdalmakat, létérzéseket közvetítik. Néhány vers például kimondottan a nyolcvanadik trianoni évfordulóra íródott (Csoóri, Kiss

Dénes, Szentmihályi Szabó Péter, Lezsák Sándor). A különféle regiszterű klasszikus vagy kortárs versek – Illyés Gyula, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád, Egyed Emese, Gál Sándor és mások művei – között talán a legrezignáltabban szarkasztikus hangvételű Székely János *Anyák* címűje: „Az anyákat, Heródes, az anyákat! / Az anyákat kell felkoncolnotok! / Míg anyák vannak széles e világon, / A fiakat hiába gyilkolod” – „The mothers, Herod, beware the mothers! / The mothers must be the sword-hacked ones! / As long as mothers walk the wide world, / It’s in vain you murder their sons” (ford. John M. Ridland). Egészen más tónusúak Hervay Gizella szürrealisztikus víziói a *Száműzött szivárvány*-ból: „bombatölcsérbe zuhantál csupaszon / szögesdróttal kivert ég fölötted / örökös éjszaka naptalan / testeden törmelék téglaroncs” – „you have fallen naked into a bomb-crater / the sky above you studded with barbed wire / eternal night sunless / on your body the rubble of brick” (ford. Len Roberts). Vagy például sajátosan szuggesztív Vári Fábíán Lászlótól a szelíden szomorú, elégikus *Ady alkonya* (a nagyszerű átültetésben megtartva a népdalszerű ritmust): „Elhagy az árnyam, elmegyek, / csillag sincs velem. / E homályt át nem ütheti, / megpihen szemem. / Sorsomhoz szabott síri ágy / a felnégyelt Haza, / Testemnek tüzét csillapítsd, / Tisza és Duna” – „My shade is leaving; I’m going away, / no star my guide. / Starlight’s too weak to pierce the gloom / where my eyes hide. / The quartered homeland is my grave’s bed: / here I expire. / O rivers Tisza and Danube, may you cool / my body’s fire” (ford. John M. Ridland és Czipott V. Péter).

Beszédes párhuzamok és kontrasztok körvonalazódnak a következő fejezetben számos korábban keletkezett, illetve kortárs darab jelképes motívumai között, amint maiak idézik és írják tovább az elődöktől származókat. Így például Kovács István (*Történelem*) mottóként is nyomatékosítja Jékely Zoltán szavait-képzeteit *A marosszentimrei templomban* feltoluló bánatos-hősies látomásából, ahol „Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett, / hogy hull belé a por s a vakolat”, ám tetézve az azóta eltelt időszak minden romlásának és rombolásának keservével: „A dombon – örvénylő ég sodrában – / még állnak tetők és falak, / Noé templom-bárcájaként / még őrzik a halottakat”, s a „bedeszkázott ablakok” mögött már csak belül szól az ének „az egykor tízen voltakért, / kik százak helyett énekeltek, / s az árván prédikált papért”. Vagy míg Tompa László *Lófürösztésében* a dacos „szíjas székely” legények a lovukon „Itt fognak állni, örökké, – hogy Imre szorítja, / Áron pedig... Áron nem hagyja magát!”, Farkas Árpádnál viszont (*Epilógus a Lófürösztéshez*) „már csak Szent Mihály lova poroszkál lehajtott fővel, / már csak az ő csontváza foszforeszkál / zörögve a csillagtalán éjszakában, / s Áron még szorítja, de Imre, / Imre ő egyre jobban elhagyja magát.” Kányádi polifón „hosszú-éneke”, a *Fekete-piros* is ide került, mert főmotívuma visszatér kevésbé tragikus, sőt szinte diadalmas intonáci-

óval Tollas Tibor *Széki tánc az Alpeseekben* című ódájában, ahol a tánc (e fenséges „nyelventúli nyelv”) a nyugati emigrációban és szétszórásban mély értelműen a közösségi összetartozás és a legnemesebb hagyományörzés példázatos rítusává válik. S a bennszülött indiánok pedig két helyen is a hozzánk lojális, velünk szolidáris nép megtestesítőivé lényegülnek: ugyancsak Tollas Tibornál (*Indiánsírató* – Sütő Andrásnak dedikálva), illetve Szöcs Gézánál (*Indián szavak a rádióban*).

Az utolsó szakasz a történelmi igazságtalanságokkal, szenvedésekkel számot vető, de azokon lelkileg felülemelkedni képes magatartás módozatait vetíti elénk, kezdve Illyés *Haza, a magasban* című nevezetes remekével – egyben a fejezet címadója – és zárva Babits *Hazám* ciklusával. Közöttük a kultúrában, a nyelvben megmaradás erkölcsi parancsát jelentő, a helytállás, a kitartás lehetőségeit, szépségeit, lelkületi igazságait demonstráló versek példái sorakoznak – mint amilyen Illyés himnikus konfessziója is az anyanyelv szeretetéről: a *Koszorú*: „Összemossolygás nyelve; a titkon / összevilágító könnyek nyelve; a hűség / nyelve; a föl nem adott hit / tolvaj-nyelve; remény laissez-passer-ja; szabadság / (percnyi szabadság, kortynyi szabadság, foglár háta mögötti szabadság) / nyelve”; angolul: „Language of fertile smiles, / of bright tears shared in secret, language / of loyalty, lingo / of never-surrendered faith, password of hope, language / of freedom, briefly-snatched freedom, behind-the-prison-guard’s-back-freedom” (ford. William Jay Smith és Kodolányi Gyula). S a többi – Kányáditól a *Noé bárkája felé*, emlékezetes intelmeivel, szentenciáival („Be kell hordanunk, hajtanunk mindent. / A szavakat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint. / Semmi sem fölösleges”) vagy Kovács András Ferenctől a *Psalmus Transsylvanicus*: „Tebenned bízunk eleinkből fogyva, / Zsoltár, téged tartottunk hajlékunknak”. Ami az egyetemes kultúra-fenntartó elszántságot erősíti, a magyar önazonosság-tudat feltétlen elsődlegességét szavatolja: az tehát az erőszakosan elválasztó politikai határok ellenére is az otthonosság érzése a szülőföldön, az anyanyelvi szavak, nevek visszafoglalása, vagy a hatalmas túlerő ellen felszerkenve „milljomnyi” alagutat építő, „szív-dobogással” „havat olvasztó” közösségi összefogás energiája, amint Farkas Árpád fogalmazza az *Alagutak a hóban* megindító versmondtaiban: „S ha majd e menyeyei vatta szánkból kifordul, / s nem a fagy bandái zenélnek, / viduljon taposó táncra a láb, / olvasszon világ-nagy termeket / körénk az Ének” („and when these heavenly cottonballs drop out of our mouths, / and the music is not played by the bands of frost, / let the feet cheer up for a stomping dance, / and let the Song melt the halls, / large as the world around us” – ford. Len Roberts). S ez mind-mind a szellemi és kulturális mégis-hit, mégis-túlélés reményét és esélyét sugallja. Velük együtt Makkai Ádám (*Teremtünk egyszer...*), Bartis Ferenc (*És mégis élünk!*), Farkas Árpád (*A szívárgásban*), Mezey Katalin (*Találkozás*), Szöcs Géza (*Ez már a feltámadás; Kérdések a XXVI. század költőihez*) és mások tisztán rajzolják ki az

antológiát átfogó érzelmi-értelmi út végét, amely a félelem, a végsőig fokozódó elkeseredettség, a rémséges pokolra szállás után mégis csak képes a természetellenesen meghúzott országhatárokon és az emberellenes diktatúrákon túllátó spirituális magaslatokra és az életmegtartó, létezéskitágító szellemi-lelki megújuláshoz vezetni.

Ehhez az atmoszférához kapcsolódik szellemiségében és hangulatiságában a könyvet záró mű, Illyés Gyula *Válasz Herdernek és Adynak* című, publikálása idején, a hetvenes években revelációszerű hatást kiváltó tanulmánya, amely hosszú idő után először mert nyíltan beszélni arról, hogy a szocializmus szemet hunyó politikája nem fékezte meg az utódállamokban a nemzeti kisebbségekkel szembeni türelmetlenséget. Különösen azzal lépte át a diktatúra politikai-cenzurális határait (amint azt az akkori hatalmi retorziók is jellemzően tanúsítják), hogy konkrétan is megnevezte a határokon kívülre taszított magyarok kiszolgáltatottságának és megaláztatásának néhány drámai példáját – de egyúttal kifejezte vágyakozását is egy talán majdan kialakuló párbeszédre a szomszéd államokkal.

Okkal remélhetjük, hogy az elemző esszék és a lírai-vallomásos, metaforikus, balladisztikus, ironikus vagy utópisztikus kisugárzású, gyászos-könyörgő vagy a pusztítással heroikusan szembenéző versek sokasága és sokszólamúsága valamit megéreztet és megértet az angolul olvasókkal nagy huszadik századi sorstragédiánkból és irodalmi-kulturális kincsházunkból.

Németh István Péter

Hét balatoni kép

I. Fortuna a Balaton felett

hódolat Barabás Miklós festménye előtt (1846)

A Balaton felett aztán kiönti
bőségszaruját az angyal:
hull ezüst hal-uszony le s a többi
fecske-szárny elcikkanva; barackkal
pottyan kékellő hamvú szilva
a rózsaszín alkonysugárba;
a levendulák lila szirma
mögött a Nap izzó aranysárga.
Fejét végül az angyal ráhajtja
egy tovaringó zöld-hinaras habra.

II. Vitorlások

Halápy János festményeire

Nincs is mézesebbre ért gyümölcs
most sehol, sehol az ég alatt,
illata a vizek fölött finoman-reszketeg
párába szétömöl, s

ragyog az árbocra tűzött balatoni Nap,
hogy rombuszokká lesznek vitorla-háromszögek;
felhő-bárány árnya úszik közébük, és
a rózsaszínt késsel váltó rübögés

láttán a móló vakító köveinél
pupillámba fény már szinte alig fér:
bazaltjától szabadulna minden hegy,

s föl is lebegnek róluk egybemosódva
szőlősorok, bányasebek, a kápolna –
miket csak sirály-szárnyak érintenek.

III. L. Z. mondja

Csiszár Elek A szemesi móló télen... című festményére (1984)

„Hiába főzta a horgász a nyárban,
mióta egy kukorica-szemét
e mólón szárba szökkenni láttam
a bazaltkövek kés-élei felett,

rám térdepelhet a téli ég,
mely alatt a tó jege is beroppan,
akárha cimbalomzenét
hallanék csak valahonnan.

S bár nem lel fia dögkeszeget sem,
hasztalan szimatol Bagó kutyám
hogyan abba hemperegjen

meztévesztve az ellent délután,
kinek lapul már hóban nyoma, mint
mozdony alatt sínen a fémforint...”

IV. Szépkilátó

Mikus Gyula festményeire

Kezdetben volt a tó tavaszi tükre
hol zöldeszüst, hol bazaltszürke,
majd apró mézsfehér tajtékok
közt szétömölt, és mind több lett a fényfolt;

és mandulasziromból angyaltalárt
öltöttek a parton reggelre a fák,
Fonyód kettős tufakúpja fölött meg egy
föllegből való léghajó éppen ellebeg;

lásd, az Aranykagyló-öböltől Keszthelyig
a víz, az ég most ragyogással megtelik
s kedvedért megannyi fehér vitorlát kibont

míg selyemkendőd kékell, körben a horizont;
s oly könnyeden hullámmal már lent a Balaton
akár az árvalányhaj fent, a hegyoldalon.

V. Kínálás*Egry József festményére*

Hébérnyi aranybort tart az ember a Nap elé hiába.
Nádistul a jegenyesor is hasztalan.
Ugyanúgy a vitorlavásznak paravánja
S a penészes pincék kriptafala,
És fönn szürkebazaltból a hegyek.
Mindeneket átmos a fény, akárha törékeny üveget.

VI. Szent Antal a Balatonnál*Udvardi Erzsébet festményére*

Ma ámulnátok a fiún
a párakék kámzsa miatt,
de nem lát ide Patavium,
e tóra nem láttok, atyámfiak.

Ma fénybe aranyozzák pénzeik a halak,
felém hajítja magát ponty, balin;
csak állok alkonyég alatt
nékik morzsálva el szavaim,

mit bizton elmondhattam volna
mí befut az öbölbe
pontban naplementkor, ma,
a lélek csurompiros szörfje.

VII. Naplósorok

Bagó Bertalan Parton című képe előtt

Mezítelenebb minden leszakadni kész
jégtáblánál ez a földnyelv,
hogym velem is a végtelenbe ússzon
egy roppant pillanat,
amerre sejteni lehet csupán már
– akárha vonuló nagy cetekét –
a túlonnani hegyek körvonalát.

Csupasz dór oszlopok
itt a lefűrészelt lombkoronájú fák is.

Kiültem én e póre partra,

ahol a Balatonba ömöl a berki patak,
mint fölívó ere ama óriásnak,
aki a sellőlányt vágyta hasztalanul,
s alvadó vére setétebb most a babiloni vizeknél – – –

*midőn ezt írtam Bogláron 1999 júliusában
elsuhant mellettem egy kislány a fasorban
görkorcsolyáin messzi gyors gondolák
fekete lakkja fénylett*

Demeter József

Csoda Magyardellőn

*(történelmi docu-reality,
avagy szocioversezet)*

*Ady Endre és
Octavian Goga emlékére*

A faluvezér azt álmodta, hogy Dunának,
Oltnak – Tiszának, Marosnak egy a vissz-
Hangja, és! Ő beszél a tükrös dili-dobozban.
Így nevezte a televíziót. Megébredt, be-
Kapcsolta, és tényleg. A marosvásárhelyi
Korareggeli Hírekben és az ezt követő,
Hosszú műsorban. Narrátorként. Már-már
El is felejtette, és most, íme. Nyakkendősen,
Spiccesre nyírt-borotvált bajusszal,
Frissen, mint! Csinosan pitymalló kikelet –
A Marosban tükröződő Magyardellőn. Két
Szóval: ünnepi puccban. Akárcsak egy
Államelnök. Kimért hangon, hivatalosan,
„Ö”-zések nélkül, büszkén jelenti be, hogy!
A soron levő, kettős – magyar-román –
Kormányülés szenzáció, a „száz füstöt” se
Számláló Magyardellőn, az erdélyi
„Kicsimagyarországon”. (Nos, ez még
Csak a kicsi szenzáció, a nagy – bumm-
Szerű, amire még sosem volt példa, példás
Példátlan a magyar-román történelemben,
A továbbiakban fogja éreztetni hatását,
A tetőtől-talpig felújított, az egykori lelkész,
Jári Árpád nevét viselő kultúrházban...)
A koordinátákat is bemondja, de! Mielőtt
A részleteket szóba hozná – akárcsak a
Kártyában a tromfot, igazi pókerarcként
Hagyván a végére, csattanónak, hogy ez is
Jó nagyot, sőt még nagyobb... Előtte –

Bevezetőként – a hihetetlen fejlődésről
Beszél. Az álomszerű beruházások gyors
És pontos kivitelezéseiről; melyek Az EU-
És a magyar kormány támogatásával
Jöttek létre, épültek, nőttek ki a földből,
Mint eső után a csiperkegombák – a
Csúp-tető meredélyén, a Csókás-patak és
A Kicsi berek vizenyősebb, posványdúsabb
Helyein. Csoportosan, mintha tenyésztették
Volna. Ezt követően – fontossági sorrendben –
A hihetetlennek tűnő, elképesztő furcsaságok is
Képbe kerülnek. A Garat-tetőn épült UFO
Csapda, helikopterből filmezve. Most a
Bill Gates kacsalábon forgó nyaralóját,
Üdülőjét mutatják. A Rapó-tető zátonyán
Fennakadt amerikai anyahajót – szabadtéri
Múzeumként, a Gyárfásék kertjében veszteglő
Ultramodern japán mozdonyt, és más
Hihetlenségeknek tűnő tüneményeket...
Különleges, kozmosz-hangzású zenei alá-
Festéssel. A faluvezér visszafogott,
Lehalkított dallam kísérettel, a magyar
Kormányfő kerelószentpáli látogatásáról is
Szól; ahol 2019 májusában, a magyar
Tőkéből épült takarmányüzemet fel-
Avatta, beszédet tartott. Részleteket
Mutatnak, pillanat-képeket – a magyar
Állam számtalan romániai beruházásairól.
Néhány évvel ezelőtt mindez annyira
Hihetetlennek tűnt volna, mint! Annak
Idején, Verne Gyula Holdutazása...
Kerelószentpál községközpont, hang-
Súlyozza a faluvezér, Magyardellő is
Ide tartózik, és! Ále-hápp!

A képernyőn

Egy pár inas-vénás mezítláb jelenik meg. Fekete
Körmök. A lábujjak közt libafos-híg sár – ki-
Buggyanva, türemkedve, cuppanósan

Plöttyen, fénylik. A falura guggoló ég alatt –
 Szivárványlik prím plánban, na, jó: közel-
 Képben. Sár-csimbókos, szőrös egy láb.
 Szárközéptől lefelé. Lassított felvételként,
 Aztán! Bokáig süppedvén – nem gyógy-
 Iszapban – bal, jobb, bal, jobb, ki a képből.
 Menetelve. Immár díszlépésben. Sár-
 Spricesen. (Ez azért már sok egy kicsit, de!)
 Pereg-pereg a docu-reality, pereg. Egy pár
 Sáros gumicsizma, pleccs, pleccs! Utána
 Egy keményszárú, ezerráncú, nagyon poros
 Bürgheri. Sarkantyúsan. Majd egy pár szép
 Tükrösre vikszolt, modern – friss, Mámi-
 Cipó színű, perzsaszőnyegre való félcipő.
 A MAGYARDELLŐI VADONATÚJ ASZFALTON!
 Kinagyított képsorok végedes végig, Felszegtől az
 Alszegig. Annyira reality, hogy érezni az újdonság-
 Szagot. És mindez – mennyasszony szép valóságba
 Csap át. Napfény visszaverődés, sziporka, mintha!
 Égnek támasztott velencei tükörről. Fény-trilla.
 Menyasszonyos akácfák. Illat. Mámor. A keletre
 Néző sírköves temető fölött. Lakodalmi színpompa.
 Harangszóra. Felújított templom. Büszke, délceg,
 Fehér, karcsú torony. Gling-glang, gling-glang!
 Kétszintes új parókia. A falu első? Második?
 Harmadik?... Emeletes háza, s a következő képkocka:
 Már egy vadiúj vízcsap. Sugaras fényű. Majd egy frissen
 Festett fürdőszoba, és! Szauna. Szauna – Magyar-
 Dellőn! Megáll az ész. Gőz. Ezüstlő forró pára.

Váltás:

Frissítő, üdítő, húsító képsorok. Matuzsálem-
 Né Vinkliasszonyság kétrét görnyedve. Nagy vödör
 Víz. Cipeli. Liheg. Leteszi. Közelkép. A kamera
 Felülről mutatja. Himbál. Függőlegesen közelít,
 S már csak a víz látszik. Loccsan – ki a vödörből.
 Egyre zavarosabb, és árad, árad. Nagyvíz. Árvíz!
 Riadó! Harangoznak. Félreverik. Elektronikus
 Vezérlő – villany-harangozó húzza...

Özönvizes ítéletidő. Menekülés. Az Alszeg
A Felszegbe. Istenhez fohászkodó Magyardellő, és!
Úszik a félfalú. Felpuffadt állattetemek. Himbálódzó
Ketrecekben tyúkok, csibék. Hisztérika-kotlós.
Kotkodáács! Ezerféle törmelék a tarajos vadvíz
Sötét, őrzöngő, sátáni hátán. Drága jó Atyám,
Segíts meg, kórusban. Juhok bégetnek. Rucák, libák
Dalárdája. Több szólamban. Érces réztrombita-
Kukorékolás. Felhangosítván: Közhírré tétetik
Nélkül. Armegeddoni ricsaj. Bógnak a tehének.
Lovak nyerítenek. Vész-kiabálás. Kuttyák ugatnak.
Csaholás, nyüszítés. Farkasszerű vonyítás-
Urlálás a köbön. Ordasok nélkül. Terelik az
Állatokat. Nem tudni hány – odaveszett.
Az iménti fuldoklókat hajtják a magaslatokra. A
Keletre néző sírköves temető oldalra. Kukuri
Gézáék, Gyárfásék, Korodiék, Böjthéjék fölött,
Mintha! Repülőből – a rémisztő látkép. Recseg-
Ropog a falu-vég – alatt... Billen az utolsó
Táncsúr a gabonással. Párban. Ide-oda. Kettőt
Jobbra, kettőt balra. Ütemesen, gyász-csárdás-
Lépésben, mintha! A magyardellői Forgács Minya
És Dzsávortá Jani kettős muzsikálására. Ugrai Albi,
Kerelőszentpáli Gardanyas Doli és Cimbalmos
Sándri ütem dús kíséretére. Vészkíséretére. Úszik,
Forog, kukkan – játékszer könnyedén. A porta. A fő-
Verbunkos tulaj-gazdi hátán, átalvető pózban össze-
Kötött csizma. Sarkantyús táncsizma. Ezerráncú,
Keményszárú. Közelképben ráncos arc.
Csurgó könnyek. Sír az idő. Is. Zuhog. Egyre
Sűrűbben villámlik. Csattan. Sorozatba, és!
Szent Isten. Belecsapott. Ég az utolsó szalma-
Fedeles. Nem sokáig. Tűzoltó felhők alatt.
Aztán vége a gyászidőnek.

Más filmkocka,
Mintha gurulna... 180 fokos fordulat: új gát.
Ararátos, büszke betongát – Magyardellő védő-
Vára. A Dunán sincs ilyen. Magyardellő de jó

Helyen van, a *nem* jó helyett. A falu nótája így
Módosul. A téesz-t elsöprő időben. Patyolat...
Felhők, felgyorsítva. Jaj, be szépen süt,
Gyönyörűen süt. Egyre ünnepélyesebben.
Fénylik a falu. Folyékony tükör a folyó.
Állandóan nézi magát Magyardellő benne.
Szépítkezvén mosolyog. Milyen jól áll neki.
A Maroson híd. Beton híd. A régi fakomp
Helyett. A fémszerkezetű gyalogátjáró mellett.
Ha káromkodós, kompos Hidas Marci felébredne...
A régi delelő Nyáras mentén, a kerelőszentpáli
Oldalon, a felújított, nem rég még romos Haller-
Kastély alatt – mesterséges öböl, halásztó,
Csónakázó-és vízi síelő. Ugratókkal. A
Szemközi Rapó-tetőtől – az akácfák közötti
Oldalban – az elmosott, régi Hecken teleptől,
Az Agyaglyuk mentén át, a meredek Garatig –
Fehér turista házikók, panziók, mintha! Oda-
Gombostúzték, rajszögezték volna, vagy mint
Húsvéti zöld fűben a fehér nyuszik, úgy
Festenek a szép Tojásdomb mellett. A Hegy
Tetőn óriási, felnőtteknek való csúszda. Ő
Már a búzásbesenyői EU-s korszerű Sport-
Csarnokkal szemeződik. A régi Kicsi berek
Fölött pedig gyermek uszoda- csúszda, fel-
Vonóval. Neki se kell csipeszkednie, olyan
Délceg. A Rapó tetőn sípálya és felvonó. A
Berek fölötti Garat-tetőn, az UFO-csapdától
Nem messze – vitorlázó pálya. A nagy kanyar
Utáni Maros fölött, ahol hajdanában-danában
Romándellői Mózsi Józsi bivalyszekérrel csak
Amúgy röpködött. Álmában, holott! Váltig
Erősítette, halálos ágyán is, hogy ő
Valóságosan röpkült a bivalyokkal. A hajnali,
Hűvös áramlatú folyó fölött. A kellemetes
Kora őszi cúgban. A légi folyosót ezért
Kellott megszüntetni, arrább építeni...
Hangsúlyozza a vicces kedvű faluvezér. Nem
Kevés büszkeséggel.

Újabb képsorok –
Ünnepibb díszben Magyardellő. Virág-
Kavalkád színben, és! Hirtelen, a még kéklőbb
Eget pásztázó képkockákban helikopterek
Zúgása zendíti a levegőget, még az
Kis-alföldi ballószögít is – idáig, de! Mielőtt
A légi utazási alkalmatosságok teljesen
Látókörbe kerülnének – fehér békegalamb raj
Takarja el a Napot. Repülőgép bemutató
Alakzatokban szállnak. Békefeliratokat
Képezvén – önmagukból, önmaguktól.
Cirkuszosan. Idomár nélkül. Tapsvihar...
Dűlőkön, domb éleken egyre több a néző. Az
Akácfák, ecetfák hegyén. A galamb show
Után, két drón közé kifeszített, nem lézer,
Természetes plakáton, rikító színesen:
„Éljen a román-magyar barátság!”
Újabb két drón közt pedig románul:
Traiasca prietenia maghiara-romana!”
*„az idő a legjobb barátunk, s a legnagyobb
ellenségünk is egyben”*, citál a faluvezér,
Nem tudni kitől, majd rögvest hozzáfűzi:
Ez utóbbtól már nem kell tartanunk, hála
A magyar és a román kormánynak.
(És innen már angol felirat is kíséri a beszédet),
Tordán, eleink, fél évszázaddal
Ezelőtt, vallási türelmet, ökuméniát
Hirdettek – a világon először. Most pedig a
Két ország, 100 év után mutat ugyancsak
Világra szóló példát – a két nép békés, fényes-
Fenséges testvériességéről. A politikai
Marakodások helyett hirdet politikai türelmet –
Magyardellő égisze alatt. Jövőbe vetített hittel,
Felekezeti hovatartozások tekintetében is.
No kultúrharc! Békekultúra! Kultúrás-ünnep.
Politikai parádé, és íme! Megjelennek a két
Állam kormány helikopterei. Román és magyar
Sugárhajtású vadászgépek kíséretében. A

Magyar lökhajtásos piros-sárga-kék sűrített
Levegőt, kondenzcsíkot húz, lobogtat... A
Román – piros-fehér-zöldet. Nem sok ez
Egy kicsit, gondolná a faluvezér, de!

Helyette

Már rég riporter narrátorkodik. Egyenes
Adásban. A kiszivárogtatást is ő közli:
Trianon – triatlon... Micsodaaa!?! Erdély
Közkinccsé tétetik. Ez azt jelenti, hogy!
Magyar-román váltó kormány igazgatja majd
Az ősi Transzilvániát. Csak még az nem
Dőlt el, hogy tizenöt vagy húszonöt évenként
Cserélik egymást. Versenyszerűen. Nemzetközi
Zsűrizéssel; azon nemzetekből, akik mindezt
Elkövették... Ilyen rehabilitáció sem volt még
Soha. A gazdasági haszon (GDP) fele-fele
Arányban oszlik meg. Minden kormányzaskor.
A tizenöt, vagy huszonöt éves felállást eme
Kormányülésen vitatják meg, ami hamarosan
Elkezdődik. A V₄-ek kibővítéséről is
Szó lesz – Románia leendő tagságáról, és most
A riporter hangja helyett, magyar-román nép-
Zene, modern könnyű-és klasszikus betétek
Hallhatók. Az Örömóda rövid részlete is – az
EU-s zászlót lobogtató fényben. Erre közelít
A kamera – hosszasan. A háttérben, az
Elhanyagolt, kihalt porták elé állított Katalin-
Cárnő-féle paravánokat mutatják – XXI.
Századi stílusban – melyek a déli fekvésű, régi,
Híres, de már volt-nincs, nagy szőlős oldalt
Takarják. A reneszánsz korát élő burján-
Tetőt. A vadon nőtt gyógynövényeket,
Horhosokat, töviseket. Az elvadult tájat.
A kormány helikopterek a réten landolnak. Vad-
Virágok, gyógynövények színes tánca közepette.
Puritán, nagy egyszerűség – nincs vörös szőnyeg.
Virágszőnyeg – az igen. A két kormányfő össze-
Ölelkezik – jobbról balra, balról jobbra. A

Breznjevi szájsóknak rég vége. A Junker-Félének is. A fennforgó faluvezért is már látni. Képben van. Serénykedik. Szakszerűen dirigál. Uniós-és országzászlók lengenek. Köztük a Székely is. (No büntetés!) A magyardellői Himnusz eljátszása közben. Az egyenes adásba Teljesen átmenő felvételen becsúszó kis baki, A focistákéhoz hasonló, hagyományos orr-Tisztítás, az egyik vörös karszalagos rendező Részéről – szépséghiba vagy még az sem, Olyan gyorsan, ügyesen váltott képet a központi Tv-irányító, rendező. És a kameraállás is félig-Meddig, csak hátulról – a faluvezér ügyes Takarásában filmezte az elkövetőt, aki tényleg Labdarúgó volt. Nem is akármilyen. A benti tudnivalókat, a hétfaluból ideseregülő Önkéntes közönség – a kordonon kívül – a Levegőre vetített, színes lézerplakátokon Követheti, hang, kép és háromnyelvű – Angol, román, magyar – felirattal együtt. Íme – Szól egyre emelkedettebb hangnemben – Az immár poétává avanzsált narrátor:

Lepkeszárnyú
Fényeffektusok pillangózzák,
Szabdadják fel a legmagasabb fák mély
Árnyékait. Sőt már a napsütötte részeket is.
Sziporkás csillaglással. Mint amikor ezüstöt
Ezüsttel hegesztenek. Nem zavarja a látást.
Óriási dolog. Jóleső érzés a szemnek. Tűzi-
Játék-szerű, csakhogy! Ez a szemfényvesztő
Módszer sokkal érdekesebb: az egy színű ezüst
Ezerféle árnyalataival. Világviszonylatban
Egyedi technika. Magyar-román találmány.
Premier! A nemzetközi hírcsatornák – föld-
Teke-szerte közvetítik, vagyis a végét, egyenes-
Adásban szórják. A kacsának hitt tényeket,
Kétkedve ugyan, némi huzavona után, de!
Napzártakor már a kelletténél is jobban hang-

Súlyozták. Szerényen szólva: jó bő lére
 Engedvén. Persze nem véletlenül. A
 Magyardellői, úgymond még a Fellini művészi
 Fantáziáját is túlszárnyaló csoda fényében,
 Ami már a Nyugat gógös vezetőit is
 Elkápráztatta. Főleg, amikor – a rossz szájak
 Szerint – az a hír is világgá röppent, hogy a
 Magyardellői különleges politikai-és gazdasági
 Kapcsolatrendszerre már Mark Zuckerberg,
 A Facebook atyja is felfigyelt, s közhírré is
 Tétetvén, hogy! Holnap, híres politikusokkal
 Egyetemben, Ő is idelátogat. Lézer
 Panoráma nyitányként – dörgő dobok serege
 Ritmizálja: Íme, a korszakalkotó, kettős kormány-
 Ülés. „Halljunk szót, emberek, Uraim és Hölgyeim” ...
 És mindez – angolul, románul és magyarul:
 KEZDÜNK!

The end = Sfarsit = Vége
 (Folyt. köv.)

Lisztóczy László

Wass Albertről – józanul és tárgyilagosan

Tisztelt Hallgatóink!

Mai összejevetelünk, Wass Albert előtti tisztelgésünk időszerűségét és fontosságát nemcsak a kerek trianoni évforduló, hanem az a torz indulatoktól sem mentes vita is növeli, amely a legújabb NAT dokumentum közreadása után támadt föl ismételten az erdélyi író megítéléséről.

Engem különösen fölháborított az a magyartanár, aki táblát tartott a kezében a következő felirattal: „Fasiszta írókat nem tanítok”.

Kedves Kolléga! Tisztelettel közlöm Önnel, hogy fasiszta író nincs! És kommunista író sincs! Csak jó író van és rossz író van! Mi magyartanárok a jó írók népszerűsítésére és nem gyalázására szegődtünk. Wass Albert pedig jó író.

Ideje volna megszakítani végre azt a végiggondolatlan és szégyenteljes magyar hagyományt, hogy a politikusok embertelenségeiért, baklövéseiért az írókon verjük el a port. Hitler és Szálasi bűneit ne Wass Alberttől és Nyirő Józseftől kérjük számon! Magánemberként, politikai és közéleti szereplőként tévedhettek, csapdába eshettek, de szépirodalmi műveikben ennek nincs nyoma. Az a néhány eszendő pedig, amelyet a két évtizedes romániai kisebbségi sors megaláztatásai után az anyaország állampolgáraként átéltek, és amikor szülőföldjüket, Erdélyt féltve józan ítélőképességüket is elvesztették, egyébként sem írhatja felül mindazt, amit előtte és utána történt.

Zelk Zoltán 1949-ben *A hűség és a hála éneke* című művével hódolt Sztálin vélt nagysága előtt. Könyvtáram egyik kuriózuma az az antológia, amely Rákosi Mátyás 60. születésnapjára jelent meg *Magyar írók Rákosi Mátyásról* címmel. A korabeli magyar írók és költők színe-java szerepel benne. Tőlük kérjük számon Sztálin és Rákosi bűneit? Attól a Zelk Zoltántól például, aki nagy árat fizetett korábban elkövetett botlásaiért: az 1956-os forradalomban és szabadságharcban tanúsított magatartása miatt börtönnel sújtották. Zárkájából szabadulva tudta meg, hogy a felesége már nem a közös otthonukban várja: egy héttel a hazatérése előtt temették el. Másnap az édesanyját is elvesztette. Mielőtt elítélnék, kérem, szíveskedjenek elolvasni *Sirály* című, a feleségét sirató gyászdalát.

Félreértés ne essék: nem kívánom tagadni vagy mentegetni azokat a – részben naivitásból vagy illúziókból fakadó – vétkeket, amelyeket az említett írók elkövettek. Csupán az irodalom, a művészet belső rendjére, törvényeire hivatkozom, magukat a műveket és az alkotói pályák egészét tartom szem előtt, kötelező empátiával ítélve meg a történelmi ember tévelygéseit és botlásait.

Vég nélkül idézhetnénk régebbi és más jellegű példákat is. Számos író elítélhetnénk, ha a magánéletükben vájkálnánk. Ne olvassuk például Janus Pannoniust, a nagyváradi kanonokot és pécsi püspököt latinul írt verseinek arcpirító erotikája miatt? Balassi Bálintot se magatartásának a reneszánszra oly jellemző, élvhajász gátlástalanságai miatt? Égessük el Ady Endre köteteit, mert olykor a pohár fenekére nézve enyhítette az alkotómunkával együtt járó feszültségeket? És Csáth Gézáét is, mert a drog a téboly szédítő mélységeibe taszította?

Az egri főiskola irodalmi tanszékén közel negyedszázadon át tanítottam esztétikát. Érvelő, elemző igénnyel beszéltem például arról, hogy az irodalmi-művészeti alkotások megítélésében az esztétikai szempontok az elsődlegesek és a mérvadóak, minden egyéb szempont másodrendű, természetesen a politikai és a világnézeti is. Wass Albert megítélése nem a műkedvelő politikusok és a témaszegény újságírók dolga, hanem az irodalomtudósoké.

Debreceni professzorom, Bán Imre – aki az egri Dobó István Gimnáziumban érettségizett – mondta egyszer, hogy „a költemény mindenekelőtt – költemény, amely abban a formában hat, ahogy megjelenik”.

Ugyanezt Wass Albert fő műfajáról, a regényről is elmondhatjuk. Írói jelentősége mellett olyan kiválóságok tanúskodnak, mint Kós Károly, Babits Mihály, Láng Gusztáv egyetemi tanár, József Attila-díjas, a Magyar Érdemrend aranykeresztjével kitüntetett irodalomtörténész és kritikus, az irodalomtudományok kandidátusa vagy Márkus Béla, a debreceni tudományegyetem professzora, Széchenyi-díjas irodalomtörténész és kritikus, az irodalomtudományok kandidátusa.

Kós Károly mint az erdélyi Helikon-mozgalom egyik legkiválóbb írója és szervezője, mondhatni mindenese került ebbe a névsorba. Wass Albertet Dsida Jenővel együtt a Helikon-mozgalom második nemzedéke legnagyobb tehetségének, ígéretének tartották. Wass Albertet prózaíróként, Dsida Jenőt pedig költőként. Kós Károly is a tisztelőik és a pártfogóik közé tartozott.

Babits Mihály, a *Nyugat* című, demokratikus és liberális elveket valló, polgári humanista folyóirat fejedelme, a Baumgarten-díj kurátora kétszer is Baumgarten-díjban részesítette Wass Albertet. Az egyiket első nagy regényéért, a *Farkasveremért* kapta, amelyben éles kritikával ábrázolta a saját osztályát, az erdélyi arisztokráciát, annak oblomovi restségét.

Wass Albert párját ritkító népszerűségének egyik legfőbb indítékát, titkát sorsa gazdagságában, összetettségében és látásmódja, vilásképe ezzel összefüggő sajátosságaiiban jelölhetjük meg. Egymást váltva, egymással összefonódva élte át a többségi, a kisebbségi és az emigráns sorsot. Mindezt tovább árnyalja, hogy az első – még gyermekkorában megismert – többségi sorsot a kisebbségi lét, a másodikat pedig – mely 1940-ben, Észak-Erdély hazatérésével vált valósággá – egy individuális szempontból még tragikusabb sors: a hontalanság, a számkivetettség

követte pályáján. Ebben a sorsgazdagságban és sorsgyarapodásban s a vele járó szellemi kitágulásban rejlik a Wass-életmű értékének, hatásának talán a legkézenfekvőbb magyarázata.

Tömörödik és szimbólummá teljesedik benne a XX. századi magyar értelmiségi sors.

A legfőbb vád vele szemben a rasszizmus, a kirekesztés vádja. Őt, *A funtineli boszorkány* szerzőjét részesítik ebben a rágalomban, melynek a főszereplője, Nuca egy román, boszorkányosan szép havasi lány. A regényt Tamási Áron *Ábel a rengetegben* című regényével állítják párhuzamba: ez is az erdélyi havasok világában játszódik, főhőse Ábel női és román megfelelője. A gyönyörű hajadon egyszerre látta a múltat, a jelent és a jövőt, ha az emberek szemébe nézett. Megjósolta az esőt, a szárazságot, a szelet. Sokáig csak az erdők és hegyek, a természet törvényének hódolt. Se írni, se olvasni, se számolni nem tudott, de egész szívével szerette a Mindenhatót, és idővel egy titokzatos messzeségbe nyíló kapu tárult föl előtte. A belső bizonyosság, ez a „másik tudás” fokozatosan született meg benne, s a rejtélyes hatalom átalakította, megerősítette. Ösztönlényből tudatos és „nagy akaratú” asszonnyá változott, akire a jók szentként, a rosszak pedig boszorkányként tekintettek.

Személyében Wass Albert a magyar regényepika egyik legeredetibb és legrokonszenvesebb hősnőjét teremtette meg.

Ugye emlékeznek rá, hogy a mű igen előkelő helyezést ért el a legszebb magyar regényért néhány éve lezajlott vetélkedésben, melyből az *Egri csillagok* került ki győztesen?

Ez a mű sokatmondóan illusztrálja Wass Albert regényeinek talán a legfőbb jellegzetességét és értékét. Erre a jellegzetességre Láng Gusztáv mutatott rá a leghangsúlyosabban a kolozsvári *Korunk* hasábjain a Wass Albert-regényeket méltató tanulmányában. Fejtegetése a magyar regénytörténet folyamatában jelöli ki helyét és jelentőségét. Már a *Farkasveremben* is megfigyelhetjük, hogy Wass Albert kitágította a közvetlenül megélt valóság határait, magától értetődően fűzte egymásba a reálist és az irreálist, a valószerűtlenben is képes volt felmutatni a valószerűt, a lét törvénye, logikája szerint valót és a csodát, átlépve és megsemmisítve a közöttük húzódozó határokat. *Elvész a nyom* vagy *Hagyaték* című regényeiben például az evidencia fokán társítja a létezés emberi és isteni, materiális és spirituális dimenzióját, az alakokat egyszerre helyezi el konkrét történelmi közegben és lendíti át az időtlenség, a végtelenség, a mindenhatóság birodalmába. *A Hagyaték* igazságtevő, az erkölcsi világrendet megtestesítő főhőséről aligha tudjuk eldönteni, hogy ő egy bölcs öreg székely, mindentudó sámán vagy maga az Isten. Wass Albert mágikus realizmusa voltaképpen Arany Jánosnak az 1848–49-es forradalom és szabadságharc vérbe fojtása után feltámadó hitéhez illesztett formát: „Nem mindig ember, aki sorsot intéz”.

Láng Gusztávéhoz hasonló szellemben és következtetésekkel értékelte Wass Albert munkásságát Márkus Béla professzor is.

Egyesek számára kimondatlanul is a legnagyobb túske a Wass Albert-életműben, hogy megalkotója szenvedélyesen hitt a nemzetenkénti eredetiség herderi eszméjében, osztozott Babits Mihály hitében, hogy minden nemzet külön szín az emberiség freskóján, külön hang az emberiség koncertjében. Az egész emberiség ellen vétkezik tehát, aki ezt a színt halványítani, ezt a hangot halkítani akarja. A lét Istentől megszabott törvényével és parancsával szegül szembe, aki megtagadja a világ eredendő polifóniáját, Tamási Áron metaforikus intelme szerint: a hegyeket egyenlővé teszi a sík földdel, hogy magának zugot soha, sehol ne találhasson.

Ma, amikor az otthontalanság, a gyökértelenség, a jelentéktelenség senkiföldjére, az elvontságok lakhatatlan pusztaságába kívánnak minket taszítani, és el akarják rabolni tőlünk a szülőföldet, a hazát, az élni segítő és megtartó emberi közösségek melegét a disznófejű Nagyúr szolgalelkű alattvalói, szeretném én is megismételni Kós Károly, Babits Mihály, Láng Gusztáv s a többiek – immár a lét és nemlét kérdéseit is érintő – tanúságtételét.

Wass Albert régóta az első számú céltáblája az agresszív kozmopolitizmus támadásainak. A mi küzdelmeinknek viszont – melyet a világ sokszínűségéért, nemzetünk megmaradásáért folytatunk – az egyik szószólója, ösztönzője volt és maradt.

Tekintélye és rangja – ahogyan az a hasonló esetekben is lenni szokott – az őt ért méltatlan, egyoldalú és túlzó támadások intenzitásával egyenes arányban növekszik.

(Elhangzott 2020. február 28-án az andornaktályai Művelődési Házban megrendezett Wass Albert-megemlékezésen)

Török Nándor

Egy Áprilys októberi nap, avagy jelentés a völgyből

Elkísért a költő.

Az ember, aki, a természet igaz barátja
és nagy ismerője volt,
s oly hűen tolmácsolta
az erdők leplezetlen és kódolt üzeneteit
minden évszak, minden hónap, minden napszakából:
akár egy madár rikkantotta,
akár egy bogár suttozta,
akár egy fűszál rebegte,
Ő, azt mind meghallotta és észrevette.

Kicsomagolta

a zöld mohába rejtett sóhajokat,
eldúdolta
a virágok bibéjéből felsejlő bölcsődalokat
és az ordító viharban nyögő fák fájdalmát is
érezte fáradt csontjaiban.

Mindez a lelkéig hatolt és a része lett.

Sok-sok ősz,
sok-sok részletét ecsetelte már,
és leírt talán mindent, ami megérintette:
a természet nagy, szervezett körforgását
a teremtéstől az elmúlásig és tovább.
Felszabadította nekünk
a szépségből eredő bölcsességet,
és a bölcsességből eredő szépséget.

Elkísért a költő.

Felidézve sorait a ráérős októberi lombesőben
úgy éreztem, mintha ott ülne velem a rönkön,
s ő ugyanazt látná
mint én,
és én ugyanazt látnám
mint ő.

Megértettem az Embert és benne az emberit:
az aggot és a gyermeket, a tudóst és a poétát.
Megértettem
a lét nagyságát és a jelentéktelenségét,
itt, az élő és holt fák között,
hol az ember a természet egyenrangú részeként
magához veheti a szépségből fakadó titkokat
és új tudással felvértezten térhet meg otthonába.

Elkísért a költő.
Pénzért nem kapható oltalmat adott ajándékba,
mikor a sustorgó októberi lombesőben
egy pillanatra eggyé válhattam vele
és kibogoztam általa
az erdőn kívüli kusza világot.

Elkísért a költő.
Az élő és holt fák fényes árnyai között
megriadt lelkem megszelídült
és a térdig érő zizegő alázatban
örök díszbe öltözött.

Elkísért a költő....

.....

„jelentem a völgyemből, emberek”

Téli fejsze

*„Az a kegyetlen téli fejsze ölt:
Egy aranyfolttal szegényebb a föld.”
(Áprily Lajos: A somfa-csonk)*

Kivágott somfádat én is fájlalom,
de ma már géprobajtól rázkódik a föld,
gyúlik a forgács, növekszik a halom,
gúlába rakva a fásult fájdalom,
és a földben maradt csonk pofánkba üvölt.

A *téli fejsze* ölt s tudom megrabolt,
de ma itt, a földön mindenki áldozat,
a jelenben mindig ott kísért a volt,
(minden élő nyög és mind hallgat a holt)
s a végtelenre vár az örök kárhozat.

N. Fodor Iza

Májusi hintázó

Nincsen szárnyam, de van hintám.
Nem odabenn, hanem kint ám!
Diófának vastag karján,
csínyt elrejtő kertek alján.

Ráülök, a láb meglendül,
régóta megy már egyedül,
jól kinyújtom hátra dőlve,
felrepülök egykettőre!

Világ fenekestül fordul,
déli harang lassan kondul,
fellegek közé tekintek,
kósza felhő, neked intek.

Falevelek rezgő részén,
Nap villogó tündöklésén
mosolyog a szemem, szám is.
Gondot űző kis majális.

Ellentét

Mit jelent hogy ellentétes?
Most elmagyarázom.
Ha azt mondd: melegem van!
Én azt mondom: fázom!

Gyáva ellentéte bátor,
gazdagnak a szegény,
kevély büszkén pöffeszkedik,
szelídebb a szerény.

Feketének ellentéte
minden, ami fehér,
a lusta csak hempereg, a
dolgos többet él.

Aprócska a szorgos hangya,
hatalmas a bálna,
savanyú a citrom íze,
édesebb a málna.

Akinek a hasa üres
annak morog-korog,
ki túlzottan tele tömi
annak meg háborog.

Nappal világos az utca,
éjszaka oly sötét,
szomorúnak könnyét látod,
vígnek az örömét.

Lassan jársz, ha nincs mi sürgős
gyorsan, mikor akad,
száraz a föld, ha nincs eső,
nedves, hogyha szakad.

Bozók Ferenc

Immanencia és transzcendencia Márai Sándor Füves könyvében

„Istent soha nem tudtam elképzelni, valószínűleg, mert nem emberi és földi, hanem isteni. Az ember, mikor elképzei és képen vagy szobor alakjában kifejezi az Istent, mindig valamilyen szakállas ősapát képez el és fejez ki, egyfajta törzsfőnököt, sok hajjal, peplumban, gyapjas szakállal, mint egy rabbit vagy francia tanfelügyelőt. Így ábrázolták a görögök és rómaiak Zeust és Jupitert, így a kereszténység az Atyát. Ez az ábrázolás mindig megzavart, szégyen-érzettel töltött el. Az ilyen emberszabású Istent, akinek ondolált szakálla van, s orra is van, melyet időnként nyilván kifúj, nem érezhettem igazi Istennek. Az Atya, Fiú és Szentlélek ábrázolásai közül csak a Szentlélek elképzelése tetszett Istenhez méltónak. Isten alkotta és igazgatja a világot, s ezért bizonyos, hogy a világ hasonlít Reá is – de Isten nem lehet emberi, mert máskülönben borbélyhoz is kellene járnia. Ez az együgyűség mindig felbosszantott. Az én Istenemnek nincs szakálla, sem pepluma. Minden dolgok mögött van, mint Erő és Értelem. Isten számomra a Szándék, mely áthatja a világot. Ez a Szándék tudatos. Ezért tudok beszélni vele, hamis elképzelések nélkül, ahogyan a parányi értelem beszél a végső, a nagybetűs Értelemmel.” (Az Istenről)

Arisztotelésztől a skolasztikus gondolkodókig hangoztatott igazság, hogy a Természetfeletti a természetesre épít. Az immanencia erős, de a hétköznapi izzadságos munkával faragott építőköveiből épül a gigantikus méretű, kozmoszba magasodó transzcendens katedrális. Népiesebben és egyszerűbben úgy is mondhatnám: „Segíts magadon, Isten is megsegít.” Márai úgy kémleli az Eget, hogy közben nem bukik el a saját lábában sem. Amit cselekszik, mond vagy ír, megtapasztalt, a gyakorlat vagy a morál által igazolt. Afféle tanuló tanító író. „Docendo discimus”, azaz tanítva tanulunk, valljuk Seneca óta. De tanulva is taníthatunk, vallja Márai. A fenti idézetben Istent ugyan megfosztja minden antikos antropomorfizálásától, de mégis hiszi, hogy a test, az anyag és a fizikai tevékenységek beleépülnek a nagybetűs Egészbe.

A füves könyvet, mint furcsa „műfajt”, kissé félreértjük, ha eredeti jelentésében használjuk. Eredetileg szigorú értelemben azt a könyvet nevezték füves könyvnek, melyben konyhakerti növények vagy erdők, mezők hasznos növényei felhasználhatóságáról kaphatott az olvasó hasznos tanácsokat, recepteket. De már a korai füves könyvek is kiterjedtek életvezetési tanácsokra és a lélek vagy a morális életvezetés dolgaira is. Tehát nemcsak testi, hanem lelki kalauz is igyekezett lenni. Nemcsak az inneni foglalkoztatja, hanem a túli is. Az átfogó füves könyv tehát igyekszik egyaránt otthonosan mozogni az immanens és a transzcendens szférában. Félreérthetjük a füves könyv fogalmát akkor

is, ha csupán Epiktétosz, jóval később Márai, Weöres vagy Hamvas bölcselkedései képződnek meg bennünk a szó kapcsán. Hagyományos értelemben a füves könyv (mint műfaj?) olyan könyv, amely egyszerű példákkal igyekszik segíteni azokon, akiknek a „szívük fáj”, vagy „elhagyta őket az Isten”. Eligazítást próbál adni a vallási és bölcséleti kérdések elvontabb és a gyakorlatiasabb, köznapibb emberi életkérdésekben egyaránt.

A Füves könyv fogalmát elődeihez hasonlóan Márai is igyekezett tisztázni az olvasók előtt. Morális és szellemi tapasztalatai mellett ad az olvasóknak konkrétabb, konyhakerti vagy öltözködési és egyéb, gyakran banálisnak mondható köznapibb, gyakran kétes hitelű tanácsokat is. Kitér az almára vagy a reszelt répára csöpögtetett citrom emésztésre, bélrendszerre és szemidegekre gyakorolt jótékony egészségügyi hatására is, aztán mehökkentő koffeinkúrát javasol fejfájásra, vagy „az öltözködésünkkel egyáltalán nem kell törődni” lakonikus, ám vitatható intelmére, vagy azt javasolja, hogy ha már valaki cigarettázik, ásványi betéttel tömött füstszűrő szipkákon át szívja magába a mérget. Jól ismerjük Szent Ágoston mondatát: „Nyugtalan a szívem, míg meg nem nyugszik benned, Istenem.” A többi körülmény (vagyon, hírnév, siker) mind csak szemfényvesztés, szemünkbe hulló aranypor, ami elvakítja látásunkat. Márai így fogalmaz a *Játékos* című költeményében: „A világot építi a vágy, / a világ hordozza az embert, / az ember megszüli a vágyat. Az ember vágya: Isten.” Senecával vallja, hogy erkölcs nélkül nincs ember. Miként a régi nagy guruk, szentek és aszkéták, a testet és az érzelmi szenvedélyeket nem engedi útjára, inkább idomítandó fenevadnak nevezi. A testet, érteket és általában az anyagvilágot Márai szerint nem tagadni és elhagyni kell, hanem idomítva használni a lélek javára. A sztoikus léleknyugalom elérése érdekében a test regulázását indokoltnak tekinti. Köztudott, hogy Máraira jelentősen hatott a sztoikus bölcsélet. Senecáról írt például verset is. Ennek legerőteljesebb manifesztuma az *Arról, hogy aki megtudott valamit, egykedvű lesz* című fejezet. Említettem, hogy az idézett szövegrészletben Istent dezantropomorfizálja és anyagtalantítja is, ugyanakkor az anyagvilág isteni relációjáról is ad tanítást. Ugyanezt teszi számos versében. Érdemes erre is figyelni, különösen is, hisz költészetére sokkal kevesebb figyelem esik. Ezt írja a *Mintázó* című versében: „Magyarázd el, mintázó, titkodat, / miért faragtd a fűszálakat hegyesre, / mire vagyunk csak úgy a létbe vetve, / kerek és görbe formákba jegyezve?”

Isten nyomait nem csak a lélek belső, immanens utazásaiban leli meg tehát, hanem a kozmoszra is figyel, és ott is rendszeralkotót feltételező rendet talál. Az immanens és transzcendens harmonikus párhuzamai egymásnak Márai gondolatvilágában. A hagyományos teodícea (filozófiai istentan) egyik jelentős istenérvére is kitér *A Rendről és a Gondviselésről* című fejezetben. Azt a hagyományos istenérvet idézi, miszerint a kozmosz rend és nem káosz. Vallja a világegyetemben a „kozmosz finomhangolást”, amely nem engedi meg, hogy a kozmosz káosz legyen. A „kozmosz finomhangolás” tudományos teóriája szerint a világegyetem fizikai állandóinak precíz összevetkenysége nélkül a komplex organikus szervezetek sosem jöhettek volna létre, és nem is marad-

hatnának fenn az univerzumban. Fred Hoyle angol fizikus-kozmológust, az ősrobbanás (big bang; nagy bum) fogalmának megalkotóját idézem: „*A tények józan ésszel való értelmezése azon következtetés levonására készlet, hogy egy Szuperagy játszadozott a fizikával, a kémiával és a biológiával, vagyis környezetünk tüzetes vizsgálata után nem beszélhetünk egyetlen vak véletlenszerűségtől vezérelt erőről sem.*”

Márai Sándor Istent *A csodáról* című fejezetben kozmikus világléleknek nevezi és megdorgálja azokat, akik nem hisznek a csodákban, hisz maga a mindenség és a létezés a csoda és semmi sem természetes, minden természetfeletti. Másképpen szólva: a természetfeletti is természetes, vagy a természetes is természetfeletti. Ismét másként fogalmazva: a hitetlenek szerint nincsenek csodák, a hívők szerint viszont minden csoda. A világegyetem tehát intelligens tervezőmérnök munkája, vallja a már idézett Fred Hoyle tézisének Márai: „*Úgy tapasztaltam, hogy az emberi élet alján rend van. S mert az emberi élet a Teremtés legbonyolultabb megnyilatkozási formája, valószínű, hogy máshol is rend van, a kezdetlegesebb és egyszerűbb létezés világában is, a közegek, mosómedvék, hiüllők és a bolygócsillagok természetében is. Mindenben rend van, a dolgok eljutnak hozzánk, akkor is, ha ujjunkat sem mozdítjuk, s rend van abban is, hogy időnként mozdítjuk ujjunkat, vagy lelkiünket a célból, hogy a dolgok eljussanak hozzánk, mi eljussunk bizonyos helyzetekhez, emberekhez, gondolatokhoz, melyekhez személy szerint, elodázhatatlanul közünk van. Mindebben rend van, ebben hiszek. De hiszek abban is, hogy e rend mögött szándék is van, melyet nem ismerek. Nevezd, ahogy akarod. Én Gondviselésnek nevezem. Ez a szándék törődik velem, személyesen, büntet, vezet, elrendezi dolgaimek, a mélybe taszít, minden pillanatban ellenőríz, építi körülöttem a világot és épít engem a világban, felhasznál. Aki ezt nem érzékeli idővel, vaksi és süket. Minden mögött a Gondviselés van: ebben is hiszek.*” Már említettem *A mintázó* című istenes-versét, most ide kíváncsodik *A hívőkhöz* című versének néhány sora is: „*Mi összegurult esőcseppek: emberiség, / egyre szétpárázó atomok, s egyre újra összeguruló, / valami titkos kohézió összetart minket mégis.*” *A játékos* című versében pedig Istent játékszabály-alkotónak nevezi: „*Te vagy a kezdet és a vég Te vagy, / Te vagy a játék s Te vagy a szabály, / A pálya és a figurák Tiéd.*”

Figyelemre érdemes *A hideg csillagok alatt* című Márai-vers is, melyben a csillagok saját rendjüket, szerkesztett rendezettségüket dicsérik. A külvilágnak tudományos és a belső lélek világának spirituális megismerési kísérletét fontosnak tartja, ám prioritást élvez az immanens, belső spirituális utazás, mert az immanens utazás, paradox módon, közelebb visz a transzcendenshez, mint a külvilágba tapogatózás a természettudomány csápjaival. Ez az egyénre szabott spirituális utazás azonban törvényszerűen magányos utazás. Az ember ugyan társas lény, de a lelkének belső tájai mindig kettesben maradnak Istennel. Ezt a gondolatot fejt ki a *Jézusról és az egyedüllétről* című fejezetben. „*Jézus mondotta, hogy aki őt követi, elhagyja családját, elhagy mindenkit.*” Ebben a témában érdemes elolvasni *Az egyedüllétről* és az *Arról, hogy legokosabb egyedül*

maradni címet viselő fejezeteket is. Ugyanakkor anyagi értelemben alázattal elismeri, hogy az emberi test az anyagi kiszolgáltatottság minden nyűgjét viseli. De ezt az adottságot nem bánja, mert a lélek a lényeg. Az emberi test csupán alkatrésze a világnak, a végeesség és a romlás, a pusztulás terhével.

A testi betegségekre sem haragszik, azokra megadó és töredelmes alázattal, egyfajta vezeklésként, bűneinkért viselt méltányos ítéletként tekint. Ám a lélek maradandóbb, mint a vas vagy a kő. *„Az igazi élmény az ember számára tehát elsődlegesen ennyi: önmagának megismerése. A világ megismerése érdekes, hasznos, gyönyörködtető, félelmes vagy tanulságos; önmagunk megismerése a legnagyobb utazás, a legfélelmesebb felfedezés, a legtanulságosabb találkozás”.*

Bizonyos értelemben agnosztikus, aki fenntartja a bizonytalanság és tévedés jogát, hiszen ember, és tévedni emberi dolog. Nem akar kinyilatkoztatni. Nem arról ír, amit tud, hanem arról, amit igaznak sejt. *„S aki jobban tudja, mondja jobban”.* Elveti azt az elképzelést is, miszerint az értelem elég a megértéshez. Egyéb, misztikusabb szenzorokra is szükségünk van. Az ember hamis felfuvalkodottsága, gögje, ha tisztán elmédben bízol. Saját magad körül forogsz, és csigavonalban, spirálisan beleforgasz magadba, ahonnan nincs kiút. Gondosan elkülöníti az értelmi okosságot a szívbeli bölcsességtől. Az okosságot nem tekinti bölcsességnek, csupán idegrendszeri és értelmi fürgeségnek. Egy falusi kiskertjében kapálgató nénike vagy bácsika lehet sokkal bölcsőbb, mint a világ legintelligensebb professzora. Az *Arról, hogyan kell élni és írni* című fejezetben a régi nagy misztikus és spirituális bölcsék (vallásoktól függetlenül) alaptézisét tekinti életvezető elvnek, miszerint a kiteljesedett élet az Istenre hangolt élet. Istenbe szervesen kell beoltódnunk, Jézus szavaival úgy, mint a szőlővesszőknek a szőlőtőkékbe. Márai szavaival: *„Nincs nagyobb bűn és hiúbb kísérlet, mint többet vagy mást akarni, mint amit Isten kíván tőlünk”.* A kristályos Isten-hittől elkülöníti a babonás, ezotérikus álvallásokat a *babonákról* című fejezetben. Ugyanakkor nem kel fel ellenük szektás vagy doktrinér heveséssel. Akik számmisztikákkal, totemekkel vagy tabukkal vagy mágikus cselekményekkel automatának tekintik az Istent, azokra elnéző, de kissé lenéző, gunyoros mosollyal tekint. A spirituális emberlét gyermekbetegségének tekinti ezeket a rituálékat.

Márai Füves könyvét 1943-ban írta. Ez az életkor kevésbé a leülepedett tudásról és kikristályosodott bölcsességről szokott szólni. Inkább az életközépi válságról. Később, retrospektív jelleggel így idézi vissza újraolvasott művét: „Eloolvastam a „Füves könyv”-et, bólogatva, mint aki helyesel. Ez a könyv sokkal okosabb, bátrabb és emberibb, mint én vagyok. Sokat tanultam is belőle. Igen, így kellene élni, gondolkozni, készülni az életre és a halálra.” Márai Sándor: *A teljes napló 1943–1944* (33. oldal) Összességében tehát élete végéig vallotta azonosnak önmagát a Füves könyvben manifesztálódott életközépi énjével és gondolataival, érzéseivel. Pilinszky szavaival fogalmazva: *„Amiként kezdtem, végig az maradtam.”*

Pozsgai Györgyi

Fény-karátok

Fényjáték

Szemed meglátogat;
aranyló ünnep lángja –
egy keskeny fénycsík
táncot lejt minket csodálva,
majd beleveszik
az éjszakába.

Mai pillanatunk

Elúszik a perc
a szürkületben –
bennünk készülődik
a holdsugár.
Csókot képzelek
tiszta arcodra...

Hulló fény

Múltba bukó fények
foszló selymébe bújok.
Még érzek.
Éjszakák játékában
hulló csillaggá sorvadok.

Napfény-mosoly

Hegyhátról szemembe
röppen a Nap,
kristálydarabok
hullnak szívemre,
színeket tömörít
a belső ragyogás.

Szárnyak nélkül

Fehéren leng
a fény a szememben,
álmok
menekülnek az éjből.
Fölém röppenz
Hold-mosolyoddal

Szélvihar

Fekete borulás
gomolygó füstjét
fény koszorúzza.
Vihar-katlanba
hulló madarak.
Hömpölygő víz fölött
nem mozdul a Nap –
szél hajtotta felhők
váltják rajzukat.

Belső mozgás

Öröm-pillanataim
fénycsíkot húznak –
pergő szárnyú
emlékektől
szívem
fényt remél.

Emlék

Villamos jajdul,
sínre röppen egy madár.
Villan a szemed.

Idő

Gyarapszik a múlt,
a jövő fogyóban.

*

Csillagok őrzik
a Hold melegágát.

Súlytalanul

Hold fénye lappang –
nem súrlódik a lélek,
pókhálóvá könnyebbül a bánat.
Az arcra
elhalt idegszálak
sistergését veri vissza a szív.

Kaiser László

Aforizmak, megállapítások, meglátások

Az ember sok jó és sok rossz tulajdonsága mellett alapvetően lusta és anyagiás. Ez a kettő garantálja a számítógép totális térhódítását. Fizetni sem kell, hogy annyi mindent különösebb fáradság nélkül megismerjen, meglásson, megszerezzen az ember.

A nagy hőség olyan, mint a depresszió. Tudod, hogy vége lesz, de nem hiszed el.

Vannak emberek, akiknél nagy hiba esetén is érdemes szeretettel teli viszonyban maradni, s vannak, akiknél egy kis hiba is elég, hogy ne engedj közel magadhoz, ne maradj vele kapcsolatban. A döntés? Elv, alkat, belső hang, anyagi dolgok, szeretet, korábbi hibák stb. Lényeg: dönts!

Írni szinte mindenki tud, jól írni sokan, jelleme kevésnek van.

Matatunk önmagunk körül, matatunk önmagunkban, hogy hessentsük el komor gondolataink végső konklúzióját: egyszer el kell menni... S minél ritkábban jut ez eszünkbe, annál kevésbé vagyunk boldogtalanok, vagy annál inkább vagyunk talán boldogok...

Rettenetes az olyan emberek közelsége, netán a velük való hosszas együttlét, nem beszélve az együttélésről, akiknek a gondolkodásmódjával, életmódjával nem értünk egyet.

Vagyok-e eléggé értékes, szeretnek-e engem eléggé? – ez a kérdés minden normális ember szinte napi kételkedése, de legalábbis gyakori.

Az emberiség története arról szól, hogy bizonyos emberek átvernek bizonyos embereket, illetve bizonyos népek, népcsoportok átvernek bizonyos népeket, népcsoportokat. Azokban a korokban és korszakokban, években és évtizedekben, amikor ez kevésbé sikerül, mint máskor: szerencse annak, aki akkor élt...

Egy átlagosan tisztességes és normális ember végső fokon szeretetre és tiszteletre vágyik. Aki sokat kap ebből, viszonylag boldog, aki keveset, boldogtalan.

Az igazi szeretet mindig cselekvő és találékony.

A baj akkor válik teljesen egyértelművé egy kapcsolatban, amikor az egyik fél rádöbben, hogy a másik fél nélkül jobban és nyugodtabban érzi magát. Hogy ereje és kedve van. Nélküle.

Nem a szörnyűség szüli a mélységet, a mélység a szörnyűséget.

A butaság a rosszindulattal keveredve hihetetlen éleselméjűségre képes.

Hagyjuk a zseniket. Vannak tehetségesek és nagyon tehetségesek.

Van, aki úgy tud elkezdni valamit, ha látja a végét. Ne becsljük le az ilyen embereket, rövid távon nagy teljesítményre képesek, vagy minden értékükkel együtt az utolsó pillanatra hagynak mindent.

Aki olvasás nélkül élt – nem élt! Aki olvasás nélkül él – nem él!

Nívós irodalmi beltenyészet – ennyit egy könyvről, minden más szócséplés!

Ha folyamatosan bíralsz valakit, vagy igazad van vagy nincs igazad, vagy irritál a kritizált személy.

A férfi-nő kapcsolat minimuma és az esetleges viszonylagos boldogság és működés záloga: valamilyen szintű szexualitás, szellemiség és szerelem, ill. szeretet. Ha a háromból kettő megvan, még jó, ha egy, van remény, ha egy sincs: minden reménytelen. Vagy el sem kell kezdeni, vagy azon nyomban be kell fejezni a kapcsolatot.

Van egy pont, amikor az emberek szemében meg lehet látni a halált. Egész pontosan a félelmet. Ennek oka lehet a kor, betegség, hozzátartozó elvesztése vagy éppen a belső feladás. Van innen visszaút, de ritkán.

Sokan az aljasságnak és az ürességnek olyan fokán vannak, hogy sosem jöhetnek rá, hogy milyen aljasok és üresek.

Az öregedés biztos jele: egyre fontosabb az emberekkel való beszélgetés. A másik: hirtelen odafigyelés az ételek ízére, minőségére.

A lelketlenség nem szép tulajdonság, de hát vannak lelketlen emberek. A legnagyobb baj, hogy a lelketlen emberből könnyen lehet gonosz. Egyébként az érzélgősökből is.

Akárki akármit mond: az embernek csak az fontos, akivel rendszeresen vagy viszonylagos rendszertelenséggel tart kapcsolatot.

Akinek nincs tudása, másképpen fogalmazva tudásvágya: boldogtalanságra és megaláztatásra kárhóztatja önmagát.

Egészséges ember nem szereti, nem szeretheti a konfliktust. Legfőljebb vállalja, mert mást nem tehet...

A hazugsághoz szinte mindenki elég okos, értelmes és találékony.

Nem könnyű együtt lenni vagy élni a primitívséggel, de lehet. Kivéve, ha diktálni kezd vagy akar.

Nem csupán a félművelt ember veszélyes. Legalább ennyire, ha nem jobban, a féltisztességes. És akkor még itt vannak a rettenetes féltehetségek.

Ha nagyon öreg emberrel találkozol, olyan, mintha a halál előszobájában járnál. Ezért van az ösztönös idegenkedés, amit még a humánus, a szeretet sem képes legyőzni.

Hogy az emberben mekkora szeretet van, mint lehetőség: igazán a gyereke mutatja meg, esetleg a nagy szenvedés és a halál...

Az ember talán akkor hal meg először, amikor rádöbben: a gyerekének is jobb, ha a szülő elmegy egyszer.

Az életnek talán nincs más értelme, mint saját szenvedéseim és fájdalmaim fokozása nélkül segíteni mások szenvedésein és fájdalmaim.

Egyre inkább úgy érzem, hogy a halálról nem tudunk semmit, csak hazudunk róla.

A provokáció sokszor nem más, mint az elvesztéstől való félelem. A provokáció nagysága egyenes arányban van a szűkülő félelem nagyságrendjével.

Nem a nagy baj a baj igazán egy kapcsolatban, hanem amikor a kis bajok és szócsok kezdenek idegesítővé válni. Ilyenkor dönt az intelligencia és a múltakban fölhalmozódott vagy éppen nem fölhalmozódott szeretet.

Vannak emberek, akik működnek, működnek, sokszor még rendesek is, s egyszer csak rádöbbsz: mélyen aljas emberi üzem. És van a fordítottja is, sok gyarlóság, hiba, s itt arra jössz rá: valójában milyen mély ember.

A kapcsolaton, kapcsolatokon belüli biztonság még nem feltétlenül szeretet és végképp nem szerelem.

Nagy kérdés, hogyan őrizd meg a humánusmot önmagadban, ha a másik totálisan antihumánus!

A kulturális egység hiánya bármely közösségben elsősorban káros és csak másodsorban a sokszínűség érdekessége.

A családi életben kell leginkább háttérbe szorítani a mindenki ott lévő tudatalattit.

Az őszinteség, a személyiség titkait, elmondhatatlan vonatkozásait mégis megőrző őszinteség az egyik legfontosabb, evidens módon, minden kapcsolatban. Leginkább talán a szülő-gyermek kapcsolatban.

A szülő olyan, mint a közlekedés szabályozása. Először torlaszokat és utakat mutat, utána már csak útjelző táblákat – végül a táblák emlékét. Akkor már ellenőrzés – legfőljebb gyermeke lelkiismeretében. Ha van...

Bizonyos életkor fölött talán csak egyetlen erkölcsi parancs van: minél tovább élni, de semmiképpen sem más rovására.

A szeretet első megnyilvánulása az evidens elvárások betartása.

Mindenkinek megkeményedik a szíve anyja, apja halála után. Zuhan – rövid időre, hosszan vagy végleg. Nekem a hosszan a legelfogadhatóbb.

Sajnos az értelmiségiek egy része helyezkedő diplomás.

A politika az amúgy is értelmezhetetlen világot még inkább azzá teszi.

Érték, nem érték, igaz, nem igaz: ebben a szellemi és gyakorlati mozgástérben próbál létezni valaki. S döbbenet látja, tapasztalja, hogy a körötte levők sokaságát az érdek és a zsigeri ösztön, ízlés (ízléstelenség) mozgatja.

Közhely, nem közhely: az életben az élet a legfontosabb. Nem más élete rovására. Tehát minél tovább élni és mást, akit lehet, ehhez hozzásegíteni: nincs ennél fontosabb.

Nem az a legnagyobb tragédia egy kapcsolatban, ha az egyik gyűlölni kezdi a másikat, hanem az, ha valamelyik vagy mind a két fél önmagát kezdi gyűlölni.

Minden ember kisebb-nagyobb mértékben a saját képmására akarja formálni a világot: gyerekét, családját, környezetét – mindent. Ha tagadja, akkor meg hazugá, tehát így is a saját képmására.

Szűk Balázs

Niké hajója...

A kert mely befogadott
Virul, s én, aki botlott
Ezerszer, e kertben
Iramlok feléje.
Múltam már végképp nincs,
Cédrusom titkos kincs,
Mert ki befogadott,
Tiltása nem dobott
Égető inget rám.
Óvott magától, félt s várt.
Jobb jövőt nem ígért,
Rám mindig büszkén figyelt.
Ki titkon megértett,
Igaz társam mása,
Ő ki eltűnt az éjszakába
Ararát fényes hegyén.

Után

S a nyárfa hava,
Hullt, hullt:
Tél a nyárban,
S a múlt
Már csak emlék,
Kósza vágy:
Mindaz, ami szép
S a megvetett ág.
Ami sose volt az enyém,
De ettől lett igaz tán,
Újra éltem én
Az Úrnak asztalán,
S szembe Te ültél
Örökre talán.

Éjszakai Nap

Mint Nap az éjszakában,
Voltál az enyém:
Hallgatag csoda,
Lépdelő remény.
S voltál az éjszakámban
Nappalom helyett:
Fekete asszonyom,
Hegyek gyöngye felett.

Czakó Dezső – Viczai Péter

Egy kevésbé feltárt irányzat a Viszockij-kutatások rendszerében: A bárd sajátos zenei világa

Bevezetés és módszertan

A zene vizsgálata a Viszockij-kutatásokban máig feltáratlan és marginális területet alkot. Az okokat kutatva nehéz egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy vajon miért állhatott e helyzet elő, illetve minek folytán alakulhatott így. Viszockij művészetének erőteljes komplexitása, a legkülönbözőbb műfaji határokon átívelő totalitás, az öntörvényű gitáros dalnok személyes vagy előadói szuggesztivitása, egyaránt hozzájárulhattak ahhoz, hogy számos kutató intenzív munkája ellenére is ez idáig elmaradt a zenei tényezők behatóbb vizsgálata.

A jelen tanulmány terjedelmi korlátai a művész zenéje kapcsán csak néhány releváns aspektus feltárását teszik lehetővé. Így az egyes vizsgálati szempontok is inkább spontán jellegűek vagy egyéni zenei érdeklődéstől vezéreltek, mintsem teljes mértékben módszeresek. A Viszockij-zenék sajátos eredetével, műfaji behatárolásával, valamint a zenei anyag tartalmával kapcsolatosan rendelkezésre álló eddigi ismeretek vázlatos és többnyire szubjektív összesítése követhető nyomon a műben – a teljesség igénye nélkül. A tanulmány írása során számos alapozó jellegű, illetve specifikus szakirodalmi forrást használtak fel a szerzők, bizonyos primer kutatási formák (interjúk, megfigyelések) eredményeinek publikálásával egyetemben. A maga nemében hiánypótló írás egyfajta vitaindító cikknek is tekinthető a további, fokozottan tudományos igényességű, modern és strukturált zenei Viszockij-kutatások lehetséges megalapozásához.

A mítosz és legenda

Az ismert francia színésznő, Marina Vlady *Szerelmem, Viszockij* című, kettőjük bizarr kapcsolatáról szóló, hazánkban is megjelent népszerű könyvének idézett sorai az énekes költő személyiségének ellentmondásos megítélését igencsak jól szemléltetik:

„Ez a részeges, szovjetellenes, renegát, tehetségtelen, semmirekellő alak, ez az ellenség, ez a bolond, ez a rossz apa, ez a rossz fiú, ez a bűnbe esett férfi, aki egy idegen nővel állt össze, ez mind a maga fia, Szemjon Vlagyimirovics. Ez a bálványozott színész, ez a mindenki által elismert alkotó, ez a szülőföldjét szenvedélye-

sen szerető, fáradhatatlanul dolgozó ember, ez a hazafi, ez a látnok, ez a frusztrált apa, ez a maguk hülyeségét oly megértően, türelmesen viselő fiú, ez a magánéletében felszabadult, boldog férj, ez is a maga fia, Szemjon Vlagyimirovics” (Vlady, 1989).

Vlady szavai meglehetősen sokat elárulnak arról, hogy valójában milyen tulajdonságokkal volt felvértezve a gitáros dalnok, a XX. századi szovjet-orosz irodalom megzabolázhatatlan alakja, vagy ahogy gyakran fogalmazni szoktak, a brezsnyevi korszak rettegett művész fenegyereke. A máig népszerű alkotó, aki negyvenkét éven át végig önpusztító életmódot folytatott, 1938 januárjában született Moszkvában. Egyszerre „négy végén” égette élete gyertyáját: költőként, színészként, énekesként és magánemberként. Az üldözött értelmiségi mártíriumát viselte, mégis hangosan tudott szólni kivételes erejű színészi-színpadi munkásságával, valamint a pangás éveinek hangulatát hűen tükröző szerzői dalaival. Mind tartalmi, mind formai tekintetben – nem utolsósorban előadásmódja stílusában – iskolát teremtett. Hazájában, amelyhez eltéphetetlen szálakkal kötődött, életében nem ismerték el művészetét. Ugyanakkor milliók rajongtak érte, és sokan példaképüknek tekintették a karizmatikus személyiségű, tragikus sorsú művészt. A hatvanas-hetvenes években személye fogalommá vált a Szovjetunióban, valamint az egykori szocialista országok értelmiségi körei, másként gondolkodói között is. A kedvenc ösztönei bálványt, avagy mindenki hőn szeretett Vologyáját a XX. század második felének orosz enciklopédiájaként is emlegetik: sokoldalú művészetének köszönhetően a szovjet-orosz valóság, különösen a brezsnyevi éra szinte teljes keresztmetszetét adják sajátos stílusú versei és dalai.

Viczai Péter 1992-ben, vagyis tizenkét évvel a költő halála után kezdte el komolyabban megismerni a legendás dalnok igencsak sajátos műveit. E különös ismeretség hasonló módon indult, mint például a Viszockij-dalok egyik magyar interpretátora, Sipos Mihály esetében. Az előadóművész elmondása szerint eleinte ő mindössze két rövidke szót értett a közismert *Reggeli torna* című Viszockij-dalból: *tri–csetire* (három–négy). Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Sipos valamelyest érti-beszéli az orosz, nyelvtanári végzettséggel azonban nem rendelkezik. Ugyanakkor Viczai Péter kutatói pályája kezdetén, úgymond „igazi oroszoként”, bölcsészdiplomával a zsebében sem ment túlságosan sokra Viszockij szövegeivel. Az argó, a szleng és a különböző zsargonizmusok színes kavalkádja szinte leküzdhetetlen akadályok elé állítja a korántsem szokványos stílusú művek iránt érdeklődő vagy olykor kíváncsiskodó külföldit. A különböző nyelvi fintorok és szójátékok, valamint sajátos egyéni megoldások a helyesírási normák eltorzítása révén még szótár segítségével is bonyolulttá tehetik a Viszockij-dalok helyes értelmezését. Az is megfigyelhető, hogy a szlengszótárban egy-egy nyelvi jelenség illusztrálásához a szerzők nemegyszer Viszockij szövegeit, vesszoraikat használ-

ják fel. A Viszockij-művekre jellemző ironikus nyelvi játék, ragozási torzítások, mint például a *pobegyju*, vagy a *hocsut, govorjut, raznoszjut, zahogyjut a hotyjat, govorjat, raznoszjat, zahogyjat* helyett az elfogadott, hivatalos társadalmi kultúrával, valamint politikai beszéd- és magatartásmóddal egyfajta szembenállást fejeznek ki, akárcsak John Lennon művei a maga korában, vagy akár azok a magyarországi pop-rock csoportok, amelyek nálunk a hatvanas–hetvenes években Viszockij szelleméhez hasonló felfogásban működtek. Viszockij nyelvi kifejező eszköztára azonban sokkal erőteljesebb, mert csak így tudta igazán kifejezésre juttatni egyszemélyes szilaj szabadságharcát és a különbözni vágyás bőszt gondolatát, hogy csak azért sem úgy mondjuk, mint a jól szituált bürokraták, vagy csinovnyikok és apparátusbeliék (Nyusztay, 2003). A gondolatok erején túl, talán a sokoldalú művész emlékét máig ápoló közösségek elhivatott és igényes munkájának is köszönhető, hogy míg Galics és Okudzsva szinte meg sem jelenik a magyar médiában, addig Viszockijról, illetve a vele kapcsolatos rendezvényekről rendszeresen lehet beszámolókat vagy cikkeket olvasni. Ezt a megállapítást jól érzékelteti a legismertebb magyar online könyvkereső portál adatsora is, amelyben a kulcsszó alatti találatok az adott szerzőről szóló műveket jelentik.

		<i>kulcsszó</i>	<i>szerző</i>
www.konyvkereso.hu	Viszockij:	8	3
	Galics:	0	0
	Okudzsva:	0	1

Vlagyimir Viszockij 1980-ban bekövetkezett halála az addig szépen épülő, formálódó összképet egy pillanat alatt lezárta, és létrehozta az életművet, a maga akkori teljességében. Bármely művész korai távozása nemcsak az olvasókat fosztja meg a későbbi alkotások élvezetétől, hanem annak az esélyét is elveszi, hogy ő maga összegezhesse életművét. Viszockij személyiségének és sajátos művészetének bonyolultan szerveződő komplexitása régóta ismert a kutatók és szakemberek előtt. A legendás bárd művészetének atmoszférateremtő ereje eddig is nyilvánvaló volt, a konkrét szavakon túli képek és benyomások viszont a Viczai Péter által szerkesztett három Viszockij-kötet (*Tilalmakat szegve* 2003; *Farkasösvényen* 2005; *Végzet dalai* 2008;) segítségével talán könnyebben értelmezhetőek. A köteteket lapozgatva arra is fény derülhet, hogy Viszockij sajátos művészetének hatása hosszú évekkel a költő halála után is mitől lehet oly erőteljes a mai orosz hétköznapokban. Az ugyancsak gyakorta felmerülő és olykor sematikusnak tűnő kérdésre (Ellenzéki költő volt-e Viszockij?), talán a *Végzet dalai* kötet adhat leginkább kielégítő választ. Az egykori lázadó moszkvai botránnyós életével és munkásságával kapcsolatban az ellenzéki vizsgálat helyenként kifejezetten értelmetlen és feleslegesnek tűnik.

Viszockij ugyanis politikai szempontból semmiképp sem ellenzéki abban az értelemben, ahogy például Szolzsenyicint méltán annak tekinthetjük. Az ő ellenzékisége komplex, mindennek és mindenkinek ellenzéke, ami és aki akadályozza az – akár öntörvényű – emberi szabadság érvényesülését. Ellenzéke továbbá a mindennapi hülyeségnek is, függetlenül attól, hogy az a társadalom bigott, kispolgári világából származik, avagy a hatalom legfelsőbb szintjeiről. Észre kell vennünk ugyanakkor Viszockij erőteljes – személyes élmények által is bőven motivált – indulatát a rendszer ostoba és karrierista kiszolgálóival szemben; besúgók, piti párttitkárok, utcai seggfejek, üres fejű közemberek egyaránt ide tartoznak, és egyik csoport sem számíthat Viszockijtól kegyelemre. A dalokban kifigurázott személyek és a hozzájuk kapcsolható vicces, ironikus történetek jellemzően isten háta mögötti kortalan helyszíneken, esetenként meghatározatlan eldugott vidéki településeken zajlanak. Ez a sokszor tértelen-időtlen alapállományra, valamint a kifejezetten aktuális helyzetekre reflektáló adekvát művészi jelenlét olyan sajátos kettősséget jelent, ami egyértelműen meghatározza a költő korabeli és újraértelmezett karakterét, amelyet a fiatalabb korosztály is egyre inkább kezd megismerni.

A zenei alapok

Az orosz zene alapjait gazdag népzenei hagyományok adják, amelyekben – illeszkedve a földrajzi és a történelmi adottságokhoz – markáns ószláv, bizánci, perzsa és tatár hatások is megfigyelhetők. A rögtönzött többszólamú karének autentikus orosz zenei műfajnak fogható fel, és nagy hatást gyakorolt a későbbi orosz műzenére. Nagy Péter cár idején, főként az 1700-as évek első felében, az európai modernizáció jegyében intenzív olasz zenei hatások érték az orosz zenét. Ennek eredményeként kialakult egy olyan sajátos zenei kódrendszer, amely a későbbiekben kölcsönösen érthetővé és részleteiben átvehetővé tette a hagyományos szláv és a nyugat-európai zenéket. A gazdag orosz zenei múltat kutatva több különleges hangszert találhatunk, mint például a *domra* vagy más néven *dombra*, amelyből a balalajka fejlődött ki, de talán a legérdekesebb a hét húrral rendelkező úgynevezett orosz gitár (*семиструнная гитара*). Ez az 1700-as évek végén Oroszországban megjelent ritka hangszer a folk gitár kategóriájába tartozik, amelyen a játék alapvetően ujjakkal, pengető nélkül történik. A hangolásban szignifikáns eltérés mutatkozik a spanyol alapokra építkező európai gitárkultúrától. A legismertebb alkotók, akik ezen a hét-húros gitártípuson játszottak, nem meglepő módon Vlagyimir Viszockij, valamint Bulat Okudzava, a szovjet korszak Viszockij mellett talán legnevesebb bárdja.

A sanzon eredetileg francia zenei műfaj, egy olyan daltípus, amely szinte azonnal megjelent a közép- és kelet-európai nagyvárosokban is. Jellemzően zongorakísérettel előadott rövid, többértelmű, olykor pikáns dalokról is beszélhetünk,

amelyek művészi értékét főként a versek, versszövegek alapozták meg. Leghíresebb francia képviselők: Charles Aznavour, Gilbert Bécaud, Maurice Chevalier, Mireille Mathieu, Yves Montand és Édith Piaf. A nemzetközi zenekritika által leginkább elismert orosz nyelvű alkotók pedig Veronika Dolina, Alekszandr Galics, Jurij Vizbor, Bulat Okudzsava és természetesen Vlagyimir Viszockij.

A Fekete szemek, oroszul *Очи чёрные*, az egész világban talán a legismertebb orosz eredetű dal, amely műfajilag a románc kategóriába sorolható be. Saljapintól Louis Armstrongig szinte az összes világhírű énekes klasszis előadásában hallhattuk. A húszas-harmincas években Oroszországban is megjelent a kor divatos műfaji egyvelege, az operett, a jazz, a swing, valamint a sanzon és a kabarézene határvidékén elhelyezkedő új eklektikus műfaj, amely egyre nagyobb szerepet kapott (Marton László Távoldó, 2004). A sanzon klasszikus témái és az új műfaj sajátosságai, illetve annak orosz modulációi kiegészülve az úgynevezett városi folklórral, kocsmá-, katona- és börtöndalokkal inspiráló hatást gyakoroltak az 1960-as években szárnyait bontogató gitáros költőre, akinek zenei kutatása kapcsán nem feledkezhetünk meg a hősi énekekről, a diákdalokról és a forradalmi indulókról sem.

A bárd zenéje

Viszockij zenéje nagyon erőteljes, felismerhetően orosz, ugyanakkor több meglepő interkulturális kapcsolatot (örmény, zsidó, cigány) is érzékelhetünk dalaiban, amelyekben időnként a lengyel polka ritmikája is megjelenik. Zenei költészetének pontos műfaji kategorizálása éppen ezért elég nehéz feladat, alkotásai többségét viszont elhelyezhetjük a vágánsdal, a trubadúrköltészet, a románc, a tolvaj vagy börtöndalok és a sanzon határvidékén. A *Dal a vadkanról* című verse ugyanakkor a magyar népmesevilág bizonyos jól ismert karaktereit is felidézi. Például a hőst, a jellemében sziklaszilárd kisembert, aki a korlátlan hatalommal szemben is a végsőkig ellenáll, majd végül diadalmaskodik és győzni tud. A sematikus történet Viszockijnál elementáris erővel töltődik, és a megzenésített költemény sorai a legjobb balladák feszültségét idézik. Viszockij dalai zeneileg nem mondhatók bonyolultnak, dallamuk többnyire kifejezetten egyszerű, de a sajátos gitárkíséretnek és előadói stílusnak köszönhetően a dalnak hihetetlenül sokat kihozott ezekből a művekből. A csikorgó, gyakran érdes hangú előadásmód mellett a mű szövegének és dallamának megfelelő stílusú megválasztása egy olyan bonyolult formai-tartalmi egységet hozott létre, amely komoly belső ellentétet szült, és csaknem teljesen szétfeszítette a dalt. Nála a dal-vers-esemény hármassága egyensúlyoz, illetve feszegeti a képzeletbeli kereteket, ezáltal időnként sokkolva az úgymond „jóhiszemű” hallgatót. Sipos Mihály szavait idézve „Viszockij bármit csinál-

jon is, énekeljen, vagy a színpadon legyen, – rögtön fönn van a csúcson, és izzik ezerrel” (Varga, 2008). Behatóbb klasszikus zenei elemzés Viszockij előadói művészetében aligha lenne lehetséges az énekes személyiségéből és erősen öntörvényű gondolkodásmódjából eredő szabad zenei műfajkezelése miatt. Dalait többnyire kötetlenség, lazán kezelt ritmika, erőteljes hangulati effektusok, sőt olykor szokatlanul extrém érzelmi hullámváz jellemzi. Amennyiben azonban a műfaji, hangulati szempontok vagy éppen a zenekari játék megköveteli, Viszockij kifejezetten szépen és fegyelmезetten játszik feszes ritmikai kötöttséggel tempo giustóban is. A tragikus szovjet-orosz sors gyermekének sajátos zenéjében változatosan kombinálódó szinergikus erők hatnak, amelyek többnyire dinamikus interakciókat alkotnak. Szövegeiben a kor lehetőségei szerint főként a sorok közötti tartalmi áthallások nyújtják Viszockij zenéjének igazi karakterét, hozzáadott értékét. A bárd zenéje alapvetően két részre bontható, ahogy ezt a kortárs kritikák is nemegyszer megfogalmazták. A rendkívül összetett zenei életmű egy része kizárólag Viszockij sajátos személyiségével, illetve költeményeivel együtt érvényesülhet, míg számos műve önmagában is időtálló alkotásnak tekinthető.

Viszockij nem végzett iskolászerű zenei tanulmányokat, jórészt egy hároméves önképzés révén jutott el gitárjátékának arra a szintjére, amelyet sokan csodálnak halála után évtizedekkel is. Koncertjei során a fokozott művészi hatás érdekében tudatosan váltogatta a különféle stílusú és tartalmú dalokat, amelyekben az énekhang és a gitár zenei adottságainak maximális összefonódása figyelhető meg (Marosi, 2007). A tényleges zenei anyag gyakran csak egy-egy rövidke markáns dallam, amely az ismétlődésekkel, kromatikus hangsorokkal, drámai crescendo és decrescendo váltásokkal képes akár döbbenetes hatást is gyakorolni a hallgatóságra. A tipikusan előforduló hosszan kitartott hang szerepe a feszültség fenntartásában, fokozásában sötét és szürreális, olykor apokaliptikus képek plasztikus megjelenítésében ragadható meg. A mintegy 800 versének többségét Viszockij meg is zenésítette, ami egy, már meglévő zenei motívum adaptációját vagy ténylegesen új zenei anyag alkotását jelentette számára. Zenei örökségét nem célszerű filmjei nélkül vizsgálni, amelyek közül kettőt mindenképp fontos kiemelni. Mindkettő meghatározó jelentőségű alkotás, és ezekben Viszockij több újszerű, váratlan színnel gazdagította addigi művészi teljesítményét (Rubanova, 1988). A *Függőleges* című filmet (*Вертикаль*) 1967-ben mutatták be, és Viszockij is szerepet kapott benne. A bárd zenéjét tekintve ikonikus jellegű a szerep, mivel a művész szimfonikus zenekari kíséret mellett füttyüli a zenei főmotívumot. A magyarországi forgalmazásban *A fekete macska bandája* címen futó ismert bűnügyi tv-filmsorozat, szó szerinti fordításban *A találkozó helyét megváltoztatni nem lehet* (*Место встречи изменить нельзя*) 1979-ben készült, és a Viszockij-filmek közül hazánkban a legnagyobb népszerűséget érte el.

A hatalom részéről oly gyakran mellőzött művész dalainak túlnyomó többsége élete során verseihez hasonlóan nem került kiadásra, csak külföldön. Hazájában erősen cenzúrázott formában néhány kislemeze jelenhetett meg. Ugyanakkor félszamizdat jelleggel a korabeli szalagos magnetofonfelvételeken meglehetősen hatékonyan terjedtek a pártvezetés által nehezen tűrt és tiltott dalok (Majoros, 2003). Viszockij eleinte csak nagy nehézségek árán kapott kiutazási engedélyt az egykori Szovjetunióból: szinte valamennyi külföldi szereplés óriási küzdelemmel járt számára már a kezdeti, szervezési-előkészületi időszakokban is. Külföldi felesége, Marina Vlady segítségével – aki gyakorlatilag menedzserként is dolgozott mellette – részt vehetett egy amerikai koncertkörúton, illetve kis túlzással, beutazhatták együtt szinte a fél világot. Meghatározó támogatóként tartjuk számon Jurij Ljubimovot is, mert a híres színházalapító főrendező – felismerve a Taganka egykori vezető színművészenek páratlan tehetségét – 1964 óta végig mellette állt, és változatos szakmai feladatokkal fejlesztette gazdag művészi kifejezőerejét. Nemzetközi kapcsolataik révén magyar filmesek, elsősorban Jancsó Miklós és Mészáros Márta is eredményesen segítették Viszockijt abban, hogy nyugati fellépéseket tudjon vállalni.

Interpretációk és magyar kapcsolatok

Ami a Viszockij-dalok modern kori fennmaradását, továbbélését illeti, ma már szinte megszámlálhatatlan újraértelmezéssel, parafrázissal találkozhatunk Oroszországban és külföldön egyaránt. A dalok rendkívüli zeneisége, amely a megírt tartalmat hihetetlen többszólamúsággal, autentikus formában kínálja a hallgató számára, találkozik a látszólag statikus prózai szöveg zeneiségével. A leghíresebb magyar interpretációk talán Földes Hobo László, Horányi László és Sipos Mihály nevéhez fűződnek, de számos további előadót is feltétlenül meg kell említeni, mint például Hegedűs Ivánt, Jávor Ferencet vagy Katona Klárit. Utóbbi az *In Memoriam V. Viszockij* című felvételével került be a bárd emlékét őrzők népes és igencsak rangos táborába. 1997-ben Charlie is jelentkezett egy meglepő Viszockij-interpretációval. Sajátos megközelítéssel és egyedi műfaji megoldásokkal hajt fejet a legendás művész emléke előtt a Quimby együttes. Az említett művészek többsége rendszeresen előadja a bárd dalait, helyenként némileg átdolgozva, máskor pedig korhűen, magyarul, illetve orosz nyelven.

A blues és Viszockij kapcsolata rendkívül érdekes terület, ugyanis jórészt utólag, Hobo dalain keresztül felfedezett műfaji rokonságra épül. Hobo az 1990-es évek elején kezdett el Viszockijjal komolyabban foglalkozni. Karakteresen egyedi megközelítésű interpretációi – különösen az 1998-as első két emlékkoncertje a budapesti Orosz Kulturális Központban – hatalmas sikert arattak, hiszen a

népszerű művész rekedtesen szuggesztív, szinte utánozhatatlan előadásmódja alkalmas volt Viszockij szellemének és munkásságának eredményes megidőzésére azok körében is, akik az eredeti felvételeket addig még nem hallották. Marina Vlady megállapítása szerint Hobo az egyetlen zenész, aki nem az utánzás művészi attitűdjén keresztül kísérli meg Viszockij dalainak megjelenítését (REÖK, 2011). A Horányi László nevével fémjelzett esztergomi CÉCÓ-Akusztik együttes szintén nagy visszhangot kiváltó emlékesteket és koncerteket adott a költő-énekes tiszteletére, például több ízben a budapesti Orosz Kulturális Központban is. Viszockij magyar interpretációjával kapcsolatban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a speciális nyelvi problémák, valamint a sok-sok jelentésbeli áttétel a szövegekben kifejezetten akadályozza a dalok színvonalas hazai előadását (Cs. Jónás, 2003). Mindez pedig az előadóművésztől nagyon magas szintű művészi teljesítményt követel abban az értelemben is, hogy képes legyen áthidalni a nyelvi vagy kulturális kontextus hiányából eredő kihívásokat.

A Viszockij-kultusz

Az énekes költő személye körül kialakult kultusz korántsem magyar jelenség, a világon szinte mindenhol viszonylag nagyszámú laikus és előadóművész rajongója biztosítja műveinek vagy gondolatainak fennmaradását. Oroszországban az életmű továbbörökítését mindenekelőtt a moszkvai Állami Viszockij Múzeum szolgálja, amelynek igazgatói tisztét 1996 óta a költő kisebbik fia, az ugyancsak színész Nyikita Viszockij tölti be. A folyamatosan fejlődő intézmény az utóbbi években az orosz főváros szellemi életének egyik meghatározó központjává vált. Az egyre szélesebb körben szerteágazó Viszockij-kultusz történéseit és az újszerű kutatási irányzatok megállapításait is próbálja figyelemmel kísélni. Viszockij dalainak, témáinak egy része a szovjet-orosz paradigmát túllépve, napjainkban már nemzetközi szinten ismert, illetve elismert költemény. A költő személye és Vladyval folytatott egykori kapcsolata számos országban ma is érdekességnek, úgymond sajtócsomagé nék számít. Eklatáns példaként hozható fel az oly távoli és egzotikus Afrika, ahol e cikk Viszockij-kutatásokkal is foglalkozó szerzője egy teljes tanéven át oktatott egy intézményközi együttműködési szerződés keretében a Kofi Annan egykori ENSZ-főtitkár nevével fémjelzett patinás Ghánai Állami Egyetemen. Vendégoktatói státuszban, az Idegen nyelvi tanszéken tevékenykedett, és orosz nyelvi foglalkozásokat tartott különböző évfolyamok számára. Örömmel tapasztalta, hogy diákjai közül többen hallottak Vlagyimir Viszockij munkásságáról. Mindez azért is meglepő, mert a közép-afrikai Ghánában közel sincs olyan kultusza a bárdnak, mint számos európai országban, például Magyarországon, Bulgáriában vagy Lengyelországon. Ismerik ugyan a nevét, de az egye-

temi oktatás színpadán messze nem az őt megillető figyelmet szentelik közismert személyének. Viczai Péter azonban megpróbálkozott a költő egyes műveinek órai bemutatásával, valamint színpadi elemekkel díszített jubileumi Viszockij-estet is szervezett lelkesebb diákjai közreműködésével, amelyre a ghánai hallgatók és tanárok máig szívesen emlékeznek vissza. A meghívott orosz követségi diplomaták számára különösen lelkesítő volt hallgatni, ahogy a Viszockij–Viczai-tanítványok a zenés irodalmi est alkalmával a legendás bárd dalait, költeményeit együttesen énekelték, szavalták. A ghánai eseményeken túl, az afrikai kontinensen maradván Malawi és Mali sajátos példáját is méltán említhetjük meg, például a 2010-es jubileumi Viszockij-év kapcsán. A költő halálának harmincadik évfordulójára Malawiban ezüstpénzt, Maliban pedig bélyeget bocsátottak ki a művész arcképevel. Utóbbit a moszkvai olimpia évfordulójára tervezték, de Viszockij volt rajta látható, aki 1980-ban, a moszkvai olimpia idején halt meg az orosz fővárosban. E példák egyértelműen érzékeltetik, hogy a gitáros dalnok személye, költői munkássága napjainkra nemzetközileg is elismert közkinccsé vált. A gyakorlati példák egyaránt azt támasztják alá, hogy dalai máig érdeklik, szórakoztatják, és egyé kovácsolják a hallgatóságot, legyen ez bárhol, legyen ez Oroszhon, Afrika, vagy éppenséggel Magyarország. Leonyid Volodarszkij kortárs orosz költő szavával élve dalai egy sajátos, úgynevezett *Viszocki-nyelven* hangoznak el, és képesek magukkal ragadni akár a legkülönbébb nyelveken beszélő, nemzetközi hallgatói közösségeket is. Érdesen csikorgó szuggesztív dallamai és a *Viszocki-nyelv* kontinenseken átívelő, igencsak fura egyesítő szerepe a következőképpen jut kifejezésre Volodarszkij *Viszocki-nyelv* című költeményében, amelyet Marosi Lajos ültetett át magyarra:

Csak ejtsd ki egy nyelven: Viszockij, a bárd,
S a Földön a nyelvsokaság belependül!
Ha izgat a távlati sorsa, no várd,
De most a gitár csak a társa veszettül.
Nem templomi volt az az eskü, viszont
Az Úr maga jött le köszönteni őket.
Ha fordítod is, dala mondja ki pont,
Mi annyira fontos.
Hát járja a Földet!

Feltehetően a *Viszocki-nyelv* című költemény második versszakában sem hiábavalók Volodarszkij szavai e Földet és világot¹ is bejáró *népközi nyelvről* Marosi

¹ Viszockij dalait egy magnófelvételnek köszönhetően a világűrben az orosz asztronauták is hallgathatták.

Lajos fordításában: *Ha már Viszocki valóban egy nyelv, / Szakíts kis időt, noha bánja a terv, / Siess ki a jókkal (a szíveink telnek) / A képviselőhöz, ahonnan üzensz – / Javaslatotok vegye észbe az ENSZ: / Tekintse Viszockit egy népközi nyelvnek!* (Vicgai, 2009).

Az olykor éles hangvételi kritikát, kemény politikai mondanivalót sem nélkülöző Viszockij-dalok társadalmi visszhangja helyenként máig érzékelhető. A művészességi életéről, sajátos underground munkásságáról tanulmányokat, ismeretterjesztő könyveket írnak. Kiállításokat, konferenciákat, emlékesteket rendeznek, kazettán és CD-n jelentetik meg költeményeit. A gyakran gitáros Hamletként emlegetett *össznépi Vologya* ma is aktuális költészete mára bevonult a klasszikusok közé: szövegeit az iskolákban Puskin és Lermontov leghíresebb munkáival együtt elemzik. A sokszínű és gazdag Viszockij-hagyaték ápolása, továbbörökítése terén Magyarország élenjáró szerepet tölt be, ahol a költő számos verse látott napvilágot és verseskönyvek jelennek meg magyar nyelvre fordított válogatott műveiből. A 42 évet élt tiltott és lázadó moszkvai botrányhős hazánkban tett látogatásainak emlékét a filmvászonon elsősorban az 1974-ben a *Költő a Tagankáról* és 1976-ban *A Taganka Budapesten* címmel készült zenés dokumentumfilmek őrzik. A már életében legendává vált és hazájában végig mellőzött szovjet-orosz művész legismertebb magyarországi előadói, Földes Hobo László, Horányi László, Sipos Mihály viszonylag régóta és rendszeres jelleggel éneklük vagy adják elő valamilyen formában a tragikus sorsú bárd dalait, illetve idézik meg szellemét. Sipos azon túl, hogy fordítja és játékos módon is előadja ezeket a műveket, bizonyos értelemben átkölti, olykor saját strófaival egészíti ki azokat. Ma már több olyan Viszockij-dal létezik, amelyek Sipos Mihály jóvoltából az eredetitől eltérő formában is beépülhettek a magyar köztudatba. A legendás bárd emléke így nemcsak az eredeti orosz nyelvű költeményekben, hanem azok magyar parafrázisaiban is tovább élhet majd az emberek emlékezetében, mint ahogy ez a *Reggeli torna* című Viszockij-dal esetében is jól megfigyelhető.

Jövőkép és oktatás

Végezetül érdemes megemlíteni a magyarországi iskolai szintű orosz nyelvi képzés körül korábban kialakult bonyolult helyzetet és annak máig érzékelhető hatásait. A megoldások kereséséhez kapcsolódó módszertani viták számos régi és számos újszerű problémát, illetve kihívást jelentenek. Ezek rendszeres és hatékony megvitatása terén nélkülözhetetlenül fontos szerepet játszanak a különféle oktatási vagy interkulturális szellemi műhelyek. Az elmúlt három évtizedben többé-kevésbé sikerült elhárítani az orosznyelv-oktatás sorsát, jövőjét negatívan befolyásoló és leginkább fenyegető veszélyeket. Ugyanakkor azonban az érdemi

tovább lépéshez még komoly erőfeszítésekre lehet szükség. Ebben a folyamatban Viszockij zenei és nyelvi öröksége magas hozzáadott értéket képviselhet, mint azon kevés kortárs orosz művészek egyike, akinek mind személye, mind pedig munkássága hazájában és Magyarországon is máig aktuális, illetve népszerű. Így továbbra is fontos célkitűzés marad hazánkban az orosz nyelv és irodalom, valamint az orosz kultúra szakszerű megismertetése, ezen belül is Vlagyimir Szemjonovics költői, dalszerzői, zenei hagyatékának ápolása, továbbörökítése.

Felhasznált irodalom

1. Cs. Jónás Erzsébet (2003): *Viszockijtól Hobóig és tovább...* In: Viczai Péter (szerk.): *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából*. Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 81–85. o.
2. Majoros Pál (2003): *Viszockij a magyarországi kulturális események tükrében*. In: *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából* (szerk. Viczai P.) Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 47–50. o.
3. Marosi Lajos (2007): *Viszockij-maraton* In: *Az Észak-dunántúli Régió Orosz-tanári Egyesülete folyóiratának különszáma Mihail Bulgakov és Vlagyimir Viszockij emlékére*. Budapest, 12–74. o.
4. Marton László Távolodó (2004): *Lemez: klasszikus orosz* (Marc Almond, Pjotr Lescsenko) http://magyarnarancs.hu/zene2/lemez_klasszikus_orosz_marc_almond_pjotr_lescsenko-54511
5. Molnár Gál Péter (1990): *Az összeférhetetlen: Vlagyimir Viszockij*. In: *Színház*, XXIII. évfolyam, 9. szám, 29–33. o.
6. Nyusztay László (2003): *Viszockij, a változások előfutára*. In: *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából* (szerk. Viczai P.) Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 51–53. o.
7. REÖK (2011): *Hobo a REÖKben*. www.reok.hu/index.php/hu/foldal/206hobo
8. Rubanova, Irina (1988): *A lázadást játssza el – Viszockij a filmszínész*. In: *Filmvilág*, 1988/2. http://filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=5098
9. Varga Mihály (2008): *Magnóm rekedt hangján... // Russzkij jazik szevodnya*. Különkiadvány Vlagyimir Viszockij születésének 70. évfordulójára. Budapest, 2008. 33. o.
10. Viczai Péter (2009): *Viszocki, a népközi nyelv. // Russzkij jazik szevodnya*. XVI. évf. 2009/44–45., 51. o.
11. Vlady, Marina (1989): *Szerelmem, Viszockij*. Magvető – Talentum Kiadó, Debrecen, 1989. 128. o.

Fecske Csaba

Limerikek

A kékszakállú neje

A vár csábos asszonya, Judit,
nyájás arszlánokkal alkudik:
öreg már a herceg.
elkelne egy hercig
ifjú, ki nem csak akar, tud is.

Apostag

Barátságtalan hely Apostag,
ahol engem, jól megtapostak.
Dühös volt az a láb,
Így tudom legalább,
hogymilyen is lehet laposnak.

Jósvafő

Mészköhegy ölében Jósvafő,
a saját levében birka fő.
Az a fő, van birka,
de nincs rajta irha,
nem ígér semmi jót a jövő.

Veszprém

A Séd partján könyököl Veszprém.
Ha enyém lesz a drágám, lesz prém,
a prémhez lesz bunda,
a nercet megunta.
A vágyam emberi, nem extrém.

Sarolta

Fekve ment a mennybe Sarolta,
a házimunkához farolva
állt, ifjakat tesztelt,
akikkel jót szexelt,
impotens férjét így zsarolta.

Eszter

Régi egyetemista Eszter.
Mondd, ez hányadik szemeszter?
Minden szem Eszteren,
minden szemeszteren.
Szól a zord prof: no, Eszter, kezd el!

Verpeléten

Nem volt háború Verpeléten,
ám egy durung leverte lépem.
Bárhova is lépek,
látom, ezt a képet:
lépre csaltatok Verpeléten.

Bolondgomba

Nem megyek többé Esztergomba,
nem merészkedek a vadonba,
bolond volt a gomba,
s én annak bolondja,
hogy orvosnak legyen rám gondja.

A figyelmes

Híven figyelte Móricz Zsigmond,
hogy barátja, Bandi úr mit mond.
Igaz, hogy nagy selma,
ilyen nem terem ma,
se a nagyvilágban, sem itthon.

Bibliás

Tudta-e a nagy hajú Sámson,
hol terem Albetirsán som?
Nem ez a nagy hiba,
megcsalta Delila,
s ezen nem segít Irsa, sem som.

Mátraderecske

Tudja egész Mátraderecske,
él ott egy kikapós menyecske.
Torkig van a kekszszel,
ezért inkább szexel,
férj s barát használja felesbe’.

Bátorterenye

Csodálkozik Bátorterenye,
mért üres mindenki tenyere.
Nem jön ide Isten,
hogy rajtuk segítsen,
vígán szól viszont a nyenyere.

Edelény

Kedves kis városom Edelény,
furcsa egy dolog ám az erény:
eddig elkísért és
jött a nagy kísértés:
addig az erénynek, te meg én.

Tragédia

Szomorú hely Borsodivánka,
ott csapott a ménkű Ivánba.
Siratja arája,
mért feküdt alája?
Jöhet majd maholnap a bába.

Kudarc

Nagyot csalódtam Piripócson,
nem viszonzta Piri csókom.
Törtem a fejemet,
az oka mi lehet:
nem tetszett tán a bibircsókom?

Miskolcon

Amikor megjöttem Miskolcra,
mi mindent raktam a kispolcra.
Bűntudat terhe nyom,
drága jó asszonyom
szeretöm sílécét vikszolta.

Isztambul

Álmomban egyszer Isztambulban,
szultáni szerájban bambultam.
Eltelt három óra,
s én a hárem őre
a szép látványtól bevadultam.

Perkupán

A szomszéd faluban, Perkupán,
valaki az utcán vert kupán,
sötét volt, már este,
megúsza a beste,
mert én csak bámultam rá bután.

Mozambik

Szép fekete ország Mozambik,
rettegnek: tágul az ózonlik,
belátni a mennybe,
no te zombi, menj be,
már vár Szent Péter, a komornyik!

Leonardo

Így szólt Leonardo da Vinci:
ez a húsos pizza de fincsi.
De ennyi nem elég,
szalámis kéne még,
kér egyet kutyám is, a pincsi.

Piroska

Illedelmes lány volt Piroska,
nem tévedt sohasem tilosba.
Jóízűn nevetett,
amit csak lehetett
a gonosz farkasból kihozta.

Katalin

Dcemberi asszony Katalin,
korona csillog a – fogain.
Locsogjak, kopogjak?
Bármibe is fogjak,
úgyis elcsúszok majd valamin.

Költőcske Mihály

Költőcske volt Szabolcska Mihály,
népi hang volt akkor az irány.
Kigúnyolta rendre,
a költőtárs Endre:
mondsza te, – verset írni muszáj?

Boros

Barátom, hernádkaki Tibor,
várni kell, amíg a bor kiforr.
Tudjuk, kórót terem
a birkatürelem.
Nem is az, hogy mennyi, de mikor?

Ernő

Hetvenkedsz jó barátom, Ernő,
jól vagy, mert nem nyelt el a fertő.
Jöhet nyár, jöhet fagy,
igazi férfi vagy,
noha minden nap már nem kell nő.

Turczi

Főszerkesztő StephanusTurczi,
a jóból te senkit se túrsz ki:
„Magas a Parnasszus,
szárnyalj, hogy odajuss,
italod bor legyen, ne murci.”

Koncsek József

– *Konc Jóska igris*

Tokaji mosolyok

1. Oljanó, Oljanó,
hej, de nagyon volna jó.
(Oláh János)
2. Serfőző Simonért
teliraknék én egy nyitott sifonért
színes tányérokka, tálakkal meg csuprokkal,
– hej, ne legyünk csukott dal,
csuklott dal.
3. Van köztünk egy tábornagy,
Ködöböcz*, a Gábornagy.
4. Reggel trikó, este kabát,
megölelem Fecske Csabát.
5. Az én könyvem – gombfoci,
pöccints rajta, Sturm Laci.
6. Nem jött el a Tari Pista,
pedig ő sem gázharisnya.
7. Könyvektől roskadnak otthon a polcai,
de hol lehet most a Szakolczay?
8. Könnyű szellő dajkál egy kis mezei kankalint,
én meg nagyon becsülöm a nagycsaládos Mezey Katalint.
9. Hajtsunk meg előtte minden zászlót,
mert rá sosem mondunk zárszót,
úgy szeretjük a Sáray Lászlót.

---

* Ködöböcz Gábort Magyar Arany Érdemkereszttel tüntették ki. Gratulálok, Gábor!

10. Konci, Konci, Konrád,
sosem haragszom rád,
a nevünk is majdnem közös,
rég barát: szavad pörös.
11. Pálfi Ági takaros,
olyan nagyon aranyos.
12. Jaj, megláttam, amikó'
sört csapolt az Anikó,
beléreszketett a lábam
csordultig szép alakjában...
13. Úgy örülnék Szondi Györgynek,
akit tán gondok gyötörnek?
Azér' nem jött el ide?
Szondi Gyurka, jer ide.
14. Kinga, Kinga, Kinga,
neved olyan, mintha
vasárnapi harangszó a búzamezőn ringna.
15. Megírom a Papp Ferinek,
rövidek néha a rimek,
ámde hosszan tart a munka,
ezér' munkáljon javunkra.
16. Fáj a feje néha Szentmártoni Jánosnak,
amikor a feje körül vaskos számlák szálldosnak.

17. Tokaji hajnal

Éjszaka a vonatok átdübörögnek a vashídon,
hajnalodik, kismadarak pittyegését hallgatom,
s mit visztek el vonatok?
Tehervonatok, ti tehervonatok...

Kelemen Erzsébet

Szexualitás. De hogyan?

Móricz Zsigmond Az Isten háta mögött című regénye

A modern magyar prózát a 20. század elején elindító és meghatározó Móricz Zsigmond írásművészete a nemzeti irodalmi kánonunk centrumához tartozik. Napjainkban mégis sokaknak úgy tűnik, hogy „klasszikus” művei múltbelivé váltak, nem népszerűek, nem sorolhatók a legolvasottabb könyvek közé. Ennek több oka is van. Nyilvánvaló, hogy a Móricz-olvasást sokáig meghatározta a rendszerváltás előtti időszak értékítélete: a kritikai realizmus és a lukácsi tükrözésesztétika csak a tartalmi szempontot emelte ki, és háttérbe szorította az író művészetének esztétikai értéktartományát, annak ellenére, hogy a szakirodalom minden időben utalt Móricz művészetének értékeire, sokszínűségére, szemléletének összetettségére. Ady Endre már az 1909-es kritikájában arról ír, hogy Móricz olyan izgalmat kelt, olyan végtelenségeket tár föl, mint előtte senki még. A *Hét krajcár* olyan szimbóluma a szegénységnek, mint „Krisztus hét vérző sebé”. Schöpflin Aladár is méltatta Móricz éles társadalom- és erkölcskritikáját. A *Szegény emberek* lélekábrázolását dosztojevszkiji mélységűnek tartotta, s minden regényét olyan alkotásnak, amely „heves belső konvulziókból alakult ki”.¹ Ezek az esztétikai értékítéletek háttérbe szorultak az 1948 utáni irodalomszemléletben, s mindez kihatott az 1970-es, 80-as évek irodalomszemléletére is: Móricz művészetét korszerűtlennek minősítették. Csak az 1990-es évektől keletkeznek majd olyan irodalomtörténeti távlatú értekezések, amelyek kísérletet tesznek Móricz írásművészetének feltárására, az újfajta esztétikai kommunikáció lehetőségeinek megmutatására.

Ennek fényében kell újraolvasnunk és értékelnünk az írónak talán egyik leg-egységesebb művét, *Az Isten háta mögött* című regényét is, amely korosztálytól függetlenül élvezetes olvasmány. A mű bár 1911-ben jelent meg, ma is aktuális: számos üzenetet tolmácsol(hat) az olvasó felé. A történet különlegessége, hogy mindössze 48 óra alatt játszódik, külső cselekménye alig van, szinte egyetlen mondatban össze lehet foglalni: egy vidéki, Isten háta mögötti kisvárosban élő szép, fiatal asszony ki akar törni az unalmas, szürke kispolgári életéből, viszont minden kísérlete kudarcot vall. Ez a karcsú történet pedig arra kell az írónak, hogy a roppant színes és szórakoztató elbeszélői mód ironikus távolságtartásá-

¹ Schöpflin Aladár, Móricz Zsigmond, Nyugat 1911/23.,
<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00093/02929.htm>

val feltárja előttünk a szereplők jellemét, a „kisvárosi hivatalnok-nyárspolgárság”² életét, amelyet – a mai liberális társadalmak hedonista elveihez hasonlóan – dominánsan a szexualitás irányít: „Legfontosabb dolog a szerelem! [...] Azután a pénzszerzés!” (2. fejezet) – mondja az indulatban visszafogottabb Veres tanító is, akinek komikus, naiv-szórakoztató karaktere igazi szintet visz a regénybe. A koronavírusos időszakban a világtól elzárva újraolvastam a művet: ez a regényfigura valóban felszabadítja a befogadót az olvasás során.

A magyar irodalomban Móriczcal jelenik meg az erotikum. Szokatlan nyíltsággal és gazdagsággal ő vezette be a szexualitás témakörét az irodalmunkba, és a modern személyiséget így ábrázolja (*A fáklya, Árvalányok, Az Isten háta mögött, Jószerencsét, Rokonok, Sárarany, Úri muri*). Óriási dolog ez a 20. század elején, s később is, az 1960-as, 70-es években. Hiszen Deréky Pál szerint olyan szemérmes, szűzies volt az irodalmunk, „mint a népiek szerint maga a magyar ember (vagyis a férfi, mert olyan, hogy nem-szemérmes magyar nő egyszerűen nem létezett [...]), és ha itt-ott el is pattant egy-egy trágárság, az csak úgy, és akkor történt [...], ahogy, ahol és amikor múlhatatlanul szükség volt rá.” Az erotikum bár korábban is jelen volt az irodalmunkban, mégsem beszéltek róla. Illetlenség lett volna idézni. Később az avantgárd alkotók voltak azok, akik a sajátos nyelvhasználat reprezentálására szívesen idéztek Balassi „fajtalan énekeitől”³ kezdve Ady, Babits, Kosztolányi ismert vagy kevésbé ismert műveiből.

Móricz *Az Isten háta mögött* című regényének szinte minden szereplője szexuális problémákkal küszködik: nem tudják kezelni a feszültséget, Veresné szexuális kisugárzását. Ahogy Beke Judit is írja: csak ösztönelfojtási és ösztönkielégítési mechanizmusok vég nélküli ismétlése történik a műben.⁴ A tanítóné rendkívül erotikus készletű, de képtelen jó irányba fordítani ezt az erőt. Az alakja így felszámolódik a műben.

Az új évezredforduló jeles teológusprofesszora, Tuba Iván (1944–2009) szerint az emberi személy lényeges dimenziója a szexualitás. Az emberiség mindig tudatában volt a szexuális viselkedés erkölcsi vonatkozásainak, vagyis annak, hogy „ezen a téren csak azt kell vagy szabad tenni, ami az ember javát szolgálja”. Móricz művében is ott húzódik ez az üzenet. Az emberi szexualitást sokrétűség jellemzi. Amellett, hogy szolgálja az élet továbbadását, és közösséget hoz létre, az ember szexualitása az állatokétól eltérően nem függ teljesen az ösztöneitől. A tudatosság

² Uo.

³ Deréky Pál, *A nyolcvanas évek magyar avantgárd irodalma két évtized távlatából*, Magyar Műhely 150. (2009/1.), 8.

⁴ Beke Judit, *Komikum és/vagy elátkozottság. Móricz Isten háta mögött című regényéről – Balassa Péter hagyatékából*. Tiszatáj, 2004. július; 32.

mellett nagy szerepük van a védő és elhárító ösztönöknek is. S az ember ha akarja, a fölösleges ösztönenergiáit más területekre tudja irányítani. A szexualitás életet kelthet, de rombolhat is, boldogság és gyötrellem forrása egyaránt lehet.⁵ Ha pedig elválasztjuk a szerelemtől és a hűségtől, akkor elveszti gazdagságát. Ezeknek a szempontoknak a fényében láthatjuk az ilosvai emberek eltorzulását. Az ösztönvilág meghatározó jegyét.

Az erényes szexuális életre való felkészülés a nemi éressel egy időben kezdődik: a *szexualitás, de hogyan* kérdéssel intenzíven ekkor kerül a fiatalok érdeklődésének középpontjába. Ha újraolvassuk a művet, akkor napjainkra is jellemző karakterekre ismerhetünk. Veres Laci, a szerelem iránt érdeklődő, érettségire készülő kamasz nem tud mit kezdeni az érzéseivel, a rajta eluralkodó „mohó nemi izgalommal” (3. fejezet). A kultúrkör, a polgári miliő nem tudja megfelelően felkészíteni erre. A sógornője, Veresné is teljesen összezavarja: biztatja a fiút az iránta ébredt helytelen érzések ápolására, megcsókolja, érzéki vággyal bemegy a kamasz szobájába. (A Veresné típusú asszonyok ezért sem lehetnek boldogok: nincs bennük felelősség, nem azonosak önmagukkal, a tetteik nincsenek összhangban emberi méltóságukkal.) A szexuális kapcsolatokból eredő károkra, veszélyekre pedig senki sem hívja fel Laci figyelmét: eljut a bordélyházba, s mélységesen csalódik a szerelemben. Úgy gondolja, hogy ennyi a szerelem, hogy ez a szerelem. A fiú tragédiáját az okozza, hogy meggondolatlanul előreszalad, s a biológiai érettséget összekeveri a szerelemmel. Napjainkban ezek a problémák sokkal intenzívebben vannak jelen. Elég csak az ellenőrizetlen internettartalmakra gondolnunk, vagy akár a reklámok világát megvizsgálunk: a terméknépszerűsítés 90%-át a szexualitással kapcsolják össze. Móricz a múltból így válik aktuálissá számunkra: akkor burkoltabb volt ez a probléma, ma kifejezetten nyílt. A Veresné-típusú emberek vagy a kamasz Laci-féle fiatalok nemcsak Móricz idejében voltak morálisan „tájékozatlanok”, de ma is sokan nem tudják, hogy a szexuális érzelmeknek erkölcsi értékekkel, a kölcsönös odaadással, bizalommal, szeretettel, felelősségtudattal, lemondással, hűséggel, az emberi méltóság tiszteletével vagy akár az önfeláldozással kell összekapcsolódnia ahhoz, hogy megérezzük a teljességet. A tanítványaimhoz ezért is áll közel ez a regény: a Móriczmű jelentésrétegeit feltárva a szerelemmel, testiséggel kapcsolatos kérdéseikre is választ kapnak, s ők maguk fogalmazzák meg a Tuba Iván-i elveket. Ilyen szemmel kell újraolvasnunk ezt az alkotást!

Móricz Zsigmond „morális lélek”.⁶ A bennünk szunnyadó állati természettel szembesít minket. Tükröt tart eléink. S azzal, hogy az erkölcsi tudatosság jelen-

⁵ Tuba Iván, *Személy és erkölcs = Emberismeret és etika*. Szerk. Beran Ferenc, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 124. 127.

⁶ Schöpflin, *uo.*

létét kizárja a regény szereplőinek életéből, ez a hiátus, az esztétikai bravúrral rejtjelezett utalás az erkölcsös élet utáni vágyat teremti meg az olvasóban. Akárcsak az értékek relativizációjával az értékek középpontba helyezését éri el a befogadóban. A regénybeli relativizáció ugyanis a művészeteket sem kíméli: a képzőművészet, a zene, a költészet egyaránt torzítva, esztétikai értéküket elveszítve jelennek meg a történetben: a zongora lehangolt, olcsó színnyomat van a falon, az énekek előadásmódja élvezhetetlen („A káplán hangja ott kullogott a sógorné mögött”; „Egy fiú a sarokban valami nótát kezdett. Hosszan elnyújtva üvöltötte az első sort”; „nyávogott [...] valami dalt”). S szinte az is természetes, hogy mindenki elpirul ebben a műben: vagy a düh, harag, indulat, szégyen, vagy a „veszedelmes vadállat” (4. fejezet), az alkohol hatására, illetve a regényt mozgató elemi ösztön miatt. A nemi vágyra utal a vörös vagy piros szín gyakorisága is, amely – akárcsak Veresék neve – a regény erotikus aspektusát erősíti fel.

A regény szüzséjét tehát nem egy felső, isteni akarat irányítja, hanem az ösztönök, akárcsak Flaubert regényét, a *Madame Bovary*t is, amellyel gyakran teremt párhuzamot Móricz. A műben a templom is romos, elhagyatott, szinte elvesztette funkcióját: nem tud már kapcsolatot teremteni evilág és túlvilág között. A regényben így nincs semmiféle fejlődési vonal, nincs előrehaladás.⁷ A transzcendencia kirekesztődését, az Isten háta mögöttséget tapasztalhatjuk meg a szereplők közötti nonverbális beszédben, a szem, a tekintet, a pillantás titkos kommunikációjában is. Benyovszky Krisztián szerint is a szereplők közötti viszonyrendszert ez alakítja,⁸ s ebbe a viszonyrendszerbe az Isten tekintete nem léphet be. Vajon a mi életünkbe mennyire engedjük be Isten jelenlétét? – ezt a kérdést is feltehetjük magunknak az olvasás során!

Lényeges tehát az isteni erények szerinti élet, s ezért tanúságos ez a regény: jelzi az önazonosság fontosságát. Hiszen ha szakadás van bennünk, ha tetteink nincsenek összhangban emberi méltóságunkkal, akkor nem lehetünk boldogok.

⁷ Zabán Márta, *Személyközi és szövegközi konvenciók lebomlása egy Móricz-regényben*, Korunk, XV/3. 2004. március, 98–99.

⁸ Benyovszky Krisztián *Nézőpontok kereszttüzeiben. Megjegyzések Móricz Zsigmond Az Isten háta mögött című regényéhez*. Irodalomtörténet, 2003. 3. 481.

Vadász János

Három groteszk

Panaszok

a lányé

nagyapám temetésén
egy vén gacsibafogú
alig-rokon sandán
lesi a testem majd
mellém kacsáz
és halkán ahogy illik
a fülembé súgja:
nőiesedem

a fiúé

maci a málnásban
vérpiros ajkadon én
csörtetek habzsolva apolok
döngölöm dombjaidat
ám mielőtt öledbe betörnék
alólam hirtelen kiforogsz
„ennyi elég” liheged
s kacagva elinalsz
– miért?

Élet-halál játék

1

telt ajkad kármin pirosa bezárva
puha csók bajsom csiklandó cirógatása
vad harapásom se nyitja meg titkait

sem fogaid hősín ragyogását
sem mézízű nedvvel teli nyelved
sem parttalan villódzó nevetésed

szerelmed mély bársonyos sóhajait
fel-felröppentő örömsikolyát s mind
a tajtékos magasba emelő bódulatot

nem adod minden hiába haragszol

2

jól van hát szentjánosbogaram
páncélod tovább nem birizgálom

mit bánom én tőlem akár
el is ragadhat a feketepofájú végzet:

a kettes villamossal a vágóhídig

3

ám ha hédészi utadon hevesen könyörögsz
addigi jó sorsod uraló víg isteneihez

bizonygatva – ízlelgettel játszottál csupán
– tudom végül megbocsátnak

s én – mint szabadító Szent György –
győzedelmes dárdámmal

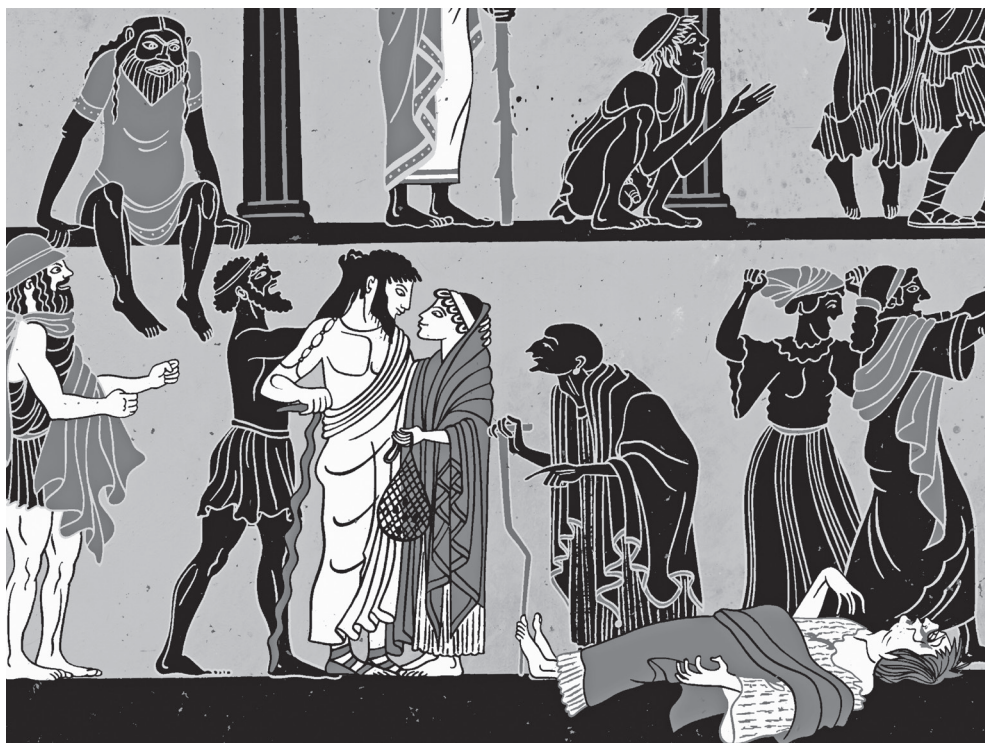
majd ott várlak

Idill

friss-nyugdijas műzsánk miután jó alapost'
megihlette a vén költőt – így lőn a „hagyj békén!”
elégia és két nyúlfarknyi töredék –

megetette töltött-káposztával a méléat oszt'
ment: tojás csirkefahát olívaolaj zöldség
barnakenyér kellett a sarki közértből

bevásárolt és a panelba visszatért legott
lengé munkaruhájában leheveredett az ágyra
s lóbálgatni kezdte a lábát – hátha...

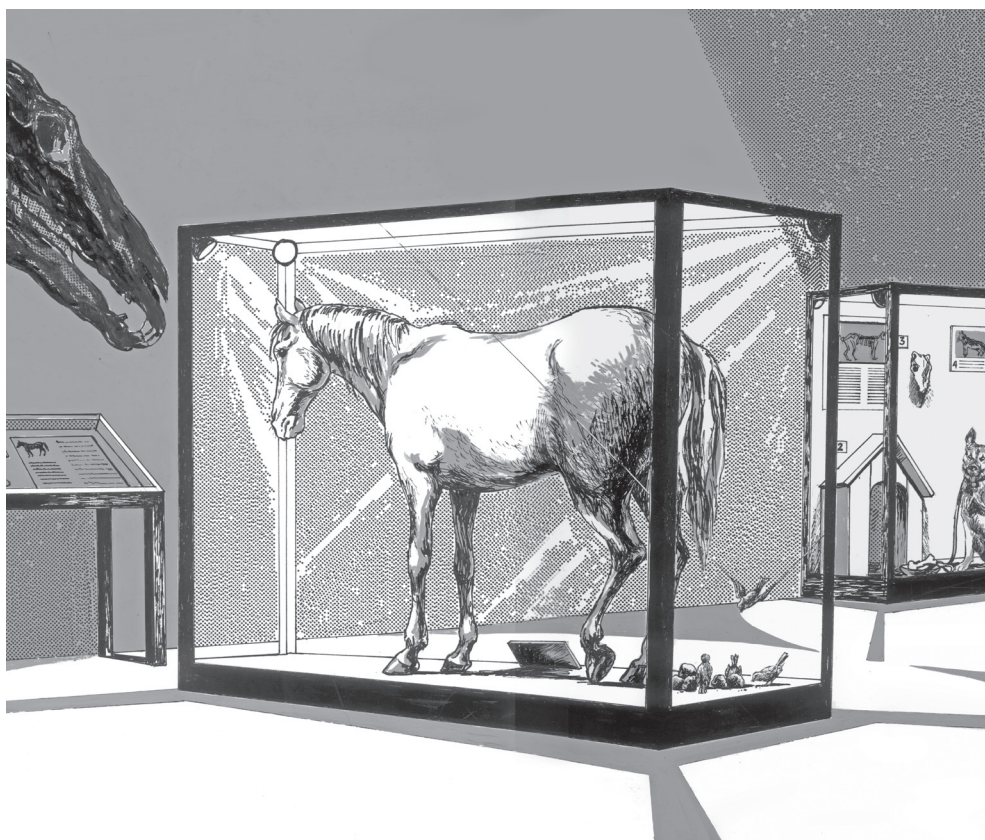

Marton Réka Zsófia

A Brontë-paradigma

Emily elindul a házból a kert végébe.
Ez neki a komfortzóna, a maximális biztonság
A szellemi korlátlanúság eléréséhez.
30 éves csak, mikor meghal.
Mégis, öröksége szellemileg kortalan.
Csak semmi érzelem –
Legalábbis nem a felszínen –
A jelentéktelen külső mögött
Azonban hadd burjánsozzon
Minden idők leghatalmasabb *burlesque*-je:
Cathy és Heathcliff magányos hústépése.
Vagy vehetjük a kedves, engedelmes Anne-t.
Ejnye, róla ki mondaná meg,
hogyan megírja a házasságon belüli erőszak
Első átütő ábrázolását?
Vagy ott van épp Charlotte:
Vékony, alacsony, fejletlen, vöröskés arccal
(De édes hangon erős verbalitással! – nem is rossz kombó),
S mégis igazságot szolgáltat *alteregójának*
Thornfield Hall-ban. Igaz, megtépzva ugyan,
De győz az észrevehetetlen kis csúnyácska,
Akit ha jobban megnézünk, nem is csúnyácska.
Csak hát olyan a világ, elhamarkodottan ítél,
A külső alapján. Akkor is, most is.
S hol van már az emésztő bolondulás Monsieur Héger iránt?
Halhatatlanná téve a *Professor*-ban,
A mindenkori professzorban, a tanárban,
Aki szellemileg (és nem utolsósorban férfiaságilag)
Uralja a terepet.
(Mert hát nem mellékesen
mindig ott bújkált a testiség Charlotte-nál).
Ugye, nem gondoltad volna?
Látod a három, laposkás,
Keseforma-arcú leányt
Ajkuk lefele biggyed, mintha

Csak az elszabott *gobelin* és
Valami úrfival megivott elszúrt tea fájna.
De ami a valóságot illeti,
Szárnyalnak a Nagy Üvegvárosban,
az örök Gondal-ban, mint szeretettek,
mint szeretők, mint királynők,
mint rongyos elmeháborodott koldusok,
bármik, amit a képzelet Haworth csöndjében
fejükbe dübörgött.
De akkor a kéz lehanyatlik,
A végtelen *moor*-ra írják most már betűiket:
Esőcseppek, hanga, és néha mosolyt árnyékol
Az árnyékvilágból a három anti-Grácia
az ipari forradalom földjére.

A. Túri Zsuzsa

A bosszú

Az Asszony, mint szinte mindig, késő este ért haza. Egy étteremben talált állást, ahol annyit keresett, hogy el tudja tartani saját magán kívül az alkoholistá férjét, fizetni tudja a lakbért, a rezsit, mindent. A férje, aki valószínűleg sehova sem ment egész nap, vagy ha igen, a bisztróba a haverokkal, ugyanazzal várta, mint mindig:

- Kaja mikor lesz?
- Mindjárt, várj, most értem haza – válaszolta nyugodtan az Asszony.
- Biztos pasizni voltál megint! – morgolódott a férj.

Az Asszony nem válaszolt semmit, ment a konyhába, kirámolta a sült csirkét, a krumplit, amit hazahozott a munkahelyéről. A férje hívás nélkül megjelent, leült az asztalhoz, és várta a késői vacsorát. Az Asszony úgy látta, most éppen nem részeg, de azért biztos, ami biztos, nem nagyon szólt hozzá.

- Ez meg mi a franc!? – kiáltott fel hirtelen a Férfi.
- Micsoda? – rezzent össze a nő.

Mire megfordult a Férfi, már egy könyvvel hadonászott felé. Az egyik szokásos műsor...

- Ki a franc ez a Jókai Anna? Jókai Mór lánya? – villogtatta ismereteit a Férfi.
- Nem az. Másik Jókai család... Pedig tudtad, ki ő...
- Nem emlékszem. Ellopta a nevét, mi? Így jobban érvényesült a kurva.
- Ellenkezőleg – sóhajtott az Asszony.
- Nem érvényesült?
- De igen, csak éppen pályája kezdetén mindenki azt mondta neki, ilyen névvel ne írjon, úgyse viszi semmire.

- Ki nem szarja le? – röhögött a Férfi, és elhajította a könyvet.

Az Asszony arra gondolt, hogy talán mégis részeg az ura, de nem kérdezett rá. Most sem. Túlságosan fáradt volt.

A Férfi nem volt ám mindig ilyen. Amikor az egyetemen találkoztak, nagy jövő állt előtte. Jogásznak tanult, évfolyamelső volt, mindenféle díjakkal, ügyvéd lett, jól menő ügyvédi irodájuk volt, ahol a nő volt a mindenés. Ő nem fejezte be az egyetemet, mert amíg a Férfi tanult, valakinek keresnie is kellett a pénzt. Amikor csődbe mentek, a Férfi eleinte bizakodva tekintett a jövőbe, megígérte, hogy nem iszik többet a kliensekkel. Meg amúgy sem, hiszen a másnaposság okán sokszor be sem ment dolgozni, az Asszonynak kellett kitalálnia mindenfélét, miért nincs ott az ura. Ha egy ügyvéd sosincs az irodájában, egy idő után máshova mennek az emberek lebonyolítani a válóperüket, mást kérnek fel védelmükre, ha feljelenti őket a szomszéd. A szüleik egy ideig segítették őket, de aztán elfogyott a pénzük.

Szinte látszott már az alagút vége, talált a férj egy ügyvédi állást, ahol ő titkárnő lehetett volna, de kiderült, hogy nem lehet gyerekük. Ülőmunka, kevés tesztoszteron. A Férfi úgy fogta fel, hogy ettől ő eunuch, nem teljes ember. Spermabank vagy örökbefogadás szóba se jöhetett. A Férfi ivott újra, mint a gödény. A Nő dél előtt egy közértben lett pénztáros, este pedig felszolgált egy pizzériában. A Férfi hiába hajtogatta, hogy tudja, hogy egyedül fog megdögleni, mert a felesége úgyszólván elhagyja, az Asszony maradt. Eleinte szeretetből, szolidaritásból, később sajnálatból. Aztán már ő sem tudta, miért. Ötven fölött milyen más munkát találhatott volna, mint a pincérnőt? Mit változtasson? Minek? Meg aztán kinek kellett volna? Miközben a Férfiből egy agresszív semmittevő lett, neki egyetlen vigasza volt: az olvasás. Falta a könyveket. „Mindenevő” volt, jöhetett krimi, klasszikus vagy akár szerelmesregény is. Fiatalon a Férfi is szeretett olvasni, de valószínűleg már erre sem emlékezett. Az olvasást felesleges időpocsékolásnak tartotta, a könyvekre kiadott pénzt pedig kidobott pénznek. Hiába a saját keresetéből vette a könyveket az Asszony, a Férfi nagyon sokszor nekitámadt emiatt. A könyvtári könyveket is kidobálta, ha a felesége nem figyelt.

Másnap reggel, amikor a nő dolgozni indult, a férje még aludt. Amikor aztán felébredt, és kiment a konyhába, majdnem hasra esett az előző este elhajított könyvben.

– Az anyád! – mondta csak úgy a könyvnek, és belerúgott.

Ettől aztán annyira megfájdult a jobb lábán a nagyujja, hogy éktelen haragra gerjedt. Bosszút esküdött. Elhatározta, hogy lepakolja a könyvespolcokról az Asszony könyveit, és mindet a kandallóba dobja. Be is gyújtott, közben megállapította magában, hogy a felesége a könyvei miatt távolodott el tőle. Biztos, hogy minden rossz, ami történt velük, amiatt volt, hogy a nő túl sokat olvasott. Hát, csak ne olvasson annyit! Sőt semennyit se olvasson. Azzal elkezdte leszedegetni, majd húzni, cibálni, rángatni a könyveket a polcokról. Miután telerakta könyvekkel a kandallót, rájött, hogy egyszerre nem fogja tudni elégetni mindet. Nem érdekes, gondolta, a nappali közepén elhúzza kicsit a szőnyeget, és ott is tüzet rak. Emlékezett még úttörő korából, hogy kell szépen, szabályosan tábortüzet rakni. Kicsit arrébb tolta a bútorokat, hogy azért mégse égjen el minden, a konyhából hozott be aprófát, gyújtóst meg újságpapírt. Az egyik könyvespolc tetejét nem érte el. Oda kellett húzni egy széket. Ahogy így ráncigálta lefelé a könyveket, egyszer csak valaki megszólalt:

– Maga meg mit művel? – az illető egy idősebb úr volt, fürdőköpenyben, papucsban.

A Férfi csak pislogott, és lemászott a székről. Nem értette, hogy került oda az a másik, hiszen ő senkit sem engedett be. Részeg sem volt, aznap nem ivott még semmit.

- Maga meg kicsoda, és hogy kerül ide? – kérdezte.
- Márió vagyok. Tiszteletem. Pszichiáter. Jókai Anna könyvéből rugdosott ki. Mária Máriója.
- Na, na, álljon meg a menet, szólalt meg valaki az egyik sarokban. Mario, kérem, én vagyok.
- Nem értem... – dadogta a Férfi.
- Mit? Maga is Mario? Gyakori név, kedves barátom... Én magyarosan írom, kérem, nem olaszosan. Tudja, hosszú „ó”-val! – mondta az idősebb úr.
- Na igen, jól van, jól van, én Thomas Mann Marioja vagyok, és azt a nyamvadt Cipollát keresem.
- Itt? – kérdezte ijedten a Férfi.
- Na, de már megyek is... Ha látják azt az ördögfajzat Cipollát, mondják meg neki, hogy nem menekülhet. Letépem a tökeit.
- Hm, mintha nem így történt volna a könyvben – somolygott Márió.
A Férfi ijedtében leült az egyik fotelbe. Nézte a kandallóban a lassan eléggő könyveket. Tekeredtek, csavarodtak a lapok a tűzben. A pszichiáter leült a vele szemben álló karosszékbe.
- Ha akarja, beszélgethetünk – javasolta.
- A könyvek miatt van minden – mondta halkán a férfi.
- Mi van a könyvek miatt? Megromlott a szexuális élete? – érdeklődött a pszichiáter.
- Az is. Meg minden. Túl sokat olvas a feleségem.
- Nem hiszem. A könyveknek ehhez semmi, de semmi közük! – szólt valaki a fotel mögül.
- Maga meg ki? – kérdezte a Férfi az előbújó fiatalembertől.
- Nem emlékszik rám? Pedig találkoztunk. Olvasta a történetemet. Elég sok hasonlóság van közöttünk... Raszkolnyikov vagyok. De szólítson csak Rogyionnak.
- Na, magára emlékszem. A gonosz uzsorásnő, meg a húga gyilkosa...
- Így van. Nos, ide figyeljen, barátom. Ha Szonja nincs, sosem gyógyulok ki a bűntudatból...
- De én nem öltem meg senkit...
- Hogy nem-e? Magának is van egy Szonjája. Mindegy, mi a neve. A felesége mindig, mindenben ön mellett áll. Vigyáz magára, eltartja. Maga pedig hogyan hálálja meg? Szép lassan megöli. Az életkedvet már régen kiölte belőle, az egyetlen öröme az olvasás. Most pedig a könyveit égeti. Szégyellje magát. Legszívesebben pofán vágnám, de megígértem Szonjának, hogy megjavulok.
- De én nem hiszem azt, hogy felette állok az erkölcsi törvényeknek, mint maga hitte. Ezek csak könyvek. Nem emberi életek – védekezett a Férfi.
- Szívtelen ember – szólalt meg egy női hang.

– Elvonná az egyetlen szórakozását ennek a szegény asszonynak, aki igazán megérdemelné, hogy boldog legyen – mondta egy másik nő.

– Woland vagy a Sátán, ahogy tetszik, is jobb szívű önnél... Megérti például a szerelmet. Margarita Nyikolajevna vagyok – mondta a csinosabbik nő, és a válláról lesöpört egy hatalmas fekete macskát.

– Az ön felesége egy szent – mondta a másik asszony.

– Maga meg kicsoda? – kérdezte ijedten a Férfi.

– Tulajdonképpen mindegy. Faust Margitja voltam.

A fekete macska ekkor nyávogott egyet, és a Férfire vetette magát. Karmolta, ahol érte. Kikaparta a jobb szemét, letépte a bal fülét, a Férfi arca ezer sebből vérzett.

– Behemót, azonnal gyere ide! – kiabálta Margarita.

A macska természetesen nem volt hajlandó odamenni.

A Férfi ordítva menekült az ablak felé. Ekkor a vitrin mellől kilépett egy fiatal, nagyon izmos fiú, akinek „még legénytoll sem pelyhezett állán”, szó nélkül elkapta a nyakánál a macskát, és a nappali másik végébe hajította. De a Férfi már nem tudott megállni, nekiesett az ablaknak, ami darabokra törött.

– Jé, még egy fekete macska! – jegyezte meg Márió.

– Csak nem két példányban van meg a feleségének Bulgakov regénye? – érdeklődött Faust Margitja.

– Ez Poe fekete macskája! – mondta Raszkolnyikov, és megsimogatta az állat fejét.

– Nézzék, egy tigris! – kiáltott Margarita.

A Férfi már annyira rettegett, hogy kihajolt az ablakon, hogy segítségért kiáltson, de ekkor Cipolla, aki közben előkerült, megfogta a két lábánál, és kilökte az ablakon.

– Hopp! – mondta.

A Férfi, mint a varangyos béka terült el a járdán, 7 emelettel lejjebb. Azonnal meghalt.

– Ez igazán nem volt szép! – kiáltott oda Cipollának egy szolidan öltözött nő, aki valószínűleg Hester Prynne lehetett, mivel egy vörös „A” betű kandikált ki a dekoltázsából.

– Na, maga „Angyal”, maga is itt van? – vigyorgott Cipolla.

Amikor az Asszony hazaért, a ház előtt két rendőr fogadta. Egy mentőautó állt a kapu mellett, meg két rendőrautó. A rózsabokrok között egy letakart test feküdt.

– Fogadja részvétünket – mondta az egyik rendőr.

– Öngyilkosság – tette hozzá a másik, a fiatalabb, akinek még „legénytoll sem pelyhezett állán”.

Gósi Vali

Az öröklét negatívja

(Vehofsics Erzsébet fotójához)

Bocsáss meg, Uram,
hogy nem vagyok méltó hajlékodba lépni,
lelkemet viseltes rongyokban
színed elé tární.

Lábamon szakadt szandál,
tenyeremet akác tüskéje szúrta át,
míg kaptattam feléd az ormokon
– megfáradt szolgálád –
hogy hallva a szférák titkos énekét,
megfejtsem a jelet;
mit üzennek a rég angyallá vált égiek,
hogy áhítattal megkövesselek,
és pőre lelkemet kiterítsem eléd.
Ó, Uram!

Ha terhedre nem vagyok,
hallgasd meg könnyörgésemet,
segíts élni még, áruld el a létezés
végső rejtelseit, hogy az ég ezüstjén
átszűrődjön a remény; az öröklét negatívja.
Tégy csodát, Uram!
Leheld életre szerettem,
és lélegezzenek szüntelen
apám, fiam szerelmei,
az örökzöld fenyvesek, mind
– általad!

kalácsbélbe lényegült

... hol van a régi tűz, a lobogás?
 Hová tűntek az angyalfényekben játszó,
 meghitt, családi esték, a kacagás,
 a sültkrumpli-illatú vacsorák?
 Hová lett az együtt-szívdobogás,
 amikor a vége-nincs téli szürkület is
 mesés izgalom volt, csupa varázs,
 és hol van a kályha mellől áradó,
 fáradt ráncokból újraeledő örök-mosoly,
 a kalácsbélbe lényegült kincs,
 a bölcs, arannyá érett, tiszta szó...?
 A csorba csésze mesél ma arról,
 hogyan szólt az a hajdanvolt,
 gyönyörű altató...

Rejtőző

Hányszor érezted: nincs tovább,
 eltemet ez a vad világ!
 A csend-vajúdta halk remény
 felvillant mindig: van esély,
 és valóság lesz a végtelen,
 ahol semmi sem reménytelen;
 könyörülve a dúlt életem eléri
 gyengülő kezed
 valami égi hatalom,
 s úrrá lesz végleg
 a vadakon: felemel, oltalmaz,
 elrejt tenyerében.

– Asszociáció Keresztury Dezső: *Valaki tenyerében*

Suttogó áhítat

aranyló májuson álmodom veled
 méz-illatú öleléseidbe burkolózom
 fehér falak között imbolygó
 árnyékod nyomán
 suttogó áhítat szól; hálaimád
 értem
 másokért
 holt lelkekért
 bársony ráncaidon végtelen béke
 igazgyöngy érik örök könnyecseppeden
 tenyereden az érdes kapanyom
 szelíd völgygé simult
 fakó arcodon pompás rózsa nyit éppen
 – én küldtem neked
 árva gyermeked –
 s ahogy haladsz felém át a fényeken
 ámulva köszönöm ÖrökLétedet
 életemet

Bérczessy Lajos

Non omnis moriar

Tornai József emlékezete

Horatius, a Krisztus előtti korban (65–8) élt, 57 évesen elhunyt, Mecénás által patronált költő írta e sorokat egyik ódájában: *Nem halok meg egészen*. Költői sors? Ki tudja?

*

Január 31-én, pénteken régi írásaimat, leveleimet rendeztettem. Kezembe került Tornai Jóskával való levelezésem. Örömben feleségemnek is olvasgattam közös élményeinkről a tudósításokat.

Következő napon olvasom, hallom a szomorú hírt: elhunyt 92 éves korában Tornai József költő, író. A Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Az író Budapesten pénteken éjjel távozott el. A Kossuth-díjas alkotót a Magyar Művészeti Akadémia saját halottjának tekinti. Milyen tragikusan furcsa játékos az élet...

*

Az 1970-es években telefonja csak a „nagyon bennfentes elvtársaknak” lehetett. Így maradt legtöbbször a levelezés, kézírással természetesen. Micsoda kincs manapság! Maholnap ámerikában nem tanítják a kézírást az iskolákban. (Az analfabetizmusról nincsenek statisztikai adatok...) Pedig az írás: személyes kapcsolat, van benne szeretet, esetleg egy kis vétés, hiba is – de így kerek.

Siheder koromban a fővárosba kerülvén az Üllő úton laktam. A Nagyváradi tér egyik oldalán, Tornai József a másik oldalán. Levélben „beszéltünk meg” találkozózt, lelkemre kötötte, hogy mindenképpen hozzak a verseimből. (Ugyan, ki nem ír fiatal korában verseket?)

Innen indult afféle atyai-barátságunk.

Kritikus volt, rákérdezett, hogy miért éppen így írtam, vagy kinek és kiről is szól ez az egész? Nem volt ledorongoló, elutasító. (Talán a Szabó Lőrincsel kialakult régi barátságára is gondolt...?) Annyira nemhogy később kisgyermekeim csepere-dése idején gyerekversekkel Kormos Istvánhoz ajánlott be.

Sokat és sokféle barangoltunk a városban: Napoletana, Afrikana, Hungária Kávéház – megannyi irodalom, művészetkedvelők-alkotók tanyája. Régmúlt idők, régmúlt helyek. Egy időben sokat rádiózott, meghívott *A hét rádióhallgatója* műsorba. Jót beszélgettünk zenéről, elcsodálkozott, hogy Césár Franck az egyik kedves zeneszerzőm, akit szívesen hallgatok.

A Hungária kávéházi része nem a jómódúak helye volt. (A Mélyvíz – az igen!) Ifjú titánok adták itt elő műveiket. (Jóval később Galsai Pongrác vezetett itt irodalmi kávéházat.)

Később szétváltak útjaink, ő kitartott életelhatározása mellett: költő lett.

A költészeten túl számos dolog izgatta, ám nem merült el a hétköznapiak, azt nem mondjam a politika világába. Világlátása messzebbre vitte, mint kicsinyes földhöz tapadt – sok kortársát. Esztétikai, etikai, nyelvi gondolatsorait, akár esszéiben is megfogalmazta! A természet világa, a népköltészet mindig is jelen volt éppúgy, mint a gyarló ember öröme, bánata, viszonya a mulandósághoz, szerelemhez, életkorhoz. És akkor még nem beszéltünk a fordításairól!

Merészen vállalta Baudelaire újrafordítását immár *A Rossz virágai* címmel. A mű bevezető tanulmánya kötelező olvasmány lehetne a korszak költészetével foglalkozóknak! Kabdebó Lóránt imígyen ír kritikájában az „előd” fordítókról: A húszas években, a Baudelaire-centenáriumra, megszületett Babits, Szabó Lőrinc és Tóth Árpád *A romlás Virágai* címmel közreadott fordítása, amelyet én nem Baudelaire művének, hanem jobbára a magyar szecesszió sírköveknek tartok. Nagy kérdés, hogy mennyire fog bevonulni a klasszikus irodalmi kánonba a valódi fordítású Tornai mű?! És milyen furcsa egy visszaemlékezés – akkor gondolunk valakire, amikor léte már pótolhatatlan. A transzcendencia világa ez – megfejthetetlen.

*

Győri egyetemi kurzusomon feltétel volt egy rövidke szabadon előadott szöveg interpretálva. Korábban a hallgatók választottak ezt-azt, de az eléggé sokszor silányra sikeredett. Végül én adtam meg a témát: miről szóljon.

Egy alkalommal Tornai Józsefet kellett bemutatni a jegyaspiránsnak. Megilletődve hallgattam előadását. A versidézeteket fejből mondta – gyönyörűen. Előadás után megdicsértem. Kissé szabadkozva mondta: köszöni nekem ezt a költőt, akit eddig nem ismertem!

*

Biztosan íródna róla nekrológok, visszaemlékezések. Barátok vagy félig-barátok tollából. Ellensége talán sose volt, irigye is ha lehetett, csak szűk körben próbált fogást találni rajta. Nem lehetett. Nem lehetett skatulyába rakni. Olvasni, olvasgatni, idézgetni igen. Nem volt az állami népünnepélyek dagadó, kiduzzadt érrel, feszítve nyakat, fejet harsogva szavalók költő „ideálja”. Nem is akart az lenni.

Amit olykor fájlalt, hogy elismerést, kötet megjelenítést nehezen kapott. A József Attila-díj átvétele volt az első, szívünket melengető jószág a hatalom részéről. (Kevesen tudják, meg nincs is értelme, annyira „pártállami kivitelezés” volt, hogy fokozatai voltak a díjnak. Úgy ám. Voltak költők és költőbbek, írók és íróbbak!) Hogy volt-e költőideálja? Talán Szabó Lőrinc. Egy kicsit ő is úgy viseltetett az ifjabb nemzedék iránt: odafordulással, segítséssel, tanáccsal.

*

Elnémult egy különleges hangolású költői lant. Csend van. Súlyos mély csend. Tornai József átlépett az árnyékvilágon, át a Styx patakján.

*

Pest legrégebbi templomában a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomban búcsúztunk tőle, a dr. Osztie Zoltán plébános celebrálta gyászmise keretében, február 27-én. Családtagok, rokonok, barátok, pályatársak szavai s az ének kísérte lelki útjára a költőt.

*

Horatiussal kezdtük, s mondjuk a magyar változatot: mindenki addig él, amíg emlegetik, emlékeznek rá! Az ittmaradottak elgondolásai szerint, vagy a végakarat szerint cselekszenek: hogyan ápolják, gondozzák – vagy nem – a távolba ment földi valóját. Mert ez múlandó. A lelki a tartósabb, erősebb.

**Tornai József:
Elhervadhat a költő**

Ameddig a szívem ellát,
Erzsikék, Katák és Ellák

súgták meg, hogy melyik a jó,
melyik idő-legyőzőnek való.

Más a múzsáé és a szerelmi csók,
még akkor is, hogyha tűzbe-láztatok.

Én is összetévesztettem,
s néha csak egyiket lestem.

Olykor semmi csak a percnyi vágy,
s máris kicsattan a képzelt nárciszág.

„Vers vagy te is”, írta egy költő,
én sose hittem, hogy a vers egy nő.

A költemény csoda vagy csak pillészárny,
mintha semmi köze se volna hozzám.

Áll a könyvbe zárva, állatövi láng,
elhervadhat a költő, s szórja illatát.

Forrás: Országút folyóirat, A hét verse, 2020.február 8.

Pár évvel ezelőtt a szerző, Tornai József otthonában beszélget a költővel

Baricz Lajos

Itt maradt köztünk

– Nagycsütörtök titka –

Itt maradt köztünk egy falat kenyérben,
bármely pillanatban magunkhoz vegyük,
elrejtőzött ő szent testben és vérben,
minden szentmisében igyuk és együk.

Az apostolok néma csöndben álltak,
nem értették ők sem, ez miként lehet,
bár három évig mindig véle jártak,
és megtapasztalták, mily nagyon szeret.

Ki nagyon szeret, nem akar elválni,
de annál inkább egygé akar válni,
általa a másik gazdagabb legyen.

Ez teljesedett be másnap a hegyen:
Jézus a mi papunk, örök áldozat,
testét, vérét véve nem lesz kárhozat.

Nagypéntek 2020

Értünk cipeli a nehéz keresztet,
amikor nem bírja, a földre esik,
nyomja keresztünk, vonaglik, reszket,
nem segít senki, a pribékek verik.

Most vállunkra került a nehéz kereszt,
cipekedünk, visszük, néha elesünk,
nem zúgolódunk, bár nem értjük meg ezt,
miért van, hogy Krisztus elesik velünk.

Rút keresztjeink lehetnek nagyok...
a világ végéig veletek vagyok,
s minden szenvedővel együtt szenvedek,

kivált most, mikor a fél világ beteg;
ne kutassátok a szenvedés okát –
ti majd tőlem kaptok égi koronát.

Támadj bennem is fel   Megjelenik Krisztus

Húsvét hajnalán ő feltámadott,
legyőzte a halált, legyőzte a bűnt,
elhagyta a sírt az Élő-Halott
és így a halálnál erősebbnek tűnt.

Hirdethették bátran az apostolok,
hogy ők a Mesterük megjeleni látták,
s vallhatja az egyház: azok boldogok,
akik az Élőt a szívükbe zárták.

Azt hiszem, számomra mindez mit sem ér,
hogyha a szívemben Krisztusom nem él,
elért ugyan hozzám, de bennem halott.

Támassz engem is fel, ó, Feltámadott,
vesszen a halál, viruljon az élet,
egész életem dicsőítsen téged.

Nagypénteknek súlya nehezedik ránk,
hetek óta már elsötétült az ég,
sötét volt a tegnap és sötét a mánk,
de ily fájó sötét nem volt soha még.

Tudjuk, az a péntek a javunkra vált,
legyőzte a rosszat Megváltónk vele,
végleg eltörölte az örök halált,
ezért nagypéntek a győzelem jele.

Hiszünk, de most élni mégis oly nehéz,
ám hitünk alapján reményünk merész:
megszűnik a járvány s vele a halál,

ha visszatér Krisztus, életet talál,
nem lesz bennünk vétek, irigység, harag –
megjelenik Krisztus és velünk marad.

Lisztóczy László

Teljes ember és egész szívű barát

Az öt éve elhunyt Turcsány Péterre emlékezve

Turcsány Péterrel az 1980-as évek vége felé Szörényi László jóvoltából ismerkedtem meg, aki tájékoztatta őt, hogy Kerényi Károly és Gulyás Pál barátságával foglalkozom, levelezésüket bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kötetbe rendeztem. Leendő barátom épp akkor indította el a kiadóját, és az összeállítás megjelentetésében fantáziát látott. Kapcsolatba lépett velem, és én természetesen elfogadtam az ajánlatát. Nemsokára személyesen is fölkeresett minket egri otthonunkban, hogy a részleteket megbeszéljük.

A megbeszélést követően, estefelé lehívtam őt a házunk alatt épített pincébe, melyet Rákóczi pincének nevezünk el. Kérdéseire válaszolva akkor tudta meg tőlem, hogy mind az öt gyermekünket eltemettük. Hallatára elnémult, egész lényével gyötörödni kezdett, hallgatása és gyötörődése engem is elnémított. Egyre sűrűbbé vált a levegő körülöttünk, de szerencsére csakhamar lejött hozzánk a feleségem, és vacsorára invitált. A vendégszoba megterített asztala mellé ülve Péter tovább hallgatott, maga elé meredt, majd fejét kezei közé ejtve és rám tekintve, valahonnan a lélek legmélyéből képezve a hangokat, megszólalt: „Mért nem vagyok Isten?!”

Akkor zártam őt a szívembe kitörölhetetlenül.

Az említett levélgyűjtemény nemsokára meg is jelent *Adj Ideákat az időnek!* címmel. Ez volt a Kráter Kiadó első könyve. Címét egyik írásában a kiadó jelmondatának nevezte.

Az idő múlásával a feleségét is megismertük, és a párommal együtt őt is a szívünkbe zártuk. Barátságunk kölcsönös vendéglátásokkal is gazdagodott. Emlékezetes számomra az a látogatása, amikor épp egy új, régóta vágyott, az idő tájt vásárolt, körbeülhető, nagy ovális asztalt avattunk föl. Erre az alkalomra meghívtuk Egerben élő unokahúgaimat és unokaöcsémet is. Körbeültük az asztalt, s költő barátom és én órákon át egymással versengve, varázslatos hangulatban idéztük legkedvesebb verseinket, és ha valamelyikünk megakadt vagy hibát vétett a szövegben, a másik „önzetlenül” kisegítette. Közben a Feleségem, „Margó néni” is ott tüsténkedett körülöttünk, hogy testi javakban, ételben, italban, háziasszonyi figyelemben és szeretetben se szenvedjünk hiányt.

Péter az általa alapított és szerkesztett folyóiratban, a *Poliszban* közölte tanulmányaimat és verseimet. Némelyiket kifejezetten az ő fölkerésére írtam. Bevont a Wass Albert-kultusz ápolásába is. 2015-ben *Álmok a romokon* címmel kiadta a két világháború közötti magyar irodalomról szóló esszéimet és tanulmányaimat a ne-

vezetes Teleszkóp sorozatban. Ezt az ő részvételével az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban is bemutattuk. Kezdetől bekapcsolódott az e sorok írója által alapított és irányított Dsida Jenő Baráti Kör tevékenységébe, több-kevesebb rendszerességgel részt vett, olykor föl is lépett összejöveteleinken.

Teljes embert és egész szívű barátot ismertem meg benne. Akit szeretett, egész szívével szerette. Mindent nagy átéléssel, szenvedéllyel csinált. Hiányzott belőle a legcsekélyebb képmutatás, alakoskodás, ravaszkodás is. Valamennyi tettében és szavában tökéletesen azonos volt önmagával. Emlékszem, hogy életem egyik nehéz szakaszában, kevéssel azt követően, hogy gyermekeink után elvesztettem felejthetetlen és pótolhatatlan édesanyjukat is, az egyik egri kollégám féltékenységéből és rosszindulatból, durván és teljesen megalapozatlanul megrágalmazott engem, el akarta rabolni tőlem utolsó mentsváramat is, a becsületemet. Péter azonnal, fenntartás nélkül mellém állt, segítséget nyújtott a rágalomhadjárat lefékezéséhez.

Olykor, ha épp egy nagyobb művén dolgozott, hosszabb időre, napokra, hetekre is eljött hozzánk. A vidék csöndje, nyugalma, lakásunk kényelme vonzotta. Egy, a többtől teljesen elszeparált – annak idején az anyósom számára berendezett – szobában, teljes elkülönülésben tehette a dolgát. Egyik Wass Albertről szóló könyvét nálunk írta. Ha a monoton munkában elfáradt, nagyokat beszélgettünk és játszottunk. Kint a kertés családi ház udvarán gumilabdával jókat fejtünk, bent a vendégszobában pedig pénzfociztunk. Olykor másokat is meghívtunk, és „bajnokságokat” rendeztünk. „Bajnokságainkba” benevezett például Kakuk Jenő és Ködöböcz Gábor barátom. Péter hihetetlen szenvedéllyel vett részt a játékokban. Ha a pénzfociban elrontott egy jó helyzetet, percekig nem tért napirendre fölötte, morfondírozott, hogy mit rontott el, miként tudta volna bepöccenteni azt a gólt.

Barátságunk szép dokumentuma az alábbi vers, mellyel engem vigasztalt a feleségem elvesztése után:

Örökkön ég a mécses

(Lisztóczy László barátomnak, Margó emlékére)

*Mennyei öröm színhelye volt házatok,
míg szemünk benne boldog Margót láthatott,
Laci szellemi fénye sütött ránk Napot,
ha kertetekben a szél muzsikálgatott.*

*S a társaságban egy-egy nyári délutánt
hajlékony verssorokkal fontunk át meg át,
Gulyás és Dsida alkották az ősi párt,
lírájuk föl a dallam dúdolva szállt.*

*Gyász és Béke, Virág és Szőlővenyige
zamata és illata egyként lengte be
pince, kert és szoba melankóliáját.
Mi is lehet sorsotok méltó címere?*

*Kovácsüllőre és nőszíromra lát át,
ki e család múltját kutatja: munkára
hajol Ilmarinen, és nyíló virágát
fűzi e ház úrnője férje karjába.*

(Pomáz, 2010. pünkösd napján)

Az indulatait is szerettem. Nagy ritkán, ha a vita hevében neki nem tetsző szavak, mondatok hangoztak el, fölemelte a hangját, ellenállhatatlanul utasította rendre a megszólalót. Nem haragudtam meg rá soha, mert tudtam, hogy ez az állapot csak pár pillanatig tart. Olyan nyugalom és derű fogja követni, mint amikor a nyári zápor után hirtelen kisüt a nap.

Nem haragudtam meg rá akkor sem, amikor éjnek idején föl-fölvívott, hogy egy-egy frissen elkészült versét fölolvassa. Élmény volt hallgatni őt, örülni a versnek, szembesülni alkotói szenvedélyével.

Istenem, bárcsak fölhívna még egyszer! Iszonyú arra gondolni, hogy talán soha többé nem találkozhatunk. Rettenetes, hogy milyen fiatalon és milyen hirtelen kellett elköltöznie ebből a gyarló világból. Megsíratta őt az ég is, bőrig áztunk a temetésén.

Emlékét sajtó szívvel, az elmúlás ellen lázadó daccal mindhalálig őrzöm és gyászolom.

Olasz Valéria

Mennyek kapujánál

Hólepedőre fekszik az éj,
csillaggal óvja csöpp gyermekét,
homlokán égi jel,
holdkirály rá figyel.

Csillagtű beoltja
sok földi bűn ellen,
leszállni készül Ő
millió hópelyhen.

S leereszté Atyja
csillagszóró szemmel,
így bátorítja:
ha elesel, kelj fel!

Mire megérkezel,
Karácsony lesz Fiam,
lépteid figyelni
hótiszta Mária.

Mögötted angyalok,
körötted emberek,
ünnepelni fogják
földre érkezésedet.

Itt leszek mindvégig,
ha mégis visszavágnál,
várlak mindörökké
Mennynek kapujánál!

Szeretném én

(Ady halálának 100. évfordulóján)

Szeretném én ó mennyire szeretném
nagy tüzes szemével ha újra látna
izzó csontjain a vers fellobbanna
szavak hullnának parázsló szavakra
csak egy napra feltámadna.

Faggatnám Őt túlvilágról
milyen a földöntúli álom
milyen a lét tündöklésben
Isten hajóján égi Óceánon.

Szeretném én mennyire szeretném
versre-éhes földi asszony
nyíljon meg ég föld hasadjon
csak egy napra feltámadjon.

Elővenném fehér kendőm
Nap hevétől óvni fedni
visszatérjen földi létbe
tűz-szavakkal sisteregni.

Fakadjon vers szűz-ajkáról
fakadjanak fel a sebek
régiként szabaduljon
Krisztusi gyógy-leheleten.

Földrengető vers legyen az
porban nyíljon hétszínvirág
éledjen fel ami kihalt
magyar tájon rokoni ág.

Szeretném én ó mennyire szeretném
csak egy napra feltámadna
keresztről szívárgó szavait
kiteríteném a Napra.

Kis Pál István

Kaktusz-elégia

Ma nehéz napom van. Szakad az eső. Megint elmarad a délutáni napfürdő. Ennél csak az lenne nyomasztóbb, ha még mindig kint kellene dideregnem a balkonon. Igaz, a nyári szálláshelyem fölött is van eresz, de a levelekkel kergetőző szél hidegétől semmi se véd. Itt a kettős ablak üvegtáblái között biztonságban vagyok, a késő ős lehangelő látványa meg a napfény hiánya mégis elszomorít.

A virágfüzére alatt mellettem hajladozó fehér orchideának fogalma sincs, milyen a világ odakinn. Nem is aggasztja a biztonsága. Nemtörődömmé tette a kényeztetés, amely persze nem egészen oktan egy olyan valaki esetében, aki az év nagy részében ontja a virágait. A gondunkat viselő idős hölgyből meg a reggelente ránk csodálkozó kislányból csak úgy árad felé a szeretet. Megvallom, nekem is tetszik. Kár, hogy a tüskéim miatt folyton elhúzódik tőlem.

Én tényleg nem lehetek türelmetlen vagy tolakodó. Évente egyszer bontok virágot, mindössze néhányat, és azt is csak pár napra. Az a kis idő mégis, mintha ünnepe lenne a házbelieknek. Mindenki ott serteper tél körülöttem, csodálnak, és büszkén mutogatnak a szomszédoknak. Olyankor kijut a szeretetből bőséggel nekem is. És az orchidea is mintha kicsit közelebb engedne magához.

A szeretetet, a vízhez hasonlóan, a töviseim segítségével raktározom el. Ez a két dolog éltet azokban a hosszú hónapokban, amikor a növekedésre kell gondolnom, amikor virágzás helyett inkább csak a sarjaimat nevelem. A pufók kis növendékek eleinte aprók, védtelenek, nem véletlenül meresztem köréjük a töviseimet. Nem csoda, ha ilyenkor nem látnak valami szeretnivalónak.

Az idős hölgy is kesztyűt vesz, amikor óvatosan, vagy, ahogy ő gondolja, fájdalommentesen leválaszt rólam párat. Két vagy három napra fehér szalvétára teszi, majd apró cserepekbe ülteti őket. Tavaly az egyiket a tövemhez ültette vissza, a másikat a kis cseréppel együtt a csodálkozó szemű kislánynak adta. Azóta mind a kettő itt van a közelemben, szemmel tarthatom a növekedésüket. Az ő helyük kevésbé fáj a törzsemen, mint azoké a csöppségeké, akiket az öreg hölgy barátai és ismerősei elvittek tőlem messzire.

Sivatagi őseimtől örökölt képességem, hogy jó darabig öntözés és különösebb gondoskodás nélkül is elvagyok. Kevés kell a földi javakból, a viszontagságokat is jobban viselem, mint a kertbéli vagy épp a szobai növények, de, a közhiedelemmel ellentétben, nem vagyok igénytelen. Erőteljesebben növekszem a táplálékban dús talajon, a vizet is jobban szeretem, ha mértékkel a töviseimre csorgatják, mintha alámla öntik, ráadásul annyit és úgy, hogy a sárban kelljen tocsognom.

Látszólagos zárkózottságom ellenére élek-halok a szeretetért, a kertben vagy az

üveg mögül rám bámuló emberek mosolyáért, s ha jómagam keveset is tehetek érte, e kellemes érzés minden apró cseppcskáját a töviseim alá rejtve magamba foglalom. Hiánya a szomjúságnál is jobban gyötör. Próbáltam már nyújtózkodni érte, mint a szoba közepén páváskodó kukoricapálma, vagy hajlongva illegetni magam, mint a kerti rózsák, hiába, ha a törzsem engedné is az efféle tornamutatóványokat, engem a töviseim még csúfabbnak láttatnának. Meghúzom hát magam, megpróbálok inkább gyámoltalannak és jelentéktelennek látszani.

Voltak már hasonlóan nehéz napjaim, de a türelem mindig segített kivárni a dolgok jobbrafordulását. Most a baljósan komor hangulat távolinak és csekélynek mutatja a reményt. Az utóbbi napokban a csodálkozó szemű kislány odatámo-gatta, majd leültette az ablak előtt álldogáló karosszékbe az idős hölgyet. Egész délután minket nézegettek, no, meg az üvegtáblák mögötti kertet. A kislány egy időre kinyitotta a belső ablakszárnyat, ujjával megtapogatta alattam a földet, majd a kézi permetezővel szépen lefüröszttötte a töviseimet. Az orchidea tövét is meglocsolta. Mindezt a mozdulatlanul ülő idős hölgytől korábban ellesett mozdulatokkal. Amikor végzett, odaállt a karosszék mögé, és sötétedésig így folytatták a hangtalan beszélgetést, a tétlen szemlélődést.

Tegnap aztán, látva az idős hölgy öleiben a kék erekkel hálózott törékeny keze- ket, azt gondoltam, én már egy néhány évre valót begyűjtöttem, küldök neki a kislánnyal egy kis szeretetet. Ki is nyújtottam a hozzá legközelebb eső töviseimet, de a kis buta elhúzódott, és dundi ujjacskájával – no, nem haraggal, inkább csak tréfából – még meg is fenyegetett a próbálkozásért. Ő még nyilván nem tudja, hogy a tövisekkel, ha szeretet van bennük, simogatni is lehet. Felhagytam hát a próbálkozással. Az idős hölgy persze látta igyekezetemet, és felcsillanó szemével mosolygott a felsülésemen. Megnyugodtam, végtére így is sikerült egy kis derűt lopnom színtelen arcára, a semmin felejtett tekintetébe.

Igen, ma nehéz napom van. Szakad az eső. Megint elmarad a délutáni napfürdő. Ennél csak az lenne nyomasztóbb, ha még mindig kint kellene dideregnem a balkonon. Igaz, a nyári szálláshelyem fölött is van eresz, de a levelekkel kergetőző szél hidegétől semmi se véd. Itt a kettős ablak üvegtáblái között biztonságban vagyok...

Az előbb itt járt a kislány. Csak néhány percig maradt. Szeméből a csodálkozás helyett az idős hölgy nézett rám szomorúan. Egyedül jött, így a karosszék üresen maradt. Az orchidea szokatlanul közel bújt hozzám. Még azt is megengedte, hogy az egyik tövisem hozzáérjen.

És akkor a kislány észrevette, láttam, igen, észrevette bennem a szépségnek áldozni kész szeretetet... és bölintott, kedvesen, okosan, figyelmesen, pontosan úgy, ahogy az öreg hölgy szokott.

Jámbor Ildikó

A huzatos város

Már rég meghaltak
Akik itt szerettek
Akik egyáltalán
Velem lehettek

A besúgó, aki elkísért
A borozóba
A szerető, aki jött
Velem az Ó-ba
Hintáztunk éjjel,
S egymást néztük a tóba

A barát, akivel kocsmát
Nyittattunk ki éjjel...
Hol vagyunk?
Élünk szerteséjjel
S főként halunk...

Holtak, elhagytak engem
S nemsokára
Utánunk kell mennem
Mert elfogy a szerelem,
Marad a huzat...

Nem találok a házat, az utat.
A villamos: útján
Zörögve fordul
Itt hagytak ők,
itt hagytak orvul.

Ifjúságom színterén
Marad a szél, a huzat
Hiába ragyog a nap
Visz vissza a vonat
A helyre, amihez semmi
közöm

Csak elvárások
S valami közöny
Ne gyere ide többet
Mert fáj a visszanézés
A város már befogad
Valaki visszanéz és...
Látod, ahogy elmúltak
Azok a régi évek

Fiatal arcod a fülke üvegén
Már csak ígézet
Köszönt téged a város
Ez a huzatos hely
Ahol boldog voltál
Egyszer.

Hegedűs Bori

Bozók Ferenc *Holdhal* című versének elemzése

**Bozók Ferenc:
Holdhal**

Ma reggel halászok
acélkék folyóból
kifogták a Holdat.

Kihúzták a stégre,
mohón átpuolták,
repült szét a pikkely.

Bedobták azonnal
aranszínű üstbe,
aranyfátylas füstbe.

De eltűnt a Holdhal,
feloszlott azonnal,
azt hitték hogy viccel,

mert eltűnt az üstből,
aranszárnyú füstből
a matt fényű nikkell.

Bozók Ferenc *Holdhal* című verse első olvasatra, tisztán narratív olvasatban a következő: Reggel (vagy inkább hajnalban) a halászok kifogják a folyóból a holdat. Amint kihúzzák a stégre, azonnal elkezdik megpucolni, feldolgozni, pikkelyezni, majd üstbe dobják, halászlé reményében. Legnagyobb csodálkozásukra azonban ez az egyébként már széttrancsírozott, darabolt Holdhal eltűnik, feloszlík az üstből. A halászok értetlenkednek, nem hisznek a szemüknek.

A vers sokkal többet rejt ennél. Kétféle aspektusból értelmezhető: Az első nézőpont az lehet, hogy a Hold saját magát megjelenítve azt a napszakot ábrázolja, amikor még a Hold halványan fent van az égbolton, de már a Nap is süt. Majd amikor kiugrik a Hold az üstből és eltűnik, a napnak azon szakaszába érkezünk, amikor már teljes mértékben a Nap érvényesül, és átveszi az uralmat.

A másik aspektusa a versnek (amit inkább vélelmezhetünk) – figyelembe véve,

hogy papköltőről van szó –: Jézus Krisztus feltámadása. Jézust elfogják, megkínozzák, megfosztják ruháitól, keresztre feszítik, meghal a kereszten, majd harmadnapra feltámad, és testét már nem találják a barlangsírban. A halat kifogták, átpucolták, üstbe dobták majd aranyszárnyú füst kíséretében eltűnt.

A szerző a Holdhalat azonosítja Jézussal. A szimbólumot végigviszi a versben, így kifejtett, alkotásban végigvitt allegóriát láthatunk. A Holdhal és Hold végig nagybetűvel van írva, amely szintén utalhat arra, hogy személyt szimbolizál. (Ahogyan ez a magyar lírában például Ady szimbolikus költeményeinél megfigyelhető.) Az ezüstösen széthulló pikkelyek jelenthetik a harminc ezüstpénzt, amit Júdás a farizeusok elé dobott. A vers utolsó sorában szereplő „matt fényű nikkal” szintén egyértelműen utal valamiféle pénzérmére. Ezzel párhuzamosan a szétrepülő halpikkelyek jelenthetik Jézus utolsó megszégyenítését is, amikor a római katonák megfosztják ruháitól.

A leírások remekül érzékeltetik a hangulatokat. A versnek azon része (1–3. vsz.), amikor kifogják a Holdat, és megpucolják egy vehemens, agresszív, intenzív képsorozattal képződik meg. Ilyen jelzőkkel illeti: „*mohón*” „*bedobták az üstbe*” „*repült szét a pikkely*”. (Az, hogy halászok fogják el a Holdhalat = Jézust, ellentétesen hat, én az apostolokra asszociálok, lévén, hogy Jézus legelső tanítványai halászok, és az emberhalász-hasonlat Jézus egyik legjelentősebb metaforája.) Amikor pedig a kifogott Holdhalat eltűnik az üstből (4–5. vsz.) egy varázslatos, aranyszínekkel festett nyugodt jelenetet ír le. Az aranyfüst Jézus feltámadásának vagy későbbi Mennybevételének szimbóluma is lehetne.

A vers olvasása közben szinte fülemben cseng egy már megzenésített verziója ritmusossága és játékossága miatt. Verselése szimultán, tehát egyidejűleg ütemhangsúlyos és időmértékes is. A verslábak az antik görög bacchiust, (egy rövid szótag után két hosszú szótag) következetesen megtartják (~ – – ~ – –). A vers rímelve: az 1–2. versszakban fokozza a nyugtalan hangulatot. A 3. versszak 3-4. sorától a legvégéig elszórva rímeket találunk, amelyek harmóniát árasztanak a csoda mellé.

A vers húsvéti hangulatot ébreszt, a Júdás általi elárultatáson át a nagypénteki megaláztatáson, megszégyenítésen, kivégzésen át vezet a harmadnap feltámadás mennyei megdicsőüléséig. Játékossága, zeneisége, mondanivalója és finoman rejtett szimbolizált képei harmonikusan szerkesztettek. Az utolsó versszak éteri, mennyei békéje szándékos kontrasztot mutat a korábbi versszakok materiális zaklatottságával és dinamikájával szemben.

Aknay Tibor

Az ösvényen, mely a hegyre visz

Az ösvényen, mely a hegyre visz,
jöhetnél velem Te is,
de csak egy darabig kísérsz,
aztán hazatérsz.
Az ösvény még őrzi emlékedet,
ahogy előre futsz, és kicsi kavicsok
gejzírjei buzognak talpad nyomán.
Már csak az idő biceg oldalamon,
mint vén szolga, hogy legyen kire
támaszkodnom e kaptatós futamban.
Az ösvényen, mely a hegyre visz,
jöhetnél velem Te is,
hogy könnyebb legyen
az emlékezet.

Ha repülnék

Hálód vagyok,
te halam vagy.
Hálóm vagy, én
halad vagyok.

Visszük egymás
terhét ketten,
erőtlenül
erőd lettem.

Ha repülnék,
szárnyat adnál,
ha elvesznék,
befogadnál.

Légy életem
áldott csendje,
hogyha fázom,
te takarj be.

Nekem nem kell

Már rég itt hordalak, a szívem alatt,
eleven inkubátor magamban
kicsi Magyarország.
Veled fájok, ha láz,
ha szomjúság gyötör,
ha sanda kórok szorítják
virágos melledet.
Elsőszülöttként babusgatlak
és sírok, ha ravatalod
árnyát látom homlokodon.
Ó, hányszor láttalak kifosztva,
hányan és hányan kérték
sorsukat számon rajtad,
mint rossz kufárok, kiknek
csak egy tétel vagy a könyvelésben.
Nem mérlegelem, megéri-e,
hogymásban vagyunk.
Akkor is értem szavadat,
ha hajnali szellőben küldöd,
hogy ne sértsen frissen tépett sebet
és akkor is, ha
az egész világ süketsége borul rád,
mert mi csak egymásban vagyunk
igazán otthon.
Nekem nem kell,
hogy megfelelj bárkinek is,
mert mi, itt, ketten,
együtt vagyunk a haza.
Jó volna, jobban vigyázni rád,
hát segíts rajtam, hogy
hitem ne veszítsem,
én áldottam, kicsi hazám,
Magyarország.

Nézőpont

Ha tótágasból
nézném a világot,
csak az optikám
változna,
és ott állnék
lelkemben egy
illúzióval,
hogy a dolgok
helyükre kerültek
végre,
aztán előlről kezdeném,
mert ugye,
utoljára a remény,
aki különben is
halhatatlan.
Nézőpont kérdése:
egy néző pont kérdése.
Viszonyítunk,
iszonyítunk,
magunkra
tűzgombát borítunk,
relatív vagyunk jók,
azaz rosszak,
attól függ,
ki, hol és mikor,
és ki tudja,
van-e önmagunk,
vagy képzeljük csak,
hogy kik vagyunk.

A csillagok odafent

A csillagok odafent
tulajdonképpen
azért vannak,
mert velük szögezték
oda az égboltot,
hogy ne essen
rá a földre.
És azért olyan
fényesek,
mert rendszeresen
szidolozzák őket
a nagyobb
ünnepek előtt.
Nekem legjobban
az a csillag tetszik,
amelyiket a ház
sarka felett látni,
de sajnós,
csak álmomban érem el,
de nem tudok
folyton aludni,
pedig nagyon igyekszem.

Hiányoddal

Hallgatom csöndedet,
hallgatod csöndemet.
Értem, amit ki sem mondtam,
értem, amit ki sem mondtál.
Hiányoddal takarózom,
velem volnál, veled volnék.

Rigó billeg...

Rigó billeg ág hegyen,
még egy kicsit játssz velem!

Fussunk még, a dombra fel,
add a kezed, menni kell!

Pihenni, majd odafent,
hol szívünkben szól a csend.

Játszunk együtt életet,
Te velem és én Veled.

És valóvá lesz

Fényes gomb a Hold
az éj kabátján,
és a sáros út
csupa márvány,
felszáll a csendbe
a tiszta szó
és valóvá lesz
a kimondható.

Virágos, nyurga
út menti fák
mint áldást osztó
kéz hajlanak rád,
kívül senki sincs,
benned a Minden,
s tavaszt énekel
veled az Isten.

Pótvizsga

Hát itt vagyunk, mind,
pótvizsgára küldött
világegyetemi hallgatók,
újra tanulhatjuk az
egyszer már kapottat,
hogyan becsüljük meg
végre a jót.
Gondoltuk, miénk a világ,
és többünk is,
minimum, zseni,
nem számít, hogy
az egyetlen léttel
mit sem tud kezdeni.
Most itt vagyunk,
egymásba zártan,
így talán bevallható:
ha nem vagy Te magad benne,
csak foszlott, üres héj a szó.
Ideje van az ébredésnek,
éppen most és éppen itt,
tetszik vagy nem,
ahogy akar sors,
úgyis úgy tanít.
Tanuljuk újra az
egyszer már kapottat
és becsüljük meg
végre a jót,
szerezzünk végre diplomát,
világegyetemi hallgatók!

Ülök egy felhőn

Ülök egy felhőn,
nézem a Napot,
lógatom lábam,
és arcom ragyog.

Felhővonaton
ingyen utazom,
mert a költőknek
jár a jutalom.

Fújj hát, szél, csak fújj!
Cél a végtelen,
vagy csak látszata,
ha elképzelem.

Néha betéved
egy egy úti társ,
kölcsön rímet kér,
képet, látomást.

Ülök egy felhőn,
nézem a Napot,
s kezdem érteni,
miért is vagyok.

És ha túl nehéz
lesz a végtelen,
egy esőcseppben
hazaérkezem.

Nagy Zita

Létspirálok

Gondolatok Aknay Tibor Létirat című verskötetéről

Szerencsés, ha egy könyvkiadó bizonyos irányvonal mentén halad, ha ez az irányvonal egy tartani tudott értékszint, akkor az még ideálisabb. Ennek tükrében a budapesti *Hungarovox* kiadványaival nem szükséges nagy rizikót vállalnunk. *Kaiser László* – a kiadó vezetője – maga is az írásművészethez több köldökzsinórral kötődő alkotó - számtalan alakváltozataiban; tehetséges író, költő, szerkesztő, dramaturg – így a beavatott biztos rutinjával ítél. És valóban, nem volt ez másként Aknay Tibor 2019-ben megjelentetett verskötetével¹ sem, amely küllemében a lírai kötetek elegáns, légies szabását követi, mégis rendkívül ritka a tartalmában ennyire hiánytalan és egész kötet.

„Nincs már hajó a szemhatáron,/ itt kell a sorsot kimondani” – így körvonala-zódnak a *Költészet*² című vers zárósziluettjei a találóan *Létirat*ként megnevezett kötetben, amelynek egész lényegi karaktere dobban ezzel a néhány szilárdszí-vű szótaggal. Aknay Tibor írásaiban az egyéni és kollektív életek válnak művé-szetté, azok sorsok, azok a momentumok, amelyeket nem elég kimondani, de jól kell kimondani, mi több, előtte észre kell venni, fel kell ismerni azokat. A *vita contemplativa*³ érzékeny tekintetéből előhívott pontos pillanatképeit, az önma-ga és mások, valamint a teljes létezés érthető, és a csupán csak sejteni engedett szférái felé egyaránt adózott felelősségvállalás és a tiszta eszméletű alázat teszük erőteljessé, kiemelkedővé. Úgy tűnhet, mintha művészete arra a hajlíthatatlan nietzschei morálra tenne voksot, amely hasonlóképp elmélkedik: „... az a megma-gyarázhatatlan tény, hogy éppen ma élünk, és bár végtelen időnk lett volna máskor is megszületni, nekünk mégis pontosan ez az arasznyi jelen jutott, ennek kell hát megmutatnunk, mi okból és mi végre jöttünk erre a világra éppen most. [...] Éle-tünkért felelősséggel tartozunk, [...] amely élettel valami kockázatot, veszélyt kell vállalnunk: és pedig azt, hogy elveszítjük, mind a legjobb, mind pedig a legrosszabb esetben.”⁴ Ekképp rémlik fel Aknay Tibor alkotói habitusa tisztánlátó szellemi „vi-lágutazóként”, belső és külső kozmoszok kitarató vándoraként.

A vándor, mint az egyik legkedveltebb művészeti toposz, talán ösztönösen,

¹ Aknay Tibor: *Létirat*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019.

² *Létirat*, 61. old.

³ lat., szemlélődő élet

⁴ F. Nietzsche: *A vándor és árnyéka*, Göncöl Kiadó, Budapest, 1990. Ford.: Török Gábor

többször is felbukkan az Aknay-sorok barázdáiban („Vándorének”⁵, „tétova vándor”⁶, „útján a vándor kicsit megpihen”⁷). És már csak összekapcsolható véletlen, hogy a német filozófus fenti citátumának kötetcímében (*A vándor és árnyéka*) is helyet foglal, valamint, a kevésbé ismert lírai munkásságának gyakori hivatkozási pontja (pl. *A vándor* című versei⁸). De az *Üdvözlet a vándornak* és *Vándorok, véredek, angyalok*⁹ című saját köteteivel maga a kiadóvezető is büszkélkedhet.

Aknay Tibor írói kvalitását már számtalan korábbi, prózai művekben¹⁰ megtalált otthonosság fémjelzi, jelen verskötete pedig a líra mindenséggel kacérkodó komisz komolyságában való teljesértékű, makulátlan feloldódás.

Közvetlen beszédű nyelvi versépítkezése, vallomásjellegű áthajlásokkal a végtelenül személyessé és közelállóvá tett őszinte költészet remek példája. Amely a – saját vagy akár a mások – egyéni sorstörténetének empatikus élelátása, és vizuális erejű láttatása során, észrevétlen szélesedik kollektív sorsokká, tágul egyetemessé.

Kifejezőmódjában nincs felesleg; affektálás mentes, tömör, a konkrét és a csupáncsak jelzett, de jól sejtető és önmagától többet jelentő megnyilatkozások váltakozásai a tudat számára teljes tartalmat adnak. Sokszínű, szabad versszerkesztései közt haikut idéző, rövid formájú, de vaskos értelmű, természet-közeli, hangulat-gazdag munkák¹¹ – gyakori évszakidézéssel – éppúgy jellemzőek, mint a ritmusos, komoly-vidámság, a játékos felülemelkedés versei¹², mint a már-már történetmondói igénytel pontos modernkori „zsánerversei”¹³.

Színes költői képei, megszemélyesítései („elkészt szellő lohol a hídon”¹⁴), zenei alliterációi („*Hervadó hiányvirágok*”¹⁵) is mind a nyelv virtuóz használatának képességéről tesznek tanúbizonyságot. Olykor remekül alkalmazott nyelvtani szer-

⁵ Létirat: *Vándorének* című vers (7. o.)

⁶ Létirat: *Jel voltam-e* című vers (51. o.)

⁷ Létirat: *K. S. mesternek – odaáttra* című vers (53. o.)

⁸ *A vándor* („Nincs ösvény!...”) (ford: Garai Gábor) és *A vándor* (*Vándor megy csöndes...*) (ford: Lator László) című versek in: F. Nietzsche: *Versék*. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2005.

⁹ Kaiser László: *Üdvözlet a vándornak*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 1996 és Kaiser László: *Vándorok, véredek, angyalok*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018.

¹⁰ *Gáspár János 1816–1892* (dokumentumok, OPKM, 2003), *A galamb szárnyverése* (elbeszélések, 2012), *Tündéranna* (meseregény, Kráter Műhely, Pomáz, 2013), *A Macskaistennő* (valószerűtlen kisregény, Hungarovox Kiadó, Budapest 2014), *Festőangyal* (novellák, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017)

¹¹ pl. Létirat: *Búcsú* (24. o.), *Gyémánt éjszaka* (38. o.), *Halott őz* (42. o.), *Téli reggel* (93. o.) című versek

¹² pl. Létirat: *Év végére* (34. o.), *Egérmese* (28. o.) *Mesevers* (66. o.) című versek

¹³ pl. Létirat: *Találkozás a hazával* (89. o.)

¹⁴ Létirat: *Hazafélé a faszorban* című vers (44. o.)

¹⁵ Létirat: *Kényszerzubonykeringő* című vers (56. o.)

kezetek kijátszásába rejt masszív gondolatiságot¹⁶ vagy akár variált intertextualitással költőelődöket („*halottaim sokasodnak*”¹⁷), irodalmi („*Nincs új a Parnasszus alatt*”¹⁸) vagy köznyelvi („*Erre csörög az idő*”¹⁹) hagyományokat is megidéz.

Költészetének kétségkívül egyik legjellemzőbb vonása, legszebb erénye az az irdatlan vizualitás, színes és karakteres, egyedi képi világ, amelyek olyan élővé, valósan vibrálóvá teszik verseit. „*Egyik-másik művészeti ágban való megmerülés segíti az újabb és újabb alkotások létrejöttét*”²⁰ – írja a lényegét mindig páratlan érzékkel megragadva Szakolczay Lajos. És lehetetlen elmenni a tény mellett, hogy Aknay Tibor kiváló fotóművész is, így komplex alkotóként, versei óhatatlan válnak élethűen, vizuálisan megragadott montázképekké, ahogy fotóművészete sem nélkülözi a nagyfokú lírai érzületet. Versei, ahogy fotói is, mind érzékünkre, érzelmünkre és értelmünkre egyazon pillanatban gyakorolnak hatást, a befogadás több szintjén egyazon minőségükben állnak helyt. Írásai nem az illúzióra, fotói nem a látványra épülnek, hanem minden esetben a valóságos és mélyen emberi mibenlétre, annak összes látens és önmagán túlmutató jelentésével.

Verseinek a modern egzisztencia-filozófiával rokon gondolatiságát, a szubjektum tudat- és érzésterrénumait kitöltő kétség és perspektívakérdések állandó, ingadozó jelenléte,²¹ a benti és kinti világ kibékíthetetlen bizonytalanságának filozófiája határozza meg. *Jelkép voltam-e* című versében tiszta szívű tünődéssel írja: „*Hallgatok, és nézem, hogyan lényegül/ egymásba a benti és kinti világ./ Önmagában mindkettő igaz.*”²²

Helyenként, a tradíciókban gyökerező erkölcs modernkori humán válságának tiszta tekintetű társadalomítéletei („*önmegváltó almessiások*”)²³ pedig, ugyancsak sors-, nemzet- és anyanyelvfeltű sorai („*és szólj, ahogyan épp trendi,/ hogy félj az igazhoz visszamenni*”)²⁴ mind az alkotó ember szelíd szigorú moráljának, nem elmarasztaló, de a ráeszmélést sürgető sistersgő hangjai.

Verstémait a kibúvót nem kereső, intenzíven meg- és átélt létezésélmények hívják elő, azok minden derűjét és komorságát felvállalva, a legsötétebb mélységekből

¹⁶ pl. Létirat: *Áldozat* (22. o.), *Énhozzád* (33. o.) című versek

¹⁷ Létirat: *Vándorének* című vers (7.o.) → Kányádi Sándor: *Sárga kankalin* című verse („*Sokasodnak /a halottaim*”)

¹⁸ Létirat: *Költészet* című vers (61. o.) → A Prédikátorok könyve: „*Nincs semmi új a nap alatt*”

¹⁹ Létirat: *Év végére* című vers (34. o.) → „*Erre csörög a dió*” ismert játékos mondóka

²⁰ Szakolczay Lajos: *Rétegek (Nagy Borbála Réka kiállítása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Kiszalériájában)* In: Szakolczay Lajos: *Időlámpa*. Ráció Kiadó, Budapest, 2016,

²¹ pl. Létirat: *Önazonosság* című vers (76. o.)

²² *Létirat* (51. o.)

²³ Létirat: *A hetedik mélységből* című vers (13. o.)

²⁴ Létirat: *A fölös szavakról* (11. o), továbbá pl. *Morzsányi fényt* (67. o), *Találkozás a hazával* (89. o.) című versek

is magasságokat csiholva, a megfelelően megragadott mindennapi, apró létrészletekből megalkotott lét-teljes irat.

Verseinek hangulati frekvenciája több helyen a József Attila-i „fájdalmas szépség” érzetével rokon, ahogyan az édesanya alakjához való meghitt viszonyulás²⁵, emlékének állandó jelenléte, szavakból épített megindító költői emlékművei is. A „*Reggeli séta az unokámmal*”²⁶ című műve pedig a Szabó Lőrinc-féle *Lóci* versek okos-vidám, játékos-komoly felemelő báját idézi.

A művek térideje minden irányban nyitott; a biztos múlttudat, a világosan látott jelen, az ezek tapasztalataiból következtetett jövősejtés időhúrjain pengenek. A hagyományos és modern mozzanatok, természetközeli és iparosodott („*bevásárlóközpontban*”)²⁷ élettér, couleur locale („*hűvösvölgyi*”)²⁸ és határokon túli elhelyezkedések („*az appellplatzon*”)²⁹, egyéni és közösségi történések („*lágerekbe hurcolt*”)³⁰, én-impresziók tudatossága és tudatalattisága, valós és misztikus, földi és égi szférák arányos kölcsönhatásai egy markáns költői, emberi valóságérzékelést rajzolnak.

Meghatározó hangulatszerzővé válik a gyermekkor áldott, idillikus idejének nosztalgikus felelevenítése, az egyéni élettérbe beáramló történelmi kor jellegzetes képeivel, és a már a felnőtt-tudat kiegészítő – ironiát sem nélkülöző – észrevételeivel.³¹ Ezek mellett a dolgok visszahozhatatlanságának keserősége, az emlékezet állandósága, a minden életúton jelenlévő lemondás, a veszteség, a hiány, az elmulasztott lehetőségek taktusai dominánsak.³² Művészete azonban mégsem válik komorrá, nem fordul át a kétségbeesés üres kongásába; az elfogadás bölcs csöndes derűjével, sosem szűnik meg esélyt adni akár a legapróbb reménynek, megingathatatlan hittel pedig valahol legbelül mindig bízva a sors-elrendezés okszerű, felettünk álló kegyelmében. A hozzáértő alkotói pszichében, akár egy hagyományos fotótechnikai eljárás, így válik a valóság minden negatívja az értékteremtő művészetté előhívott pozitív képpé. Az ábécérendet követő, szám szerint 95 db, ahogy kötetnyitányként Kődöböcz Gábor is jellemzi; a „*képi-gondolati egységben fogant, nyelvi erőt, emberi mélységet és artistikus szépséget sugárzó*”³³

²⁵ pl. Létirat: *Halott anyám arca* (41. o.), *Anyámhoz álomban megyek haza* (17. o.), *Aranykor* (19. o.) című versek

²⁶ *Létirat* 82. o.

²⁷ Létirat: *A démon leginkább éjszaka* című vers (9. o.)

²⁸ Létirat: *Gyermekkor* című vers (37. o.)

²⁹ Létirat: *Nyolcsoros* című vers (74. o.) vagy pl. a *Gyilkos-tó fenyői* (12. o.) című versek

³⁰ Létirat: *Vihar szaggatta fák* (104. o.) című vers és a *Nyolcsoros* (74. o.) című vers

³¹ pl. Létirat: *Emlékezés* (31. o.) *Aranykor* (19. o.), *Gyermekkor* (37. o.) című versek

³² pl. Létirat: *Csak ennyin múlt* (26. o.) című vers

³³ Kődöböcz Gábor: *Ajánlás* (In: Aknay Tibor: *Létirat*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019.)

remekműve is, a „*majd megbékél legbelül*”³⁴ empirikus többlettudásával zárul.

Költői égboltján megannyi – akár már jól ismert – de új csillogásba, egyedi kontextusba helyezett motívum tűnik fel. A kortársak közt is – irodalmi és képzőművészeti téren egyaránt – népszerű *angyal* alak³⁵, vagy akár a *madár, felhők, fák*... sokszor visszatérő elemek. De a paradox relációkban jól megtalált harmónia végigvonul a kötetben; ellentétes képek (*reggel-éj, árny-fény, angyal-démon, tél-nyár, harsány szó-csönd, tűz-fagy*...) sűrű váltakozásai a lét rideg linearitása helyett, annak körköröségére téve titkos törvényszerűségét.

Mindezek mentén, a borítókép – amely, stílusigénnyel, a szerző által készített, művészi érzékenységgel eltalált, elsőrangú felvétel – közeli makrofotój a³⁶ akár madárfészekként, („*Bevackoltam a világba, / fészekrabló potyamadár*”),³⁷ akár szénabálaként ég a retinánk rejtett értelmén; a kusza köreket leíró, végtelen csigavonalai, mint valami ős-modern nautilus kagyló³⁸, sejtetik a létezés titkos képletét.

„*Ködcsigaház az otthonom [...] Csigaošvény nyál-ezüstjén*” „*Héja tört csigaház a lelkem*”³⁹ – hangzik el sorozatosan a kötetben. Ez, a minden létező, élő szervezetben megtalálható, spirál – a ritkamód a tudományos és vallásos körök által is egyaránt elismert – és „szakrális geometriaként” is emlegetett alakzat úgy hordja a mindenség tökéletes, arányos teljességét, ahogy az Aknay-versek az emberi élet minden megismerhető – égi és földi – mélységét és magasságát.

³⁴ Létirat: *Zápor* című vers (105. o.)

³⁵ pl. Kaiser László: *Elfáradt összes angyalunk* (versek), Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016, a már említett *Vándorok, vérebeek, angyalok*, továbbá Vitéz Ferenc trilógiája: *Angyalkapuk és szövegjártok* (2014), *Angyalok a labirintusban* (2016) és a *Könyvek angyalai* (2017), valamint az ezek borítóját is díszítő és Aknay Tibor testvéreinek, Aknay Jánosnak „angyalos” képei

³⁶ egy fotótechnika, egyfajta „közelfelvétel”: ritka perspektívájú, közeli fotó

³⁷ Létirat: *Vándorének* című vers (7. o.)

³⁸ A *nautilus kagyló* az egyik legősibb életforma, tartalmazza a *spirál* alakzatát, amely minden élő szervezet része (pl. galaxisunk alakja is), valamint az ember által készített dolgok során is szívesen alkalmazzák (pl. a szoftverfejlesztésben is a lineáris helyett hatékonyabb az adatsorok interaktív ábrázolására), valamint „szentnek” tekintik, mert kiadja az „*aranyarányt*” (~ 1,6), amely szintén minden élő dolog része (Platón a „*világegyetem-kulcsaként*” hivatkozott rá) és a művészeti alkotásokat akkor látjuk szebbnek, ha ezt tartalmazza (pl. fotózásnál is fontos kritérium az arányosság)

³⁹ Létirat: *Vándorének* (7. o.) és *Ki mondja meg* (59. o.) című versek

*Lencsés Károly***májusi hideg**

...ez a nap
időben is rémes
a fizikai fenn
egy vas üst alja
hozzátapadna
isten kinyújtott mutatóujja
csontjaim szerkezete
részecskéire bomlott
a beszökkenő fény rézsút
pászma elmaszatólódik
a bezárt ablak üvegén
füstpenge éle van
jelet rajzol belé a cigarettám
acélrúd döf belém
ferdén át a koponyán mint
a földet a tengelye
bennem aztán folyóssá válik
és az egyetlen dologgal amiről
tudom hogy meleg elegyül
csörgedező patakjaimmal
vérbő ereim hálója börtöne
vagy vesztőhelye

ott mély kanyonokban megenyhül
a hideg fény befonja csontom mint
pók a bokorágakat
fémes szám íze
tenyerenem fantomláng
és nem engedett szóhoz
és egyre csak megbabonáz
hogy mennyire fázom
a lehetem... élek...
májusi fémhideg
a pára furcsán meleg
kiolvastja orrom hegyét
arcom földrajzának mount
everestjeként
görnyed az orr
csúcsát gyomorszmogos
köddel öntözik beleim
és ha a hideg fényt
csuklómba mártom
kádba ülök hogy a porcelán
fölfogja lángoló vörös tengereim...

Mama

(se azután)

Világított nekem egy kis műfenyő
az asztalon
Éjszaka színes égőinek fénye
táncolt a falon
Úgy aludtam el úgy ringatott
szép álomba
Ma a szekrény tetején porosodik
kiégett
Kiegészem nem rakok bele új
elemet
Sötétben alszom el sötétben
ébredek
Mikor elindulok jeges szél fúj
mikor
megérkezek ég az arcom
lángol a fülem
Munkával tisztítom ki
a fejem
Jobb nem gondolni rád
Gyötörsz
ha eszembe juttat a csend
soha nem
akartam hogy kórházba menj
valahogy
tudtam és vártam is
szilveszterkor
csöngött a telefon a hang
beszélt
holnapra nem jössz haza Mama
se azután
se azután

Madarász Imre

Fekete halál – ragyogó széppróza

A pestis szerepe Boccaccio és Manzoni fő művében

Meghökkenítő és elgondolkodtató, hogy az olasz elbeszélő prózairodalom két legnagyobb hatású művében – Boccaccio *Dekameron*jában, a novellaműfaj világirodalmi alapművében és Manzoni *Jegyeseiben*, amelyet a legjelesebb olasz regénynek tartanak – egyaránt meghatározó szerepet játszik az emberiség tudatában, történelmi emlékezetében a legfélelmetesebb betegségnek számító pestis. Vajon miért tették meg a klasszikus szerzők remekművükben (az egyik) vezérmotívumnak a katasztrófális ragályt? És hogyan ábrázolták? Pestisábrázolásuk sajátosságaiban – hasonlóságaiban és különbségeiben – miként tükröződnek művészetük, netán koruk jellegzetességei?

Ahelyett, hogy a történelem, a kultúrtörténet paradoxonján, a sors fintorán, „az ész cselén” álmélkodnánk, talán inkább a tömeges halál közepette is megmaradó életöszönt, a mindenütt taroló pusztulás fölött diadalmaskodó kreativitást kell csodálnunk abban, hogy a világtörténelem leggyilkosabb közegészségügyi katasztrófája lett a kiváltóoka, az ihletője s a szónak mind keletkezéstörténeti, mind tartalmi szempontból vett kerete az egyetemes irodalom legkiemelkedőbb, évszázadokon át példamutató novellaciklusának. Az 1347 és 1350 között (főleg 1348–1349-ben) tomboló „Fekete Halál”, avagy „Nagy Halál” áldozatául esett Európa „kb. 80 milliós népességének” egyes túlzó becslések szerint „negyven százaléka” vagy „minden harmadik” tagja, mások visszafogottabb számítását idézve, „20-30%-a”.¹ A képzőművészetben is sokféleképpen megörökített apokaliptikus-népi „haláltáncban” némely szerzők egyenesen korfordulót láttak, „világvégét”, „a középkor alkonyát”, illetve „az újkor születési óráját”: vitatható tézis. Az viszont vitathatatlan, hogy az irodalomtörténetben 1348–1351 (tája)³ korszakhatárt jelöl egy korszakos remekművel: „az olasz próza atyja”, Giovanni Boccaccio „capolavoro”-jának, egyszerűen az európai novellisztikának a születési dátumát.

A *Dekameron* (*Decameron*) válasz, melyet a természet vak csapására, a betegség vad rombolására és a társadalom megbomlására – a fizikai-biológiai és a morális-szociális válságra – az Ember mint egyén a kultúra, az irodalom, a szépség, a humanitás nevében és jegyében adott. Nyitányában a pestisleírás – mely nem ornamentális, netán protokolláris, hanem méltó bevezetése a „műegésznek” – a realizmus talán első világirodalmi jelentkezése, bármennyire inflálódott, kompromittálódott, bizonytalan jelentésűvé vált is e kifejezés a pártállami korszak hivatalos értékrendjében, esztétikájában, szóhasználatában, azért tagadhatatlanul

létezik ilyen „mimézis”. Az *Első nap* aránylag hosszú kerettörténetében Boccaccio a korabeli tudásanyaghoz képest igen hitelesen, pontosan írja le a „halálos járvány” testi és lelki rombolásait, úgyszólván „naturalista” módon. Valóságként a tekintetben is, hogy nem misztifikálja. Az ókorban s a középkorban „a betegséget legtöbbször isten büntetésének tartották”⁵ az emberi bűnökért. A középkori-prehumanista Boccaccio felveti – vagylagos hipotézis második lehetőségeként –, hogy a keletről érkezett „halálos pestist... az égitestek hatalma vagy Istennek bűnös cselekedeteinken érzett igazságos haragja zúdította a halandókra, hogy észhez térítsen bennünket”⁶, de a „bűnös cselekedeteket” kevésbé a kór okozóiként, mintsem inkább következményeiként tárja elénk. A firenzeiekből az önfenntartás páni félelemmé torzult ösztöne kiöli a szolidaritást, hatására „az isteni és emberi törvények jeles tisztessége összeomlott és semmivé lett”⁷. Egyesek csak a segítségnyújtást tagadják meg a betegektől, mások a hullarablással társított szélsőséges hedonizmus kicsapongásaival igyekeznek rettegésüket elfojtani (főként borba fojtani), a legtöbben azonban beérik az önző, szívtelen elzárkózással akár tulajdon családtagjaiktól is, munkájukat elhanyagolják, a halottaknak a végtisztességet sem adják meg.⁸

Az általános pusztulás közepette és ellenében „hét ifjú hölgy” (*sette giovani donne*) – a vezéregyéniség Pampinea, Fiammetta, Filomena, Emilia, Lauretta, Neifile, Elisa – és a kérésükre hozzájuk csatlakozott három fiatalember – Pamfilo, Filostrato, Dioneo (Fiammetta és Filostrato Boccaccio ifjúkori műveinek cím- és főszereplői voltak, Fiammetta a szerelme és a múzsája is) – szolgálóikkal „elhagyták a várost”, és attól „alig két mérföldnyire” egy „gyönyörű” birtokon, park övezte palotában rendezkednek be olyan életformára, mely szépségével, rendjével, tisztaságával, harmóniájával, kellemességével, bájosságával a hátrahagyott világgal ellentétes mikrokozmosz, „a város pestis előtti állapotát vagy Boccaccio városeszményét, illetve az azt kormányozni hivatott eszményi osztályt testesíti meg”⁹, szóval valamit az ideál és az utópia között.¹⁰ A realizmus-naturalizmus felível az idealizmusba, egyszerűen tükrözve azt az „emelkedő dinamikát”, amelyet Vittore Branca a *Dekameron* egyik „legdanteibb” jellegzetességének tart, és azt a „kétarcúságot”, mely szerinte határozottan megkülönbözteti az *Isteni Színjáték* „három felosztásától”.¹¹

A csodás villa: menedék. És mentsvár az ottani mesélés is „tíz napon” (= *dekameron*) át, száz novelláé, mely utóbbi többféle egybevetést is kínál: a Duecento-beli *Novellino*val (eredeti címén *Száz régi novellával*), az *Isteni Színjáték* száz énekével – sőt, még az *Ezeregyéjszaka*val is, amelynek mesemondása még inkább „életmentő”.¹² Mégis az idill-utópia ideális (mikro)világából a mesélők visszatekintenek a társadalmi realitásra, igaz, annak nem felbomlására, hanem virágzó életére. Mintha Boccaccio (tíz elbeszélője) a számvetés szándékával mérné fel „a többi itáliai városokat

szépségével felülmúló Firenzét¹³ a végpusztulás előtt, s az egész pestisdúlta Itáliát, „Európa virágoskertjét” a Firenze-közeli virágoskert édenjéből. A „mesterséges paradicsomból” a „korabeli (jelenkori) társadalmat”, mely Branca szerint „először lett nagy és organikus elbeszélő mű főszereplője” a *Dekameron*nal.¹⁴ A halál-naturalizmus víziójából a társadalmi élet első realista-irodalmi ábrázolása született meg. Akármilyen „idézőjeles” vagy „kérdőjeles” is a realizmus kifejezés.

Közel ötszáz évvel később Alessandro Manzoni az európai romantika egyik „legrealistább” regényében, az *I promessi sposi*-ban (1827, 1840) a pestist, mondhatni, (új)fént történelmi főszereplővé lépteti elő. A cselekmény helyszíne ezúttal Milánó, időpontja pedig 1629. Lombardia fővárosa szülöttének, Manzolinak ugyanolyan kedves volt, mint Firenze Boccacciónak: empátiája is, együttérzése a szenvedőkkel, csak annyiban kisebb, amennyivel az eltelt két évszázad enyhítette. E történelmi távolság miatt Manzoni már nem lehetett szemtanúja a katasztrófának (mint volt Boccaccio, aki „tulajdon szemével győződött meg” a leírtakról¹⁵), ezért egykorú vagy egykori krónikások (Giuseppe Ripamonti, Alessandro Tadino, Ludovico Settala, Agostino Lampugnani, Ludovico Antonio Muratori, Pietro Verri) munkáira támaszkodott. Olyannyira, hogy hatásukra (és gyakori lábjegyzetes idézésükkel) ő maga is a regényben olykor szinte történészre lényegül át: a harmincegyedik-harminckettedik fejezet tisztán historiográfia, az utóbbi végén beígért „újabb munka” nem véletlenül *A szégyenoszlop története* (*Storia della Colonna Infame*, 1842) című történelmi monográfia lesz, amelyben a „félíg történelmi, félíg kitalált történelmi regény” íróját (*Del romanzo storico e, in genere, de' componimenti misti di storia e invenzione*, 1845) már végleg legyőzte a történetíró, a történész. Míg Boccacciónak a pestis a villabeli ideális kisvilágnak, a novellamestés környezetének ellentpontjaként s a *Dekameron* „crescendo”-szerkezete kiindulópontjaként kellett¹⁷, addig Manzoninál a történelmi regény „történelmisége”, történelmi-historiográfiai hitelessége bizonyítékeként és próbaköveként funkcionál. A történész-tudományos hitelesség óvja meg „a Gondviselés epopeiáját”¹⁸ és mélyen hívő katolikus íróját a misztifikáció kísértésétől, az irracionalitás szíréhangjaitól, és segít abban, hogy „a keresztény Manzoni illuminista (a felvilágosodás híve, „aufklérista”), demokratikus, humanista maradjon”.¹⁹ Még Boccacciónál is kevésbé hisz a pestis „isteni büntetés” voltában: a kórt a harmincéves háború járulékos csapásaként, tisztán földi-immanens okokkal indokolja. (Tadino és Ripamonti nyomán még a pontos dátumnak és a „spanyol szolgálatban álló olasz katona” nevének megállapítására is kísérletet tesz, amikor, illetőleg akinek révén, „a pestis bejutott Milánóba”.²⁰) A kórság gyors és tömeges „kaszálását” pedig összefüggésbe hozza a „malgoverno” (rossz kormányzat), az éhínség, a szegénység, a tudatlanság, a babonáság társadalmi körülményeivel. (A korhűség és a korszerűség – az ábrázolt és a jelenkor – együttes és mégsem egymást gyengítő

érvényesítésének példája, hogy – és ahogy – Manzoni utal „az átkozott kínzógépre”, melyhez hasonlókkal a ragályterjesztéssel alaptalanul megvádolt szerencsétlen „kenőkből” [untori] a hamisan önvádló vallomásokat kicsikarták: a kínvallatás elleni harcot Manzoni nagyapja, a milánói felvilágosodás óriása, Cesare Beccaria indította el klasszikus értekezésével, s az ő „fénytársa”, Pietro Verri folytatta vitaíratával, amely *A szegényoszlop történetével* azonos justizmord-példával érvelt a „tortura”, a kényszervallatás eltörlése mellett.²¹⁾

A fejezetpáros kiterője után a könyvet a regény visszahódítja a historiográfiától. A *Dekameronnál* sokkal egyénítettebb emberi példákkal illusztrálja a ragálytragédiát: elég talán megemlíteni a „fészekalja kisgyerekével” magára hagyott, betegséggyanúba került „szegény asszonyt”, a tömeghalál várományosait gyóntató, a főhőst, Renzót útbaigazító „jóságos papot” vagy „a kilencéves halott kislányát vállalán hozó” szép lombard nő felejthetetlen képét.²² És ami a „visszaregényesítés” szempontjából sokkal fontosabb: a pestis sorsdöntő lesz a regénycselekményben, a végzet szerepét osztja rá az író. A *Jegyések főgonoszától*, a spanyol Don Rodrigótól, a „sorsüldözött szerelmesek” üldözőjétől a Sors a cím- és főszereplő jegyeseiket, Luciát és Renzót a „bal oldalában” sajgó „kékes, violaszínű, undorító daganat” (Alberto Moravia értelmezésében a „pestisbolha”) révén szabadítja meg, melyről még a jóságos Cristoforo atya sem tudja eldönteni, „büntetés”-e avagy „könyörület”.²³ A Gondviselés kifürkészhetetlen akarata? A pestisben odavész Fra Cristoforo is, a jegyespár segítője, jótevője, bátor védelmezője a zsarnok Don Rodrigóval szemben, aki az *ember* Don Rodrigót, az immáron tehetetlen haldoklót is megvédte épp Renzo bosszújától, rávéve a fiatalembert, hogy imádkozzék haldokló ellenségéért.²⁴ A kereszténység valósága itt is a jó szándékban és a jó tettben nyilvánul meg, mint az egész regényben, a keresztény humanizmus nagy művében.²⁵

Jegyzetek

1. Rosario Villari: *Storia medievale*, Laterza, Roma–Bari, 1978, 297. o.
Gabriele De Rosa: *Storia medioevale*, Minerva Italica, Bergamo, 1979, 254. o.
Norman Davies: *Európa története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 391. o.
Pósán László: *A középkori Európa*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen, é. n., 119. o.
2. Egon Friedell: *Az újkori kultúra története I. Középkor, pestis, misztika*, Holnap Kiadó, Budapest, 1989, 119–126. o.
3. Francesco Bruni: *Boccaccio. L'invenzione della letteratura mezzana*, Il Mulino, Bologna, 1990, 235. o.
4. Vittore Branca: *Boccaccio medievale e nuovi studi sul Decameron*, Sansoni, Firenze (1956), 1990, 250. o.

5. Susan Sontag: A betegség mint metafora, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983, 48. o.
6. Boccaccio művei, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1975, Első kötet, 322. o.
Révay József fordítása.
Giovanni Boccaccio: Decameron, Rizzoli, Milano, 1978, 10. o.
7. Boccaccio művei, 325. o.
Boccaccio: Decameron, 12. o.
8. Boccaccio művei, 322–331. o.
Boccaccio: Decameron, 10–17. o.
9. Anna Vaglio: Invito alla lettura di Boccaccio, Mursia, Milano, 1988, 66. o.
10. Boccaccio művei, 331–343. o.
Boccaccio: Decameron, 17–27. o.
11. Branca, 101. (95., 28–30.), 18., 92. o.
Madarász Imre: Az olasz irodalom története, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 90–95. o.
12. Lucia Battaglia Ricci: Boccaccio, Salerno Editrice, Roma, 2000, 154. o.
Madarász Imre: Nyugati napok – keleti éjszakák. A Dekameron és az Ezeregy-éjszaka in Madarász Imre: Kalandozások az olasz Parnasszuson. Italianisztikai tanulmányok, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996, 27–31. o.
13. Boccaccio művei, 322. o.
Boccaccio: Decameron, 10. o.
14. Branca, 347. o.
15. Boccaccio művei, 323–324. o.
Boccaccio: Decameron, 11. o.
16. Alessandro Manzoni: A jegyesek, Palatinus Kiadó, Budapest, 2008, 558–596. o. Révay József fordítása.
Alessandro Manzoni: I promessi sposi, La Nuova Italia, Firenze, 1977, 571–605. o.
Alessandro Manzoni: Storia della Colonna Infame, Murcia Kiadó, Milano, 1973.
Alessandro Manzoni: Scritti di teoria letteraria, Rizzoli, Milano, 1981, 193–282. o.
Madarász Imre: Manzoni, Rovó Kiadványok, Budapest, 1991, 56–69.
Madarász Imre: Olasz váteszek. Alfieri, Manzoni, Mazzini, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996, 161–163., 185–187. o.
Madarász: Az olasz irodalom története, 348–353. o.
17. Branca, 33., 101. o.
18. Giorgio Petrocchi: Manzoni. Letteratura e vita, Rizzoli Kiadó, Milano, 1971, 206–211. o.

19. Natalino Sapegno: *Ritratto di Manzoni e altri saggi*, Laterza Kiadó, Roma–Bari, 1981, 48. o.
Madarász: Manzoni, 63–68. o.
20. Manzoni: *A jegyesek*, 564. o.
Manzoni: *I promessi sposi*, 576–577. o.
21. Manzoni: *A jegyesek*, 623. o.
Manzoni: *I promessi sposi*, 634. o.
Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989, 43–48. o.
Pietro Verri: *Osservazioni sulla tortura*, Feltrinelli Kiadó, Milano, 1979, 28–78. o.
22. Manzoni: *A jegyesek*, 624–625., 629–631. o.
Manzoni: *I promessi sposi*, 635–636., 640–642. o.
23. Manzoni: *A jegyesek*, 599–600. (597–603.), 654. (644–654.) o.
Manzoni: *I promessi sposi*, 609–610. (606–614.), 663. (655–664.) o.
Alberto Moravia: *L'uomo come fine*, Bompiani Kiadó, Milano, 1980, 187. o.
24. Manzoni: *A jegyesek*, 650–654. o.
Manzoni: *I promessi sposi*, 659–664. o.
25. Madarász: Manzoni, 63–68. o.
Madarász: *Olasz váteszek*, 165–167. o.
Madarász: *Az olasz irodalom története*, 350–353. o.

H. Barbócz Ildikó

Add meg

a mindennapi kenyerünket
a templomkerti imánkat
a tavasz harsogó zöldjét
a kökényvirágok bódulatát
a tulipánok színes mosolyát
kitárulkozó ölelésüket
ha mi most nem ölelhetünk

add meg
a szép emlékek édességét
a jelen szokatlan mámorát
a jövő hit-bizonyosságát
áhított, napfényes ízét
az újra-ölelés örömét
add meg nekünk, Istenem...

Ima Rómában

üres a tér, csak a pápa
felhős, áldásos imája
az esőcseppekben él tovább
gurítja a márciusi szél
szertesztét
körben a sirályok
magányos fehér tánca

csak a kongó üres tér
csak a pápa imája
mely most minden
zaklatott szívbe
belefér

Vedd el

a borzolt, sötét órákat
a megviselt nappalokat
a mérgezett éjszakákat
a homályos holnapokat
vedd el, Istenem...

Ködöböcz Gábor

„az elmúlás, hallom, unottan zakatol, / befogad a párolgó égi akol”

A halálközelség riadalmas méltósága Oláh János kései lírájában

Akárcsak korábbi pályaszakaszában, Oláh János kései korszakában is a rá fokozottan jellemző valóságérzék és tisztánlátás jegyében, illúziótlan szemlélettel és hamis ábrándok nélkül vet számot egzisztenciális helyzetével, múltjával, jelenével és jövőbeli esélyeivel. Szürkületbe takart kilátásait és verseinek partitúráját legfőképpen a halálközelség szorongató élménye határozza meg.

Egészen különleges és semmi máshoz sem fogható érzés lehet az, amikor a vendéglétnek mondott vékonyka földi jelenlét végén – midőn vággyá lesz a lemondás és lemondássá lesz a vágy – az ismeretlenbe készülődik a lélek. Nevezzük az ismeretlent akár túlvilágnak avagy mennyországnak, a hangsúly akkor is a számvetés, illetve a búcsú mikéntjén, a távozás méltóságán van.

A mesterségesen meghosszabbított létezés és végeláthatatlan szenvedés közepe, amikor „fáj, ha nem eszem, és fáj, ha eszem, fáj, ha alszom, és fáj, ha ébren vagyok, fáj, ha mozgok, és fáj, ha mozdulatlan vagyok”, nem csekély lelkierő és nem kevés kegyelem kell ahhoz, hogy emberi tartásunk és méltóságunk maradékát meg tudjuk őrizni. Eme riadalmas stációk költői reflexióját olvashatjuk Oláh János kései verseiben. Olyan jellegadó, az utolsó időszak létérzékelését és önszemléletét atmoszferikus érzékletességgel és szuggesztív hitelességgel megragadó művekre gondolva, mint *Bolond bohóc; Rozsdás csönd; Rejtjelek; Nem kérek kegyelmet; Titkok léte; Káprázat-fényben; Mítosz lobban; Dadogva vallom; Gaia anyánk; Hársak alja; Isten horga; A nemlét dallama; Az igazság hisztériája; Pincszéri elégia.*

Miként egykoron Tandori Dezső mondta egy vele készült interjúban: „vajon nem kell-e nagyon is meglenni ahhoz, hogy egy kicsit is elveszettnek érezzük magunkat?” A végzetes betegségtől sújtott, elmúlástudattal s önnön démonaival küzdő Oláh János kései verseiben is ennek a hamleti regiszteren kifejezett belső drámának, fehéren-feketén megjelenített szenvedésteli misztériumnak lehetünk tanúi. Hol az Úrra hagyatkozó vérszegény reménységgel „Bocsáss meg nékem, Istenem, / e földre vert szegénynek, / ha vétkemet megérted, / talán együtt érzel velem. //(...) Tekintetem tova bolyong, / más, léten túli létbe. / Mért kell meghalni érte, / ha élni is lehetne, mondd?” (*Bocsáss meg!*); hol a pályatárs jó barátához forduló rezignált bölcsességgel: „Nívtunk igazunkért, / s elvesztettük harcunk. / A bőrünket olcsón/

mégse kéne adnunk.// A fölöttünk zúgó,/ ellobbanó szélbe,/ tudjuk, nem pissen már/ vigasz se, remény se.” (*Dúdold te nótádat - Kiss Bence barátomnak*); hol a nyelvi minimalizáltság virtuóz tömörségével: „Ezer fájdalom csápjá/ tapogat a halálba.” (*Ezer fájdalom*); hol a végsemmisség általi kifosztottság keserűségével: „ha meg kell halni, meg kell halni,/ de miért a semmiért?”; (*Miért a semmiért?*); hol a Fennvaló értetlen közönyét panaszló lamentációval: „végső soron Isten sem érti,/ miért is szeretnék én élni.” (*Végső soron*); hol a halálra ítéltség kényszerű tudomásulvételével: „Vedlett hiúság kéje öl meg?/ Uram, úgy látszik, veszni szántál,/ esendőbbben egy szál virágnál/ érintem meg a hideg földet.” (*Nem kérek kegyelmet*); hol a lét kozmoszával egyé válni igyekvő attitűddel: „Egy álom szöglete:/ hajtúkanyar./ Ösvény szélén/ földre lapult fűszál/ fölmagasodom./ Elindulok a hegyi kaputón/ a fenn gomolygó ködfelhő iránt,/ s eltűnök benne.” (*Földre lapult fűszál*).

Ugyanakkor a magasságszférák és mélységperspektívák egybevillantásával, az „itt” és az „ott” színejátszó selyemként villódzó interferenciájával az életremény és haláltudat létfilozófiai távlatba helyezett, drámai szinkronicitása kap hangot: „A gyökereknél hallgatózom,/ utam a csönd, utam az ózon.// űrbe tárult, sehová lélek,/ mennybe szánt, keréketört élet.// Dadogva, öntudatlan hajtom/ a meggyalázott földre arcom.” (*Dadogva vallom*); „Égettbor ízű hársak/ szélhangon zsolozsmáznak/ Hallgatom, s minden elhagy,/ mondják, talán nem is vagy./ Ittlétem fáj a voltban,/ a semmiig hajoltam./ S e szótlan szédületben/ méhraj köröz fölöttem./ Bódult botladozásban/ csuklik össze lábam.(...) Mégis, mégis jó volna/ forrás fölé hajolva/ újjászületve élni,/ s mint egy igazi férfi,/ kezedből megízlelni/ a gyermeklétű semmi/ népmese-tiszta csöndjét,/ e tékozló örökét/ érlelte ősi almát,/ Isten fluid hatalmát. (*Hársak alja*); „– Isten horga a fájdalom,/ melyre óvatlan ráharaptam./ Pendül a damil. Hallgatom/ a léttörvény jaját alattam. (...) Áldozat vagyok, érzem én,/ magamat sem találok./ Vacog a nemlét peremén/ el nem álmodott álmom.” (*Isten horga*); „Most egymásra talál/ születés és halál.// Eddig volt, nincs tovább,/ mintha ezt mondanád. (...) Talán lehetne még/ - de túl közel a vég,// s a tétlenség vakít -/ tenni is valamit./ Mintha tör járna át,/ a nemlét dallamát// hallok: egy hangtalan/ dal sír föl daltalan.” (*A nemlét dallama*).

A legszebb lelki energiákból születő búcsúversek közül is kiragyog a hallatlan műgonddal megformált *Pincseszeri elégia*, mely a *Belső tükör* (2014) című, összegyűjtött verseket tartalmazó kötet egyik referenciadarabja és abszolút viszonyítási pontja. Személyesen kozmikus és kozmikusán személyes látásmódja mellett elsősorban a rilkei éberséget és radnóti rebbenékenységet idéző metaforikája, emberi mélysége és artisztikus szépsége avatja ezt a negyvensoros kompozíciót a kortárs líra egyik megkerülhetetlenül fontos, katartikus hatású darabjává.

A lírai életművet lezáró versek sorában ikonikus alkotásként megjelenő *Pincseszeri elégia* képi-gondolati egységével, illetve komplex élmény- és érzékenységfor-

mákat mozgósító nyelvi erejével is azt példázza, hogy a vers – ha hatalma van – az emberi gondolkodás gyémántfogalataként és a csönd szűrőpróbájaként adhat maradandó élményt a reménybeli olvasónak. A jelen vers esetében hatalomról azért beszélhetünk, mert – minő ritkaság ez manapság – emlékezetes belső ragyogást kölcsönöz számára a szellem, amely létrehozta. Álljon itt a szívszorítóan megrendítő költemény néhány ide kívánczó részlete: „Gombás, öreg pincében forr a borom,/ lepi lámpám cilinderét lomha korom,/ míg odalenn a sötétben ingatagon,/ fölmordul a sértett, vén Balaton. (...) A szemembe csillagi aritmia hull,/ odafönn is mind, aki él, halni tanul.(...) hív az égi mező, csellengő gyalogút./ felejtse el az örömet, felejtse a borút.// Ínyemen létteli, halálölő íz,/ örvény, amely semmiből semmibe visz. (...) Tartom még magam, a látszat fecserész,/ mint Füred teraszán pár léha színész.(...) Nem értem, a szikrázó ég mit akar,/ és mit a rebbenő, nyárvégi avar,/ búcsúzóul hisz úgyis betakar,/ míg csillag-hidegen hull sebemre a var.// Fölcsillan poharamban remegve a bor,/ íze a múltás lázas csókjába bomol,/ Hold, víz, éj metszéspontjában valahol/ létem tű-szűrásnyi fájdalma kiforr.”

A lírai életművön belül testamentumszerű, összegezõ vallomás mivoltában akár címerversnek is tekinthetõ alkotás újfent arról gyõzheti meg az olvasót, hogy a világmindenségnek mondott nagy egészet senki sem látja a maga komplexitásában és teljességében úgy együtt, mint a költõ. A *Pincészeri elégia* esetében ez nyilván a költõi optika élességét és a kozmikus pillantás képességét jelenti. És a dolog természetébõl adódóan azt a fajta õstudást és alapmotiváltságot, amirõl igen gyakran megfélekedünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Káliz Sajtos József

Nagypéntek reggelén   Hajnali dúdoló

Az ághegyen egy
tolláskodó galamb
burukkol. Mintha
a társához vágyna...
Aztán szárnyzuhogás,
és csak nézek
révetegen utána. –

Az agyamon átsuhan
egy kósza gondolat:
majd ilyen lesz az a
pillanat, a végső percent?...
Mikor az erőm egyre fogy,
s köszönetképpen
csak pár szóra futja:

„Uram, akkor csak ennyi volt?...”
– és a lelkem, mint az a gerle,
fölröppen, s száll a végtelenbe. –

Otthonom zöld gypén
jókora tölgyfa áll –
madárcsőről kihullt
kis magból lett talán.
Tarára rin tará,
tarára rin tará.

A világ köldökén,
(majd hetven éve már)
éppígy a semmiből
megszült a jó anyám.
Tarára rin tará,
tarára rin tará.

A fám – akárcsak én –
nagy időt érne tán,
ha ágát: ágaim
vihar nem rontaná.
Tarára rin tará,
tarára rin tará.

Majd ha egy reggelen
tovább nem bírja már,
a tölgyfám ott fekszik
házamnak udvarán.
Tarára rin tará,
tarára rin tará.

Mint ágát levele,
elhagyom kis tanyám,
s vele röpülök, ha
magához int anyám.
Tarára rin tará,
tarára rin tará.

Evezz csak!...

Gyötör az izomláz,
dagad a lábikra...
De lásd, csak átjutsz
a túlsó partra...
Mint pók a fonalán:
egyik zugból a másikba. –

A fű egyre nő...

Kaszát köszörülök,
csalinkázom a füvet
az udvaron. Csak nincs kinek –
az istálló rég összedőlt,
első lovam, a Bársony, itt hagyott...
Nagyapám százéves vályújában
moha issza a harmatot.

Pannon kikelet

Itt a tavasz: zeng a berek, sarjad a fű, zöldül a táj.
Domboldalon szól a kolomp, s pásztor után ballag a nyáj...
Már balzsamos, édes a lég, s illata száll mindenfelé;
fák levelén, ága-bogán dong a darázs, röpköd a méh. –

Hársfazorok, löszfal között girbegurbán visz föl az út:
vadnyulaknak, szarvasoknak hegyre futó zöld alagút.
Benn a zörgő harasztosban, bokrok alján surran a gyík...
Lombosodó szőleje közt egy vincellér szorgoskodik. –

Kósza szellő pördül egyet s völgybe röppen: fodros a tó;
partja mellett náddal szegett, kopott kunyhó, omladozó.
Fölötte meg társtalanul prédaleső héja kereng...
Halk neszezés. Esteledik. Ballag a nyáj... Jó ez a csend. –

Saitos Lajos

És szólt a tárogató

*Krasznahorka büszke vára,
rászállott az éj homálya...*

szólt a tárogató Hamar János
öregapám japánakócos udvarán
s fújta a dallamot Füzesi Antal
tiltott hangszerén – tárogatóján
egy füledt nyárvégi vasárnap délután
s intonálta a dalt citerás nagyapám
miközben kommentálta a trianoni
gyalázatot – és szólt-szólt a tárogató
s az óvatag falióra száz év óta is körbejár:
nem feledjük – nem adjuk Kárpátalját
nem feledjük – nem adjuk Partiumot
nem feledjük – nem adjuk a Részeket
nem feledjük – nem adjuk Erdélyt
nem feledjük – nem adjuk Bánságot
nem feledjük – nem adjuk Délvidéket
nem feledjük – nem adjuk Mura-vidéket
nem feledjük – nem adjuk Órvidéket
nem feledjük – nem adjuk Felvidéket
s nem feledjük az enyészetet – hangoztatták
s nem feledjük Kárpát-haza koronáját
Krasznahorka büszke várát ...!

... és szólnak a tárogatók újra
s fújja a Füzesi Antal-ok minden utóda
s intonálják kiknek ajkán illik a dal:

*...Olyan kihalt, olyan árva,
Krasznahorka büszke vára!*

Trianon- szindróma

Olyan ez az ország
mint amikor az embert
csonkolják levágják
fél lábát fél karját –
nem óriás már többé
kivájják fél szemét
kimetszik fél tüdejét
fél veséjét csonkolják
máját – vergődjön még
kicsit átmoassák agyát
átütik szívverését – ritmusát
hát gondolkozzék másként
ha halnia kell – daloljon
s vére másképp csobogjon!

Kézfogások

Illyés Gyula emlékének

Valahányszor tiszta papírt
vonok magam elé
írásra készülvén
kezemnek is tisztának
kell mutatkoznia
nemcsak gondolataimnak
amíg ezt a kézfogásnyi
verset *lectori salutem*
átnyújtom neked!
S tudjuk: egy kézfogásban
közvetve benne van
az eddig megtörtént
összes kézfogás...!

Tetszés szerint továbbírható

(Egy Rózsa Endre-vers folytatása)

1. Amikor az eszmét elvetik a rögbe abból lesz a rögeszme. 2. Kezdet és vég között a valóság – rajta kívül az örökkévalóság. 3. Ember ha alkot az Isten pihen de teremtményén van fél szeme... 4. Törés nélkül nincsen cserép – tűrés nélkül nincs feszület.	5. Ha egy ember megharagszik s ha egy asszony – majd megbékül. 6. Szeretni ott nagyon nehéz, hol a gyűlölet ugrásra kész. 7. A télikertben nyáron mi dolgozod?! A hullott virágfejeket elhordod...

Kertemből

Csanádi Imre emlékének

Megszállták kertemet fekete rongyok
Fölitták gyöngyidőm varjómód
Ember volt mindegyik.

*

(Napszakok)

Vatta bújt a fülekbe délelőtt,
s délben hiába szóltak a harangok –
délután már mindenki a magát fújta.

*

(Háromsoros)

Hull, hull – a vakolatidő;
nincsen házamnak belseje.
Vérem alvad egy tojásbéjben.

*

(Háromsoros II.)

Árnyékom beomló bányá.
Virrasztom a Napot – hiába.
Kések közt eszem kenyerem.

Kégl Ildikó

Ásó, kapa, légyapír

– Palócleves tálalva! Remélem, nincs új kedvenced, mióta pesti lány lett belőled!
– jegyezte meg mosolyogva, kissé teátrálisan lányának az édesanya. – Gyere, ebédeljünk együtt – ilyen ürücombot ott fent úgysem eszel –, aztán visszaengedlek a könyveidhez.

– Mondd, anya! Az én dédnagyapám valóban a fronton halt meg? – kérdezte a szép arcú, szemüveges lány mintegy mellékesen, s egy pillanatra felnézett jegyzeteiből. A szorgalmával sosem volt probléma, ezúttal is irigylésre méltó tudásszomjával látott neki a feladatnak. Negyedik napja alig alszik, falja a tételsort. Minden kreditje megvan, már csak a záróvizsga hiányzik, s ha azt is sikeresen teljesíti, valóra válik az álma, toxikológus lesz. Ő lesz az első diplomás a családban. Az édesanyja ugyan művelt, okos asszony, ám csak az érettségiig jutott. A helyi közért vezetéséhez ez is elegendő volt, talán még sok is.

– Tessék, szívem? – kérdezett vissza az asszony megdöbbenve. Negyedik napja a beszélgetésük arra korlátozódik, hogy az asszony aggodalommal színezett hangon kérleli egyetemista lányát, egyen valamit. Vizsgák előtt mindig úgy kellett beleimádkozni az ételt, ezért ilyenkor mindig a kedvencét főzte. A Zagrajék birkája és a kertből frissen szedett zsenge zöldbab olyan párosítás, aminek a lánya sosem bír ellenállni. Vizsgadrukk ide vagy oda, ebből mindig behabzsol legalább kettő, de inkább három jó nagy tányérral. Akkor kimozdul pár percre a jegyzetei közül, és azt a kis időt együtt töltik, amíg ebédelnek – gondolta az asszony, csak azzal nem kalkulált, hogy épp ezzel a témával fog előhozakodni a lánya.

– Jól hallottad, anya! – szólt vékonyka hangján a lány, s csak bámult az anyja szemébe, miközben vállára omló szőke tincset tekergette nyugtalanul.

– Ki fog hűlni! – mutatott a konyha felé a nő. – Ebédeljünk meg, aztán visszatérünk rá! – javasolta. Az ősről egyébként sem szívesen beszélt, ám most különösen megijesztette lánya furcsa, gyanakvó kérdése, és az a vádló tekintet, ahogyan jegyzetei közül kitekintve a szemébe nézett. „Vajon tud valamit?” – töprengett. Nem szerette firtatni a múltat. Tartott attól, hogy egy nap kiderül, mi is történt valójában. „Na de hát hogyan derülne ki? Hogyan képzelhettem, hogy egy ilyen horderejű dolog rejtve marad?” A legféltettebb titkok is kiderülnek egyszer, nem még egy ilyen ügy. Rengeteg újságcikk szerepel az interneten, könyvtárak, levéltárak őrzik toronyként magasodó halmokban az iratokat, jegyzőkönyveket, melyeknek jó része már digitalizálva van, egyetlen kattintással hozzáférhet, aki csak akar! A nő már csak tudja, kutatott eleget maga is, amikor ráébredt, milyen stigmát visel a falu, ahonnan származik. S ha még csak a falu viselte volna...

– Felőlem ki is öntheted, úgyszincs étvágyam! – válaszolta flegmán a lány. Hajthatatlan volt, tudni akarta az igazat, mert úgy érezte, egészen megbénítja ez a bizonytalanság. Negyedik napja, hogy felsorakoztak fejében a kérdések, amelyek válaszáért üvöltöttek. Próbált ő minden erejével a toxikológia tételekre koncentrálni, de csak a szalagcímekeket látta maga előtt: „Kísérlet a gyilkossági ügyek társadalomtörténeti elemzésére”, „Mit kínlódsz vele? Öld meg!”, „Miért öltek a tiszazugi asszonyok?”, „Cibakházán még a fejfákat is kicsavarták.” Már bánta, hogy nem tudott uralkodni magán, és az interneten próbált nyomozásba kezdeni. Hosszas, fondorlatos nyomozásra ugyan aligha volt szüksége, hiszen mindössze annyit írt be a keresőbe, hogy „tiszazugi mérgezések”, és máris tódult elé az információ. Négy nappal ezelőtt, azelőtt az átkozott szerdán történt. Közvetlen a tételSOR kiosztását követően. Akkor olyan tudással gazdagította egy csoporttársa a lányt, amilyen tudással neki eszében sem volt gazdagodni. Ami után a világ borúsabb képet mutatott, mint annak előtte. Különösen a világnak arra a szegletére prüszköltek ítéletet, ami számára a legkedvesebb volt, szülőfalujára. Azóta egyfolytában azon rágódott, hogyan történhetett meg mindez. Milyen nyomorult, ördögtől való szándék viszi rá az embert ilyen rettenetes tett elkövetésére? Lehet-e ok a szegénység, a kilátástalanság? S mindeközben azért imádkozott, hogy ha már mindez megtörtént, legalább az ő családja, az ő felmenői ne legyenek érintettek a dologban. És akkor talán lesz még neki egy darabka patyolat tiszta Cibakházája.

– Arra lennék kíváncsi, de egészen őszintén, hogy Feri bácsi, a dédnagyapám tényleg a fronton halt meg? Nekem mindig ezt mondtad... – kérdezte szemüvegét idegesen babrálva a lány.

– A dédnagyapádat sajnálatos módon megölték, szívem! – válaszolta az asszony kimérten, szemét lesütve. – Ez egy barbár időszak volt! Ne is beszéljünk róla! – rebegte zavartan.

– Én azért szeretném mégis, ha beszélnének erről a barbár időszakról! – erősködött a lány.

– Miért olyan fontos ez? Mi az Istenért lett ez olyan átkozottul fontos hirtelen? – kelt ki magából az ötven körüli anyuka, akinek lágy vonásai egészen megkeményedtek. – Megölték, és kész! – folytatta ökölbe szorított kézzel és görcsbe rándult gyomorral. – Nem ismerted sem őt, sem a dédnagyanyádat! Sosem láttad őket! Nincs már ennek jelentősége, hidd el! A furcsa párbeszéd nyomasztó, hosszas csend, és tüdőből feltörő fájdalmas sóhajok után folytatódott csak.

– Ugye, anya, mi sosem hazudunk egymásnak? – szólt a lány szomorúan, és ebben a pillanatban már biztos volt abban, hogy a dédnagyapáról szóló családi történetben valami nem stimmel. Hogy a háborús hősről szóló események – melyeket gyermekként annyiszor mesélt neki az anyja – talán nem is történtek meg. Vagy nem így. Hogy ez az egész valóban mese: színes ceruzával alkotott mese, ami arra szolgál, hogy elfedje a kiábrándító valóságot.

– Megbeszéljük ezt a vizsgád után! Ígérem, elmondok mindent részletesen, de most nagyon kérlek, koncentrálj a tételsorra.

– Szóval van mit elmondani? – majd meg sem várva a választ hozzátette: – Déd-nagypapát nem a fronton ölték meg! A felesége mérgezte meg. Annuska néni! Az én dédnagymamám! – hadarta dacosan, miközben reménykedve nézett az anyjára, mintha még mindig bízna abban, hogy kedvére való választ kap, s végre fellélegezhet.

– Minden családban vannak kellemetlen témák, amikről nem szívesen beszélünk – szolt a nő remegő hangon. Alig két órája még boldog békeességben tisztogatta a fagygyút a kövér ürücombról, erre a fordulatra nem számított. Ez a különös szembeállítás a zöldbab szervírozása közben meglehetősen váratlanul érte, megrémült a szívébe hatoló kérdéstől. Úgy meredt a hollóházi levesestányér szélén körbefutó mélykék virágra, mintha attól várt volna segítséget. Aztán a szőke, szemüveges lány szeméibe nézett, akinek íriszében ugyanaz a kékség tükröződött, mint a porcelánon nyíló hajnalka szirmaiban. – Feri bácsi és Annuska néni egy darabig szépen éltek. – kezdte. Persze már én is csak fényképről ismertem őket, de anyám mesélt sokat a régi időkről. Ahogy piros pöttyös kötényében szedték a sóskát a hátsó kertből, na meg a kukoricamorzsolásokról. „Nagy, nótázó morzsolások vótak’ azok, igaz, a vége fele’ mán’ nemigen éreztem a kezem” – így mondta. Ilyenkor mindannyian a tornácra telepedtek, Annuska néni a gyalogszéken ült, anyám meg a testvérei a rongyszőnyegen, és fel se álltak addig, amíg a zsákban egy cső is maradt. Négy-öt éves lehettem... – aztán a visszaemlékezéseiből hirtelen felocsúdott, s ahelyett, hogy befejezte volna a mondatot, ideges tempóban így szolt: – A gyermek nem bűnös az ősei által elkövetett hibákért! Ezt jegyezd meg, kislányom! Érted?

– Miféle bűnökről beszélsz? – kérdezte a lány gyanakodva.

– Miféle bűnök, miféle bűnök – ismételte az anyja. – Nyilván azért kérdezősködsz, mert rájöttél arra, hogy milyen árnyék vetül a mi kis falunkra – tette hozzá rezignáltan.

– Rájöttem! Éppenséggel így is mondhatjuk. És azt is kezdem sejteni, hogy nem csak a mi kis falunkra vetül ez az árnyék, hanem a mi kis családunkra is! – jegyezte meg keserűen a lánya. – Csak azt tudnám, miért nem beszéltél nekem eddig erről. Miért épp most kell megtudnom, a záróvizsga előtt négy nappal? Ráadásul egy jófej csoporttársam humorosnak szánt megjegyzéséből? – A lány könnyeivel küszködött, majd összecsapta a tételsort, és feldúltan kirohant a szobából.

– Milyen megjegyzés? Ezt hogy érted? – kérdezte az anyja, s követte a konyhába. Ezúttal az asszony tekintett kérdő szemekkel gyermekére.

– Kérdezd meg Anitát! – vágott vissza flegmán a lány.

– Ki az az Anita?

– Hát a csoporttársam, a dékán lánya! Ő világosított fel – mondta rosszállóan.

– Helyetted! – tette hozzá, majd lassan mesélni kezdett. – Miután kiosztották a tételsort, megbeszéltük, hogy ki melyiket dolgozza ki. Egyszer csak felkiáltott az a szemétláda! „Héj, Edit! Nézd a tizenkettes tételt! Arzénus mérgezések! Remélem, bevállalod, úgyis a kisujjadbán van a tudás. Nem is akármilyen tudás: em-pi-ri-kus!” – mondta így, szótagolva. Az egész csoport rajtam röhögött, én meg csak álltam ott esetlenül, és nem értettem az egészből semmit – panaszkodott a lány, aki teljesen összezavarodott, azt sem tudta, kire haragszik igazán: az anyjára, amiért eltitkolta a dolgot, a csoporttársára, epés megjegyzése miatt, vagy a dédnagyanyjára, akiről egyelőre csak annyi derült ki, hogy talán elkövetett valamit. Talán köze volt azokhoz a borzalmakhoz, amelyek beszennyezték egy egész térség nevét, s amelyekről nemcsak a hazai, de a nemzetközi sajtó is beszámolt, s a hírre a fél világ döbbenetesen kapta fel a fejét.

– Cibakházinak lenni nagy teher! – szölt az asszony halkán. – Mint ahogy nagyrévinek, tisztakürtinek..., és sorolhatnám még. De talán már nem akkora, mint volt egykor – tette hozzá, miközben mélyet sóhajtott. – Én csak, én csak... meg akartalak óvni... És szerintem már nincs is ennek akkora jelentősége, olyan régen történt.

– De mi történt? Mi az, ami olyan régen történt? Hát nem érted, anya? Olyan ez, mint egy rossz álmom. Négy napja nem találok a helyem, teljesen össze vagyok zavarodva. Gyűlölöm ezt a rohadék Anitát, legszívesebben megpofoztam volna, tincsenként téptem volna ki azt a szép, göndör haját, aztán elkaptam volna a torkát, hogy addig szorítsam, amíg csak lélegzik – hadarta egy szuszra a lány, nagy átéléssel. Kis szünet után aztán így folytatta. – Persze tudom, hogy nem Anita a hibás. Ő a legkevésbé, csak mégis jobb hely volt a világ addig, amíg nem tudtam erről az egészből. Mert, ahogy mondod, nagy teher. Meghajlik tőle a hátam. Olyan jó lenne ledobni magamról. Messzire hajítani – szölt panaszosan, s hangjában nyoma sem volt már az előbbi hévnek.

– Akkor dobd le magadról, hajítsd messzire, mert ez nem a te élettörténeted! – tanácsolta az anya.

– De hogyan? Azt hiszed, olyan egyszerű ez? Az ember gondol valamit a gyökereiről. Nézi a régi fényképeket, hallgatja a családi történeteket, és elképzeli valamit. Elképzelttem valamit huszonnégy éven át, mert te a legromantikusabb árnyalatú ceruzáiddal színezgetted az ősök élettörténetét. Aztán eljön a nap, amikor rájövök, hogy a valóság mennyivel sötétebb árnyalatú, s hogy te mindvégig rossz ceruzákat használtál. Hát nem érted, anya? Hirtelen teljes valójában megmutatkozik előttem a valóság. És ez a valóság mocskos, kátrányfekete és vállalhatatlan! .

– Én is nehezen tudtam feldolgozni mindezt – közölte az asszony hosszú csendet követően, majd a lányához lépett, és végigsimította szőke fűrtjeit. – Tele voltam kérdésekkel éppen úgy, mint te most. Egyszer anyámnak támadtam, aki azt mondta, érjem be annyival, hogy „akkoriban mifelénk az volt a divat.”

– A divat? Ezt mondta a nagyi? De hát mi volt a divat? Az emberölés? – kérdezett vissza elképedve a lány, és zavartan felnevetett, majd fejét csóválva kibújt anyja öleléséből. – Úgy látom, nem csak a dédnagymama volt itt kattant...

– Na, azért vigyázz a szádra! Nyilván nem így értette. Arra gondolhatott, hogy... – és kereste a nő a szót, ami jó, ami ide illő –, valahogy szokássá vált ez az egész. Igen, szokássá! Talán úgy érezték ezek az asszonyok – a dédnagyanyád is –, hogy mert más is ezt csinálja, szabad neki is. A bába meg egyre csak biztatta őket. És bizony csinálták. Kati néni, Terike, Margó, Erzsike. Sok asszony férjét vitték idő előtt a cibakházi temetőbe.

– De hogyan vált divattá a férjek megmérgezése? És mennyi ideig hódoltak a nők mifelénk ennek a különös divatnak? – kérdezte a lány cinikusan.

Jobban örülnék, ha most a tételeiddel foglalkoznál! – szólt az asszony, ám abban a pillanatban, ahogy a lányára nézett, érezte, hogy hiábavaló minden próbálkozása.

– Mégis meddig?

– Hol is kezdjem? – bámult maga elé az asszony, és fiatalos arcára sötét grimaszt festett a kétségbeesés.

– Mindegy! Mindegy, hol kezded, csak mondd már végre valamit! – csattant fel a lány.

– '29-ben ment egy levél a szolnoki ügyészségre. Egy névtelen levél, amiben azzal vádolnak bizonyos asszonyokat – köztük Annuska nénit, a dédnagyanyádat is –, hogy megmérgezték családtagjaikat. Ettől kezdve nem csinálták, de azt megelőzően sokáig. Bevett gyakorlat volt ez errefelé.

– És mindig csak a nők öltek? A nők mérgezték meg a férjeiket? – kérdezte a lány bizonytalanul.

– Csak a nők! Főképp a férjeiket! De olyan asszony is akadt, aki az újszülött gyermekét vagy a szüleit. Zsuzsa barátnőd dédnagyanyja – a kocsmáros Kati – három gyerekét is feleslegesnek tartotta, ezért...

– Na, ebből elég volt! Ne is folytasd! – vágott közbe ingerülten a lány. – Hosszú éveken át kedvükre gyilkolástak ezek a beteg lelkű, primitív kurvák, megöltek mindenkit, akit feleslegesnek tartottak, köztük a saját vérüket is, és ez nem tűnt fel senkinek? – kérdezte indulatosan.

– Jaj, kislányom! Most már próbálj megnyugodni! Istenemre mondom, nem értelek! Közel kilencven éve történt! Neked semmi közöd hozzá! Ne zaklasd így fel magad a vizsga előtt! – mondta egyszerre kérve és utasítva lányát. A visszafojtott düh újra felszínre tört, s mérhetetlen aggodalommal társulva az asszony arcára, szívére ült.

– Nyugodjak meg? Mit számít az, hogy mikor történt? Megtörtént, és kész! Akkor is felfordulna tőle a gyomrom, ha a világ másik végén történne ilyesmi, és semmi közöm nem lenne hozzá. De ezek az emberek nem idegenek! Az emberek, akikről beszélünk, az őseim! Ezek a barbárok az én vér szerinti rokonaim! – vágta az any-

jához a tényeket, majd fintorogva hozzátette: – Szép kis vérvonal! Pfüj! Hánynom kell a családomtól!

Anyja és lánya ültek az apró konyhában, a kihűlt palócleves felett. Csak bámultak maguk elé, s a lány fejében hiába tolongott megannyi kérdés, nem volt már ereje megszólalni. Jobban megviselte ez a párbeszéd, mint gondolta. Megbánta, hogy firtatta a dolgot. Sejtette ő, hogy nehéz, könnyáztatta beszélgetés lesz ez, de hogy ilyen élesen nyilalló fájdalommal jár a múlt megidézése, azt mégsem gondolta. Azt remélte, hogy az őszinteség, a téma felszínre kerülése tompít valamelyest a bizonytalanság okozta kínon, ami negyedik napja mar a testébe. Elköszönt az anyjától, a szobájába vonult, és a kimerültségtől azonnal álomba zuhant.

Másnap még szinte ki sem nyitotta a szemét, kezei már az ágy mellett kutattak. Először a méretes, kovácsoltvas állólámpa kapcsolóján babráltak ébredező ujjai, majd a tételsort keresgélték. Felemelte a parkettán hanyagul heverő papírhalmazt, kikereste a 13. tételt, s úgy ahogy volt, álmos, csipás bódulatban hanyatt fekvé olvasgatni kezdte a „Szénmonoxid és szerves oldószerek okozta mérgezések” témakörét. *„A CO mérgező hatása azzal magyarázható, hogy a vér hemoglobinjában található vasatomokkal stabil komplexet, szén-monoxid-hemoglobint képez, ezzel a szervezet oxigénfelvételét és oxigénellátását akadályozza. 250-szer nagyobb affinitással kötődik a hemoglobinhoz, mint az oxigén, így a vér oxigénszállító kapacitása csökken, az oxyhemoglobin disszociációs görbe balra tolódik”* – tanulmányozta a toxicitás mechanizmusát. Aztán unottan fordította el fejét a szövegről, a jegyzetet a párnájára tette, s kikászálódott az ágyból. Az ablakhoz lépett, és várakozásteljesen húzta el a sűrű szövésű, rozsdabarna függönyt. Épp olyan szertartásszerűen tette most is, mint annyiszor: megállt az ablak bal oldalán, jól megmarkolta a textilt, majd egy határozott mozdulattal jobbra rántotta azt. Isten tudja, honnan fakadt benne ez a megmagyarázhatatlan, szikrázó öröm, de az a hang, ahogyan a függönykarikák egymásra torlódnak a karnison, majd közvetlen utána a látvány, amint elé tárul az a két hatalmas lucfenyő – amelyek már gyermekkorában is olyan terebélyesek voltak, mintha be akarnának mászni az ablakon – mindig megmosolyogtatta. Megnyugtatta az ismerős hang és ismerős látvány. Nézte egy darabig a zárt ablak mögül a fa pikkelyes kérgét, aztán kitárta a duplaszárnyú ablakot, és úgy bámulta az ő saját Petőfi utcai fenyőerdejét. Más dísz sem volt abban a kertben, csak ez a két fenyő, amely olyan magasra nőtt, hogy felső ágaik a bárányfelhőket csiklandozták. Ám most valami mégsem volt ugyanaz. Hiába ugyanazzal a lendülettel húzta el a függönyt, és hiába ugyanolyan kedvesen nézett rá a két fenyő most is, ezúttal nem érezte azt az elégedettséget, amit máskor. Valahogy hiába próbált ünnepet játszani a képzeletében, valami figyelmeztette rá, hogy nincsen ma ünnep mégsem. Mert bemocskolták a szülőfaluját, s most vér és epe folyik le a házfalakon, genny borítja a kerteket, vádakkal és siktásokkal keveredett latyak üt a fenyőágakon. Nem bírta

elviselni ezt a látványt, haragosan visszahúzta hát a sötétítő függönyt. Ezúttal hálás volt a sűrű, vastag szövetnek, ami eltakarta előle a világot. Üvegnél is törékenyebbé vált mindaz, ami eddig menedéket adott.

– Jó reggelt! – nyitott be ekkor az anyja. Hallottam a motozást – magyarázkodott.

– De miért, anya? Miért? Hogyan jut el egy ember idáig? Hogyan jutott az én dédnagymamám idáig? – rezignáltan beszélt, a tegnap szenvedélye csömörré szelődött. Az ágyához lépett, bebújt újra a paplan alá, és nagy, barna, csokornyakkendős plüssmackóját úgy szorította magához, mint kislánykorában.

– Nem tudom! – felelte. – Hozok egy kávét magunknak, aztán leülök ide hozzád. Pár perc múlva két gőzölgő eszpresszóval tért vissza, az egyiket a lányának nyújtotta, aztán elhelyezkedett a fenyőágy végén, és mesélni kezdett. Ezúttal nem vett színes ceruzákat a kezébe. Ügyelt arra, hogy a póre valóságot beszélje el. – Nem tudom, hogyan történhetett meg, de megtörtént. Háború volt kislányom, háború! És ígértem, hogy nem használok színes ceruzát, de ez a tény talán valamelyest mégis árnyalja a történeteket. Anyám úgy mesélte, az édesanyja – Annuska néni – nagyon várta, hogy vége legyen ennek a borzalomnak, és hazajöjjön végre a férje. Minden este az apjukról mesélt a gyerekeknek: anyámnak, a két bátyjának, meg a két nővérének. Mivel semmi hírt nem kapott a férfi felől, történeteket talált ki róla: a legszínesebb, leghősiesebb elbeszélések keltek szárnyra akkoriban egy apró cibakházi vályogházban. Aztán egy nap hazajöttek a katonák a frontról. Már aki életben maradt – tette hozzá. Hazajött dédnagyapád is, de inkább ne jött volna. Talán jobb lett volna mindenkinek! Anyám úgy mesélte, hogy amikor megjelent a kapuban, egyik szemére vakon, fél lábón bicegve, olyan volt, mint egy kísértet. Nem szóltak azok egy szót sem, csak megölelték egymást, és sírtak, sírtak megállíthatatlanul. Teljesen lerokkant: a jobb szemét a harctéren lőtték ki, a bal lába elfertőződött a fogolytáborban. Nemhogy a családjára nem tudott keresni, önmagát sem volt képes ellátni. Előtte is mérhetetlen szegénység, kilátástalanság hömpölygött a mi házunkban, a falunkban, de ami azután következett, arra nincsenek szavak! Te azt el sem tudod képzelni! De még én sem – tette hozzá csendesesen, megtörtén. Három évig bírta Annuska néni, aztán ő is elment a bábához.

– Ki képes megölni egy embert azért, hogy két szelet kenyérrel, vagy egy szál kolbásszal több jusson az asztalára? Ki képes megölni egy férfit, akit szeret? – fürkészte anyját összeráncolt homlokkal a lány.

– Szeret, ugyan! – Másképp ment ez abban az időben! Persze akadt akkoriban is szerelmi házasság, de nem épp az érzelm volt a legfőbb szempont. Nem akarom én védeni egy másodpercig sem a dédnagyanyádat, de hát ott volt az öt gyerek, s mellé a rokkant férj. És ebben a reménytelen helyzetben jött a bába, aztán... hogy is mondjam – kereste az asszony a szavakat –, megoldást kínált!

– Légyapárból kiáztatott megoldást! Ugye? – hümmögött a lány, miközben szőke fürtjeit tekergette.

– Légyvíznek mondták erre felé. Akkor hát olvastál az ügyről? – Az anya felállt az ágyról, s az apró szobában elkezdett fel-alá járkálni.

– Tele van vele az internet, hetekig tanulmányozhatnám, de csak két cikket futtattam át. Többhöz nem volt gyomrom.

– Feri bácsi igen szerette az almás pitét. Akármilyen nélkülözés is volt, dédnagyanyád azon a nyáron minden vasárnap süttött egy tepsivel, de a gyerekeknek meg volt tiltva, hogy egyenek belőle. Nem tudni, hányszor etette meg a férjét, de Boldogasszony napjára el is ment szegény ember.

– Szép történet, mondhatom! – csóválta a fejét a lány. De azt még mindig nem értem, hogyan lehetséges az, hogy hosszú éveken át nem derült ki a dolog – firtatta ezúttal meglepően közömbösen, mintha nem is családjuk történetéről lenne szó, inkább egy olyan ügyről, ami mi tagadás, felkeltette érdeklődését, ám neki nincsen sok köze hozzá.

– A falu őrizte a titkot. Meg egyébként sem úgy kell elképzelni Cibakházát meg a Tiszazugot, mint ahogyan ma kinéz. Teljes elszigeteltségben éltek itt akkoriban az emberek, alig lehetett megközelíteni ezeket a falvakat, szinte semmilyen kapcsolatuk nem volt a külvilággal.

– Szóval kedvükre gyilkolhattak... Tudod, anya, azért azt nehezen tudom elképzelni, hogy az egész faluban egyetlen ember sem volt, aki azt mondta volna, hogy ez bűn. Lelkésze csak volt a falunak? Egy orvos, egy tanár, vagy mit tudom én! Nem volt itt egy gondolkodó ember? Valaki, akire hallgatnak, akit tisztelnek! Egyszerűen a hideg futkos a hátamon ettől az egésztől.

– A bábára hallgattak. Neki hatalma volt a faluban. Ő talán – ha másként gondolkodik – megállíthatta volna ezt az ámokfutást. De hát éppen ő volt a felbujtó!

– Ilyen egyszerűen kijelenthető ez? Ki a hibás egy ilyen szörnyűség bekövetkeztében? Van-e valaki, aki nevesíthető – akit Tóth Rudolfnének hívnak, 174 cm magas, vékony testalkatú, beesett szemű asszony –, s egy személyben felelőssé tehető mindazért, ami történt. Akire vérszomjasan rámutathatunk: miatta történt minden! És van-e értelme egy embert bűnbaknak kiáltani, azért, hogy a többiek vétke valamelyest enyhüljön?” – Ilyen kérdések örvénylettek a lány fejében, de egyetlen szót sem szólt. Nagy sokára kérdezte csak:

– És mi történt Annuska néniel? Elítélték?

– Ez is fordulatosabb volt, mint ahogy gondolná az ember. Akkor már folyt a nyomozás, óriási port kavart az ügy. Gondolom, nagyon megijedhetett dédnagyanyád, amikor elterjedt a hír, hogy boncolás miatt Nagyréven is, Tiszakürtön is sorra exhumálják a holttesteket. Minden bizonyítékot el akartak tüntetni, ezért a barátnőjével, a kocsmáros Katival kimentek egyik éjszaka a temetőbe, hogy megpróbálják kitörni

a keresztet a sírhantról. Dédnagyanyádnak sikerült is, állítólag a kökénybokor aljába rejtette Feri bácsi fejfáját, de amint a kocsmáros Kati erőlködött a férje sírjánál, rajtakapta őket a cibakházi csendőr. Bevitte mindkettőjüket, kihallgatták őket, aztán dédnagyanyádat bizonyíték híján elengedték. Úgy mesélték, Annuska néni igen félt attól, hogy egyszer minden kiderül, és letartóztatják őt is, mint a többi asszonyt. Azt mondták, akárhányszor elment a csendőr a házuk előtt valami roham jött rá, elvesztette az eszméletét, vergődött a földön. Egyszer egy ilyen roham után kiment a Tiszához, és többé nem ment haza. Pár nap múlva megtalálták a holttestét, de nagy nyomozást nem csináltak. Az iratokban úgy lehetett olvasni, az öngyilkosság oka életuntság volt.

– Tudod, anya, azon töprengek, hogy megteremtette az Úr ezt a gyönyörű vidéket, egy talpalatnyi földet itt az Alföldön, a Tisza és a Körös szegletében, és a munkáját ezzel akár be is fejezhette volna. Milyen jól tette volna, ha befejezi. De megteremtette az embert is! Az elvadult, elaljasult, mohó embert, aki beszennyezte ezt a vidéket. Az Annuska néniket, akik szép örökséget hagytak ránk. Kelletlen, súlyos örökség lett a jussom, amit egy életen át cipelhetek – mondta keserűen, majd felállt, kiment a házból, és a hátsó kert felé indult, amelynek lankáiról belátta az egész környéket. Leheveredett a fűbe, és enerváltan nézte a falut. Szerette volna meglátni a helyet, ahol felnőtt, ahová legszebb emlékei kötődtek, de csak kontúrok nélküli, elmosódott alakzatok jelentek meg előtte. Olyan valóságosan csendes volt aznap a kis tiszazugi falu, csak a templom sóhajtott fel időnként. Kétségbeesítő sóhaj volt ez, nyugtalanította a lányt, aki már semmi mást nem akart, csak pihenni. Nem emlékezett, mikor volt ennyire kimerült. Hanyatt feküdt a vén szilvafa tövében, kezét összekulcsolta a tarkója alatt, és pillanatokon belül ütemesen kezdett emelkedni a mellkasa; fel, le, fel, le.

Különös kép villant fel ekkor előtte: a házakon eltúlzott méretű kémények magasodtak, amelyek hatalmas vörös téglaszájukon bűzös, orrfacsaró lehetetet okádtak ki magukból, mintha bomlásnak indult állattetemek szagát pöfékelték volna a falu felé. Nem értette a lány, miért fűt mindenki a nyár kellős közepén. Csak forgatta a fejét, nem akarta belélegezni ezt a penetráns bűzt, s miközben hánykolódott kétségbeesetten, különös lármára lett figyelmes: furcsa, artikulatlan hangokkal közeledett felé valami. Ijedten nézett körül, de a füsttől semmit sem látott, csak a temető irányából hömpölygő visító, vijjogó, hörgő hangok szóltak egyre hangosabban. Már egészen közről hallotta a hangokat. Kimeredt szemekkel bámult, míg végre meglátta a hangok forrását. Felé jöttek. Sokan! Irdatlanul sokan voltak! De nem a lábaikon jöttek: vonaglottak, csúsztak, másztak a fűben ezek az öregemberfejű, csecsemőtestű rémek. Jöttek vakon, fél lábon, habzó szájjal, elkínzott arccal. Olyan zajosak voltak, olyan lidércesek. Állatokat is látott. Főleg macskák vonultak a kísérteties sereggel: hatalmas, tehenméretű fekete macskák, éles, fekete fogak-

kal, óriási visszakunkorodó karmokkal. Röpködött köztük néhány orrfacsaró búzt árasztó, tépett tollú tyúk is. Le voltak forrázva, a nyakuk véres... A macskák pedig mintha készültek volna valamire. Olyan furcsán nyalogatták a szájuk szélét. Talán éhesek voltak, szomjasak. Bosszúra szomjasak. Rémisztő volt, ahogyan a szóke lány mélykék szemeibe néztek, és nevettek. Kegyetlenül, gonosan nevettek! És csak jöttek, jöttek elszántan ezek a ziháló torzók átgázolva mindenen. Reszkető félelem fogta el a lányt, a gerincéig hatolt a jeges rémületet, menekülni próbált, miközben kétségbeesetten ordított: – Nem tudok kitérni az útjukból! Anya, segíts! El fognak taposni! Meg fogják bosszulni!

Ollé Tamás

élni

a zöld növény, a félhomály,
esőerdőt játszik,
dohos szobában felfrissül a levegő.
idebent csak azt tudom,
odakintről látszik,
ahogy állok némán s merengőn.
nem gondolok arra, ami nem jön el,
és nem gondolok a múltra sem,
mert tudom, hogy te majd eljössz,
és segítesz továbbvinni az álmot.
és amikor eljössz, leszakad az ég,
hullanak a csillagok,
de mi átalusszuk az egészet, hogy
odabent megéljünk egy másik csodát,
mert az arcod és az illatod
a túloldalon is megbabonáz.
fénycsóvák közt, neokertben,
egy aknamezőn táncolunk,
és te úgy nézel rám, ahogyan
azelőtt még senki sem.
idekint tényleg nincs semmi,
a kerítésen túl csak
a kép és hang olvad egybe.
bámul rám egy entitás,
vörösén izzik a levegő,
kezem a kezében, halk robbanás,
hazaviszlek, csak ne nézz hátra,
egyetlen apró szívdobbanás,
miközben számolom az égen
a jelzőrakétákat.

Válogatás az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Babeş-Bolyai Egyetem nemzetközi hallgatói irodalmi pályázatából

1923

emlékszel-e még a délutánra,
amikor virágot tűztem a ruhádra?
a napra, amikor már nem kellett félnünk,
amikor te meg én egymásra néztünk,
és sétáltunk tovább a parkon át,
belém karoltál, s csak reméltük,
hogy egy jobb világ vár majd ránk odaát.

odaát béke volt, te láttad a lelkeket,
én a tavaszt kerestem a szemeidben,
mikor a nap már túl volt tündöklésén,
a város egy elfeledett részén,
ahol magányos, különc lelkek éltek,
ahol régi épületek meséltek –
ott volt a hely,
amit annyi éven át kerestünk.

itt tényleg minden más volt,
a hangod színe rajzolt,
a sötétséggel harcolt,
a gyertyaláng a fákon,
a látvány volt a vászon,
és te voltál az irány,
a szűk, köves utcákon.

át a sötétségen,
ennyit kértem tőled,
a segítség te voltál,
elüldözted őket,

utat engedve a feledésnek,
és véget vetve a hamis eszménynek,
hogy aztán a tó partjára érve,
az arcodat fürkészve ráeszméljek,
micsoda ereje is van a léleknek,
s benne a nevetésnek.

így ültünk ott,
egymás ölelésében,
a csillagos ég alatt,
és feledve mindazt,
ami odaát maradt;
már nem kellett félnünk,
mert hazaértem.

hazaértünk.

Csató Anita

Gyászmunka

A kettőre zárt ajtó ellenőrzésében,
a kelő tészta megáldásában,
a nyakig gombolt kabát melegében
viszlek tovább.

Azt mondják,
a halott szokásainak felvétele
a gyászmunka természetes része.

Így hordalak hát el magamban.
A hanglejtések, a mozdulatok alatt
szétfolysz spiráljaimban.
Anyai ösztönöket örökítesz át,
már én is csendben figyelem,
kétszer kattan-e a fogaskerék,
ha kulcsol a zár, remeg-e a szív,
ha gomblyukak közt beszökik a tél.
A gyászmunka természetes része, hogy
az én fogaimban is bomlik már a dentin,
hullnak a köre gyenge hajszálim,
beszövik a fürdőszobaszőnyeget,
fészket raknak a leváló hámsejteknek,
melyek mélyén pihen még a génhiba.
Ha megvágom ujjam, kibuggyan vérem,
még nem szerveződik ellenem, az érfalak
még őrt állnak a tudás fölött, hogy lehet,
így őrizlek magamban,
mert a gyászmunka természetes része
a halott szokásainak felvétele.

Merülés

2019. május 29.

Utoljára lehelik be a hársak a ház ablakát,
félálomba fordítják a fejeket.
Messze recseg a hang a búvárról,
a folyófenéken átölelte a tetemet,
melléféküdt, mélyet szippantott a tartályból,
megpihent pár percre.

A szomszéd lenémítja a tv-t,
kiskanál koccan a porcelán falán,
évgyűrűk köre indul el a süllyedéssel.
Hiába csurgatok mézet a közepére,
bögrém aljára tapadnak a szirmok,
nem ragasztja össze a sodrást.

Minden hosszal hidegebb lett a mély,
nem lüktetett, megfeszült a test.
Csak a leülepedett anyag kavargott,
csak a fej bicsaklott, hátracsúszott a nyelv,
pólyaként ölelte át test a testet,
némán siklott a felszínre.

Hiába csurgatok mézet, teám már rég kihűlt,
hallom, ahogy tovább recseg a levegő,
pedig a hírek már rég némák.
Hiába csurgatok mézet, csak örvénylik.
Melléd fekszem, mélylevegő,
szorítalak.

Aux Eliza

Tízíg számolok

Anya csókot nyom a homlokomra.

– Ne menj még! – kérlelem, olyan, mintha víz alól szólnék, értelmetlen motyogásra hasonlít.

– Ugyan már, kicsim! – Anya ellép az ágyam mellől. – Túl nagy vagy már, hogy félj a sötétben.

Jó éjt kíván, lekattintja a villanyt, kimegy, és becsukja az ajtót maga mögött. Egyedül maradok.

Koromfeketeség telepszik a szobára. A szél fájdalmasan nyögdéssel odakint. Próbálok egyenletesen lélegezni. A bútorok fenyegető árnyékokká változnak.

Mély levegőt veszek, elkezdek magamban számolni. Eddig mindig bevált. A számok megnyugtatnak.

Egy... Isten száma. Akihez minden éjjel imádkozom, mégsem hallgat meg soha.

Nem vagyok álmos, de aludnom kell. Holnap dolgozat. Nem írhatok egyest már megint.

Kettő... Élet és halál. Nő és férfi. Jó és rossz. Minden és semmi. A kettes a kedvenc számom.

Csend van. Csak a saját kétségbeesett zihálásomat hallom.

Három... Szentháromság. A teljesség száma, az Atya, Fiú, Szentlélek egysége. A vízözön után Noé három fia népesítette be a Földet. Szeretem ezt a történetet. Gyerekkoromban mindig ezt kértem anyától, hogy olvassa fel nekem lefekvés előtt. A szavai megnyugtattak, és reményt adtak, amitől kevésbé féltem a sötétben.

Az ajtó megnyikordul. Résnyire kitarul. Libabőr fut végig a hátamon. Megérkezett. A padló nyikorog a talpa alatt. Egy pillanatra elgondolkodom, hova bújhatnék előle, aztán feladom. Nincs értelme harcolni ellene. Az ő árnya fenyegetőbb, mint az összes többi együttvéve.

Torz mosolyától kihűl a szoba. A nevemet suttogja. Úgy ejti ki, mintha királynő lennék, pedig szolgál vagyok. Az ő szolgálja.

Utálom a nevemet. Akárki más akarok lenni.

Négy... Víz, tűz, föld, levegő. Öselemek. Élet. De én most jobban örülnék a halálnak.

Öt... erre nem emlékszem, mit jelent. Semmire sem emlékszem, csak arra, hogy félek.

Az ágyamhoz ér. És csak néz. Sokáig. Elfelejték levegőt venni. Hallom ütemes szuszogását. A szeme megcsillan a sötétben.

Hat... A sátán száma. Ezt sosem fogom elfelejteni. Tett róla.

Nem akarok tudomást venni az ördögtől, aki gyerekkorom óta minden este kísért. Az ember tizennégy évesen már nem félhet a szörnyektől, anya is megmondta. Mégis reszketek, mert rám vadászik. Forró leheletét a nyakamon érzem.

Hét... Lebontható négyre és háromra. Isten és ember egységére. A teremtő erőre. Akkor jött létre a sötétség is. A teremtés hét napig tartott. Isten vajon szándékosan teremtett ördögöt is?

Mások talán nem félnek a sátántól. De az ő ördögük nem olyan gonosz, mint az enyém. A hold fényében kísérteties, fénylő aura lengi körül, izzadságszaga fojtogat. Az ágy megnyikordul, amikor befekszik mellém. A derekam köré fonja vastag karját. Izzadság folyik végig a hátamon. Ráharapok az öklömre, hogy visszafojtsak egy sikolyt.

Nyolc... A fenébe! Nem emlékszem! Túl közel van, így nem tudok gondolkodni!

Eszembe jut, hogy anya a másik szobában alszik. Csendben kell maradnom, különben a sátán megtartja az ígérését, és megöli. Mintha a gondolataimban olvasna, kinevet. A hangja ördögi, alkoholszag árad a szájából. Végighúzza nyirkos ujját a nyakszirtemen. Egyre lejjebb halad. Lesodorja az atlétám pántját. Hozzám préseli magát, a pizsamaalsóm alá csúsztatja a kezét. A gyomrom összevissza liftezik, a hányinger kerülget, de magamban tartom, ahogy minden mást is, amit érzek, mert nem szólhatok. Akkor bántaná anyát, így viszont megelégszik velem. Összeakad a nyelvem, a félelem beette magát a csontjaimba.

Kilenc... Ez sem jut eszembe! Gyerünk, gondolkozz már! Miért nem megy?

Hosszú, hegyes tűt szúr belém megint, megint és megint, megállás nélkül, egyre gyorsabban, mígnem összevérzem az agyat, kilyukadok, mint egy elhasznált vudu baba, egy élettelen, mozdulatlan tárgy, akire többé már nincs szükség, senkinek sem kell, el lehet dobni.

Tíz... Teljesség szám. Mégsem éreztem magam soha ennyire sivárnak és üresnek.

Ellazul a teste. Liheg. Én is, mert a rettegés fárasztó dolog. A karom ernyedten lóg magam mellett, a szél pedig tovább sír odakint, miközben én néma vagyok idebent. Körülölel a sötétség. Mozdulni akarok, de nem megy. Futni akarok, de nincs erőm. A sátán az utolsó csepp életet is kiszívta belőlem.

– Szeretlek, kislányom! – búgja az ördög, én pedig beleveszek a sötétségbe.

Moldován Alexandra

Ragasztó

Elefánt méretűre dagadt a szívem egy érintéstől,
majd szétduzzant, akár egy lufi, mikor elengedtél,
darabjai ott hevernek az úton, a járdán, a téiben.

Most hiányzik az életemből egy háttérzaj,
véletlenül beletörtem magam a zárba.

Elvileg idővel minden jobb lesz, de miért álmodom még mindig veled?

Megcukrozott kép, ami az agyamból ered,
mégis keserű az íz.

Zongora szó a fejemben, karambol volt az eszemben,
most annyira megpihennék a kezekben.

Az ott egy levendula illatú felhő, egyébként minden jelent valamit, az is, ami nem,
kétszer nyúltam bele ugyanabba a rágóba az asztal alatt.

Most elképzelem, ahogyan ezt olvasod
és duplán átgondolod minden szavad.

FYI: az elküldött üzenetek újraolvasása kiváló sanyargatás önmagunk számára.

Lehet nézőpont kérdése, végülis, ha lefektessük a 8ast,
az a végtelenség jele.

Hiányzik, ahogy éjszaka lehúzkod a takarót, már nincs hová bújni.

Valójában egy meg nem fejtett keresztretjtvény
legnehezebb feladványai vagyunk, túl sokszor mesélték
már el ezt a viccet, azért udvariasságból nevetek rajta.

Kint havazik nyáron? Lehetetlen! Ja, bocs csak a gondolataim voltak szanaszét,
a tied volt, de olyan magas polcra került, hogy nem érte(d)m el, ez az érzés
olyan régi, elfelejtettem, hogy létezik, ne keress értelmet

a megmagyarázhatatlan dolgokban.

Ha lehet, képzelj ide egy hatásvadász hatásszünetet egy ütős mondattal a végén.

Balogh Klaudia

Gondolatok a világvégéről

Fény és villanás, hangok és halál. Sötét gödörben evickélünk. Ki tudja? Talán nincs is kiút. Már rég leromboltuk. A remény is lassan elég, s nem marad más belőle csak egy elszenesedett csonk. Fa volt, melyet az élet gyújtott meg, habár hajdan virágzott és tündökölt. Lassan elszállt, mint szélfúttá toll, mely könnyeden ült szélbarát hátán, s az elvitte messze. Messze, hol a nap egyszerre kel és nyugszik. Talán így a legjobb. Meg volt írva, meg volt mondva. De vakok voltunk, nem sajnáltuk, kihasználtuk, megöltük. Felmelegítettük, s hagytuk hadd égjen. Néztük a fényt, a villanást. Van, aki tett volna ellene, az meg is tette a magáét... hiába. Lassan múlt el minden. Őszintén szólva én még vártam volna. Még jól éreztem magam. De mi van, ha más nem? Az már elment. Kezébe vette a sorsot, a cérnát és Moirákat megszegyenítő mozdulattal vágta el. Talán neki így volt jó, még ha másnak nem is. Ő már nem látja, mi zajlik kinn, benn ragadt.

Hosszú sor van. Lassan halad. Mozog ott elől valaki egyáltalán? Vagy hagyja, hogy a sor rövidítse magát? Kihullik, ki gyenge. Ez az evolúció. Ezt prédikálták az iskolában. Mit akart mondani? Hogy az erős marad csak. És aki gyenge? Akit az évek széttéptek? Akit a halál többször meglátogatott? Azzal mi lesz? Ugyanaz, mint az erőssel. Elporlad és az enyészeté válik. Nincs különbség.

Koronaként hordja a fején az ember a földet. Mintha ő alkotta volna. Dicsekszik vele, fennhangon beszél róla. S belül már a rozsdá rágta a nemes kincset. Ékkövei hullanak. Szenved. De csak egy korona, mit érezhet? Sokat. Érzi, hogy koszos, tisztátalan. Érzi, hogy beteg, halálosan. Érzi a végét és figyelmeztet, de vakok vagyunk. Már nincs mibe kapaszkodnunk szóval csak behunyjuk a szemünket és folyunk az árral. Hallgatunk a hamis szavakra, melyek annyira megnyugtatnak. Elcsendesítik lelkünket, ígéretnek, és mi naivan elhisszük azokat.

Tudjátok, lassan vége lesz. Közel van, és a jelek is megkezdődtek. Mégis szemellenzőt hordunk, mint a lovak. Járunk önös céloktól vezérelve. És nem figyelünk a környezetre, hagyjuk, hogy égjen, hogy pusztuljon. Hogy enyhítsünk lelkiismeretünkön, kipoztoljuk a közösségimédia fórumokra, sajnáljuk, de nem teszünk semmit.

Az idő múlik. Közel vannak az utolsó percek. Rajtunk áll, hogy megyünk el: egy romot, egy halott földet hagyva magunk után, vagy a talpunkra állunk, és megmentjük, ami még menthető.

Nánia Csilla

fényinger

1.
meg akarom mutatni neked milyen ahogy
a fák ködben álcázzák magukat
milyen az ahogyan én látom a ködöt
és a fákat
hatalmas vászon előtt állok
félúton megfagy a mozdulat
vannak színek amikhez hozzászokunk
például hogy a motoneuront mindig pirossal
ábrázolják de már senki sem emlékszik miért
a gátlásnak kék színe van és a
haragnak szennyes szürke a félelem kifakult
a köd fehér
te is az vagy
ezt akarom lefesteni neked
csak még nem tudom hogyan

2.
csak azért nem látunk a ködben
mert mindent kiteszít magából
a fehér az becsapás a fény gonosz játéka
a vászon is fehér mögéje látok
magamat látom
valóság darabkáimat átfestem valótlanra
a meg nem történtet könnyebb elfelejteni
nem kereslek és nem is várlak
olyan ez mint a köd amit mutatni akarok
nem tudhatod meg soha hogy
végig nyitva hagytam az ajtót

3.
ezt a képet a hatalmas üres vászonnól azóta is őrzöm
két dologra jöttem rá mialatt festettem

a fehér nem szín hanem az a felület amely
a fény teljes spektrumát kiteszítja
nem válaszolsz soha többé

Vanyó Írisz

Atomok

Én mindig keresek valamit,
és mindent tudni szeretnék.
Nem azt, hogy hány óra,
vagy, hogy mit csinál a szomszéd,
hanem, hogy mitől ember az ember,
hogyan kezdődött az élet,
hogyan néz ki a lélek,
mi a könnyek útja és keletkezése,
mi készíti őket arra,
hogy bevizezzék a pulóvered.
Miért szeretsz valakit,
és valakit miért nem,
mi a mosoly értelme,
honnan valók a reflexek,
miért félünk a haláltól,
hol a kiút egy feketelyukból,
miért keringenek a bolygók.
Csillagok porát hordom a testemben.
Azt hiszem,
ez a legnagyobb dolog,
amit tőlük kaphatok,
de néha hazavágynak az atomok,
amikor megpihenek az üstökösök alatt,
ha a tücskök dalolnak.
Bennem az atomok hazavágynak.

Bóna Friderika

Bohémkalauz

A söröskorsó jéghideg oldalán az egyre gyorsabban futó cseppek enyhén könnyes szemmel való követése, kissé elszorult torok, egy ismerős dal szövegének alig hallható éneklése, majd hirtelen egy halvány mosoly, pillanatnyi hatásszünet, és végül a hangos, nem tudni mikor végződő nevetés artikulátlan beszéddel párosítva. A momentum, amikor a nosztalgia hatására kezdünk el úgy viselkedni, mintha elment volna az eszünk.

... Kilenc órán keresztül nyomorogtam egy szűk hálókocsiban, de tulajdonképpen egyáltalán nem viselt meg az út, és az igazat megvallva, nyugodt szívvel ültem volna még kilenc órát a maszatos ablakban csak azért, hogy láthassam és megtapasztalhassam mindazt, aminek csekély három napig a részese lehettem. Lehet, hogy elfogult vagyok (nem, ez teljesen biztos), de már a főpályaudvar is lenyűgöző volt. Pontosan, arról a fedett részről beszélek, ahol állandóan, megállás nélkül csikorog valami, betont látunk, beton hátán, ha szerencsénk van, csak a különböző kifözdékből és gyorséttermekből áradó szag járja át egész lényünket, a mosdóért pedig keményen 20 centet kell fizetni. Viszont ebben az esetben már a végállomás is tükrözte, miért vágyódom ebbe a városba, és komplett az országba, miért vonz a kultúra, a történelem és az életfelfogás, mióta meghallottam az első cseh szófoszlányt. Annyit azért leszögeznék, hogy itt az „idő” kifejezés teljesen új értelmet nyer, és csupán az asztronómiai óra csodálása közben szükséges kapcsolatot létesítenünk vele (a vonat elérésén kívül). Szóval, nem tudom, mikor, de felszálltam a megdöbbenően jó állapotú, piros villamosra, amely a szálláshoz vezetett, az egyik külvárosba. El nem tűnő izgalommal vártam, hogy kikanyarodjunk a mellékutcából, hogy még jobban, felerősödött fomájában észlelhessem azt, amiért idejöttem, a város lelkét. Még mindig nem és még mindig nem, aztán mintha lelassult volna minden (szabadon átvéve egy klischés romantikus filmből), megpillantottam a Vltavát. Csak néztem és néztem, hogyan áramlik, milyen örökös természetességgel halad a mészkőhidak alatt, melyekből árad a gótika és a barokk, amelyek már több száz éve ott állnak, és szerves részeivé váltak ennek a varázslatos világnak, amiről eleinte el sem hittem, hogy létezik, nem tudtam betelni vele. Egyszerre felcsendült, csupán az elmémben az a bizonyos szimfonikus költemény, amelyet majd' száznyolcvan évvel ezelőtt írtak a folyóról. És nem nagy meglepetésemre, még mindig illett rá a darab minden egyes hangja, ugyanúgy hömpölygött, hol lecsendesedett, hol vadabbá vált, de szabadon és függetlenül tette ezt, ahogy azt ő akarta, mégsem tért el attól, amit a fejemben hallottam, egy alkalommal sem. Így találkozik a természet az emberi fantáziával.

Mondanom se kell, a szálláson eltöltött minimális idő után felpattantam az első villamosra, amely a város felé vitt, és az utam a, bár túlszűfolt, de annál különlegesebb Károly híd felé vezetett, ami körülbelül ötszáz méteren keresztül védte szentjeivel a mit sem sejtő turistákat és művészeket, akik, ki tudja mióta ott ácsorogtak, és hozzám hasonlóan nem voltak képesek arra, hogy elengedjék a látványt, még akkor sem, ha már kismillió képet készítettek csak a villanyoszlopokról, de előbb-utóbb, ahogy én is tettem, elindultak az égbe magasló gótikus tornyok irányába. Hangulatos, macskaköves kis utcákban bolyongva felfigyeltem egy ismerős feliratra, amely történetesen egy óvárosi kocsmá elnevezése volt. Ahogy beléptem az ajtón, rögtön tudtam, hogy miért és hol hallottam már róla, de azért valljuk be, a falon lévő mellszobor sem volt elhanyagolható segítség. Kicsit körülnéztem, hallgattam azt a tipikus „kocsmai zajt”, majd lecsaptam egy épp felszabaduló ülőhelyre, mert már három másik ember szemezett velem.

Megrendeltem egy hűsítő, frissen csapolt, aransárga, habzó sört, amit óriási vétek lett volna kihagyni (egyáltalán nem állt szándékomban), sőt, meg merem kockáztatni, hogy már csak ezért is érdemes kilenc-tíz órát vonatozni. A komló erőteljes, kesernyés ízét tökéletesen kiegészíti a már-már lágy maláta, és e kettő kombinációja egy olyan utóíz kölcsönöz, amely nem hasonlítható semmi más-hoz, főleg, ha egy ilyen helyen issza az ember. Még mielőtt valaki azt hinné, hogy nem egy élménybeszámolót, hanem egy függő bejegyzéseit olvassa, tovább haladok, de tagadhatatlan, hogy sörözés nélküli napokat nem könnyű itt eltölteni, ráadásul senki sem szeretné, hogy ez az időszak bekövetkezzen. Az Óvárosban nem érdemes, hanem szükséges „elveszni”, belevetni magunkat a közepébe, hagyni, hogy a Vltava kanyarulatában, a színes falú házakkal keretezett utcácskák elvezessenek valahová, bárhová, és megmutassák, mit is rejtenek valójában, legyen az egy eldugott lemezbolt, egy különleges szuvenírokat kínáló üzlet, egy jó kocsmá, a Hard Rock Café vagy akár a fagyival töltött kürtőskalács fő lelőhelye.

Az Óváros szívében, a városháza tornyában található az Orloj, amely teljesen egyedülálló a világon, mint szerkezetében, mint létrejöttében. Nem csak a mutatóval jelzi számunkra az idő múlását, hanem a homokóra és a harangozó csontváz jelenlétével is, aki óránként táncba hívja a tizenkét apostolt. A Várnegyed kihagyhatatlan programként szerepelt a képzeletbeli listámon a Szent Vitus-székesegyházzal együtt, melynek boltozatai alatt annyira eltörpülünk, hogy kénytelenek vagyunk szédülésig körbe-körbeforogni, hogy elhiggyük, minden egyes neogót elemet észrevettünk, holott csak itthon jövünk rá, hogy mi mindenen nem akadt meg a szemünk, mi mindent szalasztottunk el. A vártól az Arany utcáig tisztában voltam velem, merre tartok, mit akarok megnézni, hol akarok megállni, viszont onnan már csak követtem az utat lefelé, és eljutottam, mint később kiderült, a Kisoldalig, amire egy nem betervezett élményként tekintek vissza, a maga sárgás

árnyalatú épületeivel, butikjaival és vádlizsibbasztó lejtőivel. Mindenképpen el szerettem volna jutni a Vencel térre, hogy saját szememmel láthassam, hol gyűltek össze a diákok, tudni akartam, milyen is az ott, a szobor alatt állni tanulóként egy teljesen más rendszerben, beleképzelni, beleélni magam a helyzetükbe, és elgondolkodni azon, vajon érdemes volt-e vagy sem. Mellesleg három nap alatt annyira akklimatizálódtam, hogy már szinte „őslakosnak” éreztem magam. Tudtam hová menjek, kitől kérdezzek, mire szálljak fel, hol vásároljak, és végtelenül élveztem, hogy végre használhattam és gyakorolhattam az egyik kedvenc nyelvemet.

Egy panelban laktam a kilencedik emeleten. Az én tériszonyommal ez persze kevésbé volt szerencsés, de nem féltem kimerészkedni az erkélyre, sőt, ahányszor csak tehettem, ott ültem és bámészkodtam, főleg éjjel. Általában késői órákban értem haza, ezért ez egyáltalán nem követelt semmiféle „fölösleges ébren maradást”, a kivilágított város pedig egyértelműen kárpótolt volna, ha esetleg mégis az „éjszakázás” mellett döntök. Persze én nem értem be „holmi kilencedik emelettel”, a távozásom előtti utolsó napon felmentem, illetve inkább siklóvasúttal „felvittem magam” a Petřínre, amely tulajdonképpen egy hegyoldalban lévő, több részből álló hatalmas terület. Lépcsősorok vezetnek fölfelé a park mellett egészen a mesébe illő rózsakertig, csillagvizsgálóból, emlékművekből, szoborokból és katedrálisokból sincs hiány errefelé, de a fő „attrakció” mégis maga a kilátó, amelynek tetejére természetesen, egészséges ember lévén gyalog kellett felkúsznom. A dolgomat egy icipicit megnehezítette, hogy az erős szél miatt mozgásnak indult a szerkezet, ami hatvan méter magasan nem túl biztató, de végül is feljutottam, és nagyjából 400 méter magasból figyeltem a „száz tornyot.” PRÁGA száz tornyát ...

Dudás Sándor

A jég álma

Ködöböcz Gábornak

A partszegélyig kékes-mozdulatlan.
Olyan csendben, meg ne hallja más,
szárnyait a mélységben kitarja:
jőjj, drága Nap, arany olvadás!

Költő plakettek

Janus Pannonius

Itáliából plántálsz dalt,
jó püspökünk. Üldöző
király elől Medvevárig
bírja még a rossz tüdő.

Balassi Bálint

Vitéz élet, virágének
a végeken rá talál.
Kard a bátorság acélja,
ágyúgolyó a halál.

Zrínyi Miklós

Vadkan csörtet versbe lépve,
Zrínyi vére agyarán.
Rajtam át néz végtelenbe,
az időből mit se lát.

Csokonai Vitéz Mihály

Magyar szóval senki addig
nem dalolt oly könnyedén,
míg nem jött ő, földiekkel
játsszó égi tünemény.

Berzsenyi Dániel

Józan gazda. Gyertyafénynél
telik sok-sok éjjele.
Lelkében a világ: tündér
változatok műhelye.

Kölcsey Ferenc

A hon fényre derül - jelent
jövendővel összevet.
Álmatlan magányban Himnuszt
ír s négy szócskával üzen.

Vörösmarty Mihály

Érces hangján zeng a Szózat,
csaknem kétszáz éve már.
Hit, szeretet: fénye szónak.
Lesz még ünnep! Húzd, cigány!

Arany János

Balladáim, Őszikéim!
Ősz haj alatt a titok:
népem lelke, népem nyelvé.
Ha megírtam – hallgatok.

Tompa Mihály

Az éj néma, rettegtető.
Népe, nemzete gyászol.
Szellemzászlót emel: felsír
éneke A gólyához.

Petőfi Sándor

Tűzfiú. Világszabadság.
Kelet, Nyugat összefog.
Hollók, rajban. Kukoricás.
Beérik a lovasok.

Vajda János

Mont Blanc csúcs és üstökös-fény.
Lüktető haláltudat.
Büszke fenség, idegenség.
Kinek tör új hang-utat?

Ady Endre

Szolga a vers, cifra szolga,
gőgöt ápol és takar.
Itt a sorsnak nincs más dolga,
fájón emberi s magyar.

Juhász Gyula

Verse él: a mezők s az ég
- Anna-szöke, Anna-kék -,
küldik vissza - mert szeretnénk
néha vissza jönni még.

Babits Mihály

„Az üszköt... máglyádra vetve”.
Végzete öntörvénye.
Majd a z Úr sebzett torokkal
küldi őt Ninivébe.

Kosztolányi Dezső

Színes tintákról álmodott.
Szelleme könyvekké vált.
Halálos életet játszott,
játszik életes halált.

Áprily Lajos

Aranyművesek utódja.
Versei dallá csiszolt
angyali tiszta ékszerek,
szívnek tetsző égi bolt.

Sinka István

Juhokat őrzött. Az idő
karjára kérve magát.
Jogos igény. Úgy írt, ahogy
anyja táncolt balladát.

Szabó Lőrinc

Feszült Különbéke. Józan
örület, idegzene.
Aján Semmiért Egészen,
kimondás rettenete.

Berda József

Nyálat csordító gyomorkéj,
mártás, sütek, levesek.
Finom fröccs s jöjjön az élet,
járva hegyet-völgyeket!

Illyés Gyula

Haza a magasban. Népet,
ha széthúzás bűne ront,
s zsarnok ellen mit se tehetsz?
Légy igazodási pont!

József Attila

A Dunánál, Tiszta szívvel
hazát keres gondolat.
Háttérzajként mindörökké
indul egy tehervonat.

Zelk Zoltán

Borús egy életre vigasz
a dal: megtartó derű.
A Sirály fájdalmát sírja
Tűzből mentett hegedű.

Dsida Jenő

Hajnalpírnak dobogását
rövidre zárja a szív!
Arca romló földi másán
szivárványos dallamív.

Radnóti Miklós

Végzet vak parancsba zárta.
Gyűlölet útján terelt
sorsa Abdáig tart. Másnak
nem tudhatom mit jelent.

Faludy György

Legszebb vers a hosszú élet,
éld hát, szerelemvirág!
Halálra nyílt két szemében
lassan hervadó világ.

Weöres Sándor

Csupa zengés a Mindenség!
A szülőfalu: Csöngé.
Ma már nem kérdés, ez a név
majd ismerősen csöng-e!

Pilinszky János

Kitagad szeretetéből
egyszer s majd műve sodor
tovább, a Föld. Emberlétem
hiány lehet bármikor.

Váci Mihály

Haza - bodzák, jegenyék közt,
s repülön – halálos ív.
Mint a szél, szőkén, szelíden.
És százhuszat ver a szív.

Nagy László

Tűz, te szónak is gyönyörű,
izzó, versszító lobogás!
Tengerre nézz! Vihar-töménny
indulat. Szívhasadás.

Juhász Ferenc

Cseppkő, forrásér, szó-ércek
tája, szén, kova, kvarc is.
Nyelvünk földalattijából
megalkotott galaxis.

Utassy József

Láttam a tengert. Hát így lett
egy új hullám vezére.
Verskereszt s kettős férfi gyász
nehezült életére.

Szíki Károly

A hazaTérés költészete

Csatáné Bartha Irénke költészetének titka

*„Jöttem a Küküllő mellől
dalaim hoztam messziről
friss illatot a réten át
szép harangszavú tájon át”*

Mintha nem szeretnék kellőképpen Egerben az erdélyieket. Mintha mi nem tehetnénk arról, hogy kisebbségi létbe lökve vergődnek testrészeink a román szorításban! Pedig tehetünk, de a lélekemelés és a fizikai támogatás is alapláncra pislik.

Példa erre az az operaénekes, aki sztár a Metropolitanban, a Milanói Scalában, de óriási küzdelem számára az Operaházba való bekerülés, miközben dilettanto módon mennek előre az igazgató kétséges tehetséggel megáldott figurái.

Kicsit így van ez az irodalomban is. Szinte lehetetlen fellelni róluk hírt, vagy verseiket megkoronázottan olvasni. A megkoronázás jelentése egyszerű: aki kisebbségi sorsban vagy onnan menekülve alkot, annak észlelésére lábjegyzeti jeleket kell elhelyezni.

Mindezen modernista, dekabrasta modortól eltér az *Agria* folyóirat, melyben Ködöböcz Gábor az utolsó lapon még arra is figyel, hogy az alkotók hovatarozását, honnan hova érkezését megjelenítse.

Nyeletlen baltaként nagy becsapódásokkal hullanak elénk mindenfelől a versek, kelletik magukat, de sok bennük a forma, kevés a tartalom, s ezek megsebeznek, körkörösén kínos versek meg kínrímes *költőcskések*.

Amint az olvasónak szokása általában, magam is a nagyolvasók kisolvasatához kapcsolódóan átfutom a köteteket, folyóiratokat.

Ködöböcz Gábor azonban igazított egyet ezen a központosáson, és folyóiratának évi négyszeri szerkesztésével visszavezetett az alaposabb olvasás értelméhez. Ebben a kisugárzó ténykedésében magam is revideáltam korábbi szokásaimat, s ebben az átalakulási folyamatban akadtam Csatáné Bartha Irénke verseire úgy, hogy új értelmezésben keressem az erdélyi, lelkemhez oly közeli Makfalva termékeny költőnőjének műveit.

Csatáné Bartha Irénke, a székelyföldi Erdőszentgyörgyön érettségizett, és Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett diplomát. Köteteiben a Hargita és Kis-Küküllő leheletét zárja kicsi tégelyébe és hozza, kibontja, leveszi róla előbb a lánglelkű tulipánokból font kötelet, továbbá a madártollból ragasztott fedelet,

majd először a dombokat ölelő harangszó tiszta hangja szól, mit valahol gyűjtött, mi valamit ígért, majd boldogság és derű hangjai csilingelnek, gyermekkori, anyaközeli hangok körös-körül, mint az apai kalap perge széle. Recsegő-ropogó bivalyos szerekkel keveredik a szelence további részlete, finom tündérfelhő lebben, melyben egyben a táj, Makfalva, a szülőföld minden részlete, benne még kicsit szép szavakba burkolva az édesanya és apa, a forrás az öreg körtefánál és a fiatal akác sor.

Visszhang minden verse. Ki olvassa, visszaszól, de legalább is visszhangzik benne, megtalálja emlékei szelencéjében a *saját ösvényét, amiről letért, a közös fényképet amiről lemaradt, ötleteit, melyeket agyonhallgatott, a terveit, melyek örökre elvesztek, a kapuzárakat, melyeket kicseréltek* (Utak). Mert útra készen hányszor, de hányszor álltunk már, s gyömöszöltük bele maradék reményeinket!

Megsebez ez a finom, lágy léptű szóözön a 2008-ban kiadott kötetében, pedig úgy jön feltartott kézzel, senkit nem akar megzavarni. Csak jön, és már ömlik is az olvasóban, omlik össze a híd, ami megtartó, összetartó valami volt, de kimentek a szomszédok, s ha az ember alatta marad, agyonnyom ez a gazda nélkül maradt múlt, ahová már csak visszajár az ember, de nem ecsettel, mert szeme előtt áznak a képek, lecsurran rajta a könny, lehetetlen festeni. A fiatalságunk vele szalad, írja Irénke a *Vele szalad* versében.

Az *Otthonizú szavak* a végtelen elválás kötete, egy hosszú egyenes tiszta utakkal, képekkel, s ez az út a szülőföldtől elfele lejt, s a költő kapaszkodik rajta vissza, és sűrűn megáll, mert minden elnehezedett. Csak rövid lélegzetvételenyi versekre futja. Futna, mondja, „futnék ma is hozzátok/összetartozás órára... egy kis hazai melegért/tengernyi szeretetért”. Bizony, mondogatjuk s egyszer múlt lesz a jelen idő, és ha rájövünk, hogy tényleg az, már csak a visszafelé kapaszkodás, sóhajtozás marad lejtőn felfelé vissza, sudár jegenyefás úton csodaváró hittel újra, de már nincs csoda, csak csorda, mely rábőg lépteinkre, és beleszik a zsoldárt kongatott kútjaink vizébe. Mert velünk, a mi kiléptünkkel is bedől egy házfal vagy éppen betér egy hívatlan vendég, oláh-tót-szerb újhonfoglaló, és gyökereinket tépi ki az agyagból, az agyaktól, végül a temetőkből, ahová lépdelő öregek száma is naponta csappan.

Kevés a remény Bartha Irénkének e kötetében. Szavai jobbra „panaszosak, fájdalmasak, golgotások, gyászosak, siratók, búcsúzó”, csak ritkán „kibontott zászlók, éles fegyverek” (Szavak), hogy a bajban segítsenek!

Lihegünk vele vissza, az elszalasztott dolgokat rendbe szedni, jószágokat, rosszaságokat felidézni, az elfecsérelt időt újraélni, vissza apánkhoz, anyánkhoz egy tenyérnyi ölelésért. Mert mára minden felértékelődött! Ez a virrasztó-leleplező felismerés működik Bartha Irénke verseiben, hogy életünk morzsái mind-mind felértékelődnek az idő múlásával.

Mély istenhittel mégis nekiveselkedik, hogy ne nyomja agyon a reménytelenség kísértete, s vall. Hisz a feltámadásban, zsoldáros szavakat mormolva, furulya, táro-

gató citera hangjainál szentes énekeket mond, az igazságosztó, irgalmas Istennel beszélget, segítségével, mint az anyaföld húsába ültetett rozmaringfa, felfelé kapaszkodik, kigubancolja a székelly bánatát, és szembenéz a Nappal.

Erdélyi csipkés szavai, moldvai katrincái, gyimesi keptárjai leterítve előttünk, hogy ne fájjon a durva, idegen népi csorda torzsa, ha menni kívánunk arra. De milyen varázslatos ez az útra hívás? Fehér lobogás, koratavaszi áhítat, orgonaillat, gyesztenyevirágzás-harmónia, végül őszirózsák özöne, mely fejünkre búcsúcsókot röptet. És ezen az úton, aki jár, hiszi, hogy visszajár, mert úgy van megírva, hogy visszajön a gímszarvas lelke...

Hozzánk nőnek a tárgyak, miként hozzánk nőnek a tájak, a ráncos múlttal és a bozontos jelennel. Ezek borzolják a költő ég és föld közti lüktetését, táncát, mely ha szitakötőké, ha szerelmeseké, nem más, mint „szabadságvágy, dobban és lobban” (*Táncaink*).

Meglocsolja lelkünket a szerző anyaföld- és anyahűségű verseivel, mélyen felszántja emléinket, hogy visszanézzünk sorait olvasván az ifjúság kéktollú madarának fészkére, végül minden vagyónunkhoz köti ki vitorlánk kötelét: a megtartó anyanyelvhez, mint örök és végső menedékhez.

A *Vissza a forráshoz* kötet, mely 2014-ben dr. Fülöp Lajos előszavával került kiadásra a Konturs Nyomdaipari Kft. jóvoltából, ugyanezen úton halad, semmiben nem akar modernebb vagy éppen formabontóbb lenni, marad azon a biztos úton, amelyet az első kötet kövezett ki a költő számára. A tematikát a címmel dokumentálja Irénke, és ezt komolyan is veszi: vissza a forráshoz! Fizikai és szellemi értelemben is vissza. A Kis-Küküllő mentés sok a forrás, és aki abba csak egyszer is belekóstol, soha nem szakad el tőle. És aki Székelyföldön születik, soha nem szakad ki, csak ideiglenesen elmegy, áttelepül, ahogyan ő is, amikor a román nyomás ellen menekülve Egerben vállalt tanári állást, így már két hazában él egy szívvel, s tollára illeszti az Új Város, Eger nevét is, benne saját történetét, új idejű történelemben saját jelenét, jövőbe vetett reményét. Már Eged alól ír, itt dedikál több verset is Renn Oszkárnak, Cseh Károlynak, Ostoros szüretelőinek. Kálnoky Lászlóra, Eger mindmáig legveretesebb költőjére emlékezik, megszólítja a hegyalját, ahol „formás szőlősorokkal élém siet” a táj, ahol magához öleli a „tájhaza”. Bújócskázik az emlékezet, de villognak versei az új erdőben, verset ír visszafelé az 500 éves szülőfalunak (*Gyökereim örömkórusa*), Makfalva főútja mellett megöregedett Wesselényi kollégiumhoz, vendiákként Ady módra emlékezik a kopott iskolapadokra, Fülöp Lajosnak dedikálja a kötetnek talán legszebb versét (*Időutazás rigódallal*), de érezni, mind több húr szakad el, meghal testvére is, legújabbán fia, érezni: lebomlik, mint macskajátszotta gombolyag a múlt minden oszlopa. Nem, nem azt jelenti ez, hogy leszakad a múlttól, és csak Egernek él ezután, mert aki a múltját feledi, a jövőt nem érdemli, és oszlojon fel benne minden, ami emberré formázta! A költő tünődése ebben a

kötetben sokkal mélyebb már, ahogy fogalmazza: *bánat billogozta mostoha sorsunk, sós könny áztatta kenyerünk (Itt az idő)*, s aki ilyen mélyen megbántva szeret, az sosem hagyja el az anyaföldet. Az olvasóban is megkondul egy harang, mérhetetlen mélyen szól, testamentumi összetettségben. Illan az élet, mint fecskeszárnyú nyár, valóban így illan, ezért kell megragadni az időt, és szólni hozzá, mint Faust: Ha a percnak szólnék esengve... Mert akkor van vége, ha nincs meg a képesség és tehetőség az emlékezésre. Mindenki képes erre, felragasztani magát egy képre, s ha ezt megtagadja, élő halott vagy törzsutas a megélhetés limuzinjában.

A harmadik kötet, mely 2016-ban jelent meg, és az *Évgyűrűk, sorsszeletek* címet kapta, mely egy visszatérő álom, kapaszkodó, biztos pontot kereső egyetlen nagymonológ ez, melyben boldogságszonettek, szimfóniák raknak örömfészket, majd kizuhanva onnan a legnehezebb bánatos időkre mutat rá, majd újra visszatér a szavak bölcsőjébe, és reményt, hitet sugároz, annyi megpróbáltatás után is reménnyel jelentkezik be – egy minden valószínűség szerint hamarosan – egy újabb kötetel.

A válogatást férje, Csata Béla végezte el, s jól tette, hogy tisztán elkülönülő hangulatú fejezeteket szerkesztett. Ő is tanárember, érezni munkáján a pontosságot, mellyel átláthatóvá, könnyebben appercipiálhatóvá tette a 300 verset.

Csata Béla dramaturgiai érzékére vall, hogy az első és az utolsó rész közé sűrítette a legdrámaibb életérzést hordozó költeményeket.

A *Hétmérföldes álmokat léptem* nyitó passzus szép Erdélyország varázslatos világát törekeny színfoltokkal, örömveteres sorokkal, boldog érzéssel teljesíti. Rózsák, ringatók, anyaképek, lepkék szárnylebenése: valóságosan megélt és átélhető csendéletet fest. Egy kedves őszi sanzonnal muzsikál alá, de már ott rejtőzik, settenkedik a következő ciklusba áttemelő *Sötétedik* vers.

Az *Örök szépségek szövedéke* fejezet átmenti az első rész virágos, szinte gondtalan tündérfuvaltatát, de már megjelenik a ködfátyol, mely hol eloszlik mint az őszi köd, hol pedig váratlanul visszatér és lassítunk újra, mert csodálatos időfejezeteket vallat a költő, szerelmes jeleneteket rak egybe tavaszi barkákkal. Ez még a régi éden színes mesékben vagy a kibogozhatatlan jövőkép? Sok a kérdőjel ebben a súlyos költővé érésben, egy asszony útkeresésében, mely visszatekintésekkel teljes, de ebben már nem a lenge, gondtalan ifjúság dalol, hanem kapaszkodás ez valami túlélésszerűségbe, menedék, ami erőt adó, remény, amely leveri a lakatot a gyűlölet-ről, haragról. A gyönyörű haikuk is belső fájdalom tanúi, telítettek a *sötét kísértés, búcsúlevél, könny, utolsó ima, kínok parazsa, fagybilincs* szavakkal.

A *Fények és árnyak kísérettek* fejezetben új kötődési formát talál a költő, mind súlyosabbá váló gondolatiságában nagy költőket, művészeket szólít meg (József Attila, Wass Albert, Radnóti, Ady, Gárdonyi Géza, Nagy László, Lászlóffy Csaba, Szilágyi Domokos, Paizs Tibor, Agárdy Gábor, Pál Lajos).

Fogyó lombok mellett megbecsüléssel említi szűkebb hazájának élő és holt tanúit,

így ír megható szeretettel az élőkhoz: Lisztóczy Lászlóhoz, Bertha Zoltánhoz, Réti Árpádhoz, Fülöp Lajoshoz és a holtakhoz: Cseh Károlyhoz, Hubai Gruber Miklós-hoz, Turcsány Péterhez. Ebben az időutazásban, mely tavasztól őszig tart a külső és belső terekben, teljessé formázza a mikro- és a makrokozmoszt. Nagy szeretettel és lélekkel, nem léket kapott szándékkal írja ezeket a költeményeket. Nem úgy dedikál, mint sokaknál szokás, hogy előkapnak egy elfekvő vagy még meg nem jelent verset, és azt valakinek bejelölik, Irénke ilyen témában írt versei mögött kirajzolódik egy alak, akit úgy ismertünk, olyannak láttunk mi is, mint az ő soraiban. Nem kell percekét töltenünk a leírtak megfejtésével. Minden esetben tökéletesen formázza meg azt a személyt, akit dedikációjával meg akar becsülni. E sorok írójának legkedvesebb a *Pál Lajos ecsetnyomai*, amely 10 örökké fénylő máz, miniatúra.

A kereszt árnyéka fejezet tartalma olyan, mint a címe. Veszélyesen a sorsszerűség végállomása felé sodorja olvasóját. Húsvétos idő ez, sok kereszttel, szikár feltámadási reménnyel. Húsvét idejét éljük? De melyik napokat? A kereszthalál felé vezetőt, vagy fénysugarasodik a jelen, és a feltámadás útja felé mutat? Csatáné nem hamis fényjelekkel figuráz, hanem mélyre rántja a felületes tűnődőt, olvasót, bárkit, aki hiszi, könnyedén reméli, hogy a feltámadás csak úgy jön, egy napon bekopogtat, és beszól az ablaknyíláson, ajtóresen: drága magyarok, a feltámadás eljött! Nem így van olvasók, írók, olvasatlanok és analfabéták! A feltámadásért meg kellene kicsit dolgozni! Felemelni a lötytös fenekeket, pocakokat, és kimenni a levegőre, felemelni kókadt fejeteket, álomittas vagy már ittas tekinteteket az égbe és imádkozni! Legalább egy Hiszekegyet elimádkozni, mert anélkül nem érdemlünk semmit, Trianon mocska is tovább szárad a képünkön, már pereg le róla, mint guanó szennye, s csak nézünk ki a fejünkéből a vásárlási listára meg a La Ligára, oda bele, a szuperképernyőbe. Bartha Irénke ezt a betegfolyamatot próbálja megállítani, s beállítani mindenkét a felvilágosodás, nem! – inkább, mert ez jobban hangzik, és nem annyira szabadkőműves: a megvilágosodás irányába.

Megremegtető ez a fejezet a marosvásárhelyi pogrommal együtt, s e sorok írója különösen erős jelentőséget tulajdonít ennek, mert bőrén érezte, testközlelől élte meg, s készítette felvételeit a pogrom *románista* borzalmairól, a fekete csütörtökről, azokról, akiket ma a legdemokratikusabb keleti államnak emeltek ki, kitüntetésre, nekünk-megalázásra, ó, Jézus! Johannis, és még egy kis szász-játszma és lehúzzhatjuk a redőnyt!

De ott van a többi is, a Fekete október Magyarországon, amikor a Fletó-fattyak lövették a magyart, mint '56-ban. Ilyen idő, milyen idő? – kérdezhetjük József Attilával. És ilyen idő ez, amikor kapaszkodik vissza megint a hátunkon a szemlővető szégyenbrigád?

Ebben a lehetetlen és hihetetlen helyzetben a költő a bohócsipkáért nyúl, mert hiszi, az megvéd, de mint Shakespeare egyetlen bohócát sem védte meg az agresszi-

ótól, bár legalább kimondta, mit más nem mert. Korunk bohóca szerepét játssza ebben a fejezetben úgy, mintha minden kockázatmentes lenne, nem jönneek vissza MDP-s MSZMP-s figurák, cilinderes ruha helyett finom öltönyökben, önmotogató meztelen, perverz pornóképeken, narkósan, alkohalmámorban, s eközben zsebükben nem csilingel a krajcár, hanem ömlik fentről le, tovább a gyerekek zsebébe. Jönnek itt, jönnek ott...

Rendkívül mélyre megy ebben a fejezetben Csatáné. Daccal teszi, s írja is: Ahol a félelem arat,/ a becsületből vajon mi marad?! csak néma jaj és fájó kín/ a megrabolt jognak romjain?/. Innen hatalmas ívvel, mintha szivárványra ülne, de ebben nincs még több szín, csak a zöld, a remény színe, Ábel fiait, azaz az áldozatok embereit ülteti maga mellé, s *a megmaradni poklok kínjával kikövezett úton*-dacával, mint Trianon árváit szólítja fohásznak, reménysugárnak. Bezárja a szikár, világos reményt és indulás előtt csak kér: *szétszórattott, otthontalan székekelyek, Gyertek! Üljetek mellém!* Ez a dacos kérés valaminek kiindulási pillanata. A legnagyobb pillanat... És kicsivel arrébb, egy kicsinek látszó versben kérdez: *miért hagyjátok, hogy katedrálisból kocsmába tereljenek?* Nyílt ellenálló, zsoltáros könyörgő a költő, aki hatalmas ívet jár be: *Álmunkat emeljék fényes turul-szárnyak, híriül hirdessék megmaradás-vágy-nak.* Hol vannak már ezek a sorshitmegvallásos sorok a csendéletversek első kötetes gyönyörű soraitól? Öt év alatt irdatlan magasságokat ostromol a költő. Veszélyes és önvészélyes létet vállalt fel, ami az összeomlás, a lelki-fizikai infarktus veszélye is egyben, mert sorshordozónak lenni rendkívüli vállalat, halálközeli kísérlet.

Szerencsésen fordít egyet, száguldó denevérek útján megállítja szekere rúdját, és átszáll egy másik szekerre. *Árnyékból a fényre* megy, csupa öröm, remény, érzelmi duzzanat ez a fejezet.

Az utolsó fejezet. Nem a függöny legördülés előtti, hanem éppen az új felvonás, visszakanyarítás az indulás lélekemelő képeihez, mikor angyalszárnyak mozdulnak, ünnepi lázban égünk s csak abban mindhalálig, de a halálról szó sincs, csak ünnepi fényekről, sziporkázó szaloncukrokról. Fénylő ragyogás minden, a béke pillanatai ülik meg az öreg-örök tornácokat, honnan elbűvölő a sirálytánc, a virágvasárnapi derű.

Örömóda ez? Remény? Könyörgés? Boldogító talány? Mindegy! Mind egy... Jogunk van hozzá. Jogunk a tavaszünnephez, hol magány helyett kezünkbe adják a citerát. Az ősi hangszer. Mert vissza őseinkhez, kapaszkodni az ő reményükbe!

Az erőt adó kötet zárulhatna itt is, de a költő prózára váltva a végén mintegy megírja a saját recenzióját, az alkotásértelmezést. Ez önálló mű a kötet végén, ars poetica, minden, amivel úgy gondolja, be kell mutatnia magát.

De aki elolvassa legalább ezt a három kötetet, tudja, kit olvas. Könnyen olvasható, műveit nehezen lehetető költőnővel van dolga, aki őt olvasgatja.

Pataki István

ablakom alatt

ablakom alatt éjjelente
selyembárányok bégetnek
nem zavar e furcsa szerenád
selyembárányok selymes hangja
belengi az éjszakát

ablakom ajtómat nyitva áll
titeket mindig fogadlak
híves mezőtök lesznek
szomjatom oltom éhetek
gyertyám már régtől ég
és értetek égre meredez

mint kiscsikó

az én koromban már
az ember
sántul süketül
vakul őszül
mégis ha ringót lát
vadul bőszül
mint kiscsikó
pajkos mén
ki anyja mellett
cicázik még
de ha kanca mellé ér
vágtazik nyargal
földet kapar
felnyerít
és istállóba érve hídlást fenyeget az ív

úszóedzésen

kisfiam jól nevelt vagy
bár mozgásod kissé lomha
magaddal hoztad anyukádat
hogy ne fulladjak unalomba

a kutya-macska barátságáról

a te cicusod
meg az én kutyusom
morgás nélkül megértik egymást
bár hallani néha
némi dünnögést
a gyámbászásnak része
a békés nyögdecseles
mert a te cicusod rájött:
fontos a befogadó készség
a nyitottság
kutyusom is tudja:
minek elharapni a torkát
jobb ha nyalogatja
a selymes bundát
mindegy ha a cicus van felül
ha fekszik vagy felül
együtt abajgatnak
mint két egymástól részeg
majd vidáman
elnyúlva heverésznek

honvág

az egyetlen vidék
 hová bármikor
 bárhonnán megtérnék:
 kies tájad
 mely örökké várja
 a nomád nyomát
 hogy őrizd
 és ne élj panasszal
 ha másik kies
 marasztal

hálával

menyétderekűmnak
 szép selyembáránya
 levegőért kapkod
 és jó kampómat várja

száját csücsörítve
 mélyre szívja mohón
 mintha fuldokolna
 meg-megráng a kampóm

nem kap már levegőt
 hej, nem is kell neki
 megtelik kampómmal
 nyeli és csak nyeli

s hálát ad az úrnak
 teljesül vágyálma
 szép menyétderekűm
 selyembárányának

Doefcoedemus*:

Jajveszékiel prófétánk utolsó órája

tűnődve sorsán büszkén ballagott
 ama utolsó baljós hajnalon
 hitte körötte lebegő éden
 s végzete érte Emő kertjében
 hő ölelésből tőle osonván
 fondor csapdába ejté az ármány
 fejét emelve utolsó órán
 kezébe vette a selyembárányt
 megsimogatta, tsókkal illetve
 minden jó magyar ezt cselekedje
 szólta a reménnyel az ámuló népnek
 tegyétek bettsel emlékezetemre
 várunk a bárány nemzet szent őre
 általa s benne virul jövője

(*Ejtsd: döffködémusz. A hunokkal rokon kuyon törzs utolsó sarja. Egy ideig Csaba királyfi udvari költője, a megrovásos írás megteremtője. A Hosszúszőrök Éjszakáján pusztul el. Töredékes kéziratait megtalálta, kiegészítette, fordította Pataki István)

Angy* Angyalka** : in eternum

mióta várom epedve jöttöd
éngem is emel mennybéli röptöd
lengtem körötted szállva eleget
most már nem csupán vigyázom lépted
vertem el tőled megannyi némbert
egyet nem tudtam angyalnak vélted
beléd hatolva szaggató ölyű
sátáni fullánk öelve ölö
s küldtem bárányt is gyógyír kenettel
nyíló sebeden kötés leessen

most már nem csupán álmodat őrzöm
bőrömön érzem melenget bőröd
hozzám simulhatsz mint rög a röghöz
együtt szárnyalhat őrző és őrzött
bomolva tűzzel nem romlik tested
romolhatatlan lett ölelésed
hatolhatsz fénnel angyali részbe
hú menedéked örökre lészen
fényem nyalábol lobogó katlan
köröttünk minden romolhatatlan

---

* Az ősmagyar nyelvben az angy szó jelentése: szeretet, vágyakozás, ölelés. Az ebből képzett ige azt fejezte ki, hogy az alany szeretve, vágyakozva ölel. Az ifjú vitézek hiába bizonyították bátorságukat, hősiességüket megannyi csatában, férfivá csak akkor válhattak, ha legalább egyszer angyaltak, szinte szertartásszerűen, hisz a selyembárány-hitűek szerint az angyalás megvédte őket a betegségekől és a gonosz szellemektől. Ebből a hitből alakult ki az idők folyamán az angyalok őrző-védő szerepe.

** A vers szerzőjéről csak annyit lehet tudni, hogy Gábrriel unokahúga. Sokat lobbizott nála, hogy az én síromnál fújja meg a trombitáját.

Jámbor Ildikó

Ökobalett és erotikus táncfantázia Maurice Ravel zenéjére

Fesztiválprodukció született a GG Tánc műhelyében

A sors különös fintora, hogy hibátlan fesztiválprodukció született a GG Tánc műhelyében, s éppen most nem volt lehetőség megtartani az Egri Tavasz Fesztivált. Szerencsére, mivel február 28-án volt a bemutató a Gárdonyi Géza Színházban, legalább nyolc előadást megért, és még a fővárosi – a műfaj iránt elkötelezett – közönség is láthatta a MŰPÁ-ban.

A társulat már évek óta követi azt a módszert, hogy népszerű, igényes komoly zenei művekre készít koreográfiát, ezáltal maga a zenemű is érdeklődésre tarthat számot, s így mernek vállalkozni egész estés nagyszínpadi produkcióra. Valljuk be, nagy merészség, szavak nélkül a székhez láncolni másfél órán át a közönséget. A magas minőség, igényesség és mély gondolatosság azonban meggyőzi az egri nézőket is. A múlt évadban Bartók, az idén Maurice Ravel ismert és kevésbé ismert zeneművei szolgáltattak alapot.

Topolánszky Tamás Harangozó díjas, Érdemes Művész az egész estésnek hirdett előadás első két részében alkotótársaira bízta a rendezést. Az évek alatt valóban igazi műhellyé alakult az egri társulat, ahol a tagoknak alkalmuk van megfogalmazni szuverén gondolataikat, akár szólótáncosként, akár koreográfusként.

Az ökobalettként aposztrofált első darab elsivárosodott, és elembertelenedett világunkról ad látéleletet *Scarbo* címmel. A színpad közepén lecsupaszított, lombja vesztett fa áll. E köré szerveződik a mozgás, melyben hivatali szürkében mozgó alakok végzik mindennapi rutinjukat. Ezek vagyunk mi. Csak fiatal művész fogalmazhat ilyen kegyetlenül. A zene – Ravel-sanzonok – lesznek a kulisszái ennek az iszonytató és apokaliptikus vízióknak, mely a pusztulásra ítélt környezeti világunk rémképét vetíti elénk. A *Nicolette*, a *Körtánc*, megzenésített Mallarmé-versek: *Az éjszaka íze* és az *Akasztófa* című zeneművek adják az alapját a kompakt táncjátékban megfogalmazott gondolatnak. Pinczés István Jászai-díjas rendező dramaturgiai munkája segítette a megfogalmazást. Rovó Virág, akit már több éve láthatunk szólístaként és alázatos szereplőként a társulatban, most megmutatta, hogy alkata ellenére lelki magasságokba képes röpiteni minket.

Az est második darabja Halász Gábor koreográfiája Maurice Ravel alapvetően balettzenének írt *Daphnisz és Chloé* című művének második tételére. A zene itt invencióként szolgál. A koreográfia absztrakt formában ábrázolja a föld helyszíne-

it, s bemutatja a bolygót benépesítő lények elkerülhetetlenek látszó pusztulását. A mozdulatok tengeri lények, puhatestűek, halak és madarak vergődését idézik. Stilizált mozdulatokban mutatja be a társulat azt az értelmetlen harcot, amelyet az anyagiak birtoklásáért folytat az ember. A díszletben is megjelenített kék bolygó végveszélyben van, az utolsó pillanatokat éli. Nem is tudtuk, hogy a művészi eszközökkel megidézett valóság milyen kézzelfogható lesz pár napon belül. A világot pusztító koronavírus-járvány egész életünket megállásra készítette így nagyjából. Mikor e sorokat írom, még nem tudom, hogy vajon túléljük-e.

Az est harmadik darabja Ravel *Bolerójára* készített *Táncfantázia* Topolánszky Tamás műhelyéből. Nemcsak a zene ragad magával minket, hanem a szokatlanul szuggesztív díszlet és a jelmezek, melyek a rendező koreográfus mellett Papp Janó munkáját dicsérik. A súlyos és drága vörös drapériák extatikus és erotikus színezetet adnak a lendületes mondanivalónak. Mint tudjuk, a tánc a sejtetés művészet. Szavak nélkül kell elmondani azt, ami sokszor kimondhatatlan, és csak az érzések szintjén van. Pontosabban nemcsak a megértés, hanem a megérzések mélyebb szintjén van. Nem tudok jobbat írni a műsorfűzet (gondolom a koreográfus által megfogalmazott) mondatainál: A kozmikus semmiből MEGSZÜLETŐ, az univerzumban ELVEGYÜLŐ, és abból eleve elrendelten KIVÁLÓ ember beléje kódolt genetikai parancs szerint él, és élni akar tovább. Az egymás számára teremtett kiválasztott FÉRFI és kiválasztott NŐ szerelmes egymásra találása az egyedüli és kizárólagos záloga a jövőnek. A darab szólistái Emódi Attila és Kelemen Dorottya, s a többiek mind: Giolo Del Santo, Martina Tizzi, Novák Laura, Rovó Virág, Pita Márk, Tóth Karolina, Törteli Nadin a GG Táncban megvalósuló sokéves építkező munka eredményeként mára a hazai táncos előadóművészet élvonalában vannak. Topolánszky Blaskó Balázs támogató, menedzselő igazgatása alatt bebizonyította, hogy ez a művészeti ág önálló – és nem csupán alkalmazott – műfajként is megállja a helyét. A társulat rangos helyet vívott ki a teátrumban, de azon kívül az országban. Ilyen színvonalú produkciókkal bátran léphetnek nemzetközi porondra is. Reméljük, hogy lesz rá alkalmuk akár az idei évben is. A Nagy Zoltán zenei vezetővel való együttműködés is gyümölcsöző, s ebben a produkcióban a szcenikusok (Engler Imre, Fodor Zsolt), valamint a fővilágosító Oláh Sándor munkáját is érdemes kiemelni, hiszen az összhatásban legalább akkora szerepe van a fények összjátékának, mint annak, hogy hibátlanul működjön minden a színpadon.

A pályája zenitjén levő Topolánszky egyenes ívűen viszi tovább azt, amit a Szegedi Kortárs Balett műhelyében szólistaként Juronics Tamás mellett alapozott meg. Mára már kialakult összetéveszthetetlen egyéni művészi habitusa, amely koreográfusként is a nemzetközi élmezőnybe emeli. Noha magánemberként szerény, a színpadon, munkáiban szenvedélyes és határozott karaktert mutat. Nagy korszaka ez az egri színháznak, reméljük, így marad még sokáig.

Balla Zoltán

Anyaföld

Eső eláll, szél sem forog.
Távolban még villám morog.
Ingem, gatyám víztől tapad.
Talpamra nagy sziksár ragad:
hűen hordom – ez a bérem.
Isten adta ékességem.

hajsza

ha macskád néha
beszarik ne dühöngj
hűtsd le forró véred
nincs itt a világvég
mutasd meg emberséged
gondold át az oktalan
csak szükségét végzi
nem ismer ember törvényt
ezért azt meg sem érti
ha kütyüidhez kaparász
ne lógasd ablakon túlra
simogasd csak simogasd
hadd játsszon velük újra
ismerd ki nyelvét
az egyszerűt
figyeld meg mániáját
pátyolgasd dicséred
akkor is ha elveszi
kacsád máját
adj néki tejfölt
hadd nyalja
fényesre bajszát
úgy fogja rendre
bírnai majd
a nagy egér-hajszát

Hortobágyi anziksz

Katlan-nyár eget
földet, eget.
Szikrázik sziksó,
víztükör.

Vályuhoz csikós
itatni üget.
Szekeret vonszol
hat ökör.

Delelő nappal
délibáb játszik.
Pacsirta dallal
égbe száll.

Messze a csárda,
épp csak látszik.
Nagy pusztá „sömmi”
körbe zár.

oda és vissza

ne morogj ne zsörtölődj
szívj magadba öt tüdőnyi
levegőt számolj tízig
vagy üss tíz taktust
jobb lábbal hunyd le
szemed tíz másodpercig
várd a ceremónia
jótékony hatását ha
megnyugodtál ne vess
a napra csókold meg
a rét füveit simogasd meg
a fákat madarokat
mosolyogj az emberekre szólj
hozzájuk néhány szellemes
derűs szót akkor Ők is
visszamosolyognak
szívből átölelnek
netán megcsókolnak
mint Jézus a tévelygőt
tudod kisfiam akkor
lesz igazi paradicsom
ezen a lelkileg megszakadt
embertelen földön

öreg porta

részeg kapufél
tépett tollú kacsák
gidrek-gödrök bozótok
búzló pocsolyák
vénasszony vénember
vásott padon ül
vakmacska nyivákol
félve menekül
girhes kutya vonít
kolonc lóg nyakán
szél szellem szökken át
a porta kapuján

Szökés

Ősz-szakállú ősz,
mint egy öreg csósz:
ködbundában jár.
Gyalogúton sár.

Vadkonda rőfög.
Kisszekér zörög:
bakján két ember.
Szökik szeptember.

Vallomás

Kószáltam
a nagyvilágban –
északról le délig.
Kincsemet ma
megtaláltam –
két szemedben
fénylik.

Bakacsi Ernő

Újgazdagok

Mintha ködben úszkálna. Tejfehér színű minden, nem látni semmit. Sejtteni lehet valaminek a kontúrját, de nem biztos, hogy ott tényleg van valami. Arra határozottan emlékszik, hogy az előbb az anyját látta. De akkor világos volt, teljesen világos. Az anyja egy fa alatt állt, nagy lombos fa volt, de nem tudja megmondani, hogy milyen fa volt az. Beszélt hozzá, de nem értette, hogy mit mondott. Anya száján nem jött ki hang, legalábbis nem hallotta. A szája némán mozgott. Aztán eltűnt a kép, és most itt van ebben az áthatolhatatlan ködben. Furcsa ez az érzés. Nem jó, de nem is rossz. Kezdett világosodni a tudata, de ez azzal járt, hogy fáj, zúgott a feje. Aztán lassan ráébredt, hogy gondolkodik, és ezen elámult.

Először arra gondolt, hogy meghalt, a lelke most megy valahova, vagy már ott is van. Aztán meg arra, hogy nem halt meg, mert ez a fejfájás földi dolog. Lehet, hogy a túlvilágon is van ilyen? Már döntött volna felőle az Úr? Lehet, hogy ez már a vezeklés ideje? A tisztítóüzemben vagy a pokolban van? Ha van teste, akkor él. Erről csak úgy győződhet meg, hogy megpróbál mozogni. Megmozdította a kezét, de nem ment. Próbálta a másikat, az sem sikerült, de fájdalmat érzett. Lassan tudatosult benne, hogy él. Megpróbálta kinyitni a szemét.

– Felébredt. Hál' Istennek, felébredt. – Messziről, nagyon távolról jött ez a hang. Szúrta a szemét a fény. Homályosan látott egy imbolygó alakot, aki közeledett felé. Aztán tisztult a kép, és egy nő nézett az arcába. A nő mosolygott.

– Isten hozta – mondta az idegen. – Kómában volt, de most már rendben lesz minden.

– Hol vagyok? – nyögte ki síri hangon az értelmetlen kérdést, de tudata még csak erre volt képes.

– Jó helyen, a megyei kórházban. Meggyógyítjuk. Rendbe fog jönni. Eltört néhány csontja, és agyrázkódása volt. Szerencséje volt, hamar hozzánk került. Messziről jött vissza, de sikerült, és ez a fontos. Most aludjon, pihennie kell, a főorvos úr majd tájékoztatja, ha felébred.

– Becsukta a szemét, mert úgy érezte, hogy zuhanni kezd. Még annyit mondott, kár.

– Mi kár? – kérdezte egy távoli hang.

– Hogy élek – akarta mondani, de csak motyogás lett belőle.

*

Eltelt néhány nap, gondolatai már összefüggőek voltak, noha még mindig gyötörte a fejfájás. Napról napra csökkent az intenzitásuk, megszűnt a szédülése és a hányingere is. Az orvos ismertette, hogy milyen törései, zúzódásai lettek, milyen kezelések

várnak rá. Időbe telik, de a gyógyulás biztos, türelmesnek kell lennie – fejezte be a doki. Igyekeztek a kedvébe járni és minden kívánságát teljesíteni. Nem kérte, de szereltek tévét is a szobájába, az ebédjét étteremből hozták. Azt evett, amit megkívánt. Rendelkezésre álltak a napilapok és könyvek is. Most még feleslegesnek tűnnek ezek – mondta a férje, de ha a fejfájásod elmúlik, használd majd. Unalmas lesz majd itt neked, legalább leköt. Egy ideig mindenesetre, tette még hozzá. Mindennap bejövök hozzád. A lányunkat már értesítettem, azt mondta, nemsokára hazalátogat. Meg kell beszélnie a szabadságát a főnökével. Zoli tegnap bent volt, de akkor aludtál, nem költöttünk fel. Ez hazugság volt, mert a fia tudott a balesetéről, de nem látogatta meg a súlyosan beteg anyját. Azt Béla – a férje – elhallgatta, hogy a rendőrség ki akarta hallgatni, de ő megkérte őket, hogy ne tegyék. Elálltak tőle, mert a roncsban megtalálták a búcsúlevelet, így minden világos lett, és miután más személy nem sérült meg, nem lesz eljárás. Így nem tudódik ki, maradjon csak a családban. Ártana az üzletnek, ha a megye erről csámcsogna – gondolta Béla. Nem szólt az asszonynak sem a búcsúlevélről, úgy tett, mintha nem tudna róla, mintha nem is lenne. Hallgatott erről Zsi is – így becézték Zsuzsát. Talán meg sem találták. Elfújta a szél, esetleg megégett, (nem tudta, hogy az autó milyen állapotban van. Ki is gyulladhatott.) vagy a rendőrség nem mutatta meg Bélának. Ez is lehet, hiszen a levelet a rendőrségnek írta. A férjének, a gyerekeinek nem hagyott üzenetet, hiszen éppen miattuk akart meghalni.

Már tűrhetően érezte magát, noha még mindig feküdni kellett, mert a törött lábát „húzták”, nehogy úgy forrjon össze, hogy rövidebb legyen a másiknál. Az orvosok szerint korához képest szépen gyógyult. Hatvan felett ez már nem mindenkinél van így – dicsérte a főorvos. Bogi – a lánya – Londonból felhívta, miután megtudta, hogy az életveszély elmúlt, nem jött haza. Közel félórát beszélgettek, de a baleset körülményeiről nem esett szó. Nem tudja, hogy Bogi mit tud az egészről, de örült neki, hogy nem hozta fel. Nem kellett hazudnia a lányának. A fia nem jelentkezett, ez ugyan bántotta, de megszokta már, hogy ilyen. Tegnap felkereste egy férfi. Váratlanul nyitott be. Nagyon udvarias volt, elnézést kért a zavarásért, és bemutatkozott. Először azt hitte, hogy orvos, de zavarta az utcai ruha és még valami. Nem tudná megfogalmazni pontosan, hogy mi, de valami azt súgta, hogy nem orvos. Az orvosok nem így viselkednek.

- Ki maga és mit akar? – kérdezte nem éppen udvariasan.
- Szeretnék egy kicsit beszélgetni magával. Semmi különös, csak egy kis beszélgetés. Megengedi, hogy leüljek?
- Én nem hívtam magát, és nem akarok beszélgetni.
- Ne gondoljon semmi indiszkrécióra. Egy kis beszélgetés elősegíti a gyógyulását.
- Mondtam, hogy nem akarok beszélgetni! Ki a fene küldte magát? Én nem hívtam, menjen el!

– Higgye el, asszonyom, én csak jót akarok. Nem muszáj válaszolnia sem a kérdéseimre, ha nem akar, akkor majd másról beszélgetünk. Nem leszek sokáig, nem akarom kifárasztani.

– Nem beszélgetek. Értse meg, hogy nem! Nincs baja a fejemnek! Azonnal tűnjön el, vagy hívom a nővért! – ezt már sírva ordította.

A pszichiáter szó nélkül kiment a szobából, és a folyosón tartózkodó nővérnek mondta: Ez már jó jel. A sírás az első lépcső a gyógyulás felé vezető úton.

Nehezen nyugodott meg. Magában dohogott. Majd megkapja Béla is a magáét, mert biztosan ő küldte, de legalábbis tudnia kell róla, hiszen valakinek ki is kell fizetnie ezt a pasast. Még hogy beszélgessünk? Majd éppen egy idegennek mondom el a szégyenünket. Ha meggyónok neki, tud rajtam segíteni? Vissza tudja hozni a lányomat, normális emberré tenni a fiamat? Tudja a fenét! Csak pofázni tudnak ezek, zsebbe tenni a pénzt! De, ha már itt tartunk – melázott el – miért van ez? Hol követtem el a hibát? Sokszor feltette már magának ezt a kérdést, de a biztos választ nem tudta. Abban biztos volt, hogy ő is hibázott, hogy mennyit, milyen mértékben, nem tudta. De a lelkiismeret-furdaláshoz, az önvádhhoz ez is elég volt. Azt hallotta, maga is vallotta, hogy a családban a nő szerepe meghatározó jelentőséggel bír. Tehát hibás. De mennyire? Miért éppen ő, az ő családja ilyen szerencsétlen, hiszen mások, a szomszédok, rokonok, ismerősök sem különbek. Igaz, más anyagi körülmények között élnek. Szegényebbek. Ez okozná? Az az átkozott, az a kurva pénz!? Egyik kezével ad az Isten, a másikkal meg büntet? Mit tett, hogy ezt kapja az élettől? Pedig milyen szépen indult!

Mindig, eddigi életében mindig meg volt mindene. Amit csak akart megkapott, vagy megszerezhetette. Jó gyerekkora volt, nem voltak gondjai. Apja jólétet biztosított, noha most már tudja, hogy sokat is kockáztatott. Benzinkutas volt. Akkor még kézzel pumpálták az üzemanyagot a tartályból a járműbe, és nem pénzzel fizettek, hanem jeggyel. Valahogyan apja ezzel ügyeskedett, és valutával is csenccselt a Jugoszláviából érkező autósokkal. Rájöttek erre a hatóságok is, mert az aput letartóztatták. Megúsza a börtönt, de sok pénzükbe került. Az öreg valakit lekényezhetett, mert ott folytatta, ahol abbahagyta. Emlékszik: apa anyuval a műszak után, késő este egyezettette a napi forgalmat, hogy minden stimmeljen. Meg is szedték magukat, ahogyan a gazdagodást a nép nevezi. És amikor megépítették a nagy benzinkutat a város szélén, apa lett a főnök, mert ott már többen dolgoztak. Béla is az alkalmazottak közé tartozott. Hosszú, vékony, jóképű fiatalember volt. Akkor érettségiztem, eladó lány voltam. Hát összejöttünk. Béla elvette a főnök lányát. Béla ambiciózus ember volt, apával jól megértették egymást. Szép volt minden, apáéknál laktunk. Akkora volt a ház, hogy kényelmesen elfértünk. Béla nemsokára átkerült a megyeszékhely egyik benzinkútjához, aztán jött a rendszer-váltás. Jól helyezkedett az uram, és szerencséje is volt, mert sikerült megvennünk

egy telephelyet a főút mellett. Itt alakította ki a depót, főleg olajat forgalmazott. Ekkor már megvolt a két gyerek is, Bogi és Zolika.

Egy ideig álomszerűen alakult minden. Igaz, sokat dolgoztunk, de gyarapodtunk is. Megépítettük az első benzinkutat, aztán a balatoni nyaralót is megvettük. Nem is tudom már, hogy melyik évben mit. Most van három benzinkutunk, egy nagyon jól menő, a mai igényeknek megfelelő olajlerakatunk, balatoni nyaralónk, márkás autóink, két üzemanyag szállító kocsink, luxus módon berendezett házunk tele műkincsekkel, és a számlánkon lévő összeget is sokan elfogadnák. Több milliárdot ér a vagyonunk. De minek, kinek? Úristen, újra megfájdult a fejem!

Valahol a közepén rontottuk el, amikor a gyerekek már kamaszok lettek. Megkaptak mindent, nem kellett megküzdeniük semmiért. Érettségi után egyetemre mentek, de akkor már autójuk volt. Nem számított, hogy mennyit költöttek, hogy mire, annyi pénzt kaptak, amennyit kértek. Már tudja, ez hiba volt. De még minden normálisnak látszott, ha csúsztatva is, de elvégezték az egyetemet. Logikusnak tűnt, hogy belépnek a cégbe, hogy itt dolgoznak, hiszen idővel az övék lesz minden. Meg kell tanulni a szakmát, gyakorlatot szerezni, ez volt az elképzelés. Bogi a könyvelésre került, Zoli a depóhoz. Dolgoztak, de a főnökeik kivételeztek velük, mert ők voltak a főnök gyerekei, netán majd idővel a kenyéradójuk. A kölykök persze visszaéltek ezzel. Ez is hiba volt, ezt nem lett volna szabad engedni. Közben Zoli kapott egy négyszobás lakást, hogy önálló életet élhessen, hiszen felnőtt férfi volt már. Oda hordta a nőit, volt, akivel együtt élt néhány hónapig, aztán jött a következő. Ibolya terhes lett, és megszülte neki a fiút, a kis Lacikát, az unokájukat. A gyerek már hároméves volt, amikor feleségül vette. Ez még rendben volna, de aztán megváltozott minden.

Sajnos, hagyták, hogy Bogival is elszaladjon a ló. Tudomására kellett volna hozni, hogy nem ő a királylány, és a világszépe is más. Bogi nem csúnya, nem piszkafa és nem elhízott malac, közepes lány, akiből sok szaladgál az utcán. De talán azt hitte, hogy ő a világszépe és a királykisasszony is egyben. Hibáztak ebben is, mert volt pénz, ruhaköltemény, luxusüdülés. A füredi Anna-bálra készült ruha háromezerbe került, és egyszer volt rajta. Szép volt, csinos és különleges, de túlzás volt ez, mert azt hitte a lány, hogy ilyen az élet, hogy neki ez jár. Utólag gondolkodva ezen, azt hiszi, hogy a lánya megváltozását nagyban befolyásolta a szerelmi csalódása, akkor döbbenhetett rá, hogy nem minden úgy alakul, ahogyan szeretné, hogy a pénz nem minden. Persze voltak kapcsolatai, néhányról ő is tud, de a Morten fiúval való szakítás megviselte. Mindenki azt hitte, hogy ebből házasság lesz. Jocó szülei is dúsgazdagok, illettek egymáshoz. Mindkettőjüknek márkás autójuk volt, de mégis motorkerékpárral jártak le a Balatonra, persze külön-külön motorral, mintha egyre nem fértek volna rá. Az a motor is többbe került, mint egy közepes autó – sóhajtotta most. De hát számított az, amikor az éves

tiszta jövedelmük kétszáz millió körül van. Aztán hirtelen megszakadt ez a kapcsolat is. Bogi soha nem mondta el, hogy miért, hogy miért döntöttek így. Hogy ki kezdeményezte, vagy ki unt rá a másokra. Bogi ott állt hirtelen egyedül, mert igaz, hogy gazdag volt, de már nem fiatal, és ismert volt a múltja. A hozzá hasonló anyagiakkal rendelkező fiú nem akadt, szegényebb pedig szóba sem jöhetett. Azt hiszi, a végső lökést mégsem ez adta. Egy este az apja szóvá tette, hogy az utóbbi időben nem jár be dolgozni, ha be is megy, elkésik. Bogi azt felelte, hogy őt nem érdekli ez a munka, nem akar egyhelyben ücsörögni naphosszat. Jól van – mondta Béla – akkor keresünk neked másik munkát. Hol szeretnél dolgozni? Mert dolgozni kell, legalább azt keresd meg, amit magadra költesz. Ezen Bogi felkapta a vizet. Mit gondol az apja, talán ő élőködő? Sajnálja tőle a pénzt, tönkremegy a cég? Szó szót követett, csúnyán összevesztek, aminek az lett az eredménye, hogy Bogi kijelentette: Elköltözik otthonról, nem fogad el egy fillért sem a szüleitől. Bebizonyítja, hogy meg tud élni, maga keresi meg a kenyerét. Akkor nem gondoltam, hogy komolyan mondja ezeket. De makacs lány Bogi, mint az apja. Kiment Angliába. Ennek már több éve. Most a vonatok étkezőkocsijában dolgozik. Ennyit tud róla. Hogy ott mit csinál, mennyit keres, hogyan él, nem tudja. Egyetemi diplomával, milliárdos szülei ellenére gürizik, utasokat szolgál ki. Nyilván megél, de lassan megöregszik. Nincs férje, nincs unoka. Miért? Hát élet ez? Jó ez neki?

A benzinkutak bevételeit minden este begyűjtik. Ennek biztonsági okai is vannak, de a kútkezelőket is szoros elszámolásra, fegyelemre kényszeríti. Mindennapos megterhelése ez a családnak, elsősorban Bélának és neki. Egy idő után Béla az egyik kút teljes irányítását a fiára, Zolikára bízta. A gyereknek amúgy is betekintése volt mindenbe, hogy minél hamarább tisztába legyen a cég működésével, hiszen idővel a teljes vezetés az ő feladata lesz. Egy elszámolásnál a napi bevételből hiányzott huszonötezer forint. Béla persze magyarázatot kért a gyerektől, aki bevallotta, hogy szüksége volt arra az összegre, ő vette el. Béla leszidta a gyereket, és elmagyarázta neki, hogy az elszámolás és a fizetés vagy más pénzkivétel nem ugyanaz. Ha problémája adódik, szóljon. Egy ideig rendben volt minden. Aztán százezer forint hiányzott. Ebből nagy veszekedés lett. Zoli bevallotta, hogy kábítószer van a dologban. Erre már én is megijedtem. Zoli erősködött, hogy csak kipróbálta, de megszarolták. Néhány hét múlva Juhász Jóska, az egyik kutas, elnézést kért Bélától, hogy szóba hozza az ügyet, de kellene neki a pénz. Milyen pénz? – értetlenkedett a férjem. Kiderült, hogy Zoli kért tőle negyvenezer forintot, de még nem adta meg, halogatja, hogy majd... Úgy látszik, Zoli nem mert már a bevételhez nyúlni, így oldotta meg a problémáját. Ebből aztán este óriási veszekedés lett. Béla ordított, Zoli szemtelen volt, én sírtam, de jól emlékszem a vitára.

– Szégyenbe hozol engem, magadat, a céget! Mit gondolnak az alkalmazottaink?

– Mit gondolnának, semmi közük hozzá.

– Ha nem érted, akkor hülye vagy, fiam! Vagy azt gondolják, hogy kihasználak, mert nem kapsz elegendő pénzt, vagy azt, hogy telhetetlen vagy, szórod a pénzt, nem elég, amit kapsz, tehát kölcsönkérsz, de nem adod meg. Ezen az úton haladva a sikkasztás következik, majd a börtön! De azt megúszod, mert a fiam vagy és tudod, hogy nem jelentelek fel. Végig gondoltad ezt? Hát mi lesz belőled? Egy iszákos, kábítószeres csavargó, aki majd néhány év alatt a nyakára hág annak a vagonnak, amit a szülei életük során összegüriztek.

– De nagyra vagy vele, másoknak is van. A rendszerváltáskor nem volt nehéz. Hallottam néhány dolgot rólad is, és ha nem tudnád, a pénz azért van, hogy elköltse!

– Még szemtelen is vagy! Azt a pénzt először meg kell szerezni, és az nem megy magától. Ahhoz meló kell, sok meló és ész! Úgy látszik, ez neked hiányzik, mert az ész nem azonos az egyetemi végzettséggel.

– Tudod mit, felmondok! Vedd úgy, hogy mától fogva nem dolgozok nálad.

– És miből élsz meg? Ne légy makacs, kisfiam – szóltam közbe sírva.

– Ez lesz a legjobb, közben hátha megjön az eszed – mondta Béla. De neked családod van, gyereked. A feleséged fizetéséből nem tudtok megélni, azért azt mégsem engedhetem meg, hogy nyomorogjatok, netán éhezzen az unokám, ezért kapsz tőlünk minden hónapban háromszázezer forintot. Bízom benne, hogy közben megjön az eszed, normális leszel, és munkába állsz a cégnél, amely egyszer a tiéd lesz. Úgy tartunk nyilván, mintha dolgoznál, fizetjük az ezzel járó járulékos költségeket. Be sem kell jönnöd, az összeget minden hónap fizetésnapján a számládra utaljuk.

Ezt Béla is, én is ideiglenes megoldásnak gondoltuk. Jó húzásnak, hogy felébredjen a gyerek lelkiismerete, belássa hibáit, felfogja saját érdekét, és dolgozni kezdjen a cég, ezáltal a saját maga javára. Sajnos, óriásit csalódtunk. A fiamnak eszébe sem jutott megváltozni, tetszett neki a léha élet, a semmittevés. Ma már havi hatszáz-ezret utalunk a számlájára, az apja megmondta neki, hogy ennél többet nem fog kapni. Nem húzza ki a csávából többet, bármi történjen is vele. Amikor hitelezők jelentkeztek nálunk, hogy egyenlítsük ki a tartozását, Béla újságban tette közzé, hogy a fia cselekedeteiért, pénzügyeiért a cég semmilyen felelősséget nem vállal, követeléseket nem egyenlít ki. Zolitol visszavette a bélyegzőt, minden alkalmazottnak megtiltotta, hogy a cég pénzéből bármily kis összeget is átadjanak. Aki ezt megteszi, anyagi felelősséggel tartozik, és azonnali kirúgást von maga után. Annyira elmérgesedett apa és fia között a helyzet, hogy Zoli azt merte az apja arcába ordítani: Csak azért megyek el a temetésedre, hogy meggyőződjek róla, jó mélyen elástak-e! Béla abban bízik, hogy Lacika, az unokánk, nemsokára felnő, és neki átadhatja a céget. De hát Lacika még csak tizenkét éves. Szófogadó, aranyos

gyerek, de ki tudja mi lesz belőle? Mire neveli az apja? Most még jár hozzánk, jól megértik egymást a nagyapjával, de Zoli is ilyen volt ennyi idős korában.

Én már nem hiszek ebben. Semmiben sem hiszek. Nincs semmi értelme az életnek. Csak szenvedés az egész. Szégyenemben már nem is merek elmenni sehova, mert rákérdeznek, hogy mi van a Zolival, mikor jön haza Bogi. Mit mondjak erre? Az igazat mégsem lehet, hazudozik az ember összevissza, de egy idő után kiderül az igazság. És akkor ezt az egészet még meg is fejeli az uram. Ez is öregségére hülyül meg. Voltak női eddig is, tudtam én ezt, még veszekedtem is miatta, de azok futó kalandok voltak. Jelentőség nélküli szexek, és lehetőleg titokban csinálta. De ez a mostani? Sülve-főve együtt vannak, nyilvános helyen mutatkoznak... és még ez sem elég, autót vett annak a kurvának. Mindennek van határa, nem lehet mindent kibírni. Azt gondoltam, ha iszom jobb lesz. Elfelejttem az egészet, legalábbis ideiglenesen elfelejttem. De nem így lett. Még jobban ezek voltak az eszemben, állandóan ezek. Végiggondoltam az életemet, voltak benne szép idők is. Amikor még kicsik voltak a gyerekek, az utazások, a MOL szűk körű összejövetelei, akkor még én is voltam valaki. Egy nagy reményű milliomos felesége. Aztán...

Már nem érdekel semmi. Az életem teljes kudarc, a családom összeomlott. A szünetelésnek, a szeretet teljes hiányának én is oka vagyok. Nem akartam, de mégis elősegítettem. Személyes és megalázás számomra minden nap. Minek élni, így nem érdemes élni.

A városból kivezető út, amikor ráfordul az autópályára... ott a kanyarban, mindjárt az árkon túl van egy hatalmas nyárfa... az jó lesz. Bementem a Rozmaring presszóba, megittam három konyakot, aztán kértem a pincértől egy borítékot. A noteszomból kitéptem egy lapot, ráírtam, hogy „Ne hibáztassanak senkit, szándékosan tettem.” Aláírtam és beletettem a borítékba. Ráírtam, a RENDŐRSÉGNEK, aztán bedobtam a kocsis hátsó ülésére. Indítottam, elindultam kifelé a városból, arra még emlékszem, hogy erősen nyomtam a gázpedált...

Bagi István

Ja, még nem is mondtam

Jókedvűen ballagtam
örültem hogy szabad a szerdád
azt írtad délután félöt jó lesz
naná hogy jó nekem is
a kártyapartit lemondtam
abból lesz a jövő héten másik
végre elbeszélgethetünk ráérősen lazán
azt kérted a bejáratnál találkozunk
jobban szereted ha együtt lépünk be
hát jó találunk ülőhelyet előbb-utóbb
kortyolgatjuk a forralt bort vagy puncsot
eldöntjük közben hova menjünk utána
talán vacsorára hívlak a közeli étterembe
és a finom falatok után ...
ábrándozásom nagyjából eddig jutott
„szia!” toppant elém a hangod hirtelen
és közeledett alakod is a félhomályból
ez itt az egyik barátnőm mondtad
ugye nem baj hogy velem jött ő is
már hogy volna baj hebegtem
csinos hölgyből sohasem elég
(csak soká ne maradjon
gondoltam magamban)
és bementünk és kortyoltunk
és kedvünk egyre jobb lett attól
és akkor fejeddel a csaj felé intettél
ja még nem is mondtam
mi ketten moziba megyünk hattól.

Patócs Molnár János

Élni tudni kell

– Aranyom, sokféle gyógyszert szedek, hogy is? Reggel hatot, délben négyet, este talán nyolcat.

– Ne haragudjon, Tamás, nekem pontosan kell tudni, hogy...

– Na most, emlékezetem szerint összesen 32 gyógyszert kell szednem. Vérnyomáscsökkentő, szívritmus-szabályozó, koleszterinre, májelégtelenségre, trigliceridre, refluxra, meforal, betaloc, pantoprazol, mit tudom én, mi. Nem lehet ezt észben tartani.

– Értse meg, nekünk tudnunk kell, hogy az előírt gyógyszerei rendelkezésre állnak-e, mert ha nem, nekünk kötelességünk biztosítani. Érti, kötelességünk.

– A többségét behoztam, amit nem sikerült összeszednem hirtelen, hozza a lányom, csak elakadt a csúcsforgalomban, késni fog kicsit.

– Én megtettem, amit meg lehet. Itt írja alá. Köszönöm. Most tegye szabaddá a lábát, hogy befáslizzam.

– Hozza a lányom a fáslit is, ha tudna várni kicsit.

– Nem várhatunk, nekem rendbe kell tennem, mielőtt oda kerül. Akkor kezdem.

– Tudjátok, nem könnyű előteremteni mindent. Havi tizenkét ezres a gyógyszer. A pénzem kevés. Negyvennégyezer rokkantságiból kigazdálkodni mindent lehetetlen. Akinek van száznegyvene, százötvene, könnyen beszél. Szelektálok: ami fontos megveszem, ami kevésbé az, hanyagolom. Az is igaz, sok segítséget kapunk. Évente, a testvérvárosunk küldöttségének érkezésekor szólnak a városházától. Meglátogatnak. Ruhát hoznak, tartós élelmiszert, játékokat a gyerekeknek. Nem kellett vegyünk bicajt, görkorit, mindegyik amerikai. Fényképeket készítenek rólunk, felteszik Toledo honlapjára. Csináltak olyan képet, amelyen látható volt az egész család, kint a kertben, a családi nagyszatnál, kiránduláson a Rotary-tanösvényen. Egyik lányomat, amelyiknek volt angol nyelvvizsgálója, meghívták Ohióba öthetes ingyenes tanulmányútra.

– Hányan ültök annál a „nagyszatnál”? – kérdezi Zsolti.

– Nem nagy művészet, én fabrikáltam, összecukható. Vagyunk mi ketten Zsuzsával, aztán a nyolc gyerekünk, tizennyolc unokánk. Sokan panaszkodnak, hogy öt évig jártak óvodába, hét évig. Én harminc évig kíségettem a gyerekeimet óvodába, iskolába. Nem bántam meg. Elégedett vagyok mindennel. Ők is elégedettek az életükkel. Ez a legfontosabb. Hogy ne az a kérdés rágjon belülről: mi lett volna, ha? Ha-ha-ha. Na megjöttél kisjányom? Behoztál mindent, amit kértem? A fásli már nem kell, adott a cég.

Huszoneves, sportosan öltözött nő siet céltudatosan az ajtótól legtávolabbi ágyig. Karján apró, formás kislány. A csöppség, egy nála nem sokkal kisebb hajas babát ölel. Női triptichon. A férfi megcsókolja a lányát, az unokáját. Lehalasztják a hangjukat, hosszasan suttognak, puszognak. Közben a nő reflexszerűen simogatja apja befáslizott lábát. Ica nővér besiet, új ágyneműt húz a sarki ágyra, érkezni fog valaki. Mintegy mellékesen megkérdezi, hány éves a kicsi. Kettő. Az övé négy és kettő. A kisebbik szintén lány. Sebesen jár a keze, a hangja hajlongás közben hullámszik. A magáét hogy hívják? Zsanett. Beszél? Persze, már fél éve. Szaval is. Az enyém is csivitel. Elíznek hívják. Annyira tetszett nekem az Elíz. Annyira dallamos. Az uram Enikőt akart. De az olyan hétköznapi. Végül rám hagyta. Rendszerben van minden, Tamás? Mindjárt hozom az infúziót, egy adag még le kell menjen a műtét előtt. Gyerekvers, majd ismert dal szólal meg. Nem tudni, honnan jön a hang: a kislányból? A babájából? A kórterem tapsol. A lány felkapja a gyermekét, és elindul kifelé. Kétszer is visszafordul, megint suttognak pár szót. Elhagyja a kórtermet.

– Ő a családos lányaim közül a legfiatalabb. A kisebbik fiam most nősült, nyomdában dolgozik, tisztességesen keres. Ember nagyságú fényképeket készítettett az esküvőjükről. Nagyon szépek. Ott van az ebédlőjünkben. Csak a legkisebb lányomat sajnálom. Most hetedikes. Mikor pénteken hazajön a suliból, mondom neki, játsszál kicsit, aztán fogjunk neki tanulni. Hogy a szombat-vasárnapod szabad legyen. Nem bírok, apa, holt fáradt vagyok. Bevezették a napi kilenc órát. Normálisak ezek? A felnőtt is csak nyolcat dolgozik. Úgy szoktam, hogy előre elolvasom a leckéit, két-három leckével előbb járok, hogy tudjak neki segíteni. De van, amikor nem megy. A napokban megmutatta az egyik szöveget, hogy nem érti. Valami etikaféle vagy mi. Elolvastam egyszer, elolvastam kétszer, én sem értettem. Egyik tanárunk megparancsolta, hogy ne merjék a tankönyvet használni. Amit ő lead, azt jegyzeteljék, abból készüljenek. Akkor minek kell hordani? Majd összeroskad a hátizsákja alatt. Nem is lett tanulás. Kicsit játszott az ájfonján, belealudt. Úgy kellett felköltetni a vacsorához. Azt hiszem, a finnek csinálják jól. Napi három elméleti óra a maximum. A többi játék, kreatív feladatok, ilyesmi.

– Úgy tudom, a hollandoknál is ilyen gyerekközpontú az általános iskola. Viszont utána nagy az ugrás a gimnáziumig. – Ezt Zoltán mondja. A megyei lapot olvassa, fél füllel figyel a purparlára.

– Azért az se jó, amit Nyugaton csinálnak, hogy mindent szabad a gyerekeknek. Én nem vagyok gyerekpárti, úgy értem, hogy kell a fegyelem. Mégis csak lehetetlen, hogy a Tesco közepén verdesi magát a földhöz egy gyerek, és ötszáz ember kell ezt tűrje.

– Ott a szülő a hibás – hangzik kórusban.

– A fiam nagyon hisztis volt. Semmi sem volt jó neki. Szorít a cipő, a zokni

gyűrődik, a nadrág bő vagy éppen szűk, a kaja túl sós vagy sótlan. Egyszer nagyon kihozott a sodromból. Fürdéskor kijelentette, hogy ő nem hajlandó zöld szappant használni, csak kéket. Úgy ahogy volt, meztelenül kiraktam a hóba, és bezártam az ajtót. Az anyja könnyögött, hogy ne csináljam ezt. Két perc múlva sírva követelte, engedjük be, megfogadja, hogy soha többet nem lesz rossz. Úgy is lett. Soha semmi baj nem volt vele többet. Most huszonhárom éves, jó szakmája van, nem haragszik rám, nagyon jóban vagyunk. Mai napig élesen emlékszik arra az estére.

Ica kicseréli az infúziós palackot. Körbenéz. – Minden rendben? – Nem kap választ, kisiet.

– Igazad van, Zsolti, a nejem is megcsinálta, hogy hisztizett valamelyik, be a fürdőkádba, s hideg vizes zuhany. Na nem jéghideg. A gyerekek tudnia kell, hogy van egy határ. Minden viszonylatban. Tudjátok, mit szoktam csinálni? Megérkezik a gyereksereg vasárnap ebédre. Egy hónapban egyszer együtt ebédelünk. Sorba állítom őket, vezényelek. Karlendítés előre, karlendítés hátra. Ugrálás, tapsolni a fej fölött. Békázás. Óriásjárás. Elég. Egészségetekre! Mostantól mindenki azt tesz, amit akar. Akkor aztán felkacagnak, hancúroznak, rajcsúroznak. Értitek? Nem akarom én terrorizálni őket. Érezzék meg, hogy mindennek megvan a maga helye és ideje. És tanulják meg, nem vagyunk egy súlycsoportban. Ne félj, mert nem kell egyiknek sem könnyörögni, hogy ugyan, utyuru-putyuru, vedd már fel a kanalat, amit ledobtál. Tudjátok, a legnagyobb öröm a gyerek. Amikor megépítettem Miskolcon a nyaralónkat, a kert egy dombra futott fel. Télen ott szánkóztak, csúszkáltak, fakutyával ereszkedtek. Nyáron meg gurultak le a kisszekérrel. Én csináltam nekik, fakutyát is, szekeret is. Élvezték nagyon, senkinek nem volt olyan, nagy örömükre szolgált. A szomszéd gyerekek is hozzánk jártak. Álltam a teraszon, néztem őket, én voltam a legboldogabb ember a világon. Nincs nagyobb boldogság, mint örömet szerezni valakinek. Főleg, a tieidnek. Itthon Baktón is csudánkra jártak a szomszédok. Ha szállítottam valamit az utánfutón, a három lányom felült, s végigénekeltek az utat, Szegedi boszorkányok, meg ilyenek, amit megtanítottam nekik. Kiültek az ablakba a szomszédok, kacagtak, tapsoltak, kiabálták, hogy jönnek a szögedi pacsirták. Van egy szomszédom, gazdag ember. Nyomdája van. Azt mondja egyszer. Te Tamás, nekem van pénzem, van minde-nem. És mit csinállok? Nézem a házimozit, ha megunom, kimegyek a tóra a luxus verdámmal, felhágok a jet skimre, száguldozom, azt is megunom, hazamegyek, bekapcsolom a házimozit. Altatót veszek be, hogy tudjak szunyálni. Vagy berúgok. Te nem vagy gazdag, de tudsz élni. Irigyellek. Hát igen, élni tudni kell. Az a sok közös kirándulás a Balatonon, a Velencei-tónál, a Bakonyban, a Mátrában, Erdélyben, Felvidéken, az a sok emlékezetes élmény, most is felemlégetünk egy-egy sztorit, elővesszük a régi fényképeket, videókat, ha éppen nincs olyan esemény, ami leköti a figyelmünket.

– Az a kérdés, mit tekintünk életnek – jegyzi meg Zoltán, mintegy mellékesen.
 – Ezt hogy érted? – Tamás azzal is jelzi kíváncsiságát, hogy nehezen bár, de testével is a közbeszóló felé fordul.

– Mondjuk egy könyvmolynak nem biztos, hogy hegyi túra jelenti az életet. Neki az élet egy kellemesen nyugodt zug, ahol senki sem zavarja az olvasásban.

– Mondasz valamit – reagál némi késéssel Tamás. Hangsúlyán érződik, ő erre eddig nem is gondolt.

– A lányod itt van a folyosón – hozza a hírt valaki.

– Igen? Elbúcsúzott, hogy hazamegy. Biztos nem akarta, hogy aggódjam miatta.

Telefonál. Az eredményt is közli a kórteremmel.

– Azt mondja, találkozni akar a professzorral. Nem tudtam róla lebeszélni.

– Bús Tamás Mátyás – sztentori hanggal érkezik a tagbaszakadt műtősfíú.

– Én vagyok.

– Pattanjon fel erre a járgányra. Kigombolni a hálóinget hátul.

– Nem olyan könnyű az, fiatalember. – Nehézkesen dobja le befáslizott lábait az ágyról, hatalmasra puffadt hasa is akadályozza a mozgásban.

– Segítek. Kivehető fogsora van?

– Nincs.

– Karóra, szemüveg?

– Már levettem.

– Melyik oldalon lesz?

– A jobb. Sziasztok fiúk, ha megmaradok, ünnepelünk.

– Szorítunk neked – mondják többen.

A kórterem elcsendesül. Dani új, kíváncsiskodik:

– Mivel műtik?

– Úgy tudom, vese és máj, elég komplikált – válaszolja a szomszéd ágy birtoklója, Zsolti, csendesesen. Neki prosztatagyulladás van, oldalán vizelettestasak lóg. Így járt dolgozni is. Kamionsofőr volt egy ideig, már akkor gondjai voltak, harmincöt évesen. Szakmai ártalom, azt mondják. Most álló munkája van, ez könnyebb. Dani szintén prosztatás, még „kezdő”, most vesznek tőle szövetmintát.

A kórteremből kitolnak egy ágyat. Vajon miért? Imre feküdt rajta. Őt vitték elsőnek a műtőbe. Azóta eltelt legalább három óra. Új ágygal érkezik Károly. Ő mondja el a csere okát. Itt a 11-esben nem tudnak oxigént biztosítani az operáltaknak. Neki a 17-esben három napja vették ki a veséjét, nincs már szüksége oxigénre. Szeretne hazamenni. Mára ígérte a zárójelentést a professzor. De őt egyelőre nem látta senki. Pedig meg kellett érkeznie, Tamást ő műti. Károly törzsvendég, ismer minden nővért és orvost. Azt is, ki ment külföldre dolgozni, ki jött vissza. Tudja, hogy működik a kórház, mi a jó, és mi az, amin még javítani kell, szerinte.

Például a szobák felszereltségén. Dani megjegyzi, öt vagy hat éve vakbéllel műtötték a sebészetben. Ott hét kórteremre jutott egy mosdó. Itt minden szobában van vécé, fürdő. Ott ruhatároló szekrények sem voltak. Csak egy közös. Károly grimaszol, fölényesen legyint: A börtönben jobb az ellátás. Ott ezerkettő jut a napi ellátmányra, itt hatszáz.

A kórterem üzemel. Vérnyomást, lázat mérnek. Cserélik az infúziót. Vért vesznek. Ellenőrzik a gyógyszeradagolást. Bandi bácsi, akit csak másnap műtenek, kicsorgatott. A hálóinge hátul szaros. Azt motyogja, a kúp miatt. Ágyneműt, hálóinget kell cserélni. A túltelített vizeletes tasakkal el kellene jutnia a vécébe. Infúziót is kap. Az állvány keréken jár. Márti nővér megmutatja, hogy lehet vele közlekedni. Egyik kezével azt tolja, a másikkal a vizeletes zacskót viszi, füttyijéből lóg a katéter, belebonyolódik. Márti nővér rákiabál: nagyon vigyázzon, mert ha kijön a katéter, az kurva fájdalmas. Bandi bácsi morog valamit, nem érteni. Már tisztába tették őt is, az ágyát is, amikor folyékony szappant kap, a műtét előtt azzal kell zuhanyozni. Ha nem megy egyedül, beszélje meg az éjszakás nővérekkel, a műtétre való előkészítés az ő feladatuk. Visszahozzák Tóni bácsit. Őt vitték másodikként a műtőbe, nincs jól. Gépre rakják, folyamatosan mérik a vérnyomást, szívműködést, infúzió a karján, katéter a nyakán. Hangosan alszik. Negyedóránként ránéz valamelyik nővér. Az ágy végére akasztott kezelőlapra jegyzetelnek.

Meghozzák az ebédet. Zöldségleves, rizses hús. Zsolti nem kér. Biztos lesz, aki repetázni szeretne, adják annak. A zárójelentést várja. Majd eszik otthon. Műtétje elmaradt. Gyulladás miatt. Már gyógyulóban, reméli, hazaengedik. Reméli, rövidesen új időpontot kap. Épp elbóbiskol, amikor megjelenik Adjunktus úr, egy csapat orvostanhallgatóval. Ha nem zavarja, épp az ő betegségéről tartana előadást. Zsolti beleegyezik. Az orvos lendületesen, félhangosan magyaráz. A hangja álmosító. Interaktív módszert alkalmaz, a jó választ tudni vélő diákok bizonytalan hangja élénkíti a monotóniát. A kórterem közben üzemel. A harsány műtősfiú megint megjelenik. Danit szólítja a műtőbe. Az útban lévő Adjunktus úr, a diákok behúzódnak az ágyak közé. Dani fürgén pattan a hordágyra, mintha bizonyítaná, kutya baja, nem is tudja, miért van itt. A műtősfiú azon élcelődik, hogy mutaványához Daninak biztos nem volt még ilyen népes nézőközönsége. Újabb beteg érkezik, hórihorgas férfi, hófehér Beatles-frizurával. Valamikor tekintélyt parancsoló lehetett. Most aprócska, ápolt felesége segítségével, botra támaszkodva vonszolja magát a kijelölt ágyig. Vetkőzik, mintha utoljára. Érkezik a főnővér, kérdegeti, töltsögeti a személyi lap rubrikáit. Innen tudni, hogy az új fiú Horváth László. Felesége kihangsúlyozza: diétáznia kell a férjének. Miután elrendezte, gyöngéden megpuszítja, s elsiet.

Hallatszík, kint elindult az eső. Egyik-másik beteg felkel, nézi az esőben céljaik felé siető embereket, surrogó autókat, a széltépte fákat: egy-egy levél hangos csat-

tanással csapódik a falnak, aszfaltnak. Meleg ősztől a fűtés beindítását, az ablakok félig nyitva.

Látogatási idő: Horváth László felesége visszatért, talán haza sem ment, a közelben emésztette férje hiányát. Tóni bácsihoz is érkezik egy középkorú nő és férfi. A főnövér költögeti, nem ébred. Csak ülnek csendben és nézik. A nő időközönként megigazítja az ágyneműjét, papír zsebkendővel törölgeti a beteg verejtékező homlokát. Bandi bácsi ágya köré népes család telepszik. Öten veszik körbe. Halkan duruzsolnak. Tizenéves fiatal lány bugyborékolva felkacag. Mint egy bent rekedt pillangó csapdos, szárnyal a kacaj. Próbálja visszafojtani, robban. Feltehetően Bandi bácsi hamiskás mosollyal kísért szavai tüzelik. Egyre hangosabban hahotázik. Aztán már mindenről röhög. Egyszerűen nem bírja abbahagyni. A nevetés átragad az egész társaságra. Mint öt bábú, amit láthatatlan dróton táncoltatnak, egyszerre rázza őket a visszafojtott jókedv. Érkezik a délutáni vizit. A látogatók kiviszik magukkal a jó kedélyt is. A főnövér minden betegről mond pár szót. Bús Tamás Mátyás ágya azért üres, mert az intenzíven van.

A vizit elvonul, a betegek döbbsen kérdegetik egymást. Mit jelentsen ez? Károly erre is tudja a választ. Nem kell tragikusan venni. A komplikált műtétek után gyakran viszik az intenzívra a beteget, ott jobb a felszereltség, ha baj van, gyorsabban tudnak reagálni. Zsoltihoz csinos asszonyka érkezik. A nő szatyrokba szedi össze a férfi cuccait. Zsolti boldogan öltözködik, végre hazamehet. Dzsekije alatt nem látszik a katéter. Elbúcsúzik, némelyekkel kezét fog.

A kórterembe belopakodik a sötét. Senki nem kapcsolja fel a világítást. Csak amikor meghozzák a vacsorát. Az újonnan érkezettek is kapnak. Két szelet kenyér, egy henger ömlesztett sajt. A legtöbben hozzá sem nyúlhatnak. Dani gyorsan befalja, tegnap este óta nem evett.

Az ügyeletes orvos tart vizitet. Danit ő mütötte, megígérte, még este hazaengedi, ha nem merül fel komplikáció. A biopszia óta háromszor vizelt, a nővérek csillagos ötösre minősítették a kacsába eresztett pisit. Az ügyeletes felszólítja, várjon rá az iroda előtt. Akkor felöltözhettek? Tőlem, jöhet meztelenül is. A kórterem derül, Dani sietősen öltözködik. Károly friss levegőt kíván venni, bejelenti, hosszabb időre távozik. Elkíséri a tájékozatlan Danit az irodába. Zoltán, aki Gyuláról érkezett, és már átesett a prosztatabiopszián, de csak másnap számíthat hazamenetelre, elégedetlen a vacsorával. Érdeklődik, nincs-e a közelben valami gyorsétterem. Hamburgeres van háromszáz méterre tőlünk – tájékoztatja Márti nővér. A Tescóban pizzéria is működik, de az viszonylag messze van. Lehet-e telefonon rendelni? Márti feltételezi, igen. Ők Gyulán többen összefogtak, mert ott nagyon szar kaját adtak, rendelték óriáspizzát, s megosztottak rajta testvériesen. Az a baj, hogy nem tud rákapcsolódni a kórház wifijére. Ő már kérdezte a nővérektől a jelszót, nem tudják. A főigazgató titkolózik, nem akarja, hogy a személyzet be-

tegfelügyelet helyett az interneten lógjon. Márti nővér megígéri, hogy megszerzi neki a Tesco telefonszámát. Nincs itt társalgó? – érdeklődik. Van, tévé is, de nem működik. Károly szerint tavaly meg tavalyelőtt sem működött. Ő akkor is be volt utalva. Károly elvonul bejelentett esti sétájára. Zoltán még fontolgatja a vacsora-utánpótlást. Később kiderül, készült, hozott otthonról rántott húst, házi kenyeret, nem fog éhen halni. Befal egy adagot.

Tíz óra tájban a kórterem elcsendesedik.

Hajnali ötkor beindul az új nap, jönnek a nővérek, teszik a dolgukat. Ica besegíti Bandi bácsit a fürdőszobába a bemosdatásra. Hat óra tájban besurran Bús Tamás Mátyás lánya. Ezúttal egyedül. Ugyan abban a ruhában, mint délelőtt. Csendesen igyekszik kiüríteni az öltözőszekrényt. Zoltánt felriasztja a ténykedés, abbahagyja a horkolást. Neki nem maradt hely, eggyel kevesebb szekrény van, mint ágy. Ruháit az ágy karfájára terítette. Kedvesen érdeklődik:

- Berakhatom a cuccaimat a szekrénybe kedves, nem kell Tamásnak?
- Berakhatja.
- Az oxigénes szobába vitték az apját?
- Nem, a túlsó partra.

A lány felzokog, felmarkolja szatyrait, és kifut a teremből. Zoltán szétnéz, úgy tűnik, mindenki alszik, vagy alvást színlel. Nincs kivel megosztani a hírt. Egy darabig bámul maga elé, aztán bizonytalan mozdulatokkal rakosgatni kezdi a ruháit a szekrénybe.

S. Csoma János

Jó nekünk

Jó nekünk a kertben
macskáink, kutyaink közt
e fényárasztó napon.
Ez a délelőtt mindannyiunké –
egy család vagyunk mi
huszonnégyen kilencvenkét lábon.
Nekünk két kétlábúnak
rengeteg munka, még több boldogság.
Ennyi szabattott ott, ahol sokan
az egyedüllétet választják.
Ellentéttel adózunk a
megszületettek érdekében.
Apám egykor egyedül lakott itt,
de etette a madarakat.

Hangulat

Ilyen az ég, ha füstöt fúj a kémény,
ilyen a föld, ha korma visszahull.
Ilyen a lélek, ha tölti az élmény
s ilyen, ha múltjába múl.
Ilyen az ég, ha átszeli a kondenz,
ilyen a kondenz, ha semmivé válik.
Megtört a tél, sálad tekerd nyakadra,
gombolkozz állig.

Vétkes következmény

Ráadásul
olyan az ember,
folyton ismétli
önmagát.
Előbb ülteti,
aztán nevel,
majd kivágja
az almafát.

Zaj

Liheg a csend,
zaj elől menekül.
Hangos a világ –
nem hallható már,
hogya a szű percegve rág.
Ne mondd, hogy ezt akartad
magadba bújni, ha tudnál
de nem teheted.
Mindennapodat
megmérgezi és frusztrál.

Talán

E földnek nem hiányzol
nem is számol veled,
másnak készült a jászol
nincs is neved.
Talán álom voltál,
de itt a reggel,
isten veled.

Távlat

Az ember kapaszkodót keres
kiszögelések után tapogatózik,
az élet alpinistája, ha felért,
minden őt szolgálja, legyen miből
másokat szolgálni.
Vagy csak önmagát, ki, hogyan.
Élet és halálkérdés ama távlatból
válik fontossá, ha felsejlik
az elmúlás valósága:
akkor végképp, belenyugszik –
elérte az égi létra
legfelső grádicsát.

Verók Attila

Újabb mérföldkő a távolban felsejlő egri egyetemtörténeti monográfia felé

(Ismertetés és kritika Bartók Béla – Makai János – Nagy Andor: Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története című könyvéről)

A világban minden nagy múlttal rendelkező felsőoktatási képzőhely vezetője, elkötelezett dolgozó, kutatói – így a magyarok is – törekszenek arra, hogy kitüntetett dátumok környékén egy-egy újabb összefoglalást jelentessenek meg saját intézményük múltjáról. A történetírói mechanizmus évezredek óta változatlan: a megrendelésre vagy önálló elhatározásból tollat ragadó szerző(k) előveszik az elődök munkáit, azok átörökítésre méltónak ítélt részeit átveszik, korszakuk világfelfogásának megfelelően újraértelmezik, ha lehet, újabb ismeretanyaggal bővítik, majd a legutolsó áttekintés óta eltelt időszak történéseit, friss kutatási eredményeit hozzáillesztik a megelőző hagyományhoz. Az újabb mozaikkockák, LEGO-darabok pedig hozzájárulnak az aktuális kor társadalma számára rendelkezésre álló történeti kép teljesebbé tételéhez. Az persze már másik kérdés, hogy ez a kép(zelet) éppolyan viszonylagos, mint a történelem maga. Minden attól függ, ki hogy látja és láttatja saját ismereteit a legkülönbözőbb megfontolások függvényében. Ebből pedig egyenesen következik a „valós” történet felfejtésének lehetetlensége, ami azt eredményezi, hogy egy-egy intézménynek nem története van, hanem egymással interferáló különböző történetei. Az irodalmárok ezt már régóta hangoztatják saját területükre vonatkozóan, én pedig itt ragadom meg az alkalmat, hogy ezt a látásmódot kiterjesszem a történelemtudományra is. Tisztában vagyok vele, hogy ezzel már ebben a diszciplínában sem mondtam újat, viszont Eger változatos története kapcsán talán még nem döngetek nyitott kapukat kijelentéssel. Itt ugyanis ez a tény mintha mindeddig kevésbé tűnt volna nyilvánvalónak, és a különböző történetírói kísérletek láthatólag mindenkor maguknak vindikálnák az „egyetlen”, az „igazi”, a „valódi” jelzőket tevékenységük eredményének jellemző vonásaként. Következésképpen a helytörténet művelésének hepehupás terepén merev, lövészárkokban megcsontosodott hadállások alakultak ki, ahol csekély az esélye az álláspontok közelítésének. A fentebb elmondottak alapján azonban erre nincs is feltétlenül szükség. Ha mindenki elfogadná a párhuzamosan létező és/vagy egymásba játszó történetek lehetőségének elméletét, egyetlen pillanat alatt megoldható lenne az egri helytörténeti gordiuszi csomó problémája. Nincsen te-

hát jó vagy rossz történetírói megközelítés, csupán történetek vannak, amelyek az aktuálisan felhasznált források tükrében vélhetőleg mind megállják a helyüket. A történeteket szinoptikusan szemlélve pedig minden olvasó, érdeklődő létrehozza a saját maga, mindenki másétól különböző újabb történetét (modern terminológiával: history). A kör pedig itt bezárul, hiszen elérkeztünk a legatomibb szintig: az individuális történetértelmezés jelenségéhez.

Hogy miért mondtam el mindezt bevezető gyanánt, hamarosan kiderül. Előtte azonban két dolgot tisztázni érdemes. Először is azt, hogy a felsőoktatási intézmények – hasonlóan bármilyen egyéb társadalmi szerveződéshez (állam, egyház, rend, párt stb.) – tekintélyük és pedigrijük növelése érdekében arra törekszenek, hogy saját történetüket/történeteiket minél régebbi időkbe vezessék vissza, mert ettől az „ódonitástól” a legkülönbébb előnyöket remélik (tudományos kiválóság elismerése, hallgatótoborzó vonzerő, központi tudományszervező szerep stb.). Legyen elég itt csak két meggyőző példát felhoznom. A Pécsi Tudományegyetem a Nagy Lajos király idején megvalósított középkori, rövid ideig működő egyetem alapításától (1367) számítja intézménye múltját, holott jogelőd intézménye, a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem csak 1912-ben jött létre, a tényleges felsőoktatás pedig csak 1921-ben vette kezdetét Pécsen. A lassan még csak hazai fennállásának centenáriumához közeledő intézmény 650 éves évfordulójának megünneplése 2017-ben enyhén szólva is érthetetlen és megmosolyogtató kezdeményezés volt. Még bizarrabb a helyzet az Óbudai Egyetemmel, amely szintén kacérkodik azzal, hogy előzményeit Luxemburgi Zsigmond korában (1395, 1410) találja meg, jóllehet 2000-ben hozták létre három főiskola összevonásával, és csupán 2010-től viselheti az egyetemi címet. 2015-ben tehát az intézmény fennállásának 620. évfordulóját ünnepelni naiv túlzásnak tűnt. A régmúltba visszanyúló gyökerek hangoztatása azonban renomét generál, éppen ezért kiváló marketing-eszköznek számít a mai világban (is).

A fentiekben elmondottakból következően másodsorban azt érdemes tudatosítanunk honfitársainkban, hogy a Trianon utáni Magyarországon mindössze két olyan felsőoktatási intézmény található jelenleg, amely tisztességes, működésbeli megszakításoktól mentes múlttal rendelkezik: az Eötvös Loránd Tudományegyetem (alapítása: 1635, de csak 1777 óta a mai magyar fővárosban) és az Eszterházy Károly Egyetem (alapítása: 1769/1774, azóta folyamatosan Magyarországon). Kettőjük közül pedig kizárólag az egeri intézmény nem vándorolt, hanem kezdettől fogva mai helyén áll – legalábbis ikonikus főépülete, a Líceum. Ha innen nézem, akkor ez ma Magyarország legrégebbi, (szék)helyváltoztatás nélkül működő felsőoktatási képzőhelye. Igaz, már ez a megközelítés is egy változat az intézményhez kapcsolódó lehetséges történetek közül...

Az egeri egyetem története(i) bizonyos szempontból máig párhuzamosan

fut(nak) az egyetemépítő püspök, Eszterházy Károly életművével: mindkettővel többen foglalkoztak már az elmúlt másfél évszázadban, de monografikus szintű összefoglalás sosem született egyikkel kapcsolatban sem. Csak remélni tudjuk, hogy 2025, Eszterházy születésének 300. és 2069/2074, az egyetem fennállásának 300. évfordulója mindkét esetben elhozza a megérdemelt tudományos összegzést. Az egri líceum, főiskola, majd egyetem egy-egy fajta történetének megírásával többen kísérleteztek már. (Itt most nem szólok Eger másik felsőoktatási intézményéről, a 18. század legeleje óta működő Egeri Hittudományi Főiskoláról.) Legelőször Udvardy László *Az egri Érseki Joglíceum története, 1740–1896* (Eger, 1898) című munkája érdemel említést, amely egy kíváncsi tanár sajátos élmény- és olvasónaplója. Ezt követte az egri felsőoktatás nagy korszakának a bemutatása Benkóczy Emil *Pyrker első magyar nyelvű tanítóképzője* (Eger, 1928, ²2013) című könyvében. Majd egy szűkebb korszakra fókuszáló írás jelent meg Soós Imre toliból (*Az egri egyetem felállításának terve, 1754–1777*. Eger, 1967).

Az 1949-ben Debrecenből Egerbe települt tanárképző intézet jubileumi évfordulói alkalmából folyamatosan jelentek meg rövidebb-hosszabb, többnyire nem önállóan kiadott összefoglalások jobbára a Líceumban folyó oktatás történetének ismertetésével. Az előző évezred végén Nagy József szerkesztésében látott napvilágot az *50 éves a tanárképzés Egerben* (Eger, 1998) című kötet, amely a második világháború utáni korszak eseményeit tárgyalja. Ugyancsak Nagy József volt a szerkesztője a *225 éves az oktatás az egri Líceumban* (Eger, 2000) című tanulmánygyűjteménynek. Bodosi Béla felsőoktatási jegyzetnek szánt könyve, *Az egri líceumi iskolák* (Eger, 2009) tananyag szintjén kínált bevezetést az intézmény történetébe. Egészen más nézőpontból és tematika alapján születtek meg Kiss Péter egri helytörténész „egyetemtörténeti” kötetei (*Az Egri Főegyházmegyei Könyvtártól a Líceumig*. Eger, 2011; *Az egri érseki Líceum történetéből*. Eger, 2016; továbbá részben *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár az ezredfordulóig*. Eger, 2019). A Líceum teljes építészeti megújulását hozó és egy meghatározó intézményvezetői korszak lezárását szimbolizálta a Petercsák Tivadar szerkesztésében napvilágot látott *Az egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763–2013* (Eger, 2013) címet viselő monumentális áttekintés. Ennek tudománynépszerűsítő, a nagyközönségnek szánt változata Nagy Andor szerkesztésében készült el (*Eszterházy egyeteme. Az egri Líceum képes albuma*. Eger, 2017), melynek angol nyelvű kiadása (*The university of Eszterházy. The picture album of the Lyceum of Eger*. Eger, 2019) is napvilágot látott néhány hónappal ezelőtt. Közben 2016 óta folyamatosan jelennek meg a *Líceumi szellemiség* ismeretterjesztő sorozat füzetei (Eger, 2016–), amelyek az Eszterházy alapította felsőoktatási intézmény történetének egy-egy érdekes momentumát érthető nyelven, képekkel illusztrálva népszerűsítik széles körben. A felsorolt, kivétel nélkül önálló kötetben testet öltő egyetem- és

oktatástörténeti áttekintések mellett természetesen számtalan olyan tanulmány is megjelent már a monarchia kora óta, amelyek rövidebb időszakokat állítottak reflektorfénybe. Szerzőiket nem is kíséreltem meg számba venni, annyian vannak. Mindannyiukat elismerés és tisztelet illeti áldozatos munkájukért.

Ahogy az a fentebbi felsorolásból is kitűnik, az utóbbi néhány évtizedben, de különösen az elmúlt húsz évben jócskán megszorodtak az intézményben dolgozó, ahhoz kötődő vagy éppen azzal semmilyen kapcsolatban nem álló szerzők vizsgálódásai nyomán keletkezett összefoglalások. Nemcsak számszerű azonban ez a növekedés, hanem tematikai gazdagodást is jelent egyúttal. Ami a viszonyítási és kutatási szempontok változatosságával is jár. Nem is beszélve a vélemények, az interpretációs lehetőségek eltérő voltáról. Az egri egyetem- és oktatástörténeti munkák tehát mára tarka kavalkádót alkotnak a maguk műfaji sokszínűségével és kutatási módszereikkel egyetemben. Ez a tény volt az oka írásom elején tett kijelentéseimnek, melyek értelmében ismételtelen megerősítem, hogy a jelenleg Eszterházy Károly Egyetem néven működő egri felsőoktatási intézmény történetének átfogó, az imént röviden ismertetett, nemegyszer széttartó szempontú történeteit a közeljövőben érdemes lenne monografikus szintű történetegyüttessé, historiagyűjteménnyé olvasztani. Nagy hiátus mutatkozik ugyanis ezen a területen. Az oktatás története(i) viszonylag jól fel van(nak) már dolgozva, persze egy szisztematikus, kutató ellenőrzést itt sem ártana még egyszer elvégezni. Ebben nagy segítséget nyújthat az a hamarosan megjelenő adattár, amely a Líceum egykori hallgatóinak névsorát és egyéb prozopográfiai adatait fogja tartalmazni a kezdetektől egészen a 19. század közepéig. Az oktatástörténeti paletta ezzel még teljesebbé válik majd. Ahol különösen sok még a tennivaló, az a gazdaság- és társadalom-, valamint a tudománytörténet. Ezekben a területeken még nagy adósságai vannak a kutatásnak. Egy időszerű – hiszen a történelem mindig aktuálisan változó érdekek és nézőpontok sajátos keveréke – monográfia csak a nevezett térrétegek alapos feltárása után állítható össze, amelyben egymás mellé illeszthetők lennének a különböző történetek. Erre azonban még egy ideig biztosan várunk kell.

Most pedig nézzük meg részletesebben a leginkább feldolgozott történetitortaszelet, azaz az oktatástörténeti tablók újabb eredményét. A jelen tanulmány alcímében megadott háromszerzős munka 2019 karácsonyára jelent meg, apropója pedig egy újabb vezetői mandátum lejárta, illetve a 2016-ban bekövetkezett intézményi státuszváltásról (főiskolából egyetem) való első komolyabb, tudománynépszerűsítő jellegű megemlékezés volt. A képekkel gazdagon illusztrált, igényes megjelenésű kötet szövegét az Eszterházy Károly Egyetem három történész oktatója írta. Az érseki, majd a rektori köszöntőt követően egy előszót olvashatunk Pap József, az egyetem Történelemtudományi Intézetének igazgatója gondolataival. Az *Egyetemalapítási törekvések a barokk Egerben (1700–1828)* címet viselő

első fejezetet Nagy Andor jegyzi. A kora újkor kutatásával foglalkozó fiatal szerző által írt három fejezet a Líceum építése előtti időket (1700–1761), az egyetemi gondolat virágkorát (1762–1777) és az egeri felsőoktatás fennmaradásáért vívott küzdelmes időszak (1778–1828) eseményeit tárgyalja. Ezekből az olvasó plasztikus képet kap arról, hogy a 18. században még uralkodó középkori egyetemi modell egyes pillérei, a fakultások (karok) előszervezetei miként jöttek létre szépen sorjában Egerben kezdve a teológiai és a bölcseleti, majd folytatva a jogi és végül az orvosi képzés felsőoktatási szintű kiteljesedésével. A könyvben olvasható bemutatás során a bölcseleti képzés etnogenzisének és kiformalódásának folyamata meglehetősen elmosódottá vált a másik három terület tényszerű és faktografikus ismertetése mellett. Az egymást követő egeri püspökök szerinti korszakolás kronológiai szempontból kényelmes (és a szakirodalomban bevett) megoldás, viszont az esetlegesen az egyes fakultások iránt érdeklődő olvasók számára körülményessé teszi a különböző diszciplínák egeri alakulástörténetének konzekvens, jelentős időtávokon átívelő követését. A mintegy 130 év történéseit átfogó rész nem tartalmaz új kutatási eredményeket a szerző részéről, igaz, a szöveg megírásának nem is ez volt a célja. A már rendelkezésre álló szakirodalmi előképekből alkotja meg saját történetét a nevezett korszakról. Mivel a korábbi kutatás méltatlanul elhanyagolta az Eszterházy püspök halála és a Pyrker érsek egeri kinevezése között eltelt mintegy harminc év oktatástörténetének részletes feltárását, így a jelen könyvnek ez a fejezete sem ad releváns ismereteket erről a korszakról. Viszont a szerző ezt elegáns módon könyv- és nyomdászattörténeti betéttel hidalja át, így kendőzve el a szembeötlő kutatástörténeti hiátust – üde színfolttal gazdagítva az eddig megszokott szakirodalmi sémákat.

A kötet második nagyobb blokkját (*Az egeri érseki Líceum iskolái 1828–1948 között*) a tapasztalt egeri történész és tanár, Bartók Béla állította össze, akitől nem idegen a Líceumhoz kötődő 19–20. századi iskolatörténet vizsgálata. A fentebb már említett 2013-as *Domus Universitatis* kötetben ugyanis írt már hasonló tematikájú fejezeteket. Ebben a munkában ezeknek a summázatát mondja újra, illetve tekinti át, és értelmezi egyéb szerzők kapcsolódó írásait. Az általa összeállított és többnyire korábbi szakirodalmi megállapításokon nyugvó pillért négy fejezetre osztja. Először az egeri papképzésről, utána a jogászképzésről, majd a tanítóképzésről közöl fontos tudnivalókat, végül a Líceumban egykor működött további oktatási intézményeket veszi górcső alá. Ez a rész – az előző pillérrel ellentétben – szélesebb kontextusban tárgyalja a választott témakört. Országos folyamatokba ágyazva mutatja be az Egerben is azonosítható folyamatokat, és sokszor nem is részletezi a helyi sajátosságokat, csupán jelzi azokat. Az egeri Líceum oktatástörténetének polgári, majd nemzeti korszakán, végül a nagy világegésekhez kötődő históriáján vezeti végig az olvasót. Az egyes alfejezetekben dominánsan kidombo-

rodik a szerző saját érdeklődési területe: a háborúkkal összefüggésben álló iskola-történeti eseményeket és a különféle mozgalmakat, szerveződéseket (olvasókörök, cserkészlet, önképzőkörök stb.) organikusán építi be áttekintésébe. Megírja tehát saját történetét, amelyet a kommunista hatalomátvétellel zár (1944–48), amikor a Líceumban véget ért a közel két évszázada töretlenül zajló hagyományos oktatási tevékenység.

A kötet utolsó pillére (*A pedagógiai főiskolától az egyetemig, 1948–2016*) pedig itt veszi fel a fonalat. Ezt a részt a könyv alkotógárdája közül a legrutinosebb, legbölcsebb korban lévő szerző és tanár, Makai János készítette. Neki volt a legnehezebb dolga, hiszen az 1948 és 2016 közötti történéseket eddig kevesen és óvatosan, de mindenképpen csak sporadikusan tárgyalták. A szerzőnek tehát a résztvevői, szemtanúi beszámolók összegyűjtése mellett alapos könyvtári, levéltári és irattári kutatásokat kellett folytatnia saját része komplex megírásához, miközben nagy körültekintéssel kellett eljárnia, nehogy olyat vessen papírra, ami a még élő szereplők személyiségi jogait sértené. A kényes helyzetből salamoni döntéssel úgy szabadult ki, hogy szövegét kizárólag forrásokkal alátámasztható tények közlésére és nagyon mértéktartó, sokszor a középkori annalesek (évkönyvek) lakonikus tömörségű megjegyzéseire emlékeztető megállapításokra alapozta. A kötet utolsó nagyobb tematikus egységét öt kisebb fejezetre osztotta: az 1948 és 1964 közötti átmeneti évekre, az 1964 és 1989 közötti nyugalmi időszakra, az 1989 és 2001 közötti bizonytalan hosszú évtizedre, a 2001 és 2013 közötti változásokban gazdag korszakra, valamint a 2013 és 2016 közötti néhány évre, amikor az intézmény már az egyetemi státusz küszöbén állt. A korszakon végigvonuló, folyamatosan változó felsőoktatási rendelkezések kusza rendszerének, illetve azok egri megvalósulásának világos és jól követhető bemutatása mellett értesülünk az Eszterházy óta konstans egri jelenségként azonosítható újabb és újabb egyetemalapítási próbálkozásokról is, amelyek végül 2016. július 1-jével egy kormányhatározat formájában teljessétek ki. Ettől a naptól kezdve ugyanis Eger – mintegy 250 évnyi aktív kísérletezést követően – egyetemvárossá vált. Az univerzitás pedig többcentrumú intézménnyé bővült Sárospatak (már 2013-tól), Gyöngyös és Jászberény központokkal. A könyv utolsó részének különlegességét a fényképek mellett alkalmazott, fiatal alkotó, Mező Anikó tehetségét dicsérő modern, minimalista rajzok kontrasztos hatása is emeli, ami nagyon jól korrelál a letisztult szöveggel.

A mind külsőségeiben, mind tartalmát illetően elegáns kivitelezésű kötet érdekei mellett megemlítek néhány olyan makulát, apróbb szeplőt is, amelyek kiküszöbölésével a képes album esztétikája fokozhatóbb lett volna. A szövegben itt-ott feltűnő elgépelések, helyesírási anomáliák, helytelen elválasztások és szerkesztésműhibák (az első és a harmadik pillér fejezeteiben az idézetek után például mindig szerepelnek a pontos forráshelyek, míg a második pillérben ezek

elmaradnak, ugyanez a helyzet az egyetemmé válást sürgető kísérletek szisztematikus bemutatásával, a nem egységesített intézménynevek, a személynevek után feltüntetett életrajzi sarokszámok rapszodikus változásai, a bibliográfiában több esetben is duplikált tételek stb.) nem vonnak le semmit a kötet nagyszerűségéből, csupán az éles szemű olvasó szépezzékét fátyolozhatják be egy-egy pillanatra. A röviden érintett pongyolaságok mellett az esetleges következő kiadáshoz még annyi javaslatot fűzök hozzá, hogy a szembántó internetes címeket tartalmazó képaláírások szembeötlő megjelenítése helyett a kevésbé hivalkodó képjegyzék alkalmazását tartanám áthidaló megoldásnak a kötet végén.

A népszerűsítő kötet összességében átfogó képet ad háromszáznál is több év egri felsőoktatás-történetéről. Közérthető formában mutatja be az egymást követő korszakok változó szellemiségét és új oktatási modelljeit. Teszi pedig mindezt három generációt képviselő szerző különféle megközelítései, látásmódja alapján, három történetmesélési regiszterben. Mindezzel pedig – dióhéjban – mintát szolgáltat egy távolban körvonalazódó, modern felfogású, individuális értelmezés átélését (is) lehetővé tevő, egri egyetemtörténeti – vagy legalábbis felsőoktatástörténeti – monográfia számára. Egy olyan monográfia számára, amely Magyarország legrégebbi, változatlan helyen, alapítása óta megszakítás nélkül működő felsőoktatási intézményének történetét/történeteit mondja el. A kötetet őszinte meggyőződéssel ajánlom minden érdeklődő olvasó figyelmébe.

(Líceum Kiadó, Eger, 2019)

Baán Tibor

Azonosulás

Pozsgai Györgyi: A folyó színei

Pozsgai Györgyi költő, esszéista tizedik könyve, hatodik verskötete: *A folyó színei* egy küzdelmes, nehéz életszakaszt zár le. Ezt részben jelzi az a körülmény, hogy a költő nyolc évi hallgatás után szólal meg. Ezen a tényen sokat enyhít, hogy közben is írt, nemcsak verseket, hanem érzékeny esszéket, egy esszékötetet (*Jelek az ihlet horizontján – Itália kincsei, Hungarovox Kiadó, 2017*), melyben olaszországi úti élményei köszönnek vissza, amelyek aztán verstémaként is megjelennek. A személyiség figyelme – ahogy Pozsgai Györgyi fogalmaz a kötet fülszövegében – „beleömlik abba a folyóba, amelynek áradása inspirációt sugall”... amelyben a tárgy, a lélek és a szellem” találkozik. Ezek a találkozások azért emlékezetesek, mert a verbálisan ábrázolt valóság mögött (fölött) minduntalan megjelenik a Maslow-féle modellben „öntranszcendenciának” nevezett irányulás. Egy olyanfajta viszonyítási pont, amelyhez képest elhelyezhetővé válik a költő versvilága.

A kötet ciklusai (*Halványodó szárnyalás, Balatoni kijózanodás, Emlékek csontfalai, Meditatív, Utak*) téveszthetetlenül kijelölik a zarándok útját, aki leveti díszzeit, illúzióit. Már az előző kötet címe az *Aphrodité, távolodóban* (Hungarovox, 2019) is utalt a nézőpont megváltozására. Így arra, hogy az ideákat felérző idill immár nem magától értetődő. Valójában küzdeni kell érte. Mindennek kifejezése a színekkel elmondott, eltáncolt közérzet. A szárnyalás a visszavonhatatlan távolodás által lesz „halványodó”, ezért jelennek meg a fehér és a kék mellett a sötétebb színek.

A Hangok *ébredésében* így: „Hozzám érnek/újra a hangok;/ ágakon madarak nyílnak -/ balladák/ homály-dalnokai./ Feketén sóhajtó/ álmok röppennek/ az égre.” A szinesztézia törvényei szerint a hang szín, a szín hang, minden a költészet orfikus varázslatának megfelelően változik, folyamatos átalakulásban, metamorfózisban van. A színek, habár a lírai én hangulatát, belső természetét fejezik ki, ugyanakkor ez pontosan megfelel a nagyobb természetben található jelképiségnek. Az ént a világgal összekapcsoló törvényeknek. Ám a harmónia egyre törekenyebb.

A korábbi idill ezen a színskálán egyre gyakrabban csap át a tragikum irányába. Az *Elégett álmok* című versben így: „Kuporgó bokrokat / dajkálnak a lámpák,/ fellobbannak a/ hallgatag csillagok -/ meteorhullás a szívbe./ Főnix- álmaink/ izzanak az éjben,/ szemünk fénye/ kiégett mező.” A teljes terjedelmében idézett vers jelzi, hogy Pozsgai Györgyi versvilága az évek során úgy alakult át, hogy szí-

kárabb és pontosabb lett. Egy olyan kisformát alakított ki, amelyet a dal költői rehabilitálásaként kell értékelni. A megújítás – jellemző módon – az érzelme-ként átélt sorsot ábrázolja. Valami olyasmit, amely fölött eljárt az idő? Vagy épp fordítva, egyre aktuálisabb. Az történt ugyanis, hogy az „érzelmi hatástalanítás” divatja oly mértékben vált általánossá, hogy a dalforma körül megfagyott a levegő. Az ironikus nézőpont és világlátás már nem tud és nem akar csodálkozni. Ám a dalformának a csoda az egyik éltetője. Manapság épp ez a tulajdonsága az, amely különösen korunk női lírájában, mégha megváltozott formában is, egyre nyilvánvalóbban jelentkezik.

Hogy mire alkalmas, mire tette alkalmassá Pozsgai Györgyi ezt az érzéseket vizuálisan megjelenítő kisformát az említettekén túl? Többek közt utazási élményeinek a megörökítésére. A mediterrán tájban felismert szépség és derű megénekelésére: „Ég és tenger ölelkezik, / olyan messzire lát a szív. / Barlangos mélység / színei cikáznak;/ azúr, smaragd,/ türkiz és fehér...” (*Capri ég és föld között*). Az utazás képei – érezzük – nem fikcióból táplálkoznak. Az átélő, a figyelő én minden érzékszervét mozgósítja a látvány. Így aztán a versén saját csodájává válik az örök város, Róma, megérinti Botticelli Primavérája, elandalítja a Sorrentói est, az ékszerdoboz Firenze látványa. Nem sorolom. Ezekben az alkotásokban az antikvitás lélegzetét érezzük. Azt a veszélyeztetett örökséget, amelyben él a múlt. Európa szellemisége. Él, ameddig éltetjük.

Él, amíg az érzelmi analfabétizmus (ne tagadjuk le) egyszerűcsak átlép saját múltján. A *Jelenés* című versben a „csillagok haláltánca” utal a szépség törekenységére, hogy kultúra nem létezik befogadók nélkül, hiszen a művészet azonosulás, kilépés határolt énünkből. Kilépés a magasabb rendűbe. A költő aggodalmára aligha lehet legyinteni. Pontosan tudja ugyanis, hogy „Egymásra épülő világokat/ hordoznak a kövek” (*Itt és túl*), hogy „alakká formálódik az istenség” (*Primavera*), hogy „... földön égen ideák cikáznak./ Mozdulataikban remeg a világ./ Összeköti őket egy láthatatlan lánc.” (*Raffaello sírjánál*). Ez a bizonyos korokon átívelő lánc az, amely összeköti múltunkat a jelennel. Csak el ne szakadjon a folytonosság.

Pozsgai Györgyi legújabb verskötete visszafelé is láthatóvá teszi azt az utat, amit bejárt, hogy közelebb kerüljön önmagához, és önmagán keresztül a létezés nagy és egyetemes titkaihoz. Azokhoz az örök értékekhez, melyeknek centrumában a szép, az igaz és a jó isteni hármassága található.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019*)

Jahoda Sándor

A kvantumfizika-tanár versei

Lipcsei Márta: Időkristályok, Válogatott versek 2002–2015

Lipcsei Márta új verseskötettel állt elő. Mi több, válogatott versekkel. Az 1943-as születésű, nagyváradi költőnő *Időkristályok* című, szép kiállítású, keményborítós könyvét a Hungarovox Kiadó jelentette meg, a tavalyi esztendőben.

Reálvégzettségű tanár – bölcsészműveltségű költő. Érdekes és értékes szimbiózisban, békés egymás mellett élésben, sőt barátságban él e két, látszólag ellentétes irányultság, Lipcsei Mártában. Mondhatni a tudós és a művész találkozott össze benne.

Mint írja: „Vallom, hogy szeretni lehet az atomokat” (70). Meg azt is, hogy: „víg fotonok lüktetnek tűz vagyok/ a gondolaterő a legnagyobb” (14).

Ezzel a költészettel foglalkozni (és akár vitatkozni) lehet – sőt kell. Feltűnően sok a zenei párhuzam ebben a lírában. Néhol az lehet az érzésünk, mintha a költő *fűgát* akarna írni – tisztán nyelvi anyaggal: vagyis szavakkal. Ez főképp a kötet első részében igaz. Sorokat variál, ide-oda tesz, ismétél – mintha a vers szerkesztése zenei szerkesztés, *zenei kompozíció* lenne. Szóval a Rend nyilvánul itt meg, bár, nem feltétlenül a rímrend: a rímképlet vagy a rímszépség.

Némely versében előfordulnak az Adyra (is) jellemző sorisméltéses strófák. Ez pedig ritmikai, mondhatni ráolvasásszerű, lüktető élményt nyújt az olvasónak; és persze könnyebben rögzülnek is – elsősorban a tudat alá, hogy ott dolgozzanak tovább... Néhol meg felsorol néhány szót, mintegy gyöngyfűzés gyanánt, amelyek ugyan *összefüggenek*, de mégis látszólag lazán kapcsolódnak egymáshoz, egy-egy sorban. Például itt: „töprengés szárnyak szivárvány lepke”(15).

Egyáltalán: elmondható, hogy Lipcsei Márta formailag változatos műveket alkot. A kötetben szinte mindenféle vers előfordul. Kísérletező, teremtő, felfedező alkat. És verseiben előbukkan az is, ami mindenkinek feloldása: *A manapság már eléggé kompromittálódott szó: a humor* – ahogy Karinthy Frigyes fogalmazott, száz éve... Szóval, ahogy szokták mondani: színes a palettája. Olyannyira, hogy: „színezi a lét az új rendet” (28); vagy, íme, egy kis remény-színes varázslat: „lelkem sötét foltjára életleplemet rádobom” (49).

Mágikus költészet ez, a javából; mágikus, mint a kvantumfizika, a kvantumelmélet. Igen, olyan ez is, mint a versek ügye: mindenki tanulta őket, de ha beszélnek is róla – többnyire közhelyeket –, ettől függetlenül, nemigen olvassák őket. Bonyolult, nehéz, oda kell figyelni rá... Éppúgy, mint a kvantumelmélet: mindenki hallott vagy esetleg olvasott róla ezt-azt, ám, amit leszűrnek, és ne adj' isten, el-

mondanak róla – többnyire ismét csak közhelyeket –, de nemigen érdeklik őket... Bonyolult, nehéz, oda kell figyelni rá...

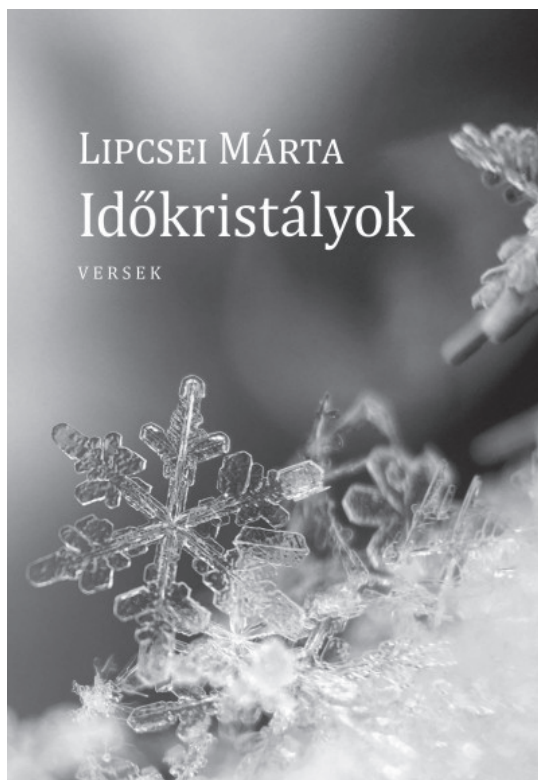
Eszembe jut az, amikor a tévében láttam egy fiatal sportolót nyilatkozni, akitől megkérdezték, mit csinál, mivel tölti a szabadidejét. Azt válaszolta teljes komolysággal: *Szabad időmben verseket olvasok, mert – azok rövidek.*

Nos, itt, a végére, mit is lehetne mondani még Lipcsei Márta költészetéről? Annyit mindenesetre, amennyit Kődöböcz Gábor írt meg szépen a kötet előszavában: „(...) élménybeli gazdagságával, alaki-formai változatosságával és műfaji, hangnembeli sokszínűségével lepi meg az olvasót” (5).

A meglepetés – ha pozitív – kiváltképp jó dolog. Akik már ismerték Lipcsei Márta műveit, azok talán kevésbé lepődnek meg, de azon biztos, hogy ritka csinos könyv az *Időkristályok*. A kristályok, ugye, eleve szép dolgok.

Ez is az. Különleges. Merész. Új. És – akár – időtlen időkig lehet szemlélni. És nem mellékesen; kézbe venni, olvasni.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019)

Erős Kinga

Deák-Sárosi László: Nyolcágú csillag

1603. július 17-én a brassói csatában vesztette életét Székely Mózes erdélyi fejedelem. Rövid uralkodása ellenére nevének a magyar történelem legnagyobbjai között van a helye. S hogy miért? Leginkább azért, mert hazafisága, rettenthetetlen bátorsága és hősiessége példaadó volt a maga korában, de példaadó most is a mi számunkra. Olyan alakja ő a magyar történelemnek, akit bátran állíthatunk példaként gyermekeink elé is. Bár rövid ideig uralkodott, életpályája mégis tökéletes ívet rajzol ki, egy olyan férfi életét, akinek a számára szülőföldje boldogulása mindenekelőtt való volt. Ráadásul hatalmas utat járt be addig, amíg fejedelemmé választották.

Pályáját egyszerű katonaként kezdte, majd rátermettsége és vitézi erényei segítségével hághatott egyre magasabbra. Egy olyan korban tette mindezt ráadásul, amely kor Erdély történelmének egyik legtragikusabb, leginkább szenvedéssel teli időszaka volt. A Török Birodalom, a Habsburgok egyaránt sanyargatták Erdélyt, mindehhez még hozzájárult a szomszédos fejedelemségek sokszor csalfa, gerinctelen politikája, s az egész felfordulás legszomorúbb következményeként még a székelyek egy része is egymás ellen fordult. Testvérháborúval súlyosbított rablóhadjáratok ideje volt ez, s ebben a pokoli helyzetben kellett volna Székely Mózesnek helyreállítania a rendet, hogy Erdély földjét ne áztassa tovább a tömegtelen könny és vér. Vállalkozása csak részben sikerült, rövid uralkodása nem tette lehetővé a számára, hogy bevégezhesse, amit elkezdett. Életútja ezzel együtt mégis egy olyan rettenthetetlen hazafi arcképét mutatja fel, aki évszázadokkal később is megtestesíti mindazon erényeket, amelyek példaként szolgálhatnak számunkra.

„Személyében olyan vitéz volt, hogy az Nagy Sándor hadában is az válogatott vitézeknek számok közzé lehetett volna” – így vélekedett Bethlen Gábor, a későbbi nagy erdélyi fejedelem Székely Mózesről. Nem akármilyen dicséret ez. Székely Mózes személye és példaadó életútja tényleg a legalkalmasabb arra, hogy rajta keresztül Erdélyről, a székelységről és végső soron a magyarság egészéről beszélhessünk. Ezt a Székely Mózesben fellelhető összmagyar jelképiséget ragadta meg Deák-Sárosi László kivételes erővel *Nyolcágú csillag* című művében. Irodalmunk – különösen mostanában – meglehetősen hiányt szenved olyan művekben, amelyek a magyarság történelméből merítenék témájukat, hogy azokat példaként és tanulságul állítsák a mai nemzedékek elé. Mintha hiányozna ez a máskülönbő nagy hagyományokkal bíró és fontos szerepet betöltő irály kortárs irodalmunkból. Deák-Sárosi László történelmi tárgyú elbeszélő költeménye ezt a hiányt igen magas művészi színvonalon, láttató erővel és szuggesztív módon tölti be. Deák-

Sárosi eposza ezen az igen ízléses küllemű CD-n ráadásul oly módon szólal meg, hogy az egyébként is kiváló irodalmi mű további árnyalatai, rejtettebb vonulatai is hallhatóvá válnak a közreműködő művészek segítségével. A lemezen szereplő színészek és zenészek olyan atmoszférát varázsolnak a mű köré, hogy a hallgató (és egyben olvasó) előtt megelevenedik a 17. század Erdélyének képe, annak minden tragikumával és felemelő szépségével együtt. Igaza van Bertha Zoltán irodalomtörténésznek, amikor a mű méltatásában kiemeli, hogy „székelymagyar és egyetemes, összmagyar öntudat – és nemzeti identitáserősítő opus, kivételes műalkotás, mindenkinek öröme és okulására, és nemcsak minden magyar nemzetrészt számára, hanem a nagyvilágnak is.”

Deák-Sárosi László *Nyolcágú csillag* című művének ez a rendhagyó megjelenése, zenével és színészi játékkal gazdagított megszólalása igazi ünnep és esemény irodalmunkban. Erősen remélem, hogy ez a CD minél több oktatási intézménybe is eljut majd, mert nagyon fontosnak tartom, hogy a mai fiatalok olyan személyiségek életútját is megismerjék, akik a magyarság egésze számára jelképpé válhatnak. A *Nyolcágú csillag* olyan mű, amelyen keresztül megszólíthatók a fiatalok, ennek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Köszönet illeti mindezt Deák-Sárosi Lászlót, valamint a lemez valamennyi közreműködőjét, mert olyan munkát végeztek, amely a magyar kultúra egésze számára különösen fontos.

(Elhangzott a Nyolcágú csillag kiséposz hangoskönyvének bemutatóján a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2020. március 10-én, a székely szabadság napján)

Deák-Sárosi László

Ars Magna...

*Csabának és Sinemnek
egybekelésükre*

Vitézeknek népe,
Attilának vére
Ereinkben buzduljon!
Az két hun nemzetség
Ne legyen ellenség,
Szembe már ne forduljon!
Sőt, nem küzdelemben,
Áldott szerelemben
Még soká gyarapodjon!

Fegyverünk mi legyen,
Ha jó közös ellen?
Tudomány, kard és ima.
Itt az szent háromság
És nem az kiváltság
Győzzön örökre s még ma!
Igazságnak titka
Ezért az *Ars magna*
Generalis ultima!

Horatiusról

Ércnél nincs maradóbb, csak mit a szelleme
költ,
Vélte a lírikusok legnemesebbike, míg
Bölcs és szép szavait óvta a birtoka, és
Óvta fölöttébb azt Róma hatalma vele.
Költőnk nem félté műveinek vagyonát,
Őrzi utókora azt mennyei nők ajakán;
Őrzi a kő, fa, papír, pergamen és papirusz,
Fény s a sötét a merev s hajlékony lemezen.
Nem félté hírét, míg a jövőbe üzent,
Büszke, ha joggal is ő, gőgje is eljut oda.
Ám azt elfeledé, volt, amit attikai
Földön vett, s ő is ércre cserélte szavát,
Octavianust míg Brutus után követé.
Szintén elfeledé, nemcsak a szellem örök,
Asszonyi múzsánál van, mi a legmaradóbb,
Hol szerelem s a gyümölcs izzik a szíve alatt.

Zsirai László

Múltból merített lélekrajz

Zentai László: Bolhasípok Jankó városában

Szerkesztői oldalról tekintve, egy-egy új könyv „világra segítése” mindig izgalmas feladat, ugyanakkor elsősorban az olvasó iránti szolgálat. Amikor betekintést kaphattam Zentai László új könyve kéziratának, a Bolhasípok Jankó városában című regényének indító fejezeteibe, magam is meglepődtem. A meglepődést a kiválasztott téma keltette bennem, hiszen olykor-olykor magam is láttam ifjúkoromban azt az embert, akiről a szerző műve főhősét mintázta. Alkalmi munkák-ból tengett-lengett, télen-nyáron ugyanabban az enyhén szólva viseltesen feltűnő öltözetben járt-kelt a város közterületein, s akit az író így mutat be: „Jankó nem ismerte az évszakokat, a napszakokat, a sógorokat és a sógornőket, talán még az anyját sem ismerte. [...] Léteztek ebben a városban okoskodó és jól értesült bolhasípok, akik nyíltan hangoztatták, hogy ennek a magasnövésű Sárosinak anyja se volt, merthogy csak úgy beleszületett ebbe a világba. Senki se látta, hogy mikor érkezett, csak azt tudták, hogy időtlen idők óta itt bolyong a város utcáin.”

Jankó tehát, létező személy volt. A könyvben több ismert soproni helyszín tűnik fel, amelyekbe azonban kizárólag az alkotói fantázia ültetett szereplőket, eseményeket. Hétköznapi kis események ezek, azonban általuk sikerült plasztikusan érzékeltetni a szereplők jellemvonásában rejlő indulatokat. Valahogy úgy, ahogyan a realizmus másolja a világunkban való történéseket, mégis olyan módon domborít ki szellemi-lelki fontosságú tényeket, jellemeket, hogy mindazok tanulsággal szolgáljanak az emberi méltóságot vagy méltatlanságot illető gondolatok-mozdulatok terepén.

Az Erzsébet-kerti óriás mamutfenyő éppen úgy fontos helyszíne a cselekmény kibontásának, mint akár egy kinkeserves létlehetőséget biztosító albérlet, vagy a módosabb körülmények között élők otthonának látszólag békés családi légköre. Zentai nem lenne fürkésző szemléletű alkotó, ha mindezek által nem láttatná az emberi gyűlölet viperafészkeit, nem hozná felszínre a szereplők lelkének legmélyebb bensőjét, s nem ábrázolná még a kényszerű alkalmazkodást is a hatalommal szemben, a belső idegeket őrlő félelmet, és a tehetetlenség meghunyászkodását, vagy éppen az abból kitörni szándékozó magatartásformákat.

Bolhasípok. Vajon mit jelenhet ez a szóösszetétel? – tettem fel magamban a kérdést. Aztán a munkába került kézirat olvasása közepette kiderült, hogy az akár jelentéktelennek tűnő eseményeket, személyeket jelképesen pellengérré állító, pletykás embereket jelenti. A regény cselekménye – nem is annyira távoli idő-

ben, a '60-as és a '90-es évek között – az embereket megtörni próbáló, bár folyton az érdekükre hivatkozó hatalom diktatúrájában játszódik. Fejezeteiből különféle politikai meggyőződésű egyének és a társadalom viszonya rajzolódik ki a főhős, egy '56-os menekülőket a zöldhatáron átsegítő, ezért az ávósok által megkínzott, elítélt, jellegzetesen deviáns magatartású férfi sorsának tükrében. A történelmi igazságtalanság képes látszólag meghasonlott külsőre formálni a különben lelki-leg-szellemileg határozott, erkölcsseiben megingathatatlan személyeket.

A klasszikus történetíró Gárdonyi Gézáét idézve „Keresetlen szavakkal, ahogyan beszélünk, meg lehet írni mindent. Csak magyarul legyen, igaz legyen. [...] Magyar vagyok, tehát magyaroknak magyarul kell írnom; az irodalom pedig nem parádé, hanem szolgálat, – a nemzet jelenének és jövőjének szolgálata.” Zentai nyelvezete hétköznapi, könnyen érthető, de nem tagadja meg költő mivoltát sem, hiszen időnként lírába hajló megfogalmazások is felbukkannak. Romantikát mégsem lehet várni ettől a műtől.

Az egyéb műfajokban ötven esztendeje publikáló szerző első regénye tulajdonképpen nem egyéb, mint szembesítés. A lelkiismeret diktálta emberi törvények szembesítése a valóság hol rideg, hol pedig napsütéses történéseivel. A közélet és egyes indokolt esetekben-helyzetekben éppen az attól való menekülés testamentuma. Bizonyítja, hogy az igazság minden elvetemült időben jelen van. Érte küzd az ember, felmentést kapva Istentől, sorstól, még ha saját személyében megalázott is, s talán saját életében meg sem éri e felmentő pozitívumot, de szellemi szemével láthatja a magasságból, hogy az utókor lelke nyugalalmát előidézni törekszik.

(Civil Flotta Kiadó, Budapest, 2019)

Szakács Árpád

Sorsunk rétegei

Fábián Tibor: Ilyenek voltunk (tárcanovellák)

1989. december 22-e olyan vízválasztó egy erdélyi vagy partiumi magyar életében, mint a történelemben a középkor és az újkor váltó dátuma. Nicolae Ceaușescu diktátor bukásának pillanataira, eseményeire mindenki emlékszik, bárki meg tudja mondani, mit csinált aznap, az eseményekkel járó eufória érzése, mint egy tetoválás, örök nyomot hagyott az életünkben. De nemcsak ez, hanem az ezt megelőző és ezt követő időpont hangulata is megmaradt. A diktatúra zárt világa, fojtó, nyomasztó légköre, mint egy halotti lepel, úgy borult rá mindenre, ami élni akart. Aki pedig életre ítéltetett, megtanult együtt létezni a körülményekkel, szimbiózisban lélegezni a közösséggel. Az egyének, az egók, az önmegvalósítók mind halálra voltak ítélve. Ott tanultuk meg ténylegesen, hogy igazán élni csak közösségekben lehet, túlélni bármit is csak egy közösség tud.

Összekapaszkodott mindenki a diktatúra árja alatt, így könnyebbnek tűnt a túlélés, és néha egy-egy merészebb vállalkozó felúszott a felszínre egy kis oxigénért, és lehozta azt az üzenetet, hogy bírni kell, nem tart már sokáig. Mindenki meglapult, közösségként összekapaszkodott, így olyanokká váltunk, mint a kő, mert valahogy éreztük, hogy a kő marad. Igen, olyanok voltunk. Meg ilyenek. Mindenki mindent látott, de hallgatott. Érdekes, pontosabban természetes, a nemzetek fölött álló elnyomás és diktatúra bizony a legnagyobb ellenfeleket, ellenségeket is fegyverszünetre készítette. Az egy a sorsunk, egy az elnyomónk érzése olyan toleranciát, népek közötti összefogást eredményezett, amiről a párbeszédet, egymás megértését, a kölcsönös elfogadást hirdető álliberális mantrát kántálók hada nem is álmodozhat. És milyen kár, hogy most, 2020-ban a liberális diktatúra alatt ez nem tud megvalósulni...

1989-ben tehát jött egy ember, jött egy célkitűző, aki nem fogadta el az elfogadhatatlant, és a milliók, ha sokszor csak lassan és vonakodva is, az ő elszánt mozdulatait követték, mígnem végül a társadalom legkisebb sejtje is kikelt önmaga realitásából. Pontosan ugyanúgy, ahogy Csurka István 1986-ban megjövendölte. Tőkés László megmozgatta a hegyeket. Ami utána következett, már nem rajta múlt.

1990 után nem lett sokkal jobb... „Micsoda egy világ volt!/Jobb, ha nem is tudjátok” – szól a háttérben a P. Mobil egyik nótája, mintha egy láthatatlan keverő tudná, mire gondolok. Igen, pont erre. És át is vált a következő számra:

„Nem volt Isten, és nem volt ember
Nem volt Erdély, és nem volt tenger
Nem volt címer és nem volt jog
Nem volt más és nem volt jobb

Nem volt tévé és nem volt rágó
Nem volt kóla és nem volt diszkó
Nem volt farmer és nem volt AIDS
Nem volt adó és nem volt pénz

Nem volt gazdag és nem volt szegény
Nem volt hit és nem volt remény
Nem volt régen és nem volt most
Nem volt igaz és nem volt rossz.”

És már ismét a '80-as évek emlékeinél kötök ki. Nem volt áram, nem volt tévé, telefon, mégis többet kommunikáltak az emberek, mint ma. Hát nem érdekes? Nem beszéltünk meg találkozókát előre egy hónapra, amiket az utolsó pillanatban lemondtunk. Nem, semmi ilyen nem volt. Csak úgy beállítottak a családok egymáshoz, szomszéd a szomszédhoz, rokon a rokonhoz. Ember az emberhez. Csak úgy! Micsoda egy világ volt, de kár, hogy nem tudjátok – költöm át magamban a P. Mobil nótáját. És a váratlan vendéget olyan örömmel fogadták, aminek az érzését felesleges leírni, úgyse értenék az azóta születettek. Aki akkor ott volt, az úgyis tudja. Valami mindig került az asztalra. A lehető legegyszerűbb: zsíros kenyér, hagyma, héjában sült krumpli pirított szalonnával... Volt, ami volt. De élet volt.

Aztán 1990 után minden megváltozott. A diktatúrában megálló idő érzése elpárolgott, majd mintha egy autóverseny pályáján találtuk volna magunkat. Egymással kezdtünk versenyezni. Mindenki legyőzendő konkurencia lett, vagy csak egy felesleges alkatrész, amit jobb elhagyni, mert csökkenti a teljesítményt, jobb megszabadulni tőle a kerékcserenél, mert felesleges teher. Csak úgy száguldottunk a szabad világ fogyasztói társadalmában.

Aztán a végén mindenki egyedül marad. Egy autóban. Magányosan. Egyre sivárabb tájak között száguld át az életen. Egyedül, mint mindig.

És miért?

A magyar sorsnak különböző egymásra rakódó rétegei vannak, amit a magyar kultúra a kommunista diktatúra uralomra jutásáig megörökített. Önazonosságunk, tudatunk egymásra épülő tapasztalásokból fejlődik, tevődik össze, az írástudók feladata pedig az, hogy az adott korról nyomot hagyjanak.

Így az egymásra rakódott rétegek megörökítése segít megérteni utólag egy-egy korszakot, a tapasztalatok figyelembevételével pedig könnyebb jövőt adhat a sors. A kommunista diktatúra viszont elvágta ezeket a szöveteket, nem lett megírva sok-sok évtized eseménye – összegezte Csurka István a Sorsunk rétegei című kiváló esszéjében. Így vagyunk ezzel mi is itt, a Partiumban. Fábíán Tibor, az írástudó arra vállalkozott, hogy megír egy szálát sorsunk rétegeiből. És milyen fontos szálát! Minden egyes fejezetből emlékek özöne zúdul ránk. Egy olyan világ, amit talán sokan eltemettek a tudatalattijukban. Pedig ez is hozzánk tartozik, azért vagyunk ilyenek, mert ilyenek voltunk...

(Erdély.ma Kiadó, Kolozsvár, 2020)

Rideg István

Egy kunmadarasi születésű helytörténész lelkes könyve, a múlt hatékony emlékezete

Becskereki László: Madaras a toronyból

A *Madarasi Krónika* 2019 decemberében közli a kunmadarasi származású helytörténész, Becskereki László lélekemelő esszéjét *Az I. világháborús emlékmű és alkotója* címmel. Aki ezt elolvasta, az bizonyára kíváncsian állt meg (és lehajtott fővel) a Székely Károly alkotta szobor előtt. Mely eszébe kellett, hogy juttassa – az író szavaival élve – „*Trianon végzetes ítéletét*”, és azt a nemes szándékot is, mely szerint országszerte azért készültek ezek az emlékművek, hogy „*a lélekben porrá zúzott nemzetnek egy kis lelki kapaszkodót adjanak, hogy a szomorúság mellé visszatérjen az emberekbe a megkopott nemzeti büszkeség!*” „*Lehetnek nála szebbek, de mi őt szeretjük a legjobban!*”

A *Madaras a toronyból* igényes esszékötet „negyedszáz meg még egy” művés alkotást, „*kis csokrot*” gyűjt egybe. A címlapon Kunmadaras református templomának tornya előlegezi azt az áhítatot, amellyel olvasni érdemes ezt a könyvet. Mert hiszen az írója is hangulatosnak szánta. A levéltárakban, anyakönyvekben kutatva messziről nézvést is megszállottan keresi azokat a koordinátákat, amelyek a madarasi pontokhoz vezetnek. A kötetnek címet adó „vezércikkben” írja is: „*mindenre rálátok, minden érdekes dolog a lábam előtt hever.*”

Az esszétéka hátlapján a szerző ősz hajú-bajuszú fizimiskája (az inge is hófehér, a bal vállán átvetett fekete szíj; valamely könnyű „utazótáska” szíja lehet), s hozzá a kék szemekből áradó derű, isten bizony valamilyen garabonciás Tiborcot hívott elő a képzeletéből. Hát még, miután olvastam a vallomását (*Magamról*), hogy elektroműszerészként a történelem, a földrajz, a művészettörténet érdeklik, könyvszerető utazó, fotózó, levéltári családfakutató! Csupa olyan dolgokat csinál, amelyek segítik őt a messziről való visszapillantásban, és kiérlelik benne az ősök iránt való tiszteletteljes ragaszkodást. Mint ahogy írja is: „*mi, az elszármazottak, bármikor bármiről véleményt mondunk, a levestől a köszönésig, a mérce mindig az, amit gyerekkorunkból magunkkal hoztunk szülőföldünk falusi szokásaiból.*”

Bizony nem árt, ebben a posztmodern világban különösen nem, ha valaki felelősen szereti a népét, mint például nem is olyan régen a népi írók szerették! Ezekben a megszállott bűvárkodásokban is benne van a szeretet ragaszkodása. Máskülönben ez a fajta kutatómunka „nem megy”. Mindez, természetesen, nem nélkülözheti az okos igényességet. „*Sok mindenről lehet mesélni, de mindenről azért mégsem, mert nem*

látjuk a másik oldalát, és akkor annak már a fele nem lenne igaz, az már csak egy általam kitalált történet lenne.”

Mikszáthos okosság, finom, aprólékos építkezés és ironia, egyfajta eufemizmus bája hatja át, már a kötet címéről ítélve is, az első pillantásra száraznak tűnő munkákat! Mert Becskereki László élvezetesen tudja sugározni a személyiségét. Képes hamar, leleményesen megnyerni az ügynek az olvasóját. Nyilván a földijeit is. Amikor például a település névadójával kapcsolatos tudnivalókról próbál értekezni (*Madaras György jászkun kapitány*), elég a fejtegetése legelején elhelyezni két nagyon jellemző, fontos, kedvet teremtő, energiát tartalmazó, képzeletet mozdító mondatot. Szépítve, udvarias formában fejezvé ki a kellemetlen tényeket. *„A honfoglalás utáni évszázadokban, mielőtt Madaras település létrejött, nem volt nagy nyüzsgés ezen a tájon. Nem ez volt a legsűrűltabb vidék az országban. Ez is közrejátszhatott abban, hogy IV. Béla királyunk könnyen felajánlotta letelepedésre az ide menekülő kunoknak.”*

Csaknem tréfára hajló megközelítésű a *Csikay János nagykun kapitány* bevezetése is. *„Neve elég ismeretlenül cseng ahhoz, hogy kíváncsivá tegye az embert, vajon mivel emelkedett kortársai fölé, mivel tette halhatatlanná a nevét?”*

Már egy-egy jól elhelyezett, színező fél mondat elég ahhoz, hogy elolvassuk a következő, különben nagy horderejű értekezést: *„ahogy az lenni szokott, a pénzügyek körül nagy volt a sürgés-forgás”* (*A Jászkunság eladása a Német Lovagrendnek*).

A jászok és a kunok Mária Terézia magyar királynő kézjegyével törvényre emelt redempcionális diplomájának (1745. május 6.) 275. évfordulója alkalmából - illik, hogy szó essék a királynőnk határozott személyiségéről is! Így született meg a *Mária Terézia intelme*.

Ez az a büszke ráadás: a „meg még egy”!

1741. szeptember 11-én Pozsonyban az országgyűlésen a magyarok „életüket és vérüket” ajánlották fel, miután a kitört „örökösödési háború” idején éppen öhozzájuk fordult segítségért a bajba került királynő. A 24 éves királynő *„nagyon fiatal hölgy, aki ráadásul a korát meghazudtoló bölcsességgel, őszinte szavakkal kérte a magyarok segítségét. Meggyőzte a hallgatóit, mert sugárzott róla, hogy uralkodónak született!”*

A háborúhoz katona kellett és pénz.

Jegyezzük meg, és ne is felejtjük el, hogy ekkor Magyarország nádora gr. Pálffy János volt! Aki, nagy szó: a redemptio, vagyis a régi kiváltságok saját erejükből történő visszavásárlása, önmegváltása ügyében a derék, példásan összefogó jászok és kunok pártjára állt! A redempciós ügyeket képzett emberek képviselték: a Nagykunságot Varró István karcagi nótárius, a Jászságot Horváth András főnótárius, a Kiskunságot Nánássy János kunkapitány.

A történész még szép, hogy kiemeli a jászkunok érdekérvényesítő képességét is, akik valóban jó történelmi helyzetfelismeréssel rendelkeztek! *„Nem tudom, ki volt a*

redemptio „ötletgazdája”, de igen kiváló diplomáciai érzékkel és a lehető legjobb pillanatban hozakodtak elő a kérelmükkel. Akkor, amikor a királynőnek olyan nagy szüksége volt a magyarokra, hogy arra a kérésre más válasz nem is lehetett, csak az igen.”

Aztán egy jó negyedszázad múltán igen érdekes megvilágításba került a kunmadarasi református templom szentelése. *„Ausztria erősen a római katolikus vallás híve volt, és maga az uralkodó is ellenezte a protestáns vallás erősödését”* Ám, hogy, hogy nem, *„a remélt csoda mégis megtörtént! És 1766-ban végre elérkezett a pillanat, megkapták az engedélyt, és két év alatt fel is épült egy igen komoly méretű templom, amit 1768-ban Szilágyi Sámuel debreceni püspök szentelt fel.”*

Nem csoda azonban, hogy Becskereki László ráakad egy latin nyelvű ügyíratra, amelyet *„1769-ben a Pozsonyban székelő Helytartótanács”* adott ki, és amely lényegében egy ügyesen palástolt katolikus-református érdekkellentétet rögzít. A felvilágosodott uralkodó „a jó királynő” szerepében védelmezi az „adózó népet”, miközben féltve igyekszik őrizni a katolikus egyház pozícióját.

„A helyreállított kunmadarasi oratórium megszentelésére meghívták a debreceni református püspököt, aki 26 lelkész és nagy tömeg jelenlétében ünnepélyes szentelést tartott, amelyen 260 forint adományt gyűjtöttek össze, majd nagy vigadalmat tartottak. Mária Terézia az esetet követően megtiltotta, hogy a továbbiakban hasonló ünnepségeket tartsanak a püspökök megjelenésével és az adózó nép megterhelésével.”

A jó történész megnyugtatóan tárgyilagos következtetés nélkül soha nem fejezheti be a kutatást! Ezt látjuk itt is. *„Mária Terézia ekkor már 52 éves volt, tapasztalt uralkodó, aki kellő szigorral lépett fel a szerinte nem kívánatos jelenségekkel szemben. Kunmadaras kapcsán sem a helyi lakosság szórakozása ellen volt kifogása, hanem a református egyház népszerűsítése, térnyerése ellen próbált a maga eszközeivel tenni: az érdekeit szem előtt tartva.”*

Sinay Miklós (1730–1808), aki 1760 áprilisában a Debreceni Kollégium professzora lett”, egyenesen csak azért került ebbe a könyvbe, mert egy évig köze volt Madarashoz. Ezzel a lényegkiemeléssel kezdődik az esszé. „Rövid időt, egy évet töltött Madarason, még papi pályafutása első állomásán, de a későbbi évtizedekben olyan kiemelkedő egyénisége lett a református egyháznak, hogy most, amikor azokat keressük, akikre felnézhetünk, úgy érzem, ha már községünkben utca viseli a nevét, illik megismernünk életével és munkásságával.”

A Csokonai Madarason szintén jól találja az olvasnivalót: *„most nem ismételjük át az iskolai anyagot, még a legszebb Lilla-verseket sem elemezzük, inkább életének csetléseit, botlásait idézzük fel, remélve, hogy ily módon emberileg közelebb kerülhetünk hozzá.”* Ennek az írásnak az apropóját az szolgáltatta, hogy *„1793-ban, húsvétkor járt Madarason az akkor húszéves Csokonai, mégpedig hivatalos úton, ahogyan akkor latinul mondták, legációban.”*

A Görögök Madarason első bekezdéseinek hangjai rögtön aktualizálnak, felelősség-

teljes párhuzamot vonnak, összehasonlítanak, és így rögtön tetszetőssé teszik a mondanivalót. Sőt: az arra hajlamosokat családkutatási feladatokra inspirálják!

„Napjainkban az egyik legtöbbet emlegetett téma a felénk özönlő migránsok hada, ami, valljuk be, nem tűnik a legjobb álomnak, bármennyire is növelni szeretnék egyesek Európa lélekszámát. Nem árulok el nagy titkot, de régen is voltak bevándorlók, csak sokkal szelídebb, kezelhetőbb formában, és elenyésző létszámuknak köszönhetően úgy beilleszkedtek még a Jászkunság sajátos, zárt világába is, hogy ma már nem is beszélünk róla. Mindenben alkalmazkodtak a környezetük elvárásaihoz, megtanultak magyarul, megtartották a törvényeket, és szép lassan az itt élők befogadták őket. Két-háromszáz év nagy idő, mégis kíváncsi lennék, hogy Kunmadarason van-e olyan család, ahol a nagyszülők meséiből még dereng valami, hogy az ősök között görög származásúak is lehettek.”

Kedélyes-szívélyes hangnemű a József nádor látogatása Madarason megidézése is. Minduntalan Mikszáthot juttatja eszembe. Akárha ő, a jó palóc is írhatta volna ezt a bekezdést. *„Nagy volt a várakozás, mert azt mindenki tudta, hogy az előző nyolcszáz évben nem tolongtak itt az uralkodók, még IV. Béla királyunk se jött el a kunokat üdvözölni, mikor idehívta őket. Madaras mindig rossz irányban volt, Bécs vagy Róma felé nem erre vitt az út, ráadásul még nemhogy vár, de még valamire való kastély se épült a környéken, azért meg kevés uralkodó rázatta volna magát a göröngyös úton, hogy a zsiros bajuszú bíróval meg a nótáriussal danoljon hajnalig a csárdában.”*

A Járt-e gróf Széchenyi István Madarason? az egyik legsikerültebb, ötcsillagos esszé. Különösen az első harmada élvezetes. Becskereki varázslatosan érzett rá, hogy a község lakói bizonyára jobban díjazták a világos, szabatos, magyaros előadásmódot, a megvilágosodás erejével ható múltidézt, mint a száraz, tudományos szakszavakkal teletűzdelt bikkfanyelvet. Ezért számúzi azt. Szóba kerül többek között Vásárhelyi Pál, gróf Andrassy Gyula, Tiszadob, Illéssy János nagykun kapitány. És az, hogy mellesleg *„1845. október 10-én gróf Széchenyi István valóban járt Kunmadarason.”*

De hogy megtudjuk, milyen magával ragadóan, elegánsan érzékletes a témára való ráhangolás, a körítés, a fix ponthoz való közelítés, jobb, ha átadjuk a szót magának, az írónak!

„Erre a kérdésre nagyon röviden is lehetne válaszolni, de jómagam, amíg a választ keresgéltem, annyi érdekes dolgot olvastam, hogy úgy érzem, ha mértékkel is, de el kell mesélnem, kik formálták az alföldi víz borította tájat olyanná, ahogyan ma látjuk. Amióta világ a világ, a Tisza kedve szerint kanyarogva kereste magának a lejtős utat, az áradások idején elöntötte az alacsonyan fekvő területeket, és még visszahúzódva is számtalan mellékágot táplált mindenfelé az Alföldön. A hossza több mint 1400 km volt, és az olyan települések, mint a már a folyótól távol fekvő Madaras, sosem érezték hiányát, nem kellett húsz kilométert menni, ha egy kis Tisza-vízre vágytak.

Nézegetve a 3-400 éves térképeket, nem Finnország, hanem az Alföld mondhatta

volna magáról, hogy az ezer tó országa. És a térképek a békés, hétköznapi állapotokat rögzítették, a rendkívüli évek hatalmas árvizeinek pusztítását csak a legendák őrzik. Az itt élők évszázadokon át csak az imádságban bízhattak, sem anyagi, sem emberi erő, és különösen szervezettség nem volt ahhoz, hogy valaki komoly terveket szövögesen a Tisza szabályozására.”

Hogy a bűvárkodó garabonciás miknek a nyomára nem bukkan! Erről szól a *Kossuth Lujza*. „Gyakran és büszkén emlegetjük, hogy Kossuth Lajos a községünkben is járt. Arról viszont kevesen tudnak, hogy hűgát, Kossuth Lujzát közeli családi kapcsolatok fűzte Madarashoz.”

Már eddig is meggyőződhattünk, hogy valamilyen hangya- vagy méhecske-szorgalmú összegereblyezés eredménye ez a tiszteletre méltó gyűjtemény! Szívet melengető olvasni benne Matolcsi Ferencről és az Újfalusi fivérekről, a *Kunmadarason született 1848-as honvédtisztekről*. Sőt dr. med. Grünhut Adolfról is, akinek Tiszafüreden Görgey parancsba adta, hogy 1849 májusában Madarason, Kisújszálláson és Karcagon szükségkórházakat rögtönözzön. Becskereki még ajánlja is eme megkedvelt hősének az egyik művét (*Tanulmányok a spiritizmus köréből*), mert „nagyon olvasmányosan, kedvünkre valóan fogalmazott”.

Megható és egyben példaadó, ahogyan az író utánajár egy talált sírkő gazdájának. „*Kunmadarason, egy rövid temetői látogatás alkalmával, a temetőnek a község felé eső végén, talán tíz méterre a vízcsaptól, észrevettem egy régi sírkövet, amit megcsodáltam, és le is fotóztam.*” Innen indulva kerekedik ki a története: *Balogh János Kunmadaras kántora volt 50 éven át.*

A madarasi király Szemere György műve, amely az író szerint (némi iróniával) „egyre érdekesebb, értékeesebb lesz, mert elolvasva Madaras múltjának egy apró szelete tárul elénk, ami felér egy időutazással, visszafelé vagy kétszáz évvel. (...) humora igen természetes, a 'mi nagykunsági ízlésünknek való', nincs benne semmi erőltetett szóhasználat.”

Kinyomozza, hogy *Kabai Tóth József családja* ároni. A Dévaványán született és Kunmadarason elhunyt Kabai Tóth János (1732–1798) 38 évig volt lelkész Madarason, és 6 évig volt esperes. És még az is érdekes, hogy „*kétségtelen, a lelkész urak nemes emberek voltak.*” Beszámolója végén az író a családkutatás nagyszerű időtöltésére bátorítja az olvasót!

A Medgyaszay Szeréna kisasszony emlékére is egy nyomozás rejtelseibe avat be. Garabonciásan, szinte a semmiből kerekedik ki ez az esszé is. Az emlékezet, hogy Madarason egy gyermekkorában látott „*fekete ruhás idős kis asszonyságot*” grófkisasszonyként emlegettek a szülei, indítja el a munkát. „*Nem egy rövid kaland volt ez a kutatás, hiszen ha csábít a téma, nehéz megálljt parancsolni a kíváncsiságnak!*” Kiderül, hogy Medgyaszay Gyula (1859-1942), Szeréna apja ötven éven át református lelkészként szolgált Nagy-Kunmadarason. Főhajtás zárja az emlékeztetést. „*Emléke-*

im Szerénához kötődnek, de az utókor tiszteletét természetesen az édesapja, ahogyan gyászjelentésében említi, Kunmadaras nagyhűségű lelkipásztora, nagytiszteletű Medgyaszay Gyula érdemelte ki, akinek hamvai a vén temetőben nyugszanak.”

A Berek egy kicsit a miénk is! Elek György „karcagológus” (Körmendi Lajos becézte így) egyik írása nyomán készült. De, ilyen a tehetség, aki mások után is tud izgalmasan, színesen fogalmazni! Becskereki szövegalkotása könnyedebb, némi kesernyés humorral fűszerezve. Nézzünk csak néhány passzust belőle!

A Tisza árterén vagyunk. *„Egy hatalmas, íves meder, az egykori folyóvölgy Madaras-tól Karcagig húzódik, aminek egy szakaszát Üllőnek hívták. Amikor a kunok 1240-ben megjelentek a környéken, azonnal felismerték a hely előnyeit, és az Üllő kanyarulata mellett sorban alakultak ki a településeik: Kápolnás, Orgondaszentmiklós, Ködszállás, Fábián-sebestyén és Madaras. A víz jelenléte és a növénytermesztésre alkalmas hordalékos talaj nagyban hozzájárult, hogy hamarosan letelepedtek, feladva a nomád életformát.*

A meder kanyarulata által közrefogott területet a kezdetektől fogva Bereknek hívták, ahol azonban évszázadokon át semmilyen falu nem létezett. A felsorolt öt (a meder, tehát a víz túloldalán létesült) település nem virágzott sokáig, közülük csak Madaras vészelt át a török százötven éves vendégségét.”

„Nem volt olcsó mulatság az 1927-ben elkezdett és közel fél évig tartó munka, ám siker koronázta, mert 1928 tavaszán feltört a gázzal kevert víz. Nagy volt a boldogság, miután kiderült, hogy gyógyhatása talán még jobb is, mint a Szoboszlón feltört vize. A költségeket nézve nem csodálom, hogy Madarason a gazdáknak nem jutott eszükbe fúrásokat finanszírozni, elvégre a befektetett pénz megtérülése még elég nagy kockázattal járó gondolat volt.”

„Berekfürdő 1992-ben önálló község lett, ma körülbelül ezer fő az itt élők száma, de ne tagadjuk, Madaras lakosságának nagy ajándék, hogy létezik. Nem a miénk, nem mi építettük! De a sors kegyes volt, hogy annak idején itt jelölték ki a fúrások helyét, és községünkhöz olyan közel van, hogy sajátunknak érezhetjük!”

A Csávásiskola azért is nevezetes, mert mint mondja az író: *„én 1955-ben ott ismerkedtem a betűkkel.”* „Az iskola helyén ma egy üres telek árválkodik.” Az író azonban utána jár, hogy ki volt Csávás János, akiről a nevet kapta az iskola, és egyáltalán: kik voltak a Csávások.

Harcsár, Méhes, Mikus, Csávás: Kunmadaras neves családjai voltak – mondja a cím. Az író különleges feladatra vállalkozik, amikor őket kutatja. „Kunmadaras egykor volt kiemelkedő családjai közül azokat választottam, akiket a sors szálai egymáshoz kötöttek, akik egy időben voltak sikeresek, és egyszerre zuhantak a mélybe, hogy azután újra felkapaszkodjanak az elismert emberek közé.”

És elérkeztünk a talán legtökéletesebb, azaz legszellemesebb megoldáshoz. Lektűrt olvashatunk a javából, de pazar hitelességű megvilágítással. Az *Egy Lenin-rend, és*

ami mögötte van, avagy a történelmet mindig a győztesek írják! csevegő stílusa egyszerűen lenyűgöző.

Mindjárt a felütés eleganciája megragadó. *„Mielőtt belevágnánk ennek a különleges történetnek a részleteibe, nézzük meg, hogy pontosan mi is volt az a híres Lenin-rend, ami már nem létezik, és amiről – ennél fogva – mi már örökre lemaradtunk.”* Egy felsorolás után, hogy kik-mik kapták meg az ordót, következik a hatásos minősítés. *„Éreztem, hogy a Lenin-rendnek csak a pszichés hatásában volt ereje, kis túlzással valahogy úgy, mint korábban az üveggyöngynek, amit Afrikában osztogattak a hódító fehérek. Semmire nem volt jó, de nagyon örültek neki!”*

Hamar kiderül, hogy a földije, Kiss Lajos vöröskatona is megkapta. Az írás vége felé pedig bekövetkezik a zenit. *„És akkor eljött a nagy nap! Ötven évvel a nagy forradalom győzelme után, a nagy Szovjetunióban éppen azon töprengtek az elvtársak, hogy erre a nagy alkalomra, a nagy jubileum kapcsán, kinek a mellére tűzzenek Lenin-rendet, amikor valahonnan előbukkant az ötven évig mellőzött Kiss Lajos neve. Irány Moszkva, ahol 1967-ben személyesen Brezsnyev elvtárstól vehette át a Lenin-rendet!”*

„1892-ben született Kunmadarason, sokgyerekes családban, nehéz körülmények között nevelték, de hála rokonainak, 15 évesen Budapestre került, és autószerelőnek tanult. (...) 1918 februárjában már hivatalosan is a Vörös Hadsereg katonája, és ekkortól tagja a Bolsevik Pártnak.” *„A szamarai harcok elmúltával komisszár lett a III. Nemzetközi Vörös Ezredben. Hatalmat kapott. Életében ekkor a politikai képzés és a frontesemények váltogatták egymást, és saját elbeszélései szerint a legvadabb vérengzések helyszínein találkozunk vele.”*

Szellemes, heurékaszerű sorok olvashatók az esszé zárlatában. *„Ebben a történetben nem a személye, nem Kiss Lajos az érdekes, nem is az, hogy hol született, hanem a felismerés, hogy bizony, a történelmet mindig a győztesek írják!”*

A Hardicsai család sorsa is tanulságos: *„egy olyan család nyomába eredünk, akik valójában csak egy generációnyi időt éltek Kunmadarason, sorsuk mégis jól példázza a huszadik század egyszer fent, másszor lent, valamilyen mértékben mindenkit érintő fordulatait.”* A Szakmáry István tanító úr (1908–1991) – megítélesem szerint – szintén a legjobbak közé tartozik. A fordulatos emlékezésben engem legjobban az író szituációérzékenysége kapott meg. Ezért szükséges, hogy bővebben idézzek ebből a műből is.

1933-ban egy népszerű revíziós dalpályázaton vett részt. Igazat adhatunk az írónak, aki ezért pártját fogja a tanító úrnak. *„Trianon után, 1933-ban nem volt semmi rendkívüli a revízió gondolatában, hiszen minden magyar ember fájó szívvel gondolt az elszakított országrészekre. Ebből adódóan a hazaszeretet nem egy belül lappangó halvány érzés volt, hanem erőteljes kifejezéssé formálódott, különösen a fiatalok szemléletére erősen ható tanítók, tanárok között.*

Azokban az években senki nem gondolta, hogy majd eltelik 15 év, és egy olyan világ

jön el, amikor a fent említett erények hirtelen a legnagyobb bűnökké válnak. Szakmáry tanító úr, idősödve már sokak Pista bácsija, az életében semmi rosszat nem tett. Nem bántott másokat, nem volt kirekesztő, nem akarta romba dönteni a világot. Szegény tanítóként kulák nem lehetett, ezért érzem úgy, hogy a hazafias érzés, a magyar népzene szeretete, és hozzá vallásos élete, a kántorsággal összeadódva tette őt a hatalom szemében a »nehéz sorssal jobb útra térítendő« közé.»

És most jön az, ami szerintem a könyv csúcsa. A könnyem csordult nevettemben, amikor a fenekeles ügykezelését olvastam. Újra meg újra. Pedig kisiskolás koromban egykori néptanítónktól, Benczúr Jánostól Pusztaszenttornyan én is kaptam a mogyorófavesszőjével hat suhogó fenekest. (Igazságtalanul, mert semmi bűnöm nem volt!) De én még ilyen érzékletesen, klasszikusan megírtat sehol sem olvastam az efféle procedúráról!

„Nincs kétségem, hogy elhatározta, legalább úgy fogunk szolmizálni, mint Kodály!

Karmesteri csontpálcáját mindig hozta, és úgy vezényelt, mintha nem is a szünetet váró rosszcsontok serege ülne előtte, hanem egy kórus és a szimfonikusok!

A szigor alap volt nála. Ott kezdődött minden, arra épített. Remek, már pompásan kicsiszolt módszere volt a gyenge jellemek figyelmének felkeltésére. Nem kiabált, nem hangoskodott, de ha elbambult valaki, azt kihívta, és megkérte, hogy az akkor még >divatos<, három lábon álló tábla alá hajtsa oda a fejét.

Derékszögbe hajolva már önmagában sem kacagtató az élet, hát még, amikor eljött a pillanat, és miközben énekelt az osztály, a mi jószágos tanítónk egy operettes mozdulattal, a mindenre jó csontpálcával kiosztott egy fenekest. Ezt az egyébként nem durva mozdulatot időnként ismételte, bízva ennek nevelő hatásában. Nem dicsekvés, de én is részesültem eme kegyben. Emlékeim szerint még a helyükön ülőknek sem volt kedve nevetni. Elég hatékony volt a módszer! (...) Zárszóként elmondhatjuk, hogy a sors nyugodt időskorral ajándékozta meg, gyémántdiplomás tanítóként hunyt el. Nekünk már csak annyi feladatunk maradt, hogy őrizzük a nevét, és hálával gondoljunk rá!”

A *Tabutéma* zárja a kötet. Arra emlékezik az író, hogy 1944 őszén, telén miként pusztítottak a kivonuló németek, és miként garázdálkodtak „az első oroszok, akik partizánoknak nevezték magukat.” „Azt mondják, nem ők voltak a legjobban fésült fiatal emberek.”

A hűségese garabonciás Becskereki László a szülőföldje érdekében, hála istennek, nemcsak búvárkodik, hanem nevel is.

(Kunmadarasi Honismereti Egyesület, Kunmadaras, 2020)

Tönköl József

Száraz esők jönnek majd

Hajnalkákkal, kerítésdrót hálóján hetvenkét esztendőd,
mozdulsz viharban, városok, kápolnák, szobrok mellől,
elmaradnak a hatalmas havazások,
dideregsz az átkozott évszak muskátlis ablakai alatt,
évek és nyarak jegenyéin gyerek lépdél, áll az udvaron,
kiáltja rekedten, április van, a születés ideje,
a tánc világnapja,
ami szanyi verbunk, szili karéj s friss, mezőségi csárdás,
ami halottkísérő és lassú cigánytánc volt, már nem lesz,
nem gondolsz madarakra, fákra, hazajáró lelkekre,
kialvóban a tavasz, az erdőben szekérút hosszú a bánat,
mintha kakukk szólalna meg, mondaná, hány évig élsz,
mintha még mindig hajnalkák kék tüze szikrázna,
könnyek mosnák az asztalon félbehagyott leveleket,
fecske szárnyára sem emlékszel,
elbújt tücsökre, tiszta égboltra, mint akkor,
a nyárnak abban az utolsó hónapjában,
talán minden napod kizöldül újra, a félelem is elcsitul,
fű iszonyú tüdődből a szél,
és énekelsz, és megismeri térded a földet,
ébren és álomban emlékszel-e az aratási áldomásokra,
szőlő nagy szemeire, gondolsz-e kecske kötélére,
mikor hangtalan leng a víziharaszi akácbokron,
emlékszel-e zsíros tej csöppjeire, megszegett kenyérre,
a rétekre, melyeken lassún annyiszor átutaztál,
éjjel-nappal a havakat hordod el, mint dolmányos varjú,
a páskom füvek moraját zúgja, botorkálsz kutjához,
hogy ne tudd, hány csalán szagát érzed meg utadban,
és énekelsz, és maradsz itt, száraz esők jönnek majd,
üres a kezed, a fák is üresek,
hirtelen megpillantasz egy utcát, de most már késő,
minden elveztetett: fekete legényzászlón fehér hold.

Emberfia

Ülök anyámmal a szobában, s várjuk, hogy elmúljon
a nap, füst csap utánunk, mint az ostor,
ott zajlik le minden, borzadozva nézem a majort,
dörrenő ajtók tűnnek elő, a padlás ezüstlő létrája,
egymást érik a változások, mi túlél bennünk:
kert köve, kapuja, leszakadt vödör a kútban,
héja rövid gi-gi-gi rikoltása,
verő homok, összeforrasztott szem a láncon,
a rét, a Hosszúírtás, az én szarvasos-őzes tengerem,
enyésznek már mind-mind a tegnapi szerelmek,
láss minket, emberfia, ha látsz, hallgatunk,
mint zuhanó csőrével a tyúkhordó kánya,
régi magunkat hívjuk,
a wellness hotelek havában kazal-mezőt emlegetve,
hová már nem látunk, mint az úton porozó katonák,
papsajtmályváig, pitypangig, pettyes fürjtojásokig,
becsukjuk az ablakot, leengedjük a redőnyt,
akárha villámoktól rejtlenénk magunk,
a régi időből ez maradt: imádkozás, míg a vihar tart,
a mennyég villogása, bűdös dunyhák, bagolytüdő,
nem érünk többé partot, várjuk az ács fiát,
hogy bárányok leheljenek rá, ha szól húsvéti harang.

Verjen az Isten

Verjen az Isten és verjen estig,
szíjostora csattanjon az utcán,

a kazlaktól kiröppent verebek
szárnyuk kőkeresztjét terítsék

vállára, mint rongyos köpenyt,
verjen az Isten, útfélre lökjön,

nem tart ki estig a mézes nyár,
búzaskörték, almák tikkadása,

pálinka és kenyér és szalonna,
az ölelés, csók, harminc ezüst,

még piros szél se taszít odébb,
szítás eső nem tart ki kilencig,

nem tart ki szempillám, hajam,
tél se jön, tavasz se érkezik,

gyöngédséged nem tart el estig,
gyémánt-tisztaságod se tart el,

ne higgyétek többé az angyalt,
a fiáért vergődő pásztor-Máriát,

a sótonyi, nyögéri s bejci lányt se,
hiszen úgylis meghalnak napestig.

Bennem elfáradtak az öregek

Mit mondhatnék még a téli álomról? vége is talán,
sötét és mély volt, mint a kút alja, a pokoli verem,
mályváé, aranyé, vére, fáj, mint a szívre vert,
a zajduló szív alatt dagadó jég, búcsú, szomjúság,
mikor az októberig eljutottam, ostorhang írta
a porladó páskomot, a sebét benőtt nyírfát,
a házunkban senki se fogadott,
tovább hát, tovább! a tűzből nem tudtam kibújni,
nem tudtam a tükör gyöngyöző ezüstjéből kilépni,
valami történt,
dunyhám alól is látom a bodzavirágokat,
ahogy elvesznek a dombokon át a köd lepleiben,
és mindig jönnek utánam a hangyák a fű közül,
az esők allóján a tehenek, hajnalban elalusznak,
a rózsákon arasz-vastag hó van, benuktan fekszem,
mint egy hazatérő, aki daráló kövei közé jutott,
szecs kavágó késeinek éle alá,
mint akit az utak végképp elhagytak,
nézem a diót törő varjak felhőit,

elődeim bedeszkázott csontos testét, kezét, lábát,
a kibomlott zsákot, a sivatagot, a homokláncokat,
jártam várostól városig, hogy elfeledjen a falu,
hogy morzsolhassam fogaim közt a halált,
hegyek hasadékait, gyurgyalagos löszfalakat,
gyalázott életemet, s marnak a kutyák dühödten,
milyen magam vagyok, mint aki a félelmet tanulja,
nyöszörög, hogy hú maradjon hozzá,
mondaná, amit még el kell mondani, füvek erejét,
az előrehajlott délutánt, csillagképek köteleit,
bennem elfáradtak az öregek, megfogynak körben,
nem, nem hagynak üzenetet számomra,
megmerülnek a sötétben, olyanok, mint a mályva,
arany, vér, tavaszra hirtelen nyár,
mint a barackfáik, tele púpokkal, sebesülésekkel,
hűlő kemence tégláiról nekivetett hátuk lekoptatja
az éjszaka tajtékos hullámait, mikorra felkelnek,
lehet száz holdja, neve, ága annak a dülőnek,
az marad, amire emlékszel: tarló szőnyegén kepeére,
névtelen madárcsapatra, korsó kő-szájára,
sarkantyúdon a lepkékre,
mintha kék filmen volna itt megörökítve minden,
szenes ággal az ítélet napja, békénk, káromlásunk,
szétnyíló abrosz, körteíz, gyűlölet s anyarozsos kéve.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
A. Túri Zsuzsa (1971) Genf
Aux Eliza (2000) Eger
Baán Tibor (1946) Budapest
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érds
Balla Zoltán (1948) Hajdúböszörmény
Balogh Klaudia (2001) Feketeardó
Baricz Lajos (1958) Marosszentgyörgy
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bertha Csilla (1946) Debrecen
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró József (1951) Budapest
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
Bóna Friderika (2000) Fülek
Czakó Dezső (1967) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csató Anita (1991) Eger
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Deák-Sárosi László (1969) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Dudás Sándor (1949) Szolnok
Erős Kinga (1977) Budapest
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jókai
Gál Sándor (1937) Buzita
Gósi Vali (1954) Győr
Györffi Réka (1978) Eger
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
H. Hadabás Ildikó (1949) Budapest
Hegedűs Bori (2002) Mosonmagyaróvár
Jahoda Sándor (1976) Budapest
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtós József (1950) Soponya
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Lencsés Károly (1976) Nyíregyháza
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisztóczky László (1941) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Marton Réka Zsófia (1987) Budapest
Mihályi Molnár László (1953) Szepszi
Moldován Alexandra (1998) Nagyszőlős
Nagy Zita (1987) Eger
Nánia Csilla (1997) Kézdivásárhely
Németh István Péter (1960) Tapolca
N. Fodor Iza (1978) Mosonmagyaróvár
Olasz Valéria (1956) Győr
Ollé Tamás (1996) Ekecs
Pataki István (1953) Bihar
Patócs Molnár János (1949) Szeged
Pászkan-Varga Krisztina (1979) Szentendre
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Rideg István (1942) Karcag
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
S. Csoma János (1942) Bécs–Kecskemét
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakács Árpád (1980) Kápolnásnyék
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szentmihályi Szabó Péter (1945–2014)
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tönköl József (1948) Győr
Török Nándor (1965) Budapest
Vadász János (1951) Budapest
Vanyó Írisz (1996) Sajósenye
Verók Attila (1975) Eger
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Viczi Péter (1967) Budapest
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Zsirai László (1956) Budapest

E számunk illusztrációit a Nemzet Művésze címmel kitüntetett Jankovics Marcell, Kossuth- és Balázs Béla-díjas magyar rajzfilmm rendező, grafikus készítette